చతుర

జూన్ 78, 125 పైసలు

చతుర

జూన్ 1978

సంపుటి 1 సంచిక 5

ఈ నెల సమగ్ర నవల

అతనా ఊరికి మకుటం లేని మహారాజు. అతని మాటకు ఎదురు చెప్పి బ్రతికి బట్ట కట్టగలవారు లేరక్కడ. వారి పాలిటి కతనే దేవుడూ, దయ్యం, యముడూ కూడా. పొలాలూ, పశువులూ, మనుషులతో సహా అక్కడి సమస్తం అతని ఆస్తి. ఆ ఊళ్ళో అతనికి తాకట్టు పడని ప్రాణి లేదు. ఆ ఊరి ప్రభుత్వ పాఠశాల బిల్డింగ్ అతని గోడౌను. గ్రామాభివృద్ధికి వచ్చే నిధులన్నీ అతని హక్కు భుక్తం. అలాంటి స్థితిలో వచ్చి, మెరుపులా మెరిసి, ఉరుములా ఉరిమి, పిడుగులా ప్రేలి సదరు మహాపురుషుడికి అష్టదిగ్బంధనం చేసి గజగజ లాడించిందో అమ్మాయి......

పావని

తెలంగాణ పల్లెపట్టుల జీవిత సమరాన్ని, అక్కడి తర తరాల బానిస వ్యవస్థనూ, రాజకీయ పరిణామ క్రమాన్ని చిత్రించటంలో సిద్ధహస్తుడుగా విఖ్యాతుడైన...

దాశరథి రంగాచార్య

తాజానవల, ఈ నెల 'చతుర' సమగ్ర నవల పావని.

ఈ నెల ముఖ పత్రం

కేరళ రాష్ట్రంలో పుష్పించి ఖండాంతర ఖ్యాతినందుకున్న 'కథకళి' నర్తకులు ఉపయోగించే కిరీటాలంకారం. ఆ కిరీటాన్ని ధరించిన నర్తకుని ఆహార్యానికి శిల్పి చేసిన రూపకల్పన ఈనెల 'చతుర' ముఖపత్రం

రెండవ కవరు

ఉత్సవదినాల్లో ఊరేగింపునకు ఉపయోగించే ఆలయ రథం. గ్రామీణదారు శిల్పుల పనితనానికి ఒక మచ్చు తునక.

మూడవ కవరు

హిందూ ఆలయాల వాస్తు శిల్పంలో కనిపించే సారూప్యతే మొగల్ వాస్తు శిల్పంలోనూ సర్వత్రా కనుపిస్తుంది. ప్రఖ్యాతమైన చార్మినార్‌ను అనుకరిస్తూ హైదరాబాద్ పరిసరాల్లో నిర్మింపబడిన అసంఖ్యాకమైన చిన్నా పెద్ద కట్టడాల్లో ఇది ఒకటి.

నాలుగవ కవరు

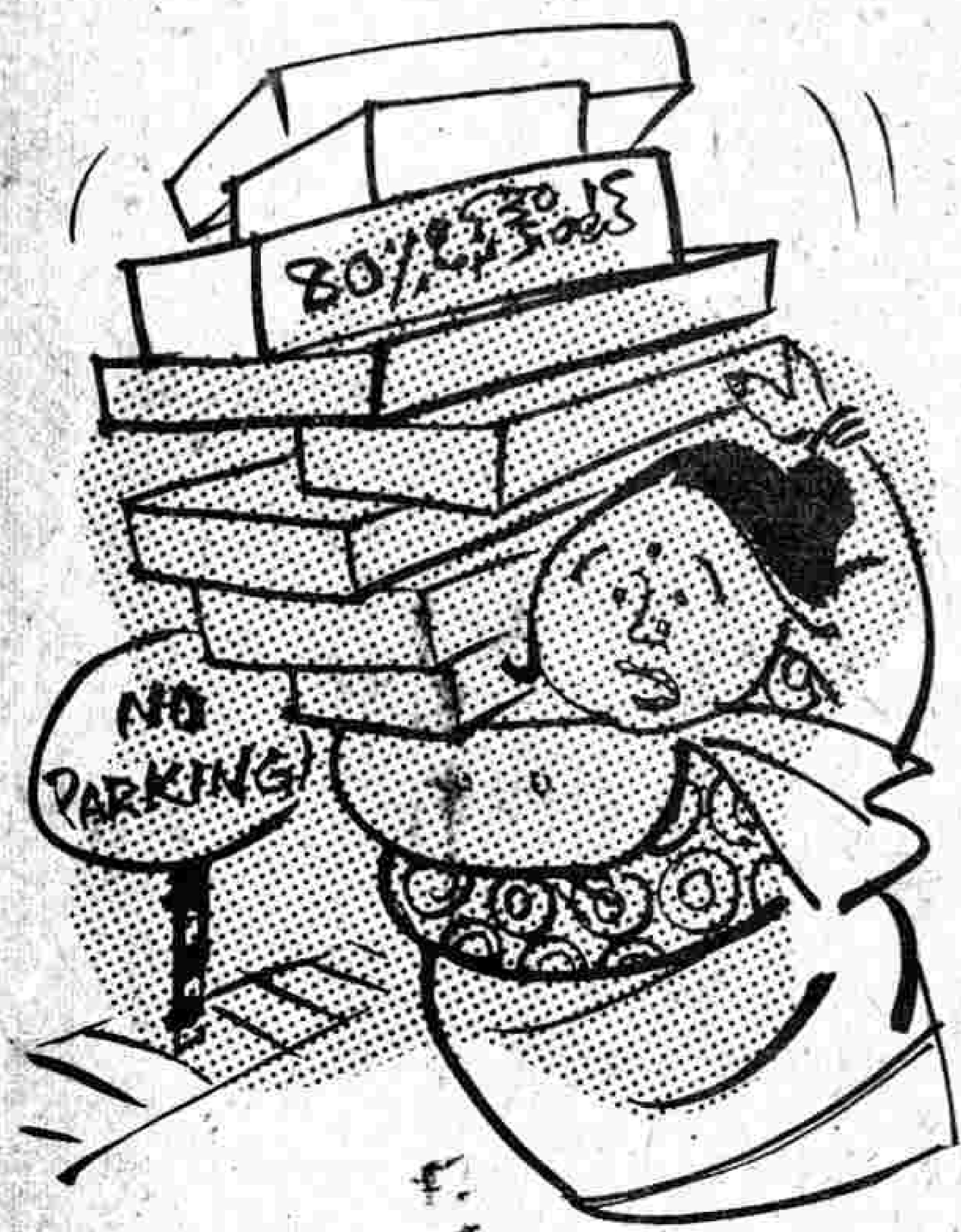
బ్రిటిష్ పాలనా కాలంలో భారత దేశంలో విరివిగా ప్రచారంలోకి వచ్చిన అసంఖ్యాక శృంగార శిల్పాల్లో ఒకటి. ఈ శైలి శిల్పాలకు గ్రీక్ సాంప్రదాయిక శిల్పకళ వరవడి.

చతుర

ఈనాడు కాంపౌండ్
సోమాజిగూడ
హైదరాబాద్–500004

కారుచౌక

అమెరికాలో ఉంటున్న ఓ భారతీయ ఇల్లాలు, పొరుగింటావిడ 25 డాలర్ల ఖరీదుచేసే చీరని 5 డాలర్లకే కొన్న విషయం తెలుసుకుని, ఆశపడి, భర్త గారు అలా ఆఫీసుకెళ్ళగానే, గబగబా పత్రికలు తిరగేసి, చౌకధరలకు వస్తువు లమ్మే షాపులేవో కనుక్కొని తనుకూడా షాపింగ్‌కి బయల్దేరింది. 50 డాలర్లు పెట్టి అతి చౌకగా ఎన్నో వస్తువులు కొని, ఛాన్స్ కొట్టేశాననుకుంటూ సంతోషంగా బయటికొచ్చి చూస్తే, షాపు ముందు తనకారు లేదు. అమ్మగారికి

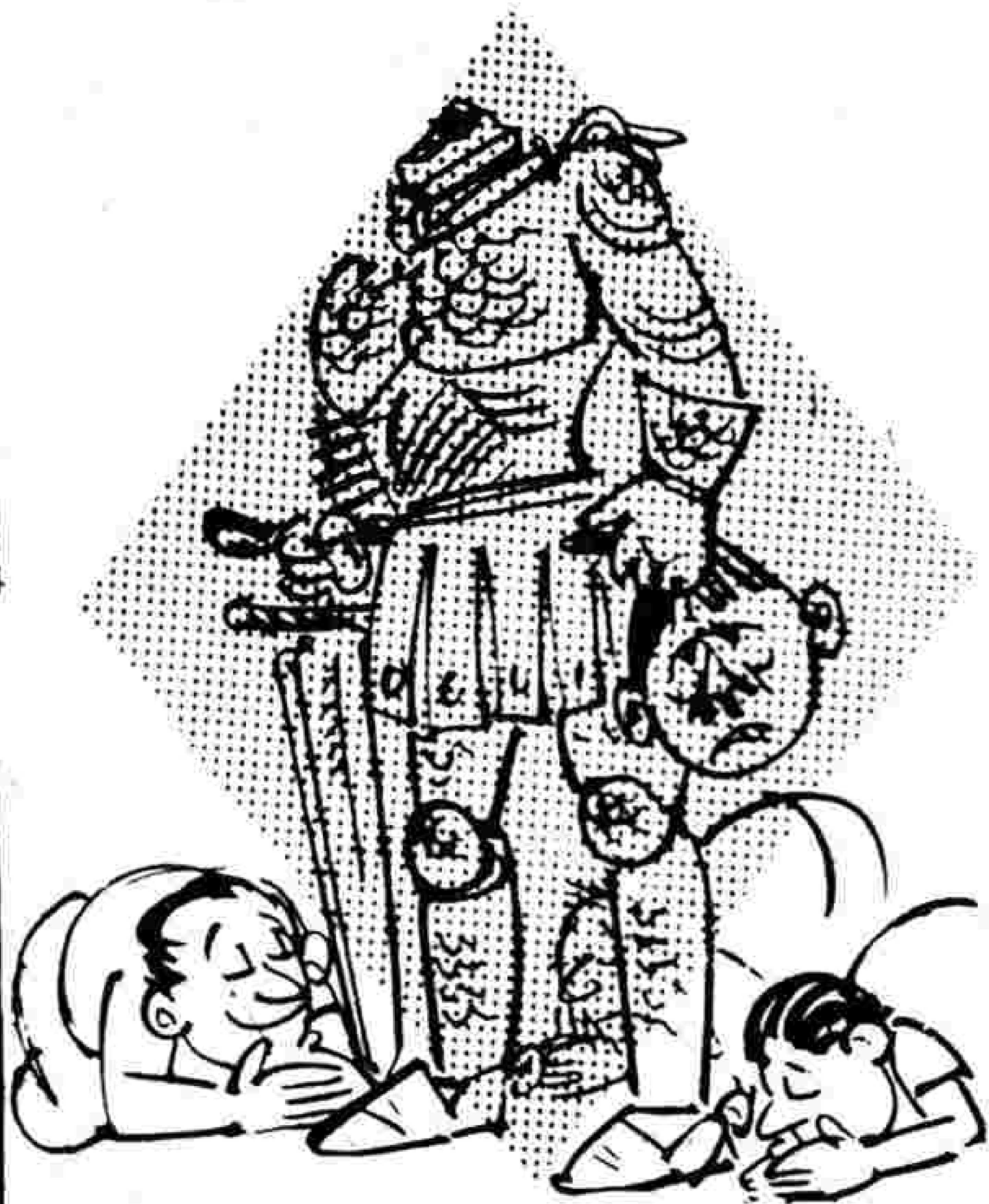

చెమటలు పట్టినై. చుట్టు ప్రక్కల షాపు వాళ్ళని వాకబుచేస్తే, అక్కడ కారు పార్కు చెయ్యకూడదనీ, కారుని పోలీసులు తీసుకెళ్ళారనీ, జరిమానాకట్టి తెచ్చుకోవాలనీ చెప్పారు. చేసేదిలేక టాక్సీ మాట్లాడుకొని కొంప చేరింది టాక్సీ బిల్లు 25 డాలర్లయింది. ఇంట్లోకి అడుగు పెట్టేసరికి, చిన్నకొడుకు అల్లరి వెధవ బంగారంలాంటి డిన్నర్ ప్లేట్లు పింగాణీవి చక్కగా ముక్కలు చేసి పెట్టాడు. తర్వాత కారు విడిపించు కుంటానికి మళ్ళీ టాక్సీలో వెళ్ళి, అక్కడ 80 డాలర్లు జరిమానా కట్టి హతవిధీ అంటూ ఇంటికి చేరుకున్నది నీరసంగా. కారుచౌక బేరమేనంటారా ఇది?

కొత్తమోజు

పశ్చిమ దేశాల్లో, ఇటీవల, నియంతల మీద క్రమంగా ఆరాధనా భావం మొదలయింది. పశ్చిమ జర్మనీలో హిట్లర్ జీవితానికి సంబంధించిన ఒక చలన చిత్రం ప్రదర్శింపబడింది. ఇటలీలో ముస్సోలినీకి అనుకూలంగా ఒక ఉద్యమం క్రమంగా వేళ్ళూనుకుంటున్నది. రోమ్ రేడియోలో ఫాసిజాన్ని పొగుడుతూ ప్రసారాలు వినవస్తున్నాయి. పోర్చుగల్‌లో నియంత సాలజార్ ఫొటోవున్న తాళం చెవుల గొలుసుల్ని ప్రజలు విశేషంగా కొనుక్కుంటున్నారు. నియంత సాలజార్ చనిపోయిన తర్వాత 1974లో సాలజార్ కాలంలో స్థాపించిన అతని శిలావిగ్రహం తలని కొందరు దుండగులు ఊడబెరికేశారు. ప్రస్తుతం తలలేని ఆ విగ్రహానికే దండలువేసి ఆరాధిస్తున్న

ప్రజలు, వెంటనే మరో తలని చేయించి విగ్రహం మీద ప్రతిష్ఠించాల్సిందిగా ప్రభుత్వం మీద వొత్తిడితెచ్చారు.

అందువల్ల ఒక వర్గంలో ఆవేశాలు చెల రేగుతాయని ప్రభుత్వం ఆ విన్నపాన్ని త్రోసిపుచ్చటంతో ప్రజలు ఆందోళనకి దిగారు. స్కూళ్ళు, కాలేజీలు మూత బడ్డాయి. పాతికమందిదాకా జనం అల్ల ర్లలో చచ్చిపోయారు. చేసేది లేక ప్రభుత్వం చచ్చినట్లు మరో తలకాయని చేయించి ప్రతిష్ఠించేందుకు అంగీకరించింది.

ఆటకట్టు

చికాగో నగర మునిసిపాలిటీలో అవినీతి పెచ్చుపెరిగిపోయింది. దీన్ని రూపుమాపేందుకు చేసిన ప్రయత్నాలు విఫలమైనాయి. చివరికి 'చికాగో సన్ టైమ్స్' అనే వార్తాపత్రిక ఆటకట్టించేందుకు నిశ్చయించింది. పత్రికాధిపతులు నగరంలో ఓ భూత్‌బంగళాని కొని,అందులో హోటల్ ప్రారంభించారు. గోడల్లో రహస్యంగా కెమేరాలు, టేప్ రికార్డర్లు అమర్చారు. ఇక, ఆ హోటల్ అవతారం ఎలా వుంటుందంటే-గోడలకి బూజు వ్రేలాడుతుంటుంది, భవనం ఇప్పుడో, ఇంకా సేపటికో కూలిపోయేట్లుంటుంది. లోపలంతా రొచ్చు, ఈగలు, దోమలు, బాత్ రూముల్లోంచి భరించరాని దుర్వాసన. ఇంత అనారోగ్యకరమైన స్థితిలో ఆ హోటల్ని నాలుగు నెలలపాటు నడిపారు. నిజానికి, అలాంటి అపరిశుభ్రమైన వాతావరణంలో అసలు హోటల్ పెట్టేందుకు, పెట్టినా నడిపేందుకు అనుమతించడ

మనేది కల్లమాట. అయినా చికాగో మున్సిపాలిటీ ఎలా అనుమతించింది! అంతా 'లంచం' మహత్యం. రోజూ మున్సిపాలిటీలో పెద్ద పెద్ద అధికారుల మొదలు, గుమాస్తాలదాకా ఏదో ఒకవేళ హోటల్‌కి వచ్చి లంచం తీసుకుని,

అంతా బాగానేవుంది అని రాసేసి వెళ్తుండేవారు. ఆ పెద్ద మనుషుల ముఖాల్ని ముచ్చటగా ఫొటోలు తీసినై కెమేరాలు; మాటల్ని రికార్డుచేసినై రికార్డర్లు. రంగమంతా సిద్ధమయిం తర్వాత 'చికాగో సన్ టైమ్స్' దినపత్రిక ఓ నెల రోజులపాటు వరసగా శీర్షిక పెట్టి ఫొటోలతో సహా అన్ని ఆధారాలతో మున్సిపాలిటీ బండారమంతా బయట పెట్టేసింది. ఆ దెబ్బతో నగరంలో పెద్ద సంచలనం చెలరేగింది. ఆ తరవాతేమయిందో వేరే చెప్పాలా?

తలల వేట

నాగాలాండ్ ప్రజలు ఆస్తి 'మిథున్' రూపంలో లెక్కగడతారు. మిథున్ అంటే ఆవుకాదు, దున్నకాదు. ఆవుకీ, దున్నకి సంయోగంజరగడంవల్ల పుట్టిన దన్నమాట. వారు మిథున్‌నుంచి పాలు పిండరు. దూడలకే వదిలేస్తారు. ఎవరికయినా లెక్కలేనన్ని పశువులున్న పక్షంలో ఓ నాలుగింటిని చంపి ఆ మాంసంతో మిగిలినవారికి విందుచేస్తారు. అలా విందు చేసిన వ్యక్తిని అతిథులు సత్కరిస్తారు. గ్రామంలోని ప్రజలంతా ఒకచోట సమావేశమై అతనిముందు నాట్యం చేస్తారు. ఆ తరువాత 15 అడుగుల వెడల్పుగల రాతి దిమ్మను అడివి తీగలతో కట్టి కులపెద్దలతోసహా ఊరి పొలిమేరవరకూ ఊరేగింపుగా వెడతారు. అక్కడ ఆ రాయిని సమాధి చేస్తారు. అది తమకు విందుచేసిన వ్యక్తికి గుర్తు. అలా ఏ వ్యక్తిపేర ఎక్కువ రాళ్ళుంటే అంత గొప్పన్నమాట.

ఇదివరలో ప్రజలలో తలలను వేటాడటం ఆచారంగా ఉండేది. క్రమేణా అది అంతరించిపోతోంది. ఒక మనిషి తలను వేటాడిన వ్యక్తికి మానవాతీత శక్తులు లభిస్తాయని వారి నమ్మకం. పురుషునికంటే స్త్రీ,అంతకంటే పసిపిల్లల తలను వేటాడటమే వారు గొప్పగా భావిస్తారు.

ఒక యువ నాగా జంటకు పెళ్ళి కుదురుతుంది. ముహూర్తం కూడా నిర్ణయమవుతుంది. ఈలోగా పెళ్ళికొడుకు తన పరాక్రమంతో కాబోయే భార్యను మెప్పించాలని తలపోస్తాడు. ఎవరినో ఒకరిని వేటాడాలనుకుంటాడు. కనుచూపు మేరలో అతనికి ఓ గుంపు కనిపిస్తుంది.

హుషారుగా ఆ గుంపులో చొరబడి ఒకరిని వధించి, విజయగర్వంతో కాబోయే భార్య ఇంటికి వస్తాడు. అక్కడ గుమిగూడినవారు చెప్పేదాకా అతనికి

తెలియనే తెలియదు— తాను నరికిన తల తన భార్యదేనని.

ఇలాంటి భయంకరమైన మూఢాచారాలు నాగా ప్రజలలో ఉన్నాయని నాగాలాండ్ రేడియో స్టేషన్ అధికారిగా పని చేసిన ఒకాయన వెల్లడించారు.

కరెన్సీ కవితలు

"శశా! నీ శీలం విలువ పదిరూపాయలేనా ?"— ఇది సినిమాలో డైలాగు కాదు. నవలపేరు అంతకన్నా కాదు. తమిళనాడు రాష్ట్రంలోని కోయిల్ పట్టిలో గల స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాకు వచ్చిన ఓ పదిరూపాయల నోటుమీద రాసివున్న లేఖాంశం. అది జరిగిన రెండు రోజుల తర్వాత వచ్చిన ఒకరూపాయి నోటుమీద "హే భగవాన్! నువ్వు దయాపరుడివి, నా రషీదాకు ఆరోగ్యం చేకూర్చు" అని రాసిఉంది. అలా ఏదో ఒకటి రాసివున్న నోట్లు అక్కడి బ్యాంకు కాషియర్‌కు తరచుగా కనిపిస్తూండటంతో వాటిని ఆయన సరదాగా ఓ పుస్తకంలో పొందుపరిచారు.

ఆ పుస్తకం ప్రకారం ఇలా రకరకాల నోట్లమీద రాజకీయాలకు సంబంధించి 16 శాతం, సినిమా విమర్శలు 16 శాతం, క్షేమ సంభాషణలు 14 శాతం, వార్తలు 12 శాతం, జమా ఖర్చులు 12 శాతం, జోకులు 9 శాతం, మతపరమైన విషయాలు 7 శాతం, గొప్పవారి సూక్తులు 7 శాతం, విద్యార్థుల పరీక్షలకోసం తయారుచేసికొన్న కాపీలు 4 శాతం, ఆపదలో ఉండి ఆదుకొమ్మంటూ రాసిన సందేశాలు 4 శాతం ఉంటాయని ఆయన లెక్కలు గట్టారు.

"ఓ భగవంతుడా నన్ను రక్షించు. ఈరోజుల్లో విద్యావంతులకు ఉద్యోగం దొరకడం లేదు" లాంటి నిరుద్యోగుల అర్జీలు, "ఈసారి నేను జాక్‌పాట్ కొట్టి తీరుతాను" వంటి దురాశావాదుల పగటి కలలు.

"డబ్బు అనేది దెయ్యంలాంటిది. అది బాగుచేసేది కొంతమందినే, నాశనం చేసేది ఎంతమందినో ?" వంటి వేదాంత బోధలు, "కళ్లు కలుసుకున్నాయి, హృదయాలు కదిలాయి, అధరాలు అదిరాయి, ఆ ఆనందం అనుభవించు" లాంటి ప్రణయ

నినాదాలు కూడా ఆయన సేకరించిన వాటిలో వున్నాయి. ఇలాంటి రాతలు ఎక్కువగా ఒకరూపాయి నోట్లమీదే ఉంటాయని ఆ కాషియర్ చెప్పారు. ఈ కరెన్సీ రాతలన్నీ చదివితే మానవ ప్రవృత్తిలోని వైవిధ్యం బోధపడటం ఖాయం.

టెన్నిస్ ఔత్సాహికులు

"దాదాపు కోటిమంది టెన్నిస్ ఆటగాళ్ల అడ్రసున్న గల్లంతు" అమెరికానించీ వెలువడ్డ ఈ వార్త ఒక్కసారి అందర్నీ ఆశ్చర్యపరచింది. అయితే ఈ టెన్నిస్ ఆటగాళ్ళంతా మాయగా మాయమయి పోలేదు. వీళ్ళని ఎవరూ ఎత్తుకుపోనూ లేదు. ఒక్కసారిగా టెన్నిస్‌మీద వ్యామోహం తగ్గి బ్యాట్లు మూలపడేశారు అంతే.

గడచిన దశాబ్దంలో, అమెరికాలో టెన్నిస్‌మీద మోజు బాగా పెరిగిపోయి, ఆటగాళ్ళ సంఖ్య 60 లక్షల నుంచీ, మూడు కోట్లకి ఒక్కసారిగా పెరిగింది. అప్పట్లో అమెరికాలో చేతిలో టెన్నిస్ రాకెట్, బ్యాటు లేకుండా ఏ కుర్రాడూ కనిపించేవాడు కాదంటే అతిశయోక్తి కాదుమరి. ఆ దెబ్బతో టెన్నిస్ బ్యాట్లు, రాకెట్లు తయారుచేసే కంపెనీలుదేశమంతటా కుక్కగొడుగుల్లా వ్యాపించినై. వీధివీధికీ ఓ ఆటవస్తువుల దుకాణం వెలిసింది.

కానీ, ఇటీవల కాలంలో ఈ టెన్నిస్ వెర్రి ప్రజల్లో ఒక్కసారిగా తగ్గుముఖం పట్టింది. అప్పటి దాకా టెన్నిస్ టెక్నికల్లో మునిగి తేలినవాళ్ళందరికీ ఆ ఆటపట్ల, వైముఖ్యం, చిరాకు ఏర్పడ సాగాయి. ఈ పరిణామానికి కారణాలు తెలుసుకునేందుకు కొంతమంది పాత టెన్నిస్ హీరోల్ని ఇంటర్వ్యూ చేశారు. కొందరు ఈ టెన్నిస్ ఆడటంవల్ల శరీరం బరువు తగ్గకపోవడమే ఈ నిరుత్సాహానికి కారణం అన్నారు. చాలామంది ఔత్సాహికులు జిమ్మీ కార్నర్, క్రిస్ ఎవర్ట్‌లాంటి ప్రఖ్యాత టెన్నిస్ హీరోలుగా అవాలని అభిలాషతో ఆటలోకి దిగి ఆట నేర్చుకున్నా, దాన్ని సాకల్యంగా వంటపట్టించుకుని అందులోని మెలకువలు తెలుసుకోవటం కష్టంకాబట్టి విసుగుపుట్టి వదిలేశారన్నది ఎక్కువ

మంది అభిప్రాయం. ఈ టెన్నిస్ విరాగులు, తమకి ఆటనేర్పే శిక్షకుల్ని నిందించడం మొదలెట్టారు. ఈ టెన్నిస్ ఔత్సాహికులందరూ చిట్టచివరికి టెన్నిస్ ఆట చాలా కష్టమైందని తెలుసుకోవటం వల్లనే, ప్రస్తుతం అమెరికాలో టెన్నిస్ మీద విరక్తి ఏర్పడటానికి ముఖ్య కారణమన్నది అసలైన విషయం.

పావని

దాశరధి రంగాచార్య

పొద్దు పొటమరించింది.

మల్లమ్మ - శివయ్యా వాకిట్లో కళ్లాపి జల్లింది. వాకిలి సాంతం పచ్చగా - పచ్చిగా ఉంది. మల్లమ్మ ముగ్గుబుట్ట అందుకుంది. ముగ్గులు దిద్దింది. పచ్చని వాకిట్లో తెల్లని ముగ్గు ముచ్చటగా ఉంది. మల్లమ్మ ముగ్గు ముగించి తలెత్తింది. నర్సిమ్మ కనిపించాడు.

బుర్ర మీసాలూ, తలపాగా, చేతిలో బల్లెం, కళ్ళలో నిషా-నర్సిమ్మ భయంకరంగా ఉండాలని ప్రయత్నిస్తుంటాడు. అతడు తొడుక్కున్నది శివయ్యా విడిచి పారేసిన చొక్కా. వదులుగా ఉంది. అతనికంటే పొడుగ్గా ఉంది. అక్కడక్కడా మాసికలున్నాయి. అందులోనే ధీమా వలకబోస్తాడు నర్సిమ్మ.

మల్లమ్మ నర్సిమ్మనుచూసింది. ముగ్గుబుట్టతో వెనక్కు మళ్ళింది-దొడ్లోకి వెళ్ళడానికి.

"ఒసే! పోరీ! మారుమనుం కట్టుకోరాదే-వయసు నీ దగ్గరనే కాపురం ఉంటదనుకుంటున్నావా? ఇగ పరమిగాడొస్తదా? చస్తదా?" నర్సిమ్మకు మల్లమ్మను చూడగానే ఏదో ఒకటి అనాలనిపిస్తుంది.

"అన్నా! నీ కాల్మొక్త. అట్టనకె. వసడే. రాక యాడికిపోతడే" అన్నా! అనే వరుసను ఆశ్రయించింది. అదేదో కవచంలా కాపాడుతుందని ఆమె నమ్మకం.

"గట్లనే అనుకుంటుండవే. అట్లనేలే గని జర ఇంగలంఇయ్యి చుట్టకాల్చుకుంట" నర్సిమ్మదగ్గర అగ్గిపెట్టె ఉంది. అయినా మల్లమ్మను నిప్పు అడిగాడు ఆమెను మరోసారి చూడొచ్చని అతని ఆరాటం.

మల్లమ్మ పిడకమీద కణికవేసి తెచ్చిచ్చింది. నర్సిమ్మ చుట్ట కాల్చుకోలేదు. వెళ్ళిపోయే మల్లమ్మను చూస్తున్నాడు. ఆమె నడకలో వయారం ఉంది, వయసు పోకడలున్నాయి.

"దొర ఇంకలేవలేదే?" బ్రహ్మయ్యా మాట విని నర్సిమ్మ ఈ లోకంలోకి వచ్చాడు.

"లేవలే. వస్తడు కూకో" అన్నాడు నర్సిమ్మ.

"బమ్మయ్యన్నా! కల్నిల్లకు పైసలిస్తనని ఎగ్గొట్టాన్నావులే. యాదిఉంచుకుంట ఏమనుకుంటున్నవో" బెదిరించాడు.

"ఇస్తలే నర్సిమ్మా! ఇంట్ల ఆడదానికి బాగలేదు. జర బాగుకానియ్యి" బ్రహ్మయ్యా బతిమిలాడాడు.

"ఇచ్చినట్లే ఉన్నదిలే. చూస్కోక పోతనా?" అని చుట్ట వెలిగించాడు.

ఇంతలో కుమ్మరి కొమరయ్యా, కమ్మరి బాలయ్యా, మంగలి మల్లయ్యా ఒకరి తరువాత ఒకరు చేరుకున్నారు. ఆ ఊళ్ళో అందరిపొద్దూ శివయ్యా ఇంట్లో పొడవాల్సిందే. అక్కణ్ణించే వారు తమ పనులకువెళ్ళాలి. అందరూ శివయ్యా రాక కోసం పడిగాపులు కాస్తున్నారు.

శివయ్యా సిగరెట్టు పొగ వదులుతూ గడప దాటాడు. అక్కడ కూర్చున్న వారంతా చేతులు నేలకానించి దండాలు పెట్టారు. శివయ్యా ప్రతినమస్కారం చేయడు. అక్కడున్న వాలుకుర్చీలో కూర్చున్నాడు. వాకిట్లో వాళ్ళంతా నేల మీద కూలబడ్డారు. నర్సిమ్మ చుట్టపారేసి నిటారుగా నుంచున్నాడు.

శివయ్యా పక్కకుచూచాడు. అక్కడ చాప కాళీగాఉంది. చాపమీద డస్కు ఉంది. డస్కుపక్క చిన్నబీరువాఉంది. దానికి తాళం ఉంది.

"పంతులింక రాలే" శివయ్యా ఎవరిని అడుగుతున్నాడో తెలియకుండా అడిగాడు. నర్సిమ్మ ఉలిక్కిపడ్డాడు. "ఇప్పుడే వస్తిదొర్థా! పట్టుకొస్త, పిలిచొస్త" అని బల్లెంపట్టుకొని ఉరికాడు.

"పెండ్లాం లేకుంటేనే పొద్దెక్కేదాక లేవడు. ఇగ పెండ్లాముంటే పొద్దు కూకేదాక పండెటట్లున్నాడు పంతులు" ఏదో చమత్కరించినట్లు అందరినీ చూచాడు శివయ్యా. ఎవ్వరూ నవ్వినట్లు కనిపించలేదు.

"పంతులుకు పెండ్లయిందట కాదుండి" బ్రహ్మయ్యా తనకేదో అర్థం కానట్లు అన్నాడు.

"అయిందిలేవయ్యా! పంతులుకు మన మీద నమ్మకం లేదు. పెండ్లాన్ని ఈ ఊరికి తేడు. ఒస్తీ పిల్ల. వయసులో ఉంటది, అక్కడ..."

"నమస్కారం శివయ్యాగారూ! వస్తునే ఉన్న. నర్సిమ్మ ఎదురయిండు. రాత్రి సొంతం నిద్రపట్టలే- నల్లులు" అన్నాడు కృష్ణారావు.

అందరూ గొల్లున నవ్వారు. కృష్ణారావుకు సందర్భం అర్థంకాలేదు. వెలవెల పోయాడు. ఘట్లమీద చెప్పులు విడిచి, వెళ్ళి చాపమీద కూర్చున్నాడు. బీరువా తాళం తీసి కాతా పుస్తకాలు డస్కు పక్కన పెట్టాడు. శివయ్యా వైపు చూచాడు.

"కానియ్యవయ్యా పని- వచ్చుడే ఆలస్యం- పైనించి నసుగుడు" శివయ్యా విసుక్కున్నాడు.

"ఎవరి లెక్క చూడమంటారు?"

"నా లెక్క చూడండి, మా ఇంట్ల బాగలేదు. పోవాలె" బ్రహ్మయ్యా బ్రతిమాలుతున్నట్లు అన్నాడు.

"వడ్ల బ్రహ్మయ్యా కాతా- పనిముట్లు కొనడం పగ్గెరాలకు తీసుకున్న అప్పు, అందుకు అయిన వడ్డీ మొత్తం ఒకవేయి నాలుగు నూర్ల పదిహేను రూపాయల ఇరవై ఆరు పైసలు ఇందు యేంజమ్లే. నిన్న జమకట్టినవి ఆరు రూపాయలు. మళ్ళీ అప్పుగా తీసుకున్నవి అయిదు రూపాయలు. సారాయి దుకాణానికి చీటిరాసి ఇచ్చినవి రెండు రూపాయలు. మొత్తంమీద చెల్లుపడలేదు, ఖాతాలో ఒక్కరూపాయి పెరిగింది, దాని వడ్డీ చేర్చలేదు"

"రామ రామ. నేను సారాతాగినానండి? తాగని సార లెక్కలోకి ఎక్కించినారుండి?" బ్రహ్మయ్యాకు ఏడుపు ముఖం పడింది. ఎముకలు మసిచేసుకొని రోజంతా సంపాదించింది తెచ్చి జమకట్టేస్తే రూపాయి జమకాకపోగా ఖర్చు యేదో రూపాయి రాశాడు. అదీ అతని బాధ.

బ్రహ్మయ్యా పనిముట్లకని శివయ్యా దగ్గర కొంత పైకం తీసుకున్నాడు. దాంతో అతడు శివయ్యాదగ్గర తాకట్టు పడిపోయాడు. అసలు డబ్బు హనుమంతుని తోకలాంటి వడ్డీతో అంత అయింది. పనిముట్లు రోజూ సాయంకాలం శివయ్యకు అప్పగించాలి. చేసిన కష్టం తెల్లవారి శివయ్యకు అప్పగించాలి. దినబత్తానికి అప్పు తీసుకోవాలి. అప్పుడు గాని శివయ్యా మళ్ళీ పనిముట్లు ఇవ్వడు.

ఇదొక విషచక్రం. ఇదిలా తిరుగుతూనే ఉంటుంది. బాకీ పెరుగుతూనే ఉంటుంది. శివయ్యా రుణం ఈ జన్మలో తీర్చలేడు బ్రహ్మయ్యా.

"బ్రహ్మయ్యా! సారాదుకాణం నేనే గుత్తపట్టిన మన ఊరి పైకం మందికి పోవుడెందుకని, ఇన్నవా? మల్ల మీ అసుం టోండ్లు తాగకుంటె సర్కారు పైకం ఎట్ల ఎళ్ళతది ?" గ్రామాన్ని స్వయం సమృద్ధంచేసే దీక్ష వహించినట్లు మాట్లాడాడు శివయ్యా.

"బమ్మయ్యా అనేది అదికాద్దొర ! లెక్కల రాసుకుంటిరి. చీటి రాసియ్యక పోతిరి, అట్ల ఇస్తే ఇంత నోట్లపోసుకోక పోయిన్నా అంటాడు" కమ్మరి దాలయ్య కదిలించాడు తుపుక్కున ముందు ఊసు కొని కాలితో దాన్ని రాస్తూ.

"వరే! జాలిగా ! మాటలు మంచిగ రానియ్యి— ఎన్నడన్న చూచినావుర తాగంగ" తాగితే ఏవో జంధ్యాలు తెగిపోతాయన్నట్లు జంధ్యాన్ని గట్టిగా పట్టుకుని అన్నాడు బ్రహ్మయ్యా.

"బమ్మయ్యా అందరు చూడంగ తాగడుండి" మంగలి మల్లయ్యా అంటించాడు. జంధ్యం ఉన్నవారు అందరూ చూడగా తాగరనే అర్థంతో.

అంతా గొల్లున నవ్వారు. బ్రహ్మయ్య వెలవెలపోయాడు. శివయ్యా నవ్వుతూ "బ్రహ్మయ్యా! తాగని దానికి నీకెందుకయ్యా కోపం" అన్నాడు.

"దొరవారూ! మేం విశ్వబ్రాహ్మలం. కావాల్నంటే చూడండి" అని జంధ్యం తీసి చూపించాడు.

మళ్ళీ అందరికీ నవ్వువచ్చింది. కానీ ఎవ్వరూ నవ్వలేదు. "ఇయ్యాలేపు బ్రాహ్మలు కూడా తాగుతున్నరు. సర్లేగని పైకమెంత తెచ్చినవో చెప్పు, సారసుంకం తప్పేదిది లేదు. నువ్వు తాగు తాగకపో ఇన్నవా ?" చివరి వాక్యాలు కరకుగా అన్నాడు శివయ్యా.

బ్రహ్మయ్యా విశ్వబ్రాహ్మణ లోకం నుంచి అసలు లోకంలోకి వచ్చాడు. సారాయి సుంకం తప్పదని గ్రహించాడు. జేబులోంచి నోట్లు తీసి జాగ్రత్తగా లెక్క పెట్టాడు. అయిదున్నాయి— అవి చెమటతో తడిసి ఉన్నాయి. గట్టిగా పట్టుకున్నాడు— వదులుకోదలచనట్లు.

"అట్ల చూస్తవేం జమకట్టు" నర్సిమ్మ హుంకరించాడు.

"పైకం కావల్నుండి. ఆడదానికి రోగం. లేస్తలేదు" బ్రహ్మయ్యాకు దుఃఖం దుముకుతూంది. భుజాన ఉన్న జంధ్యం అక్కరకు రాలేదు. శివయ్యా అనుగ్రహం కావాలతనికి. అప్పులిచ్చే వారి మెప్పుకోసం మహా మహా దేశాలే మోకరిల్లుతున్నాయి!

"పంతులూ! బెల్లం కొట్టిన రాయోలే కూచున్నవేం. పైకం తీసుకో" శివయ్యా గద్దించాడు.

బ్రహ్మయ్యా డబ్బు అందించాడు. కృష్ణరావు అందుకున్నాడు.

"దొరవారూ! నా గతేమంటరు ?" బ్రహ్మయ్యా కన్నీరు కళ్ళ దాకా వచ్చి నిలిచి పోయింది.

"ఊరికె ననుగుతావు. ఎంత కావాల్నో ఏడవరాదు !" శివయ్యా విసుక్కున్నాడు.

"అయిదు రూపాయలు కావాల్నండి" బ్రహ్మయ్యా మాటల్లో కన్నీరు కని

పిస్తోంది- కళ్ళలో ఇంకా కనిపించ లేదు.

"అయిదు కాపల్నంటె ఏడు లెక్క రాయాల్సి వస్తది- రెంపు సాదసుంకం- ఇన్నవా ?" పంతులు వ్యంగ్యంగా అన్నాడు.

"కావల్నంటె ముఖాన కొట్టు- పని ముట్లు ఇచ్చేదిది లేదు" శివయ్యా సీరియస్‌గా అన్నాడు.

పనిముట్లు లేకుంటే తన పని మగిసి నట్లే! ఈ మాత్రం ఆధారం జారి పోతుంది అనుకున్నాడు బ్రహ్మయ్యా.

"దొరా! అట్లంటె బతకటమెట్ల? ఆడది అగోరిస్తాందని అడిగిన. పానం కాపాడండి దొరవారూ- పని ముట్లు ఇప్పించండి" బ్రహ్మయ్యా శివయ్యా కాళ్ళు పట్టుకునేంత పని చేశాడు. కంటిలో నీరు ఆగలేదు. దుమికుంది.

"పంతులూ! బ్రహ్మయ్యా ఏడుస్తాండు. ఇయ్యి మరి ఏం చేస్తం- అయిదియ్యి- ఏడు రాసుకో- వడ్డీ కట్టు వాటి మీద"

పంతులు బ్రహ్మయ్యాకు అయిదు రూపాయలిచ్చి రాసుకున్నాడు.

"దొరవారూ! పని ముట్లు"

"నర్సిమ్మా! పని ముట్లు తెచ్చి ముఖాన కొట్టు- పెద్ద బంగార్రంతో చేయించి పెట్టి నట్లు నీలుగు తాడు" చేతులు ఊపుకుంటూ ఎగతాళి చేశాడు శివయ్యా.

నర్సిమ్మ బాడిశ, దూగోడ, రంపం వగైరాలు తెచ్చి బయట విసుక్కున్నాడు.

"కూలి చేసుకునేటోండ్లకు బంగారం యాణ్ణించి వస్తదండి- కూటికెళ్ళెడిదే కష్టమయితాంది" గునుసు కుంటూ పని ముట్లు అందుకున్నాడు బ్రహ్మయ్యా.

"పైస చేతుల పడెటాల్కల్లా నీతులు పలుకుతాండు. లీదరయితడేమొ బ్రహ్మయ్యా. చెక్కుకొని బత్కక నీతు లెందుకయా నీకు ఫో...ఫో" అని కసిరాడు శివయ్యా బ్రహ్మయ్యా మాట్లాళ్లేదు. పైకం జేబులో వేసుకున్నాడు. బాడిశ బుజాన పెట్టుకుని వెళ్ళి పోయాడు.

కుమ్మరి కొమరయ్యా ముందుకు వచ్చాడు.

"నీ కతేందిరా కొమరిగా" శివయ్యా అడిగాడు సిగరెట్టు ముట్టించుకుంటూ.

"అందరి కత ఒకటే కాదుండి బాంచను- నాకు ఏరే కత యాణ్ణించి వస్తది. మా రాతలన్ని గా పుస్తుకాల్ల ఉన్నయి. తెరువుండి తెలుస్తది" కొమరయ్యా గులిగాడు, బ్రహ్మయ్యా స్థితి చూచి అతనికి అలా అనాలనిపించింది.

"ఓరి లంజకొడక! నీకెంత నెత్తి కెక్కినయిర కండ్లు! నీతులు చెప్తావుర గాడ్దికొడక. అని చెప్పు విడిచి కొమరయ్యా ముఖానికి కొట్టాడు శివయ్యా.

విసిరిన కాలి చెప్పును చేత్తో అందుకున్నాడు కొమరయ్యా హి...హి...హి అని ఇకిలించాడు. "మాకెం నీతులు బాంచెను. కొడ్తె పడ్తం. పెడ్తె తింటం" అని చెప్పు తెచ్చి శివయ్యా కాలు దగ్గర పెట్టి దండం పెట్టాడు కొమరయ్యా.

"చెప్పు దెబ్బ తప్పించు కున్నావ్ గాడ్దికొడక! సార తాగినావుర, రాత్రి?" అడిగాడు శివయ్యా.

"పూర రొండ్రూపాయలది తాగిన బాంచను. నిషా ఎక్కుతలేదు. సర్కారేమన్న నీలు కలుపుతున్నాదుండి

సారు?"

"ఓరి లంజకొడుక! పిత్త తాగనేర్చి నంక నిష యాడఎక్కుతదిర! సర్కారు సారల నీలుకలిపిందంటే జేల్లనూకుతరు- ఎరకయిందా?"

"మల్ల దొరే కలుపుతుండేమో!" అందామనుకున్నాడు గాని అనలేదు కొమరయ్య.

"అరే కొమరిగా! ఇంకెన్ని కుండ లయితె వామి తయారయితదిరా!"

"ఇయ్యాల్రేపు చేస్తె సరింగ అయి తయి బాంచెను. ఇగ వామి పెట్టుడు- కాల్చుడే"

"పంతులూ! వీనిలెక్క....?"

"వాము కాల్చి పట్నం తీస్కపోయి అమ్ముకొస్తే వచ్చింది వడ్డీకి సరిపోతది. అసలు అట్లనే ఉంటది. కొమరయ్య సారె తిప్పుతునే ఉంటడు. నేను లెక్క రాస్తనే ఉంట."

"పంతులూ! మాటలు జర తగ్గించు. బాగుపడ్తవు" అని పంతులుకు ఉచిత సలహా ఇచ్చిన శివయ్య "కొమరిగా! ఎంత కావాల్రా?" అని అడిగాడు.

"ఎంతేమున్నది బాంచను. సారె పైసలు లెక్కరాసుకోండి, బత్తేనికి జగ న్నాథం దుక్నానికి చీటి రాసియ్యండి. సారె బయటపెట్టించుండ్రి.సారేమో నేను తిప్పుతె తిరుగుతది. మా బతుకు సారె ఉన్నది చూసిన్రా - అది మీరు తిప్పుతె తిరుగుతది."

"మాటలు శాన నేర్చినవుగని రేపటికి వామి తయారు కావలె. లేకుంటె బత్తెం బంద్."

"అట్లనే బాంచను" అన్నాడు కొమరయ్య. పంతులు రాసిచ్చిన చీటీ, నర్సిమ్మ తెచ్చిచ్చిన సారె అందుకుని బయటపడ్డాడు.

చీటీ రాసివ్వడంలో ఒక రహస్యం ఉంది. శివయ్య జగన్నాథాన్ని తెచ్చి ఊళ్ళో దుకాణం పెట్టించాడు. ఆ దుకాణానికి చీటీ రాసిస్తాడు శివయ్య. జగన్నాథం రూపాయికింత చొప్పున కమీషన్ సమర్పించుకుంటాడు శివయ్యకు. శివయ్యకు తన గ్రామసంపద బయటికి పోవడం ఇష్టం ఉండదు.

మంగలి మల్లయ్య పొది అందుకుని, శివయ్యకు గడ్డంగీకి, చీటీ అందుకుని బయటపడ్డాడు. కమ్మరి బాలయ్య సుత్తె అందుకుని చీటీ రొంటిని దోపుకుని వెళ్ళుండగా గేట్లో అడుగుపెడ్తున్న గౌరీ నాధశాస్త్రిగారు ఎదురయినారు. బాలయ్య దండం పెట్టాడు. పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగా దీవించారు శాస్త్రిగారు. శాస్త్రిగారు అలగా జనాన్ని ధన కనక వస్తువాహనాలు కలిగేట్లు దీవించరు. పొరపాటున తమ మాట తథ్యం అవుతుందేమోనని వారి భయం!

శాస్త్రివారి దీవనలంది బాలయ్య నిర్గమించగా, శాస్త్రులవారు సశాస్త్రముగా శివయ్యగారి గేహంబున కుడిపాదంబుంచి ప్రవేశించిన యయ్యవసరంబున గ్రామ ప్రభువరేణ్యులయిన శివ ప్రభువులు అభ్యుత్థానమొనరించి, నమస్కరించి, స్వాగతం బొసంగి, విప్రోత్తమునకు ఆసనంబు నిర్దేశించి కుశలప్రశ్న లడిగిన తదనంతర కథాసంవిధానం బెట్టిదనిన:-

"అయ్యా! ఈ రోజు స్వస్తిశ్రీ చాంద్రమాన పింగళనామ సంవత్సర పుష్యబహుళ పంచమీ - ఆదిత్యవారం. పంచమి సాయంత్రం వరకున్నది.

వర్జ్యము పగలు రెండున్నర మొదలు నాలుగు గంటల వరకున్నది."

గౌరీనాథశాస్త్రి ఆజానుబాహువు.దబ్బ పండులాంటి ఛాయ, ముఖాన విభూతి, మెడలో రుద్రాక్షమాల సాక్షాత్తు .శివ స్వామి లా ఉంటారు. పౌరోహిత్యం మంత్రశాస్త్రం, కొంతలో కొంత వైద్యం, వారి వృత్తి. తాంత్రిక విద్యలు వారికి బాగా వచ్చని ప్రతీతి. వారు తలచుకుంటే ఎటువంటివాణ్ణి రక్తం కక్కించి గంటల్లో ప్రాణాలు హరించగలరని పేరుంది. అందుకే శాస్త్రిగారంటే శివయ్యకు జంకు. శాస్త్రిగారుతప్ప ఆ ఊరి జనం సొంతం శివయ్య పావచ్ఛాయన జీవించవలసినవారే.

"శాస్తుర్లగారూ! నాకెరకలేక అడుగుత సూర్యుడున్నడు చూచ్చిన్రా - వాడు మీరు చెప్పినట్లే నడుస్తడా? ఎప్పుడు రమ్మంటె అప్పుడొస్తడు. ఎప్పుడు పొమ్మంటె అప్పుడు పోతడు.శాస్త్రాల్ని చుట్టచుట్టి చంకన పెట్టిన్రను మాకేమన్న ఎరక కానిస్తరా?"

"శివయ్యగారూ! ఈ సూర్య చంద్రాదులు, గ్రహనక్షత్రాలు, పంచభూతాలూ అన్నీ మీరు చెప్పినట్లే నడుస్తున్నయండి. శాస్త్రాలన్నీ డబ్బుకు ఊడిగం చేస్తున్నయి. శాస్త్రిగారి చంకన మిగిలింది తాటాకుల కట్ట. శాస్త్రం కాదు. సర్వ ప్రపంచమూ మీ డబ్బుకు దాసోహం. అంతా జోహుకందార్లే విన్నారా మహాప్రభూ!" కృష్ణారావు గబగబా చదివేసినానిత్య సత్యం వెల్లడించాడు.

"పంతులుగారు చాలా చక్కగా శలవిచ్చిన్రు. వింతయినా మీ ముందు చేయిచాపెటోండ్లంగాని, ఇచ్చెటోండ్లము కాము. మేము యాచకులం. మీరు దాతలు" శాస్త్రులవారు వినయం వలక బోశారు.

"శాస్తుర్లేమొ శాన పొగుడుతున్నాడియ్యాళ. చూడబోతే ఏదో పని మీద వచ్చినట్లు కనబడ్తాంది"

"మీతో పనిపడందెన్నడు? ఎప్పుడు పనులు పడ్తునే ఉంటాయి."

కృష్ణారావుకు అంతా వింతగా ఉంది. వాళ్ళిద్దరూ పరస్పరం పొగడుకోవడం చాలా సార్లు చూశాడు. కాని శాస్త్రి ఇలా పని కట్టుకుని వచ్చి శ్లాఘించడం తొలిసారి చూస్తున్నాడు.

పెంటడు పశువులను తోలుకుని పోతున్నాడు. పశువులన్నీ తలవంచుకుని సాగి పోతున్నాయి. ఒక కర్రి ఆవు శివయ్యవైపు సాగింది- ముట్టె చాచింది- ఏదో అడగనున్నట్లు. పెంటడు వచ్చి ఆవును మళ్ళించుకు పోయాడు. పెంటడు మల్లమ్మ తమ్ముడు- మరో బానిస.

"దొరవారూ! నా బిడ్డ- పావని- పట్నంలో మేనమామల ఇంట్లో చదువుకున్నది"

"శాస్తుర్లు గారూ! చెప్పెటప్పుడు ఒకటి చెప్పుతరు- చేసెటప్పుడు ఒకటి చేస్తరు. ఆడపోరలకు చదువొద్దని అందరికి చెప్పుతరు మీ కాడికి వస్తే వాండ్లను చదివిస్తరు?"

"దొరవారూ! ధర్మం కాలాన్ని అనుసరిస్తుంది. యుగధర్మాన్ని ధిక్కరించి ధర్మం నిలువలేదు. సాక్షాత్తు శ్రీమన్నారాయణ మూర్తే యుగాలను బట్టి అవతారాలను మార్చిండు. పరశు రామావతారంలో గొడ్డలి పట్టి క్షత్రియులందరినీ వధించిండు. యుగం మారింది క్షత్రియుడయిన రామావతారానికి లొంగి

పోయాడు."

"ఇంతకు యుగధర్మం కింద ధర్మం దిగదుడుపే నంటరు ?" కృష్ణారావు ఆసక్తిగా అడిగాడు.

"ధర్మం యుగధర్మాన్ని అనుసరించాలె. లేకుంటె ధర్మానికి నిలకడ లేదు. స్త్రీ పురుష భేదం లేకుండా విద్య నభ్యసించడం ఈ యుగధర్మం. కాలం ఒక వైపు గుంజుతున్నది. నేనింకో వైపు గుంజుతే నిలవగలనా? అందుకే పావనికి చదువు చెప్పించిన. బి. ఎ. అయింది."

"ఏందీ! పావని బి. ఏ. పాసైనాది? ఎంత ఉండెడిది? గింత పిల్ల. ఇంతల్నె అంత పెద్దదయినాది?"

"ఆడ పిల్లలు ... తే దొరవారూ! ఇట్ల చూస్తుంటె అట్ల ఎదిగి కూచుంటరు. మా పావనికి స్కూలు టీచరు ఉద్యోగం వచ్చింది"

"శాస్త్రుర్లూ; మీ పనే బాగున్నదయా! ఆ మాట చెప్పుతరు ఈ మాట చెప్పుతరు. పని ఎల్లదీసుకుంటరు. పిల్లకు కొలువిప్పించినవు ఇగ ఈడెందుకుంటవుగని— పట్నం చేర్తరా!"

శాస్త్రిగారు పట్నం చేర్తారనుకుని సంబరపడ్డాడు శివయ్య. ఈ ఒక్క అడ్డంకి వదిలిపోతుంది. మంత్రాలకు జంకడం తన స్వభావం. ఇగ ఊరంత జిసీ ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యంగా ఏలవచ్చు. తనకు దండం పెట్టేవాళ్ళేగాని, తాను దండం పెట్టాల్సినవాళ్లు ఊళ్ళో ఉండరు. అనుకున్నాడు.

"దొరవారూ! ఈ మట్టిలో పుట్టిన. ఇక్కడి మట్టిలోనే కలసి పోవాలె. మా నాయనగారు, అమ్మగారు ఇక్కడనే పోయిన్రు. నా భార్య ఇక్కడనే గతించింది. నేనూ పెద్దవాణ్ణి అయిపోయిన పావని ఇక్కడికి వస్తే దాన్ని చూచుకుంట నాలుగు నాళ్ళుంట. కాటికి కాళ్ళు చాచుకొని ఉన్న, మీరు దయ దలచాలె"

శివయ్య ఆలోచనలు తలకిందులైనాయి. పావనిని తెచ్చి ఈ ఊళ్లో పెడ్తానంటున్నాడు శాస్త్రులు. అందువల్ల శివయ్యకు రెండు నష్టాలున్నాయి. ఒకటి ఈ ఊరికి వచ్చిన పంతులల్లా శివయ్యా లెక్కలు రాయాల్సిందే. చదువు చెప్పడానికి వీల్లేదు. చదువంటే బెదురు శివయ్యకు పావని ఆడపిల్ల, లెక్కలు రాస్తుందనే నమ్మకం లేదు. రెండు శాస్త్రిగారు కాస్త పలుకుబడి కలవాడు. వారి కూతురు బడి పెట్టి చదువు చెబుతానంటే తానేం చేయాలి? ఇవన్నీ దృష్టిలో ఉంచుకుని అర్థం అయినా కానట్లు అడిగాడు "చల్లకొచ్చినను ముంతెందుకు దాస్తవు! ఏం కావాల్నో చెప్పరాదండి సాఫ్ సీదగ"

"శివయ్యగారూ! ఇందులో దాచెడిదేమున్నది. శాస్త్రిగారు వాళ్ళ అమ్మాయని ఈ ఊరికి బదిలీచేయించమని వేడుకుంటున్నారు. చేయించండి. నాకు విముక్తి కలిగించండి. పెళ్లాం అక్కడ నేనిక్కడ వండుకోలేక చస్తున్నాను. శివయ్యగారూ! మీకు పుణ్యం ఉంటుంది" కృష్ణారావు బతిమలాడాడు.

"మీరు అనుగ్రహించాలె. కాదనరాదు. బ్రాహ్మణ్ణి చేతులు చాపి అడుగుతున్న" శాస్త్రులువారు అర్థించారు.

"మీ సుఖం మీరు చూచుకుంటున్నారు. నాకు లెక్కలు ఎవడు రాయాలె"

"శివయ్యగారూ! నాకు విముక్తి కలిగించండి. మీ కేదయినా ముట్ట

చెప్పుత. కరుణించండి" కృష్ణారావు డస్కు ముందు నుంచి లేచి వచ్చి శివయ్యా పక్కగా నుంచొని, చేతులు జోడించి ప్రార్థించాడు.

"శాస్తుర్లూ! నీ బిడ్డను పట్నంలనే ఉండనియ్యి, ఆడపిల్లలు ఆడ చదువు చెప్పుతెనే బాగుంటది. మీ మంచి కోరి చెప్పుతున్న ఆడపిల్ల ఈడ ఉండటం మంచిది కాదు విన్నారా" శివయ్య మళ్ళీ ఎవరినీ మాట్లాడ నివ్వలేదు. చివాలునలేచి ధుమధుమలాడుతూ ఇంట్లో ప్రవేశించబోయాడు.

మల్లమ్మ గ్లాసులో చాయ్ తెస్తూంది శివయ్యా కోసం. తెర చాటుంది చూడ లేదు. శివయ్యా విసురుకు ఆమె చేతులోని చాయ్ సొంతం శివయ్యామీద ఒలికింది. గ్లాసు నేలమీద పడి పగిలింది.

శివయ్యా చేయి చురుక్కుమంది. పంతులు మీదా శాస్త్రి మీదా ఉన్నకోపం పొంగింది. శివయ్యా ఉగ్రుడై పోయాడు.

మల్లమ్మ గ్రహించింది. గడగడలాడి పోయింది.

"ముండా! చా పారపోస్తవచే" అని లాగి చెంపమీంచి కొట్టాడు. మల్లమ్మ మాట్లాడలేదు. కళ్ళల్లో నీళ్ళు దుమికాయి.

శివయ్యా అంతటితో ఆగలేదు. మరో దెబ్బకొట్టాడు, మరో దెబ్బకొట్టాడు. బాదుతూనే ఉన్నాడు.

శాస్త్రి, కృష్ణారావు బొమ్మల్లాచూస్తూ నుంచున్నారు. "పాపం; దాన్నెందుకు కొడ్తరు" అందామనుకున్నాడు కృష్ణా రావు. అనలేక పోయాడు. అక్కణ్నుంచి సాగిపోయాడు.

"ఈ ఊరికి ఒక రావణాసురుడు దాపరించిండు" అనుకుంటూ సాగి పోతున్న శాస్త్రి గారి మాటలు విని ఆశ్చర్యపోయాడు కృష్ణారావు.

మల్లమ్మ ఏడుపు ఇంకా వినిపిస్తూనే ఉంది. శివయ్యా కొట్టేదెబ్బలు వినిపిస్తూనే ఉన్నాయి.

మల్లమ్మ శివయ్యాకు బానిస. మల్లమ్మ భర్త పరమయ్యా పెళ్ళికి అప్పుచేశాడు. శివయ్యాకు అమ్ముడు పోయాడు. చేసిన అప్పుకుగాను వడ్డీ కింద పరమయ్యా చాకిరి చేయాలి. నిత్యం తిండికిచ్చే గింజలు మళ్ళీ అప్పు. పనిచేయనినాడు బత్తెం బంద్. అనాటి వడ్డీ పెరుగు తుంది. పరమయ్యాకు జ్వరం వచ్చింది. చాకిరికి రాలేదు. శివయ్యా గింజలు ఇవ్వ లేదు. అంతటితో ఆగలేదు శివయ్యా. నర్సిమ్మతో పరమయ్యాను పట్టి తెప్పిం చాడు. చెట్టుకు కట్టేసి చితక్కొట్టాడు. వళ్ళు హూనం అయి పరమయ్యా ఇంటికి చేరాడు. చెప్పా చేయకుండా ఊరు విడిచి పారిపోయాడు. శివయ్యాకు ఆ వార్త తెలిసింది మండిపోయాడు. గుడిసెకు నిప్పు పెట్టించాడు. మల్లమ్మను తెచ్చి ఇంట్లో చాకిరికి పెట్టుకున్నాడు. ఆమెను పశువు కంటే హీనంగా బాదు తుంటాడు. మల్లమ్మకు ఎక్కడో నలు సంత ఆశ ఉంది- పరమయ్యా వస్తాడు- విడిపిస్తాడు అని ఆ ఆశతోనే జీవి స్తూంది.

మల్లమ్మతమ్ముడు పెంటయ్యా కూడా శివయ్యాకు అమ్ముడు పోయాడు. ఒక్క దేమిటి ఊరుసాంతం శివయ్యాకు అమ్ముడు పోయినవాళ్ళే. ఆ ఊరి జనానికి కష్టాన్ని అమ్ముకునే కనీస హక్కులేదు. వాళ్లకు కూలి దక్కదు. జీతాల్లేవు. బత్తెంకోసం పనిచేయాలి- అదీ కష్టానికి ప్రతిఫలం

కాదు— తీర్చవలసిన అప్పు

శివయ్య తండ్రి దొరకాడు. తాత దొరకాడు. శివయ్య కొద్ది సేద్యంతో జీవితం ప్రారంభించాడు. అతనికి అప్పులు ఇచ్చే నేర్పు- వసూలు చేసే ప్రతిభావచ్చేయి. దాంతో ఊరు సొంతం కొనేశాడు. శివయ్యకు అట్టే చదువురాదు అంతకంటె ప్రపంచ జ్ఞానంలేదు. అతనికి తన వ్యవహారం తెలుసు. తన వ్యవహారం సాగాలంటే ఊళ్ళోకి చదువు ప్రవేశించరాదు. అందుకే స్కూలు బిల్డింగును గిడ్డంగి చేసుకున్నాడు. వచ్చిన పంతులును గుమాస్తాగా మార్చుకున్నాడు

అతని పెత్తనం అప్రతిహతంగా సాగిపోతూంది.

2

వేగుచుక్క పొడిచింది.

తొలికోడి కూసింది.

మల్లి ఉలిక్కిపడి లేచింది మల్లి పశువుల కొట్టం ప్రక్కన కుక్కిమంచంలో పడుకుంది. ఆమెకు వళ్ళంతా నెప్పులుగా ఉంది. తల తిరిగిపోతూంది. రాత్రి సాంతం జ్వరంలో వళ్ళు మండిపోయింది. మూలిగింది. మూల్గింది. కుక్కిమంచంలో పొర్లిరేద్చి. అంతకు ముందే జ్వరం జారినట్లుంది. కాస్తకునుకు పట్టింది. నిద్ర అన్నిటినీ మరిపిస్తుంది. కోడికూత నిద్రను తొలగదోసింది.

కోడికూతతో ఆమె లేవాల్సిందే. అది నియమం. దాన్ని ఉల్లంఘించడానికి వీల్లేదు. పశువుకు జబ్బుచేస్తే అరకకు కట్టరు. ఏదోవైద్యం చేయిస్తారు. మల్లి పశువుకాదు. అందువల్ల ఆమె చేసేపని ఆగడానికి వీల్లేదు. ఆమెకు వైద్యం చేయించాల్సిన పనిలేదు.

మల్లి కుక్కిమంచంలో కళ్లుతెరిచింది. వళ్ళంతా దెబ్బలు కొట్టిపడేసినట్లుంది. కదలడంచేత కావడంలేదు. మెదిలే శక్తి లేదు, తల బరువుగా ఉంది. కళ్ళు మంటలు మండుతున్నాయి. పడుకోవాలనుకుంది. ముడుచుకొని పడుకుంటే బావుండు ననిపించింది. ఆ అదృష్టం ఆమెకు లేదు. తొలికోడి కూసింది. లేవాల్సిందే. లేవకుండా ఉండడానికి వీల్లేదు.

మల్లికి చలిగా ఉంది. చలిగాలి వీస్తూంది. వణుకువస్తూంది. వణికిపోతూంది మల్లి. జ్వరం ఆమెను కుంగదీసింది. శక్తి లేదు. అయినా లేచి కూచుంది. లేవాలి తప్పదు.

మల్లి ముందుకు చూచింది. శివయ్యగారి బంగళా వెనుకభాగం కనిపించింది. బంగళా గట్టిగా ఉంది. సిమెంటుతో కట్టింది. తలుపులూ, కిటికీలూ మూసి ఉన్నాయి. అంత పెద్ద బంగళాలో ఇద్దరే పడుకుంటారు— శివయ్య సుభద్రమ్మ. బంగళాలో వెచ్చగా ఉంటుంది, బయట చలిగా ఉంది. తాను బంగళాలో దూరగలుగుతే ఎంత బావుండేదీ! లేదు. తాను దూరలేదు. సుభద్రమ్మ అదృష్టవంతురాలు—తాను...???

మల్లిలో ఏవేవో ఆలోచనలు ముసి

రాయి. అయితే ఆమెకు ఆలోచించే సమయం లేదు. కోడి కూసింది. లేవాలి. ఆమె కోసం చాకిరి ఎదురు చూస్తూంది. ఆమె చాకిరి కోసం పుట్టింది. సుభద్రమ్మ సౌఖ్యం కోసం పుట్టింది. ఇది కర్మ సిద్ధాంతపు దేశం. ఈ సమాజానికి ఈ జన్మ మీద నమ్మకం లేదు. పూర్వ జన్మ మీద విశ్వాసం మెండు. మనం మనిషిని గౌరవించం. రాతి బొమ్మలను పూజిస్తాం.

మల్లమ్మ రాతిబొమ్మ కాదు మనిషి.

మల్లమ్మ మంచం లోంచి లేచింది. నుంచుంది. ఆమె వళ్ళు తూలింది. నిలదొక్కుకుంది. తన చేయి పట్టుకొని తానే చూచుకుంది. వళ్ళు వేడిగా ఉన్నట్లు లేదు. జ్వరం తగ్గినట్లుంది. నీరసం హెచ్చింది. ఆమె నిలదొక్కుకుంది. కుక్కిమంచం ఎత్తి గోడకు పెట్టింది. చింపిరి తల వేళ్ళతో దువ్వుకుంది. కదల లేకుండా ఉంది; అయినా అడుగేసింది— ముందుకా? వెనక్కా? అది ఆమెకు తెలియదు. అడుగేయటమే ఆమెకు తెలిసింది. ఆమెకే కాదు అనేక మందికి తెలిసిందీ అదే.

మల్లమ్మ నాలుగు అడుగులు వేసింది. కాస్త సత్తువ వచ్చి నట్లనిపించింది. పడుకున్న దానికంటే పచార్లు చేయడం మేలు! కదిలిన మల్లి కోళ్ళ గూటి దగ్గరకు వెళ్ళింది. గూటి మూతలు తీసింది. కోళ్ళు బంధాలు తెంచుకుని బయట పడ్డాయి. ఎగిరి గంతులు వేసి వెళ్ళి పోయాయి. కోడిపుంజు గర్వంతో వళ్ళు విరుచుకుని "కొక్కొరోకో" అని కూత పెట్టింది.

కోళ్ళకు పగలంతా స్వేచ్ఛ. రాత్రికి బంధం. మల్లికి పగలూ రాత్రీ బంధమే. శివయ్యగారి ఇల్లు బందిఖానా. మల్లి చెరసాలలో ఉంది. మల్లి కోడి కూతతో లేస్తుంది. బాగా రాత్రి అయ్యేదాకా వళ్ళు విరుచుకుని చాకిరీ చేస్తుంది. సుభద్రమ్మ పాసిందీ, పులిసిందీ ఆమె ముఖాన కొడు తుంది. తింటుంది. చాకిరీ చేస్తుంది. ఆమెకు జీతం లేదు. ఆమె భర్త పెళ్ళికి అప్పు చేశాడు. అమ్ముడు పోయాడు. చాకిరీ భరించలేక పారి పోయాడు. శివయ్య మల్లిని తెప్పించి ఇంట్లో పెట్టుకున్నాడు. బానిసను చేశాడు.

భారత దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చింది. మల్లికి కాదు. మల్లి లాంటి వాళ్ళకు కాదు. స్వాతంత్ర్యం శివయ్యకు వచ్చిందందామా?

మల్లి పేడ తీయడానికి పశువుల కొట్టంలోకి పోయింది. పేడ తీస్తుంటే ఆమె వళ్ళు తూలుతోంది. అయినా ఆమె ఆగడం లేదు. సత్తువ తెచ్చుకుంటోంది. పేడ తట్టలో వేసింది. పేడ పట్టుకొని బావి దగ్గరికి బయలు దేరింది. వళ్ళు తూలుతోంది. పడిపోతానేమోనని భయంగా ఉంది. నిలదొక్కుకుని నడుస్తోంది. అయినా వళ్ళు తూలింది. పేడ తట్ట చేతిలోంచి పడిపోయింది. మల్లి కూడా పడిపోయేదే— "అక్కా" అని ఉరికి వచ్చి పెంటడు పట్టుకున్నాడు.

పెంటడు పశువుల మనిషి.

"అక్కా! ఏమైందక్కా! ఎందుకట్లా సోలినవు?" అడిగాడు మల్లిని పట్టుకుని.

"ఏం లేదురా! వళ్ళు సోలినట్లయింది. యిడువు నీళ్ళు చేదాలె చాన్పి చల్లాలె.

దొర్సాని లేస్తే బతక నీయది" మల్లి తమాయించుకుని ముందుకు సాగింది.

"అక్కా! నువ్వెట్లనో ఉన్నవు. చాత నయెటట్లు లేదు. నేను చేదిపోస్త నీళ్ళు. నువ్వు చాన్పి చల్లు" అన్నాడు

"ఒరే వద్దురా. ఇడువు నీపని నువ్వు చేసుకో. పొద్దుపోతే దొర కొడ్తడు. మనం మనుషులం గాపురా గొడ్లం గొడ్డు ఒకదానికి ఒకటి సాయం చేస్తదా? ఇడువు పోత"

పెంటడు అక్కను వదిలిపెట్టాడు. కాని అక్కణ్నుంచి కదల్లేదు. చూస్తూ నుంచున్నాడు. అతనికి అక్కమీద ధ్యాస ఉంది. పనిమీది ధ్యాసలేదు. అక్కను చూస్తుంటే అతని గుండె తరుక్కుపోతోంది.

మల్లి కదల్లేక కదల్లేక సాగుతోంది. కుండ అందుకుని సాగుతోంది. బావి దగ్గరకు పోతోంది. కుండను అతి జాగ్రత్తగా పట్టుకుంది. కుండ పడ కూడదు. పగల కూడదు, కుండ తన కంటే విలువయింది. కుండ పగులుతే దొర సహించడు. తాను పడిపోతే దొర-కేం బాధలేదు. తాను పడ్డా కుండ పడ రాదు అన్నంత పదిలంగా సాగింది. బావి దగ్గరికి చేరింది.

పెంటడు చూస్తున్నాడు. అక్క-ణ్నుంచి కదల్లేదు. అతనికీ పని ఉంది. అయినా అక్కణ్నుంచి కదలడం లేదు. అక్కను ఆదుకోవాలని అతని ఆశయం. తన పని ఆలస్యాన్ని గురించీ, వాటి వలన జరిగే పరిణామాలను గురించీ అతడు ఆలోచించడం లేదు.

అనుబంధాలు అలాంటివి. అవి పరిణామాలను గురించి ఆలోచించనీయవు. వతుప

మల్లి కుండను పదిలంగా బావి దగ్గర పెట్టింది. మల్లికి వణుకు వస్తూంది. కాళ్ళు వణుకుతున్నాయి. కళ్ళు మండుతున్నాయి తల బరువుగా ఉంది. అయినా బొక్కెన అందుకుంది. బావిలోకి విడిచింది. కాళీ బొక్కెన బావిలోకి అప్రయత్నంగా జారిపోతోంది. గిలక చప్పుడుతో బావిలోకి జారింది బొక్కెన. బొక్కెనలో నీళ్ళు నిండాయి. నీళ్ళు నిండిన బొక్కెనను పైకి లాగడం కష్టం.

మల్లి వంట్లో శక్తిలేదు. జవలేదు. బలం లేదు. అయినా లాగుతోంది. లాగడం కష్టంగా ఉంది. బతుకు లాగుతున్నట్లుంది. కాళ్ళు తేలిపోతున్నాయి. సగం దాకా లాగింది. చేతుల్లో బలం లేదు. చేదవదిలింది. గిలక గిరగిరా తిరిగింది. బొక్కెన బావిలో పడి చప్పుడు చేసింది. మల్లి తూలిపడ బోయింది.

"అక్కా!" అని ఉరికి వచ్చాడు పెంటడు. మల్లిని పట్టుకున్నాడు. "అక్కా! ఏమైందియ్యాల నీకు?" పెంటడి పలుకుల్లో తడి ఉంది. ఆర్ద్రత ఉంది. ఆ పలుకులు విని మల్లి కరిగి పోవాల్సింది. తమ్ముణ్ణి కావిలించుకుని భోరుమనాల్సింది.

మల్లి అలా అనాల్సిందే. కాని అనలేదు. "తమ్ముడూ! బొక్కెన బాయిల పడ్డదిరా. దొర్సాని బతకనీయది. ఎట్లరా పెంటా ఏం చేద్దమంటవు. చస్తె నాకేం లేదు. మీ బావ వచ్చినంక చస్తరా!" ఆమెలో దుఃఖం ఆగలేదు. కట్టలు తెంచుకోనూలేదు. కళ్ళలో కన్నీరు దుమికింది.

పెంటడు అక్కను ఓదార్చాల్సింది. బావను తీసుకుని వస్తానక్కా అని ప్రతిజ్ఞ చేయాల్సింది. కల్పనలో అలాగే

జరుగుతుంది. సినిమా కథ అలాగే సాగుతుంది. ఇది నిజ జీవితం. కర్కశం అయింది. కంటక ప్రాయం అయింది.

పెంటడు బావిలోకి చూశాడు. బొక్కెన బావిలో పడింది. కాని చాంతాడు బావి దులానికి ఉన్న మేకుకు కట్టి ఉంది. పెంటడు ప్రాణంలేచి వచ్చింది. "అక్కా! బొక్కెన బాయిల పడకే చేంతాడు దూలానికి కట్టి ఉన్నది" అన్నాడు.

"అట్లనా! బాయిలపడలే. దేవుడు కాపాడిండు. జరుగు నీళ్ళు చేదుకుంట" బొక్కెన బావిలో పడనందుకు ఆమెలో ఉత్సాహం పొంగింది.

"వద్దక్కా! నేను చేత్త నువ్వుకూకో" అన్నాడు. పెంటడు నీళ్లు చేది కుండ నింపాడు కూలబడ్డ మల్లి లేచింది. కుండ రెండు చేతులతో లేపబోయింది. కుండ లేవడం లేదు. పెంటడు సాయంపట్టాడు. ఇద్దరూ కలిసి కుండను ఇంటి ముందరికి తీసికెళ్లారు-దొడ్డి దారినుంచి.

మల్లికుండ అక్కడ పెట్టింది. పొరక అందుకొని ఊడ్పు సాగించింది.

శివయ్యగారి వాకిలి సువిశాలం అయింది. దాన్ని ఊడవడం కష్టమే. రోజూ ఊడుస్తూనే ఉంది మల్లి. ఈ రోజు శివయ్యగారి వాకిలి ఊరంత ఉన్నట్లు కనిపించింది. పెంటడు గ్రహించాడు. అక్కకు సాయంచేద్దా మనుకున్నాడు. కాని మరో పొరకలేదు. అక్క ఊడ్చే వరకు తన పని చేసుకుందామని కొట్టం లోకి వెళ్ళాడు.

పెంటడు కొట్టంలో దూడలను విప్పుతున్నాడు. దూడలు కట్లు తెంచుకుని చెంగుచెంగున గంతులేస్తూ ఉరుకుతున్నాయి. తల్లుల దగ్గరికి. పెంటడు దూడలను విప్పుతున్నాడనే గాని అతని మనసంతా అక్కడగ్గరే ఉంది. వాకిట్లో అక్క ఎలాఉందో? పరధ్యానంగా దూడలను విప్పుతున్నాడు. అతనికి వాకిట్లో నుంచి ఏదోకేక వినిపించినట్లయింది. ఆపద విరుచుకు పడ్డట్లనిపించింది. ఉరికాడు.

వాకిట్లో మల్లి కళ్ళాపి చల్లుతుంది. ఆమెకు ఏమీ కాలేదు. కాని నీరసంగా ఉంది, చల్లలేక చల్లలేక కళ్ళాపి చల్లుతోంది. కుండలో నీళ్ళు అయిపోయాయి కుండెడు నీళ్ళు చాలవు - అ వాకిలికి. ఎన్నో కుండలు కావాలి. పెంటడు నీళ్ళు తోడి తెస్తున్నాడు. మల్లి కళ్ళాపి చల్లుతోంది. సాయం ఒకరుంటే శక్తివస్తుంది మనిషికి. మల్లి పనిచేసుకు పోతోంది. పెంటడికి అక్కకు సాయం చేయడమే అర్థం అవుతోంది. అవతలపని అతనికి గుర్తులేదు. పెంటడు కుండల్లో నీళ్ళు తెస్తున్నాడు, పేడ కలుపుతున్నాడు. మల్లి చాన్పిచల్లుతోంది, అంతపెద్దవాకిలి పచ్చిగా పచ్చగా కనిపిస్తోంది. ఒకడు పచ్చగా కనిపించడానికి ఎందరి ఎముకలు నుసిఅవుతాయో!

సూర్యునికి ఎముకల్లేవు. అతనికి నుసికావడం తెలియదు. లోకం చూడాలని ఆదుర్దా అతనికి. అన్నింటికీ సాక్షీభూతుడతను. అతనికి వెలుగుంది, నోరు లేదు. నోరే ఉంటే ఎన్ని అన్యాయాలు, ఎన్ని అక్రమాలు వివరించగలిగేవాడో! అతనికి నోరులేదు. కన్నుంది. అందుకే అంత తపన! ఆగలేడు పాపం ఉరికివస్తాడు ఆకాశంలోకి వచ్చేశాడు సూర్యుడు అన్నీ చూడ్డానికి, చూసిన వాటిని చెప్పలేక

చతుర

మండిపోతూ వచ్చాడు.

సుభద్రమ్మ తనమీద ఉన్న భర్త చేతిని పదిలంగా జరిపింది. దుప్పటి కప్పింది. వళ్లు విరుచుకుంది. జుట్టు ముడి వేసుకుంది. లేచింది. గది తలుపు తెరుచుకుంది. బయటికి వచ్చింది. వెనక తలుపు తెరిచింది. కింది మెట్టుమీద అడుగు పెట్టింది. కొట్టంలోకి చూచింది. ఎండ కొట్టంలోకి వచ్చేసింది. దూడలు గేదెల పాలు కుడుస్తున్నాయి. నీళ్ళపొయ్యి దగ్గర ఉండాల్సిన మల్లి లేదు. పాలు పితకాల్సిన పెంటడు లేడు.

ఉండాల్సిన ఇద్దరు లేరు. రావలసిన పాలు దూడలు కుడుస్తున్నాయి. సుభద్రమ్మకు లోకం తలకిందులయినట్లనిపించింది. తన పెత్తనం కూలిపోతున్నట్లనిపించింది. తన ఆస్తిహరించి పోతున్నట్లనిపించింది. సూర్యుడు కూలినట్లూ, కొండలు గిరగిర తిరిగినట్లూ, సముద్రం చెలియలి కట్ట దాటి పొంగినట్లూ అనిపించింది.

సుభద్రమ్మకు క్షణం ఏమీ తోచలేదు. మరు క్షణంలో కర్తవ్యం స్ఫురించింది. ఆమెలో కోపం పెల్లుబికింది. ప్రతీకార జ్వాల ప్రజ్వరిల్లింది. గదిలోకి ఉరికింది. శివయ్యను లేపింది.

"కొంప మునిగిందండీ. లేవండీ పెంటడు, మల్లి పారిపోయిన్రు. పాలన్ని దూడలు తాగిపోతున్నాయి. ఇగ మనకు పాలు లేవు. ఇంట్లో మనిషి లేడు. లేవండి జల్దీ లేవండీ"

శివయ్యకు శివం వచ్చింది. అమాంతంగా మూడో కన్ను తెరుద్దామనుకున్నాడు. ప్రళయ తాండవం చేద్దామనుకున్నాడు. లోకాన్ని కాల్చేద్దామనుకున్నాడు. శివయ్యకు మూడో కన్ను లేదు కాబట్టి సరిపోయింది.

శివయ్య ముసుగు తన్నేశాడు. లేచాడు. దొడ్లోకి ఉరికాడు. చూశాడు.

నీళ్లపొయ్యి దగ్గర మల్లి లేదు.

గొడ్లకాడ పెంటడు లేడు.

శివయ్యకు లోకం శూన్యంగా కనిపించింది. గ్రహాలూ-నక్షత్రాలూ రాలుతున్నట్లనిపించింది. కొండలూ కోనలూ అంటుకున్నట్లనిపించింది. ఆ అగ్గి తన మీదికే ఆవహిస్తున్నట్లనిపించింది.

పెంటడు గతిలేనివాడు. నిజమే. వానిలోనూ నిప్పుంది. అది గాజుకోరాదు. అంటుకోరాదు. అలుముకోరాదు. అల్లుకోరాను. పెంటనికి బుద్ధి చెప్పకుంటే ఊరు తన చేతిలో ఉండదు. ఒక్కడు ఎదురు తిరుగుతే ఊరే ఎదురు తిరగవచ్చు. మంట రాజు కోకముందే ఆర్పేయాలి. కాలితో నలిపెయ్యాలి.

"పెంటా" అరిచాడు శివయ్య. అరుపుకు ఇల్లు ప్రతిధ్వనించింది. సుభద్రమ్మ ఉరికి వచ్చింది. శివయ్య ఉరక పోతున్నాడు, ఉగ్రంలో ఉన్నాడు. ఆమె అదిరిపడింది. తన భర్తకు ఏదో ఆపద వస్తుందనుకుంది.

"ఇగో ఉట్టి చేతుల్తో పోకండి. కట్టె పట్టుకొని పోండి. వాళ్ళను నమ్మలేం, ఏదైనా చేస్తారు" అని కట్టె అందించింది

కర్ర అందుకుని అడుగు వేయబోయాడు శివయ్య. శివయ్య కేక విన్న పెంటడు ఉరికి వచ్చాడు. ఉరికి వచ్చిన పెంటడికి కొట్టంలో పాలుకుడుస్తున్న దూడలు కనిపించాయి. ఎదురుగా మండిపోతున్న శివయ్య కనిపించాడు.

పెంటడి ప్రాణాలు పైపైనే పోయాయి నోట మాట రాలేదు. ఒళ్ళంతా చెమటలు పట్టింది. పెనుగాలికి పండుటాకులా వణికి పోతున్నాడు.

పెంటడు రెండు చేతులూ జోడించి మొక్కాడు. "దొరా! తప్పయ్యింది. బతక నియ్యి పానాలు తియ్యకు, బాంచాన్ని గులామునైత"

వణకిపోతూ, చేతులు జోడించుకుని పలుకుతున్న అతని పలుకులు పాషా ణాల్ని కరిగించేట్టున్నాయి. మూర్తీభ వించిన దుఃఖంలా, నిరాశలా, నిర్వే దంలా, నిరాశ్రయంలా ఉన్నాడతను.

అతని ఆక్రందనకు దూడలు పాలు మాని చూస్తున్నాయి. పశువులు మోరలెత్తి తమ నిస్సహాయత వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. మల్లి ఉరికివచ్చి దూరంగా నుంచుని చూస్తోంది, సుభద్రమ్మ ఆశగా చూస్తోంది.

శివయ్య శివం లొంక్కుతూ ఉరికాడు. "లంజ కొడకా! దూడల్నిడిచి ఎక్కి పోతావు నీ తోళ్ళొలుస్త" అని కర్ర తీసుకుని ఉరికాడు.

"దొరా! బతకనీయండి కాల్మొక్త, తప్పయింది ఇగచెయ్యను"

పెంటడు అక్కణ్ణుంచి కదల్లేదు పారిపోవడానికి ప్రయత్నించలేదు. కనీసం దెబ్బ తట్టుకోవడానికి చేతులెత్త లేదు.

"చావు లంజకొడక" శివయ్య కర్ర పెంటడి వీపుమీద పడింది.

"దొరా తప్పయింది. చంపకు కాల్మొక్త" పెంటడు బతిమాలుతున్నాడు. కాళ్ళు పట్టుకుంటున్నాడు, దెబ్బలు పడు తున్నాడు, తప్పుకోవడానికి ప్రయ త్నించటం లేదు.

పెంటడు లొంగుతుంటే శివయ్యకు శివం ఊగుతూంది. కొడుతున్నది మనిషిని కానట్లు, పశువునయినట్లూ బాదు తున్నాడు. కాదు పశువయితే కనీసం పారిపోయేది.

"దొరా! తప్పయ్యింది. చంపకు కాల్మొక్త" పెంటడు కేకలు పెడు తున్నాడు. ఆ కేకలకు కొండలు కరుగు తున్నాయి. అధికారానికి గుండె లేదు, అది కరగదు.

మల్లమ్మ దూరంగా నుంచుంది. బొమ్మలా నుంచుంది. ఆమె మనిషి, ఆమెకు గుండె ఉంది, ఆవేదన ఉంది, ఆత్రం ఉంది, ఆత్మీయత ఉంది, అను రాగం ఉంది. అయినా ఏం చేయలేదు. ఎదురుగా తమ్ముణ్ణి బాదుతున్నాడు శివయ్య. తమ్ముడు కేకలు పెడ్తున్నాడు. మొత్తుకుంటున్నాడు. ప్రాణాల కోసం తల్లడిల్లుతున్నాడు.

మల్లి మనసులో చిచ్చురగలడం లేదు. ప్రతీకారజ్వాల ప్రజ్వరిల్లడం లేదు. ఆమె హృదయం ఆక్రోశిస్తూంది. తల్లడిల్లు తూంది. తపిస్తూంది. ఆమె శివయ్యకు ఎదురు తిరగాలనుకోవడంలేదు. తమ్ముణ్ణి కాపాడుకోవాలనుకుంటూంది. తనకోసం వాడు దెబ్బలు తింటున్నాడు. తనకోసం ప్రాణాలు వదులుకోడుగదా!

"అక్కా చస్తి" అది పెంటని కేక ఆ కేక మల్లి గుండెలో తుఫాను రేపింది అటుచూచింది. పెంటడి ముక్కులోంచి బళబళా రక్తం కారుతోంది.

రక్తం! నెత్తురు!!

రక్తం! నెత్తురు!!

పెంటడి ముక్కులోంచి కారినరక్తం

చేతుల

మల్లి కళ్ళల్లో కనిపించింది.

మల్లి ఉరికింది.

శివయ్య చేతిలోని కర్రను పట్టుకుంది

శివయ్య బొమ్మలా నించున్నాడు.

తుఫాను నిలిచిపోయింది.

పెంటడు కాస్త అవతలకి జరిగాడు. ముక్కులోంచి రక్తం కారుతోంది. తుడుచుకోవడానికి గుడ్డ సైతం లేదు.

శివయ్య మల్లిని చూచాడు.

మల్లి శివశక్తిలా ఉంది. కళ్ళు చింత నిప్పుల్లా ఉన్నాయి.

శివయ్య కాస్త జంకాడు.

మల్లి కర్ర వదిలేసింది.

శివయ్య కాళ్ళమీద పడిపోయింది. భోరున ఏడ్చింది. కన్నీటితో కాళ్ళు కడిగింది.

"దొరా! మా తమ్ముణ్ని చంపకు. బతకనియ్యి. నన్ను కొట్టు, చంపు, చీరు" తల నేలకు కొట్టుకుని ఏడుస్తూంది మల్లి.

పెంటడు దూరంగా నుంచున్నాడు.

శివయ్య ఏమనుకున్నాడో తెలియదు. కాళ్ళు వదిలించుకున్నాడు. చరచరా ఇంట్లోకి నడిచిపోయాడు.

"అయ్యో! మీ అంగీమీద నెత్తురు" వాపోయింది సుభద్రమ్మ.

"అక్కా!" అని మల్లిని కావలించుకున్నాడు పెంటడు.

పెంటడి రక్తంతో మల్లి పయట తడిసింది.

చెట్టుమీది కాకి కావుకావుమని అరిచింది. అరిచిందో ఏడ్చిందో మనకు తెలియదు.

3

పిచ్చమ్మ చచ్చిపోయింది.

పిచ్చమ్మ గూడెంలో ఎవరూ లేనప్పుడు చచ్చిపోయింది.

పిచ్చమ్మ కుక్కి మంచంలో ప్రాణాలు విడిచింది.

గూడెంలో ఎవరూ లేరు. నిర్మానుష్యంగా ఉంది. గూడెం సొంతం శివయ్య పొలాల్లో పనిచేయడానికి వెళ్లిపోయింది. గూడెంలో ఉన్నవాడు ధర్మయ్య ఒక్కడే. ధర్మయ్య ముసలివాడు. అతనికి కాళ్లూచేతులూ పడిపోయాయి. అతడు లేవలేడు. మంచంలో పడి ఉంటాడు. పిచ్చమ్మ చచ్చిపోయిన విషయం అతనికీ తెలియదు.

పిచ్చమ్మ కుక్కి మంచంలో కన్నుమూసింది. గూడెంలోని బుడుతలు యాదాలాపంగా పిచ్చమ్మ గుడిసెలోకి వెళ్లారు. అలా వెళ్లినపుడు ఆమె వారిని అదిలించేది. ఆమెకు ఉన్న ఆస్తి సొంతం రెండు కుండలు పిల్లలు ఆ కుండలు బద్దలు కొడ్తారని ఆమె భయం. పిల్లలను గుడిసెలోనికి రానిచ్చేది కాదు.

ఆ రోజు పిల్లలు గుడిసెలోకి వెళ్లారు. ఆమెను రెచ్చగొట్టడానికే ఆమెతో తిట్లు తినడానికే. పిల్లలు గుడిసెలో దూరారు. అయినా పిచ్చమ్మ పలకలేదు. పిల్లలు నిరాశ చెందారు.

"అవ్వా కుండలు పలగ్గొడుతున్నం-ఇగో" ఒక పిల్లవాడు బెదిరించాడు.

పిచ్చమ్మ పలకలేదు. ఆమె కుండ ఎప్పుడో పగిలిపోయింది ఇహ అది అతుక్కోదు. నీరు సొంతం కారిపోయింది.

"అవ్వా! అవ్వా!!" కుక్కి మంచంలోని పిచ్చమ్మను కదిలించారు. పిచ్చమ్మ కర్రలా ఉంది చల్లగా ఉంది. పిల్లలకు భయం అయింది. బయటికి ఉరికారు.

కోడి పెట్టలో గుడిసెలోకి వచ్చాయి. మంచం మీదికి ఎగిరాయి. పిచ్చమ్మ మీద వాలాయి. పిచ్చమ్మ కదల్లేదు. మెదల్లేదు. కోడిపిల్లలు పిచ్చమ్మ కళ్ళలో పొడిచాయి. పిచ్చమ్మ కళ్ళు తెరవలేదు.

పిల్లలు బయట నుంచొని అంతా చూస్తున్నారు. ఎందుకో వారికి బాధ అనిపించింది. కోడిపిల్లలు పిచ్చమ్మను అలా పొడవడం చూడలేకపోయారు. కోడి పిల్లలను వెళ్ళగొట్టారు. ఆటలు ఆడుకునే పిల్లల్లో ఏదో ఉదాసీనత వ్యాపించింది. వారు మౌనంగా ధర్మయ్య తాత దగ్గరికి వెళ్లారు.

"తాతా! పిచ్చవ్వ కదులతలేదు. పలుకుతలేదు, కోడి పిల్లలు పొడుస్తున్నాయి" ఒక బాలుడు చెప్పాడు.

"పిచ్చమ్మ కదుల్తలేదు, పలుకుతలేదా!" జరిగిపోయిందాన్ని గ్రహించినట్లు, వేదాంతిలా మాట్లాడాడు ధర్మయ్య.

ధర్మయ్య తనను తాను చూచుకున్నాడు. కాళ్లు లేవు. చేతులాడవు. అతని మనసు తల్లడిల్లింది. గుండె ఏడ్చింది. ధర్మయ్య ఏడవగలడు. మరేం

చేయలేదు.

"పిచ్చమ్మ చచ్చిపోయింది" ఏదో కఠినమైన సత్యం చెపుతున్నట్లు చెప్పాడు.

"తాతా! పిచ్చవ్వ పలకదా?"

"పలకదురా! పలకదు ఇంకెన్నటికీ పలకదు. బాధలనూ, బంధాలనూ తెంచుకుని వెళ్ళిపోయింది."

పిచ్చమ్మ బాధలను, బంధాలను తెంచుకొని వెళ్ళిపోయింది.

పిచ్చమ్మ ముఖాన సూర్యునిలా వెలిగే కుంకుమ చెరిగిపోయిన్నాడే పిచ్చమ్మ సగం చచ్చిపోయింది. పోచయ్యను వరించి పెళ్లాడింది.

పోచయ్య కండలు తీరిన నిండు మనిషి మగసిరి నిండిన మొనగాడు. గూడెంలో పడుచులంతా పోచయ్యంటే పడి చచ్చేవారు. పోచయ్యకు పిచ్చమ్మే నచ్చింది. పిచ్చమ్మ కళ్ళల్లో పరువం పడగవిప్పేది. పోచయ్యా, పిచ్చమ్మా పచ్చనిపొలాల్లో కలుసుకున్నారు, గల గలపారే సెలయేటిలా నవ్వుకున్నారు, బాసలు చేసుకున్నారు, బండల చాటున విహరించారు.

"బావా! నన్ను ఇడిచిపోవుకద!" అమాయకంగా అడిగింది పిచ్చమ్మ

"చచ్చిపోతెనే" అన్నాడు పోచయ్య-పిచ్చమ్మ సిగల్లో ముద్దబంతి ముడుస్తూ.

"అట్లనకు, నేనూ నీతో వస్త" అన్నది పిచ్చమ్మ బెదురుకళ్ళతో.

"అట్లనా?" అని కౌగలించుకున్నాడు పోచయ్య.విడిపోతుందేమో పిచ్చమ్మ అనే భయంతో.

ఆమె విడిపోలేదు. అతనే మోసం చేశాడు, మొదలే వెళ్ళిపోయాడు పిచ్చమ్మను వదిలి. పిచ్చమ్మ మొదలునరికిన చెట్టయింది, ఇవ్వాళ ఎండిపోయింది, ఇహ చిగిరించదు.

పోచయ్య, పిచ్చమ్మల ప్రణయాన్ని గూడెం సహించలేదు. ఆస్తులు అంతస్తుల పేర అగాధాలు సృష్టించింది. పిచ్చమ్మ అర్ధరాత్రి కట్లుతెంచుకుని వచ్చేసింది. పోచయ్యను కావిలించుకుని ఏడ్చేసింది. పోచయ్య పిచ్చమ్మను వదల్లేదు. గూడెం ముక్కుమీద వేలువేసుకుంది, ధర్మయ్య నీతులు చెప్పాడు, కనీసం పెళ్ళి చేసుకొమ్మన్నాడు, పోచయ్య అంగీకరించాడు.

పెళ్ళంటే ఈ సమాజంలో ఒక జీవితపు అప్పు. పేదలు బానిసలు కావడానికి పెళ్ళిళ్ళు, దినాలే ప్రధాన కారణాలు. పెళ్ళి పేరుమీద మనుషులు పశువుల్లా అమ్ముడుపోతారు. జీవితాంతం కాదు. తంతరాలు బానిసలు అయిపోతారు.

పోచయ్య పరువపు మైకంలో ఉన్నాడు శివయ్య దగ్గరికి వెళ్ళాడు, పెళ్ళికి అప్పుఇమ్మన్నాడు. శివయ్య ఉదారంగా ప్రవర్తించాడు, అప్పుపెట్టాడు. పోచయ్యకున్న నేలచెక్క రాయించుకున్నాడు. ఒక్క అంగుష్టపు ముద్రతో రైతు వెట్టివాడిగా మారిపోయాడు. పోచయ్యకు ఉన్న నేల చెక్కపోయింది. వడ్డీకింద పోచయ్య బానిస అయినాడు. పోచయ్య తిండికి శివయ్య అప్పుపెడతాడు. ఆ అప్పు హనుమంతుని తోకలా పెరుగుతుంటుంది. ఆ అప్పు అతని జీవితకాలంలో తీరదు. శివయ్యకోసం పోచయ్య బానిసలను కొంటాడు.

బానిస అయినా బాధపడలేదు పోచయ్య పిమ్మట వారి మనస్సులు

కలిశాయి. మనసులు కలిసిన చోట మహా ప్రళయాన్నయినా ఎదిరించవచ్చు. జంటగా ఉన్నవారికి వెంకడు కలిగాడు. వెంకణ్ణి చూచి వారు మురిసిపోయారు. గంజి తాగినా పరమాన్నం తిన్నట్లు బతుకుతున్నారు.

గూడెంలో ఒక తగాదా పోచయ్య ప్రాణంమీదికి తెచ్చింది-తుదకు ప్రాణాలు తీసింది. బాసలుచేసిన పోచయ్య వెళ్ళి పోయాడు. వెంకణ్ణి వదల్లేక పిచ్చమ్మ మిగిలిపోయింది ఇప్పుడు వెంకడిని వదిలేసి పిచ్చమ్మ వెళ్ళిపోయింది - పోచయ్యదగ్గరికి.

గూడెంలో కొత్తగా పెళ్ళయిన దంపతులు. మగనికి పెళ్ళాంమీది అనుమానం వచ్చింది. పెళ్ళానికి ఉరికట్టాడు చావతన్నాడు, వెళ్ళిపొమ్మన్నాడు. పెళ్లాం తనవల్ల తప్పులేదంది. ఏడ్చింది. మొత్తుకుంది. మొగని కాళ్ళు పట్టుకుని బతిమిలాడింది, మగడు వినలేదు, జుట్టుపట్టుకుని బయటికి ఈడ్చి గుద్దులు గుద్దాడు, వెళ్ళిపొమ్మన్నాడు.

పోచయ్య అది చూచాడు, భరించలేకపోయాడు, రంగంలోకి దిగాడు. మగణ్ణి లాక్కొచ్చాడు, మూలకు కూలబడేశాడు, కట్టుకున్నదాన్ని విడిచిపెట్టడం పాపం అని చెప్పాడు. పెళ్ళాంవల్ల దోషం లేదని ఒప్పించాడు. వాళ్ళిద్దరినీ ఏకంచేశాడు. గుడిశలోవేసి తలుపేసి బయటికి వచ్చాడు.

బయటికి వస్తున్న పోచయ్యను ధర్మయ్య చూచాడు. "ఒరే పోచిగా! పంచాయితులు చెప్పేటంతోని పైనావుర. గూడెంల పంచాయితులు దొరింట్లనే తెగాలె.నువ్వెందుకు చేతులు కాల్చుకుంటావురా. మనం బాంచోళ్ళం, మన జగడాలు దొరే తీర్చాలె. అట్లనే జరుగుతాందింత వరక, నువ్వెందుకు ఏలుపెట్టినవు?" అన్నాడు ధర్మయ్య అతని స్వరంలో భయం గోచరిస్తోంది.

"తాతా! అన్యాలమేమన్న చేసినానే. న్యాలమే చెప్పినగద" పోచయ్య తనను రక్షించుకోవడానికి అన్నట్లు అన్నాడు.

"న్యాలమయినా, అన్యాలమయినా దొరలే చెప్పాలె, మనం ఇనాలె, ఇట్లనే నడిచింది ఇంతకాలం, దొరకు ఎరకాయెనా పానం తీస్తడు. పదిలంగుండు-పో" అన్నాడు ధర్మయ్యతాత. ధర్మాని కేదో విఘాతం జరిగిందనికాదు-పోచయ్య కేదో అపాయం రానున్నదని.

పోచయ్య ఆ రాత్రి నిద్రపోలేదు. "నువ్వెందుకు పోయినవు-ఆ పంచాయితి లోకి?" అని వాపోయింది. ఆమె ఆ రాత్రంతా పీడకలలు కన్నది. పోచయ్యను లాక్కుపోతారేమోనని కరచి పట్టుకు పడుకుంది.

శివయ్యకు ఊరంతటా వేగు ఉంది. తెల్లవారకముందే ఈ వార్త అక్కడికి చేరింది నర్సిమ్మ బల్లెం పట్టుకుని పోచయ్య గుడిసెముందు ప్రత్యక్షం అయినాడు. నర్సిమ్మ శివయ్యకు కుక్కలాంటి బంటు. నర్సిమ్మంటే గూడేనికి భయం, యమభటుణ్ణి చూచినట్లే.

"ఒరే! పోచిగా ఎళ్ళు. దొరపిలుస్తాండు. పొద్దెక్కిందిలే - ఇంకెంత సేవు పండుతవు పెళ్ళాంతాన. దొర పిలుస్తాండు ఎళ్ళు"

పిచ్చమ్మ గుండెలో గునపాలు గుచ్చుకున్నాయి, ఆమె బయటికి ఉరికి వచ్చింది.

"ఏందే అన్నా-ఎందుకు పిలుస్తాండు దొర."

"నీ మొగడు మొనగాడయితాండట-జర అర్చుకుందమని పిలిపించిండు"

"ఏందే నరసన్నా! ఎందుకు పిలుస్తాండే దొర?" పోచయ్య స్వరంలో భయం తాండవిస్తోంది.

"ఒరే పోచిగా! మనం బాంచోల్లంరా. బాంచోల్లంగానే బతకాలె, బలం చూపిస్తే బతకలేంరా! బతికితె బాంచెలోలె బతకాలె అంతె. ఇగి చెప్పలేను" ధర్మయ్య స్వరం రెక్కలు తెగిపడినట్లుంది.

"నాకేమో బుగులుగున్నది. పోవద్దనలేను. ఉండమనలేను. ఏం చేతు?" అనంతమయన ప్రశ్న పోచమ్మ మనసులో పోటమరించింది.

"నడూపుగా పోచిగా - ఏమోందొరాతె నిలబడ్డవు" మెడపట్టి ముందుకు గెంటాడు నర్సిమ్మ — దొరకు నమ్మిన బంటు.

పోచయ్య ముందుకు తూలి నిలదొక్కుకుని నడక సాగించాడు. బల్లెం పట్టుకున్న నర్సిమ్మ వెనక నడుస్తున్నాడు. పోచయ్య వెనక్కి తిరిగి చూచాడు. గుడిసె కనిపించింది. గుడిసె ముందు పిచ్చమ్మ, వెంకడు కనిపించారు. ఇద్దరూ శోకమూర్తులుగా ఉన్నారు- ఏడుస్తున్నారు- ఇటే చూస్తున్నారు. గూడెంలో జనం సొంతం గుడిసెల ముందు నుంచున్నారు ధర్మయ్య తాత కాళ్ళ మీద లేవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు.

పోచయ్య ఊళ్ళోంచి సాగిపోతున్నాడు. అతనికి ఎడారిలోంచి పోతున్నట్లనిపించింది. మండే ఇసుకలోంచి నడచి పోతున్నట్టుంది. మంటల గాలులు వీస్తున్నట్లుంది. తానేం తప్పుచేశాడు? ఏం నేరం చేశాడు? ఎందుకు తనకీ శిక్ష? విడిపోయే జంటను కలిపాడు. తప్పా? తాను తప్పుచేయలేదు. తాను తప్పు వప్పుకోడు. దొరేం చేస్తాడు?

పోచయ్య శివయ్య ముంగిట్లో అడుగు పెట్టాడు.

"దొరేం చేస్తడనుకుంటున్నావ్‌లే. నీ తోళ్ళొలిచి చెప్పులు కుట్టించుకుంట. లంజకొడకా! కుక్కనకేనోలె పడుండరా అంటే పంచాయితులు చెప్పుతావు గాడ్దికొడకా! దొరనయన్ననుకున్నవా?" శివయ్య గర్జించాడు.

పోచయ్య శివయ్యను - దొరను చూచాడు. శివయ్య పులిలా ఉన్నాడు. చేతిలో "హంటర్" ఉంది. పులి నాల్క చాచి రక్తంకోసం చప్పరిస్తున్నట్లనిపించింది. దొరేంచేస్తాడు. తాను అన్యాయం చేయలేదు అనుకున్నాడు. అధికారానికి కళ్ళుండవని తెలియని అమాయకుడు పోచయ్య. ప్రపంచంలో జరిగిన మారణహోమాలన్నీ అధికారం కోసమే జరిగాయని తెలియనివాడు పోచయ్య.

శివయ్య పోచయ్య మీద లంఘించాడు. హంటర్‌తో కసికొద్దీవేశాడు. హంటర్ వంటిమీద అంటుకుంచి. దద్దు వచ్చింది.

పోచయ్య పలకలేదు. సహించుకున్నాడు.

శివయ్య మరోదెబ్బవేశాడు. ఇంకో దెబ్బ వేశాడు.

పోచయ్య శిలాప్రతిమలా నుంచున్నాడు. పెదవి కదపడంలేదు. మాట రావడంలేదు. అన్యాయం చేయలేదు.

దొరేం చేస్తాడు ? అనుకున్నాడు.

శివయ్యా దెబ్బమీదదెబ్బ వేస్తున్నాడు పోచయ్య చర్మం చిట్లుతూంది. రక్తం కారుతూంది. రణరంగంలో ఓటమి ఎరుగని వీరునిలా నుంచున్నాడు పోచయ్య. పోచయ్య పూచిన మోదుగులాఉన్నాడు.

"మాట్లాడవేం బే. తప్పయిందను. కాళ్ళ మీదపడు" కసిగా అంటున్నాడు కొడుతున్నాడు. శివయ్య చెమట్లుకక్కుతున్నాడు. శక్తి క్షీణిస్తున్నది. దెబ్బలు కొట్టలేకపోతున్నాడు బాదలేక పోతున్నాడు అయినా బలం పుంజుకుని కొడ్తున్నాడు.

పోచయ్యా పడిపోయాడు. మొదలు నరికినా చెట్టులా పడిపోయాడు. వంటి నిండా రక్తం కళ్ళు ఉబ్బిఉన్నాయి. ముఖం వాచి ఉంది.

శివయ్య జడుసుకున్నాడు.

ఒక్క అడుగు వెనక్కువేశాడు.

చేతిలోని కొరడా జారవిడిచాడు.

రొప్పుతూ నుంచున్నాడు.

భయంగా పోచయ్యను చూస్తున్నాడు.

"నేను అన్నాలం చెయ్యలే. దొరేం చేస్తడు?

నేను అన్నాలం చెయ్యలే. దొరేం చేస్తడు ?" ఫలవరించినట్లు పలుకుతున్నాడు పోచయ్య.

పోచయ్యా పలుకులు నినాదాల్లా ఉన్నాయి. అవి శివయ్య చెవుల్లో దూరి, గుండెలోకి చొచ్చుకుని పోయి మారు మోగుతున్నాయి. శివయ్య చకితుడయినాడు. క్షణం ఆశ్చర్యపోయాడు. శివయ్యా మనిషే—కాకుంటే ఆస్తి, అధికార తాపత్రయం అతనిలోని మానవతను అడుగంటించాయి. ప్రతి మనిషికీ మానవత మీద ఏదో ఒకలాంటి కవచం ఉంటుంది. ఆ కవచం బద్దలయిన్నాడు మానవత కనిపిస్తుంది. అయితే ఆ కవచం మళ్ళీ అంటుకుంటుంది. మానవతను అణచివేస్తుంది. దాని వెలుగుకు మసి పూస్తుంది.

శివయ్యా ప్రతిమలా నుంచున్నాడు. అతని ముందు పోచయ్య పడి ఉన్నాడు. అతని దేహం రక్తసిక్తంగా ఉంది. కురుక్షేత్ర సంగ్రామంలో శరతల్పం మీద ఉన్న భీష్మ పితామహునిలా ఉన్నాడు. అతని వాక్కు సత్యం పలుకుతూంది. కఠిన సత్యం. కఠోరమైన సత్యం.

పోచయ్యా తనను ఎదిరించలేదు. పల్లెత్తు మాట అనలేదు. తాను కొట్టిన చావు దెబ్బలు తిన్నాడు. ప్రాణం ఎక్కడో కడగంటింది. అయినా తనను ఓడిస్తున్నాడు. ఇప్పుడేం చేయగలడు తాను- ప్రాణాలకు లక్ష్యపెట్టని పరమ యోధునిలా ఉన్నాడు. సత్యం కోసం, న్యాయం కోసం, ప్రాణాలు త్యజించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. పోచయ్య రామునిలా కనిపించాడు. కృష్ణునిలా కనిపించాడు. జీసస్‌లా కనిపించాడు. శిలువనెక్కి సత్యం చెబుతున్నట్లు అనిపించింది—

"నేను అన్నాలం చెయ్యలే. దొరేం చేస్తడు?"

శివయ్యలోని మనిషి మళ్ళీ ఇనుప కవచం కప్పుకున్నాడు. నిరంకుశునికి పశ్చాత్తాపం పనికిరాదు. మానవత అతనికి చుక్కెదురు.

"నర్సిగా! వీణ్ణి తీసుకపోయి ఇంట్లో పడెయ్యి" అని వెనక్కు తిరిగి మెల్లె క్కాడు. "పోఛిగాడు బాగయ్యేటట్లు చూడు. పైకం కావల్నంటె నేనిస్త" అని తిరిగి చూడకుండానే చరచరా నడిచి ఇంట్లో దూరాడు. తలుపు వేసుకున్నాడు.

పోచయ్యను గూడానికి తెచ్చినప్పుడు పిచ్చమ్మ వెర్రిదానిలా కేకలు పెట్టింది. గూడెం సొంతం కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చింది. కాని ఒక్కరూ శివయ్యాది తప్పన లేదు. పోచయ్యా చేజేతులా చేసుకున్నాడను కున్నారు.

పాలకులు ఎప్పుడూ తాము పరమేశ్వరులమనే అనుకుంటారు ఆ అసత్యాన్ని పాలకులు అంగీకరించడమే బానిసత్వం. తమ హక్కులను కాక పాలకుల హక్కులను పరిరక్షిస్తారు బానిసలు.

పోచయ్యా వెంటనే చచ్చి పోలేదు. చాలా రోజులు బాధ పడ్డాడు. అతనికి మందు లేదు. వైద్యం లేదు. తిండి లేదు. శివయ్యా చేస్తానన్న సాయం నర్సిమ్మ కాజేశాడు. చివరి క్షణంలో కొడుకును పిలిచాడు పోచయ్యా "ఒరే ఎంకడూ! మనం బాంచోల్లంరా! బాంచ లోలెనే బతకాలె. దొరమాటకు తిరుగు చెప్పకు" అని వాణ్ణి పిచ్చమ్మకు అప్పగించి ప్రాణాలు వదిలాడు. పిచ్చమ్మ బావురుమంది. గూడెం గొల్లు మంది. అయినా పీనుగు ఆగ లేదు. లేవడానికి ధర్మయ్యకు కాళ్ళు రాలేదు. చేతులు ఆడ లేదు. భూమాత,పోచయ్యను తన వడిలో దాచుకుంది.

శివయ్యా దినవారాలకు అప్పు పెట్టాడు.

వెంకడు పుట్టు బానిసగా మారి పోయాడు.

పోచయ్యా పోయిన్నాడే పిచ్చమ్మ ప్రాణాలు సగం ఎగిరి పోయాయి పిచ్చమ్మ కంకాళంలా జీవిస్తుంది. జీవచ్ఛంలా బతుకుతూంది.

వెంకడు పెద్దవాడయినాడు, శివయ్యాకు చాకిరి చేస్తున్నాడు. మంచంలో ఎముకలబోనులా పడి ఉంది తల్లి. తల్లిని చూస్తే మనసు తరుక్కు పోతుంది వెంకడికి. తండ్రి చావు కళ్లారా చూచాడు. తల్లి చావబోతూందని గ్రహించాడు. కర్మను నిందించాడు. దేవుని దూషించాడు.

బతికున్నన్ని రోజులు తల్లికి సేవ చేయాలని వెంకడి కోరిక. పిచ్చమ్మ కుక్కి మంచంలో పడి ఉంది. వెంకడు ఆమెకు పరిచర్యలు చేస్తాడు. అంబలి కాచి పోస్తాడు. పొద్దు పొడిచే వరకు శివయ్యా చాకిరికి పోవాలి. అతను బయలు దేరేపుడు పిచ్చమ్మ పిలుస్తుంది–

"కొడకా! మల్ల చూస్తనో లేదో అట్ల నిలబడు కండ్లనిండా చూసుకుంట" అంటుంది. వెంకడికి దుఃఖం ముంచు కొస్తుంది. అయినా దిగమింగుతాడు. ప్రతిమలా నుంచుంటాడు. పిచ్చమ్మ అతని చేతులు పట్టుకు నిమురుతుంది. కొడుకును మొత్తం తాగేయాలన్నట్లు చూస్తుంది. తన కళ్ళలోనే దాచుకోవాలన్నట్లు చూస్తుంది. వెంకడు ఆమెను తప్పించుకుని బయడ పడ్డాడు. బండ మీద కూర్చొని మోకాళ్ళ మీద తలపెట్టి భోరున ఏడుస్తాడు. ఏమి చేయగలడతను? ఏడవగలడు–అంతే.

తల్లి మంచం మీద తీసుకుంటూంది. రోజు రోజుకూ చావుకు దగ్గర పడు

తూంది. తెలుసు ఆ విషయం అతనికి. అయినా ఏం చేయలేడు. తల్లికి వైద్యం చేయించాలని అతని తహతహ తల్లిని బతికించుకోవాలని అతని తపన. ఒక నాడు గౌరీనాథశాస్త్రి దగ్గరికి వెళ్ళాడు. మందు ఇమ్మనీ, తల్లిని బతికించమనీ బతిమిలాడాడు.

"ఒరే వెంకడూ! మీ అమ్మను మీ నాయన పిలుస్తున్నాడ్రా – దానికి మం దెందుకు?" అన్నాడు.

శాస్త్రి గారు మందివ్వదలచుకోక అన్నమాట అది. గూడెంలో చావు బతుకులు అంటరానివి. అక్కడిదాకా వెళ్ళరాయన, గూడెంలో పుట్టుకలాగే చావు అతి సహజం అయింది, అక్కడ రెంటికీ స్వేచ్ఛ ఉంది,అడ్డేవారు లేరు.

శాస్త్రిగారు ఎందుకన్నారో గ్రహించ లేకపోయాడు వెంకడు. తల్లితో శాస్త్రి గారు చెప్పిన మాటలే చెప్పాడు,శాస్త్రులు చెప్పిందే వేదం పిచ్చమ్మ పాపం నమ్మింది. పోచయ్య తనకోసం అక్కడ వేచి ఉన్నాడనుకుంది.బొందితో ఎలాగూ చేరలేదు బొంది విడిచి కైలాసం చేసు కోవాలనుకుంది పోచయ్యను కలుసు కోవాలనుకుంది బతికి సాధించలేన్ని సుఖం చచ్చి సాధిద్దామనుకుంది.

బతకదలచని వారిని బతికించడం ధన్వంతరికి కూడా తరంకాదు. పిచ్చమ్మ పరిస్థితి విషమించసాగింది. ఆమె వాంతి చేసుకుంటే ఒకనాడు రక్తం పడింది. ఆ రక్తం చూసి వెంకడి గుండె తల్ల డిల్లింది.తల్లిదగ్గరే ఉండిపోవాలనుకున్నాడు. పనికిపోవాలి, పోకుంటే అంబలికి గింజలు రావు. మందుకాకున్నా ఇంత గంజి పోయాల్సిందే గొంతులో. ఆ బండమీద కూర్చుని మరింత ఏడ్చాడు.గుండె బరువు దిగేట్టు ఏడ్చాడు బండలు కరిగేట్టు ఏడ్చాడు.నర్సిమ్మ వచ్చి గద్దించాడు అర చేతులతో కన్నీరు తుడుచుకుని పనిలో ప్రవేశించాడు. అతనికి తల్లి కక్కిన రక్తమే కళ్ళలో ఆడుతూంది.

చివరిరోజు వెంకడు పిచ్చమ్మకు అంబలి కాచిపోశాడు. పిచ్చమ్మ తాగింది ఆమె కాస్త ఉత్సాహంగా ఉంది "బిడ్డా చేపల పులుసు తినాల్నని ఉన్నదిరా!" అన్నది. వెంకడికి ఏదో బరువు దిగు తున్నట్లనిపించి "అమ్మా! వండిపెడ్తనే. మాపటికి చేపలు తెస్త" అన్నాడు. "అరే! అయ్య ఉన్నప్పుడు నేను వండి పెట్టేదాన్ని. నీకు వండొస్తాదిర"అన్నది. "వండొస్తదే. నీకెందుకు వండి పెడతగద" అన్నాడు. "వండిపెట్టు కొడక చేపల పులుసుతిని చస్త"అన్నది. "వండి పెడతగద నువ్వెందుకు చస్తవే, అమ్మా బతుకుతవు నిన్ను బతికించుకుంట" అన్నాడు. అతని స్వరంలో ఆశ గోచ రించింది. యమునికి తొడగొట్టి సవాలు చేస్తున్నట్లనిపించింది.

"ఒరే ఎంకా ఎల్లవేమిరా! పెళ్లామొస్తె అసలే ఎల్లెటట్లు లేవు" నర్సిమ్మ గొంతు వినిపించింది. తల్లిని వదిలి బయటికి వచ్చేశాడు. బయటకి వచ్చింతర్వాత తల్లి పిలుపు వినిపించింది. అది మామూలే అనుకున్నాడు వెంకడు. "కొడకా! మల్ల చూస్తనో లేదో, అట్ల నిలబడు కండ్ల నిండ చూసుకుంట" అంటుంది. ఆనాడు ఆ మాటలు వినదలచలేదు వెంకడు. పైగా నర్సిమ్మ తొందరపెడ్తున్నాడు.

ఆ రోజు వెంకడు బండమీద కూలబడి ఏడవలేదు. పనిలో ఉత్సాహంగా పాల్గొ

న్నాడు. తన తల్లి బతుకుతుంది ఆమెకు చేపలపులుసు వండి పెడతాడు, తన తల్లి బాగుపడుతుంది, లేస్తుంది, తిరుగుతుంది, తనకు వండి పెడుతుంది, నవ్వుతుంది, ఏడుస్తుంది. పని చేస్తున్నంతసేపూ అవే దృశ్యాలు అతని మనోఫలకంమీద మసలుతున్నాయి. సూర్యుడు ఇంకా కుంగడు,పని ముగియదు, తాను ఇంటికి పోడు,విసుగు కలిగింది.కుంగే సూర్యుడు తల్లిప్రాణాలు కూడా తీసుకుని కుంగాడని అతడు ఎరుగడు.

పనిమాని జనం గూడానికి బయలు దేరారు. వెంకడు తల్లిని చూడ్డానికి ఉరికి వచ్చాడు. చేపలు తేవాలి, పులుసు వండాలి, తల్లికి తినిపించాలని అతడు ఎంతో ఉత్సాహంగా ఉరికి వచ్చాడు. గూడానికి దూరంనుంచే చూచాడు. అతని గుడిసెముందు పిల్లలు మూగి ఉన్నారు, మనసు కీడు శంకించింది, మరీ వేగంగా ఉరికాడు, కుక్కిమంచంలో పడిఉన్న ధర్మయ్య వార్త అందించాడు—

"వెంకడూ! మీ అమ్మ చచ్చి పోయిందిరా"

వెంకడిమీద పిడుగులవాన కురిసింది. అతని గుండె తునాతునకలై పోయింది.

"అమ్మా!" అని కేకపెట్టి పిచ్చమ్మ శవంమీద పడిపోయాడు. గుండెలు అవిసేట్లు ఏడవసాగాడు. తల కొట్టుకుని ఏడ్చాడు, జుట్టు పీక్కొని ఏడ్చాడు, చేపల పులుసు తినకుండా పోయినందుకు ఏడ్చాడు, తన దౌర్భాగ్యానికి ఏడ్చాడు, తన అశక్తతను తిట్టుకున్నాడు, వెంకడు ఏడ్చాడు, రోదించాడు, విలపించాడు.

గూడానికి జనం చేరుకున్నారు, పెంటడు వెంకడిని ఓదార్చాడు. "పుట్టింది చావడం కోసమే. కలకాలం ఎవరూ జీవించరు, జీవితం నీటిబుడగలాంటిది, మీ అమ్మ అదృష్టవంతురాలు" ఇలాంటి మాటల్తో ధర్మయ్య ఓదార్చాడు.

"పిచ్చమ్మ అదురుష్టం మంచిది, మంచంలో కించంలో పడకుండపోయింది ఏడుస్తే తిరిగిరాదు, కావలసిన కార్యం జరిపించాలెరా" అని వెంకణ్ణి బయటికి తెచ్చాడు నర్సిమ్మ.

"పొద్దుగూకెయాల చచ్చింది, జాగారం చేయాలె, బజన జరగాలె, ఇన్ని సారనీల ఏర్పాటు చెయ్యాలె, ఎట్లమరి?" పెంటడు బయటపెట్టాడు.

"ఎట్ల ఏంది? దొరదగ్గరికి పోవాలె, పైకం తేవాలె, పదర వెంకడు నేను ఇప్పిస్త" సాగాయి దొరుకుతుందనే ఉత్సాహంలో వెంకడిని ముందుకు తోశాడు నర్సిమ్మ.

వెంకడు నర్సిమ్మవెంట శివయ్య ఇంటికి చేరుకున్నాడు. శివయ్యలోన ఉన్నాడు, నర్సిమ్మ పిలిస్తే వచ్చాడు.

"ఏందిరా ఇట్లొచ్చినుర్రి"

వెంకడు మాట్లాడలేదు. నర్సిమ్మ అందుకున్నాడు—

"దొరా! పిచ్చి చచ్చిందికద కర్చుకు కావాలినాయె, పైకం అడిగెటందుకు వచ్చిండు"

"బెల్లంకొట్టిన రాయోలె ఉన్నవు మాట్లాడవేమిర" శివయ్య వెంకణ్ణి అడిగాడు.

"మా అమ్మ చచ్చింది బాంచను నేను తల్లి లేనోన్నయిన" అని భోరుమన్నాడు వెంకడు.

"అరే! నువ్వేడ్వకుర" అని వెంకడిని కసిరి "దొరా! దయదల్చాలె-ఎట్లయితది

మల్లీ పీనిగ ఎల్లాలె గద - ఏదన్న మీరే చూడాలె" నర్సిమ్మ నసిగాడు.

"వానిదగ్గర ఏమున్నదని ఇయ్య మంటవుర! అయ్య చావుకు చేసిన అప్పు కింద వీడే నాకు వెట్టికుండె. ఇగేం చూసి ఇయ్యమంటవు?"

"అట్లంటె ఎట్ల బాంచను. ఎంకడు లగ్గంచేసుకోడా-వానికి పోరలు పుట్టరా-వాండ్లను మీ కాల్లకాడ పడేస్తడు"

"ఏమిరా ఎంకా! పెండ్లి చేసుకుంటవా?"

"ఏంచేసుకుంట బాంచెను-మా అమ్మ చచ్చింది" మళ్ళీభోరుమన్నాడు ఎంకడు.

"వాడేం మాట్లాడడుండి. నేనున్న గద అన్ని చేస్త. సారదుకానానికి చీటిప్పించుండి పొద్దాలొచ్చి చావుపైకం పట్కపోత."

"సరే, అట్లనే కానియ్యి. సారదుకాణంల నా పేరుచెప్పు" అని శివయ్య లోనికి వెళ్ళిపోయాడు.

వెంకడికి పుట్టబోయేబిడ్డల్ను తాకట్టు పెట్టి, సార దొరుకుతుందనే సంతోషంతో నర్సిమ్మ బయటపడ్డాడు-వెంకడిని తీసుకొని.

శివయ్య ఇంట్లోకి వెళితే మల్లమ్మ కనిపించింది "దొర్సానీ! పిచ్చమ్మత్త చచ్చిందట - పొయ్యొస్త" సుభద్రమ్మ అనుమతి అడుగుతూంది.

"నువ్వు పోతే చచ్చింది లేచొస్తనా? పని తప్పించుకునే ఉపాయం బాగ నేర్చినవు. పో పనిచేయి పో" సుభద్రమ్మ కసిరింది.

"పనిచేసి పోత దొర్సానీ! కాల్మొక్త చచ్చిందాన్ని చూసొస్త-బాంచను-పొద్దాలనే మల్లొస్త" అని మల్లమ్మ సుభద్రమ్మ కాళ్ళుపట్టుకుంది.

"పొమ్మంటే ఇంటలేవు.ముంగలపోయి పనిచేయి-పోవటానికి వీల్లేదు - పనెవడు చేస్తడే నీ మిండడా!" సుభద్రమ్మ కాళ్ళమీద నుంచి నెట్టేసింది. మల్లమ్మ గుడ్లనీరు కుక్కుకొని అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోయింది.

అప్పుడే లోన అడుగుపెట్టిన శివయ్య అడిగాడు "ఏమిటే?" అని

"మల్లి గూడేనికి పోయి చచ్చిందాన్ని బతికిస్తదట. పోతనంటున్నది."

"పోనియ్యరాదు, పాపం, చూసొస్త దేమో" సానుభూతి కనబరచాడు శివయ్య.

"బాగున్నది. వెంటతీసుకపోయి పంపించిరాండి. అదంటె ఏందో మెత్త పడిపోతున్నరు. పనెవడు చేస్తడనుకున్నరు? పోతె మల్లొస్తదా? తాగి మిండల దగ్గర పంటది. మీకంత మనసుంటె వెంటపెట్టుక పోండి" సుభద్రమ్మ గొంతులో దుఃఖం దుముకుతున్నది.

"వద్దులే-నా కెందుకు-నీ ఇష్టం"

శివయ్య తనకేమీ పట్టనట్లు దొడ్లోకి వెళ్ళిపోయాడు.

సారాయి సీసాలతో గూడానికి చేరుకున్నాడు నర్సిమ్మ. సారాయి చూడగానే ప్రాణం లేచివచ్చింది గూడానికి. వెంకడు పిచ్చమ్మ శవందగ్గర కూర్చొని పిచ్చెత్తినట్లు ఏడుస్తున్నాడు. అతన్ని ఎవరూ గమనించలేదు. గూడెంసాంతం కూడింది. కర్రా కంపా తెచ్చి నెగడు వేశారు. మంట భగ్గున మండింది. గూడేన్ని వెలిగించింది. మంట వెలుగుకు డప్పులు కాపుతున్నారు.

"తద్దిన తక్క - తద్దిన తక్క"

డప్పులు సాగేయి. నర్సిమ్మకు అప్పటికే తలకెక్కింది – దుకాణంలోనే దంచి వచ్చాడు. జనం సారాసీసాలమీదపడ్డారు. గూడెం సొంతం పిచ్చమ్మ గుడిసెముందే ఉంది.

"వరే! గాడ్దికొడుకుల్లార ఊగుకుంట కొడ్తా నేమిరామీ అమ్మలు- సారపడ్డెనక డప్పెట్ల సాగాలెరా!" అని డప్పందుకుని "ధనక-ధనక, ధనక-ధనక" సాగించాడు నర్సిమ్మ.

"ధర్మయ్యతాతా! సారసీలు పడ్డా సోలుగుతాన్నివేందే. బజన కానియ్యి. ఊఁ కానియ్యి" దప్పు కొడుతున్నాడు నర్సిమ్మ.

"ఓరామ- నీ నామా-మెంతారుచిరా" అందుకున్నాడు ధర్మయ్యతాత. అంతా వంత పలుకుతున్నారు. రాగాలు-తాళాలు సాగుతున్నాయి. ఎవరికీ స్పృహలేదు. వెంకడు ఏడుస్తూనే ఉన్నాడు. ఎవడూ వినడంలేదు. అందరూ వళ్ళు మరచారు- ఇళ్ళుమరచారు – ఎగురుతూనే ఉన్నారు.

నెగడు మండుతూంది.

వెంకడు ఏడుస్తున్నాడు.

పెంటడూ తాగి ఉన్నాడు. అయినా వెంకడి ఏడుపు విన్నాడు. పెంటడు వెంకడి దగ్గర్కి వెళ్లాడు. అతడూ తూలుతున్నాడు. అయినా ఓదార్చాడు.

"అరే! వెంకడూ! ఓరి ఎంకడూ లే, ఎందుకేడుస్సవు? ఓరే మనం పుట్టిందే ఏడ్చేటందుకురా! వరేఇన్నవా అంత ఇప్పుడే ఏడుస్తే బతుకంత ఏమేడుస్తవ్! లే నా మాటిను. ఒక్క గుటకేసుకో అరే! ఇది సారరా సకల రోగాలకు మందు పట్టు. ఒక్క గుటక. అఁ అట్ల కానియ్యి తాగు. తాగరా!" వెంకడికి తాగించాడు.

బయట నెగడు వెలుగుతూంది.

పాటలు సాగుతున్నాయి.

డప్పులు మోగుతున్నాయి.

"ఒరే! ఎంకన్నా! మీ అమ్మ చచ్చింది. వరే మంచిదిరా! చచ్చినోల్లె మంచోల్లు. బతికి మనమేం చేస్తున్నంరా మనంకూడా చస్తె మంచిది – దొరకు మనిషి తక్కువయితడని బతకాలె."

"మా అమ్మ చచ్చిందే – పెంటయ్యాన్నా" అని పెంటడిని పట్టుకుని బోరు మన్నాడు వెంకడు.

"అరె. ఊరుకో... ఊరుకొమ్మంటే ఇగ ఏడ్వకు... ఏడ్వకుమంటే..." ఓదారుస్తున్నాడు పెంటయ్య.

కాలమే ఓదార్చింది అందరినీ. తెల్లవారే వరకు దుఃఖం దిగమింగాడు. వెంకడు తల్లిని మంట్లో కలిపి ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు. గుడిసె ముందు కూలపడి చేతులు నెత్తిన పెట్టుకున్నాడు.

గూడెం సొంతం ఖాళీ అయింది. శివయ్య చాకిరికి వెళ్ళిపోయింది. వెంకడు ఆ రోజు పనికి పోలేదు. నర్సిమ్మ రమ్మనలేదు.

గూడెం నిర్మానుష్యంగా ఉంది.

గుడిసె ముందు కూలబడి కుమిలి పోతున్నాడు వెంకడు.

"మీ అమ్మ నసీబు బాగుండి ఎల్లిపోయిందిరా! బతికినోళ్ళం ఏం చేస్తున్నాం బాంచోల్లుగ బతుకుతున్నాం. అదే నసీబుగలిది-అరే ఏడ్వకురా"

"తాతా! మా అమ్మ పోయింది" అని ధర్మయ్య తాత మీదపడి భోరుమన్నాడు వెంకడు.

పేదలు ఏదీ దాచుకోలేరు-దుఃఖాన్ని,

సుఖాన్ని సైతం.

4

ఎండ ఎక్కుతూంది. శివయ్య వాకిట్లో ఎండ పరచుకుంది. ఎదురుచూచే జనం పడిగాపులు కాస్తున్నారు. వారి కళ్ళన్నీ శివయ్య వచ్చే గుమ్మంమీదే ఉన్నాయి. వారికి సూర్యుడు వస్తే తెల్లారదు.శివయ్యవస్తే తెల్లారుతుంది శివయ్య వాలుకుర్చీ ఖాళీగా ఉంది, శివయ్య ముందున్న డస్కు ఖాళీగా ఉంది

శివయ్య వళ్ళు విరుచుకుంటూ ప్రవేశించాడు. అతని ముఖంలో నలత కనిపిస్తూంది. నీరసంగా ఉన్నట్లున్నాడు. శివయ్యను చూచి అంతా దండాలు పెట్టారు. శివయ్య చిరునవ్వు నవ్వలేదు, అతడు ప్రతి నమస్కారం చేయడు, వాలుకుర్చీలో కూలబడ్డాడు.

"దొరవారూ ! పొరుగూళ్ళ పని కుదిరింది, జర జల్ది ఇప్పిస్తే పోత"

బ్రహ్మయ్య జంధ్యం బయటికిలాగి తనను ముందు పంపించమని వేడుకున్నాడు.

"బ్రహ్మయ్యా ! ఏందా తొందర ? జరుండు. పంతులేడి ? ఇంకా రాలే! ఏం చేస్తడో ఇంట్ల ఎరకలే. జర పోయి పిల్చుకరాపో"

"దొరవారూ నన్నే పిలిచిరమ్మంటరా ఇక్కడ ఇంతమందున్నరు..."

"బ్రహ్మయ్యా పిలుస్తే నీ జంధ్యాలు తెగిపోతాయా ? జంధ్యం ఉండంగనే మొగాణ్ణనుకుంటున్నవా ? పో పిల్చుకరాపో"

బ్రహ్మయ్య మారు పలకలేదు. కిక్కురు మనకుండా వెళ్ళిపోయాడు.

శివయ్య వళ్ళు విరుచుకున్నాడు. వాకిలి చూచాడు. మనుషులు అతని కోసం పడిగాపులు కాస్తున్నారు, వాళ్ళంతా తనకోసం బతుకుతున్నారు. ఇందుకు కారణం తన డబ్బు. డబ్బుతో వాళ్ళ జీవితాలను కొనేశాడు.డబ్బుతో వాళ్ళ ప్రాణాలను తన గుప్పిట్లో పెట్టుకున్నాడు. డబ్బుతో ఊరూరిని తనకుఊడిగంచేసేట్లు చేశాడు.డబ్బు గొప్పది. అది వారి దగ్గర లేదు. తన దగ్గర ఉంది. అదే రహస్యం. ఇది ఇలాగే ఉండాలి. ఇది ఇలా ఉన్నన్నాళ్ళు తానే దొర-తానే ప్రభువు తానే దైవం. ఇది ఇలా లేకుండా పోతే... పోతే...పోతే... ఆలోచనలు ముందుకు సాగలేదు

మల్లమ్మ గ్లాసులో చాయ్ తెచ్చి ముందు నుంచుంది ఆలోచనల్లో గమనించలేదు. ఆలోచన తెగుతే చూచాడు

"అట్ల నిలబడ్డవు- దయ్యిమోలె- చా తెచ్చిన్నని చెప్పొద్దు?"

మల్లమ్మ మాట్లాడ లేదు. గ్లాసు అందించింది. వెళ్ళిపోయింది. చాయ్ వేడిగా ఉంది. చప్పరిస్తే నాలుక చురుక్కుమంది.

"దొరవారూ! పంతుల్లేడు. తలుపులు బార్ల తీసున్నాయి. ఇల్లంత ఊడ్చినట్లున్నది. ఏమీలేదు. పంతులు పారిపోయినట్లున్నాడు. నా పని ముట్లు......"

బ్రహ్మయ్య ఊరికి వచ్చాడు. అలిపిరి వస్తునే ఉంది. ఊపిరి పీల్చు కోకుండా అనేశాడు.

"ఏంది? పంతులు పారిపోయినాడా! శివయ్య చేతులోని గ్లాసు వణికింది. గ్లాసు వేడిగా ఉండి. జారిపడేట్లుంది. చేయి కాలుతూంది. గ్లాసు మెల్లగా నేల మీద పెట్టాడు.

"యాడికి పోతడు. ఎట్ల పోతడు? సరిగ్గా చూచినవా? అరే బాలిగా! కొమరిగా! మల్లిగా; పొండిరా చూచిరాండి. ఊళ్ళయాడున్నడో పట్టుకు రాండి"

"చూచిన దొరవారూ! బాగా చూచిన పంతులు లేడు. పారిపోయినట్లున్నడు"

"నోర్మయ్యి" గట్టిగా కేక పెట్టాడు శివయ్య. ఆ కేక ఇంట్లో ప్రతి ధ్వనించింది. బ్రహ్మయ్య గుండెలో చేరి గుబ గుబ లాడించింది.

బ్రహ్మయ్య భార్యకు బావుండలేదు. పొరుగూళ్ళో పని దొరికింది. ఒప్పుకున్నాడు. పనిముట్లు త్వరగా తీసికెళ్ళాలని అతని ఆతురత.

శివయ్యకు అంతా అయోమయంగా ఉంది. శాస్త్రి గుర్తుకు వచ్చాడు. అతని వినతి గుర్తుకు వచ్చింది. తాను వాదించడం గుర్తుకు వచ్చింది. ఆయినా శాస్త్రిలు సాధించినట్లున్నాడు' కృష్ణారావును బదిలీ చేయించినట్లున్నాడు! శివయ్యకు సూర్యుడు రాలిపడి నట్లనిపించింది సర్వత్రా కటిక చీకట్లు కమ్ముకుంటున్నట్లు అనిపించింది. తన బల దర్పాలకు ఎక్కడో చిల్లి పడినట్లూ, అవి కారిపోతున్నట్లూ అనిపించింది. పంతులు బదిలీ తనకు తెలియకుండా ఇంత వరకు కాలేదు. తన పెత్తనం మీద ఎవరో దెబ్బ తీస్తున్నట్లు అనిపించింది. గౌరీనాధశాస్త్రి ప్రత్యక్షం అయినాడు. శివయ్య పళ్ళు పట పటా కొరికాడు.

జ్యోతుల్లాంటి కళ్ళు, విరబోసిన జుట్టు, చేతులో మనిషి పుర్రెతో కనిపించాడు గౌరీనాధశాస్త్రి. శివయ్యకు చలి చలిగా ఉంది. వణుకు వస్తూంది. నిగ్రహించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు. నలుగురికీ కనిపించనీయరాదనుకున్నాడు.

"దొరా! పనిముట్లు ఇప్పించండి, పోతా. నాకు పొరుగూళ్ళ పని దొరికింది" బ్రహ్మయ్య అడిగాడు.

"వస్తయి పనిముట్లు! ఇగ యిస్త! తిందురుగాని! లెక్క రాసెటోడు రానియ్యండి. అప్పటి దన్క చావుండి లంజకొడుకులు. చావాలె గాడ్ది కొడుకులు. కసుపు మాడె మీరే చస్తరు కుక్కల కొడుకులు" అని దిగ్గున లేచి వెళ్ళిపోయాడు శివయ్య.

అక్కడున్నవారు ఒకరి ముఖాలు ఒకరు చూసుకున్నారు. "మనమేం చేసిన మని?" అడిగాడు కొమరయ్య. "ఉపాసాలు పండ బెట్టాండు. ఉసురు తాకక పోతాడ'" శివయ్య ఇల్లుదాటి చాలా దూరం వచ్చాక అన్నాడు బ్రహ్మయ్య.

శివయ్యకు ఆనాడు పులకరం తగిలింది. సుభద్రమ్మ గుండె గుబ గుబలాడింది.

పిల్లిని చూచి భూతం అనుకునే వాళ్ళుంటారు. అలాంటి భయమే పట్టుకుంది శివయ్య దంపతులకు.

5

శివయ్య వాలు కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

అతని ఎదురుగా డెస్కు ఉంది. డెస్కు ముందు కూర్చోవాల్సిన పంతులు లేడు. అతని స్థానంలో జగన్నాధం కూర్చు న్నాడు. లెక్కలు పూర్తిచేశాడు. డబ్బు లెక్క పెడ్తున్నాడు పనిముట్లు తీసుకుని అంతా వెళ్ళిపోయారు. ముంగిలి ఖాళీగా ఉంది. పావని ప్రవేశించింది.

శివయ్య—గుమ్మంలో అడుగు పెడ్తున్న పావనిని చూచాడు. పావని బక్కపల్చగా పొడుగ్గాఉంది. ఆమె ముఖంలో అమా యకత్వం కనిపించింది. మామూలు ఆడ పిల్లలా ఉంది. మహాకాళిలాలేదు. తాను భయపడినట్లులేదు. పావని సౌమ్యంగా ఉంది. ఆమె పాములా లేదు. గోవులా ఉంది. పావని అంటే తాను ఎందుకు భయపడ్డాడో అర్థంకాలేదు.

"నమస్కారం శివయ్యగారూ" పావని నమస్కరించింది.

"నమస్కారం, వచ్చినవా ఈ ఊరికి! శానాళ్ళకు కనబడ్డవు. ఉంటావా నాల్గు రోజులు. బాగ చదువుకున్నవని చెప్పిండ్రు మీ నాయన గారు. ఎందాక చదివినవు- ఏంది కత ?"

పావని మెట్లెక్కి వచ్చింది. పక్క నున్న కుర్చీమీద కూర్చుంది. ఒక ఆడపిల్ల తనముందు వచ్చి అలా కూర్చోడం శివయ్యకు వింతగా ఉంది

"బి ఏ దాకా చదువుకున్నాను బడి పంతులు ఉద్యోగం అయింది ఇప్పుడీ ఊరికి బదిలీ అయింది వచ్చాను. ముందు మిమ్మల్ని చూతామని వచ్చాను."

"బాగున్నది అంత చదువు చదివి ఈ ఊళ్ళ ఏం చేస్తావు ? ఈ ఊళ్ల చదువుకునేటోడు ఎవ్వడు ?" కాస్త ఆగాడు

"ఇగో పావనీ ! నువ్వు ఈ ఊరికి రావటమే నాకు ఇష్టంలేదు. వచ్చినవు. ఇంకొకరుఅయితే రానిచ్చెటోన్నికాను. మీ నాయినగారి మొకం చూసి ఊరుకున్న వచ్చినవు. ఇంట్లపండుండు. మీ నాయి నకు ఇంత వండి పెట్టు. సర్కారు జీతం తీస్కో. ఊళ్ళఉండు. చదువుగిన చెపుతనంటవా ఇగబాగుండదు. ఇన్నవా" అని లేచి లోనికి వెళ్ళిపోయాడు శివయ్య. ఒక ఆడపిల్ల వచ్చి తనను ఎదిరించి మాట్లాడ్డం నచ్చలేదతనికి.

"పావనమ్మా! ఇన్నవా దొరేమన్నడో ఇగ పెండ్లి చేసుకుని పిల్లల్నికను" జగన్నాధం నీతి బోధించాడు.

"నాకు జీతం ఇచ్చేది గవర్నమెంటు నేను చదువు చెప్పక తప్పదు" పావని మెట్లుదిగి వెళ్ళిపోయింది

జగన్నాధం నోరు వెళ్ళబెట్టి చూస్తు న్నాడు.

లోన ఉండి పావని మాటలు విన్న శివయ్య సిగరెట్టుపొగ గట్టిగాలాగి వదలాలా వద్దా అన్న సంశయంలో, ఉక్కిరిబిక్కిరి అయినాడు.

6

పావని ఇంటినుంచి బయల్దేరింది. బుజానికిసంచి, చేతిలో పుస్తకాలతో బయల్దేరింది. ఆమె వీధివెంటవెళ్తూంది. అంతా ఆమెను వింతగా చూస్తున్నారు. "పెళ్ళి కావలసిన పిల్ల ఏందమ్మా ఇట్ల తిరుగుతాంది" ఒక అమ్మ విస్తుపోయింది. "పట్నంల నయితె చెల్లుతది. ఊళ్ళల్ల ఇదేందమ్మా" ఒక అక్క వ్యాఖ్యానించింది. "ఆడపిల్లలకు కొలువేంది!" ఒక తల్లి వ్యాఖ్యానించింది.

పావని చెవిని పడుతూనే ఉన్నాయి అన్నీ. అయినా ఆమె పట్టించుకోవడం లేదు, సాగిపోతూంది. ఆడదాన్ని అనాదిగా అణచిపెట్టడం జరుగుతూంది.. ఆమెను ఆటవస్తువుగా వాడుకోవడం జరుగుతోంది. మగవారికి అవసరం కాబట్టి ఆడదానికి ప్రాణం ఉందని గుర్తించారు. కాకుంటే ఆమెనూ ఒక విలాస వస్తువుగా పరిగణించేవారు. ఇప్పుడిప్పుడే స్త్రీ కాస్త స్వేచ్ఛ సంపాదించుకుంటూంది, చదువుకుంటూంది, ఉద్యోగాలు చేస్తూంది. ఇందుకు ఆడవాళ్ళు సంతోషించాల్సి. తనతోటిది ముందడుగు వేస్తూంటే అభినందించాలి. అలా జరగడం లేదు. తన జాతివాళ్ళే తనను ఎత్తిపొడుస్తున్నారు, ముక్కుమీద వేలు వేసుకుంటున్నారు. బానిసజాతి అభివృద్ధిని కోరుకోలేదా? బానిసత్వంలోనే మురిసిపోతుందా? మురికిలోనే వారికి ఆనందం ఉందా?

పావని ఆలోచనలు పలురకాలుగా పయనిస్తూండగా ఆమె సాగిపోతూంది. ఆలోచనలు తెగడంలేదు. దారి తెగింది. ఆమె బ్రహ్మయ్య ఇంటికి చేరుకుంది, కాస్త ఆగించి అటూ ఇటూ చూచింది ఇంకా తనను అంతా వింతగానే చూస్తున్నారు. బ్రహ్మయ్య ఇల్లు అదే అని ధృవపర్చుకుంది ఇంట్లో ప్రవేశించింది.

బ్రహ్మయ్య బాడిశతో ఏదో చెక్కుతున్నాడు. అతడు పావనిని చూసి, "రాండి. లోపలికి రాండి. అట్ల మంచం మీద కూర్చొండి" అని పని వదిలివచ్చి మంచం పక్కన కింద కూలబడ్డాడు.

"బాగున్నారా బ్రహ్మయ్య మామా?"

"ఏం బాగమ్మా! ఇట్లున్నం. కలికాలం వచ్చిందమ్మా. బొక్కలిరుచుకున్నా కూటికి ఎల్లలే. ఎంత పనిచేసినా దొరవడ్డీకే చాల్తాంది. మీ అత్త బీమారయి మంచం పట్టింది. చేసెటోండ్లు లేరు. తల్లిగారింటికి పోయింది, ఎప్పుడు గుటుక్కుమంటదో ఎరకలే"

స్కూలు ప్రారంభించడంలో తనకు సహకరించవలసిందని బ్రహ్మయ్యను అడగడానికి వచ్చింది. అతని మాటలు వింటూంటే ఆమె తల తిరిగిపోతూంది. పట్నంతో పోల్చుకుంటె పల్లెలు నరకంగా కనిపిస్తున్నాయి. పట్నం స్వర్గంగా కనిపిస్తూంది. తన ఊళ్ళో కాస్త వెలుగు ప్రసరింపచేయాలనే సంకల్పంతో వచ్చింది. ఇక్కడి జనంచీకట్లో ఉండడమే సుఖంగా భావిస్తున్నారు. బ్రహ్మయ్య

ఇబ్బందులను విన్నప్పుడు ఆకలిగొన్న వారికి అన్నం కంటే చదువు గొప్పది కాదని తేల్చుకుంది. అయినా తాను చదువు చెప్పడానికి వచ్చింది. అన్నం పెట్టే నాథుడులేడు.

"అట్లెందుకంటరు. అత్తకి బాగవుతుంది, వస్తుంది. కటికచీకటి కలకాలం ఉండదు మామా"

"పిచ్చిదానివమ్మా నీకెరుకలే. మందు లేకుంటే రోగం తగ్గుతదా? తిండి లేనోండ్లకు మందులెట్ల వస్తయమ్మా. ఇగో చూడమ్మా ఒక్కొక్కపాలి చావు మంచిదనిపిస్తది.మీ అత్త జల్ది చావాల్నని దేవునికి మొక్కుతున్న– ఇన్నవా ?" బ్రహ్మయ్య కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి.గొంతులో దుఃఖపు జీరలు కనిపించాయి.

దారిద్ర్యం, ఆకలి, అశక్తత దిగంబరంగా కనిపించాయి పావనికి. ఎంత దుఃఖంలోనూ జీవించాలనుకుంటాడు మనిషి. ప్రాణంకంటే ప్రియతమమయింది మానవునికి మరొకటి లేదు. చావు కోరుకుంటున్నాడంటే అతని దుఃఖాన్ని కొలవడం కష్టం. బాధలను అంచనా వేయడం తరంకాదు.

ఏం చెప్పాలో, ఎలా ఓదార్చాలో అర్థం కాలేదు పావనికి. తాను చాలా చదువుకుంది, లోకజ్ఞానం ఆర్జించింది. ఈ దరిద్రానికి మందేమిటి? ఈ బాధలకు నిష్కృతి ఎక్కడ? ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు తాను చదివిన చదువులో కనిపించలేదు. విద్య తనకు అవాస్తవికతను బోధించింది. వాస్తవాలు తనముందు వికటాట్టహాసం చేస్తున్నాయి. ఏం చేయాలి? బ్రహ్మయ్యను ఎలా అడగాలి?

"అమ్మా పావనమ్మా కోరి చిచ్చులో దునకకమ్మా. శివయ్య సంగతి నీకు ఎరుకలే. పచ్చినెత్తురు కుండలతో తాగుతడు. నెత్తుటి మరక పెదవిమీద కనపడనియ్యడు. అసలు పంతులుబదిలీ అయితె ఎట్ల ఊరుకున్నడో ఊరందరికి వింతగున్నది. నువ్వు ఈ ఊరికి ఎందుకొచ్చినవు? కొరివితో తలెంటుకు గోక్కుంటున్నవు. పెండ్లి చేసుకో, కాపురానికిపో, సుఖపడు"

"మామా! మీరట్లంటే ఎట్ల? నేనీ ఊరికి చదువు చెప్పటానికి వచ్చా. అందుకు నాకు గవర్నమెంటు జీతం ఇస్తూంది. ఈ ఊళ్ళో చదువు చెప్పాలని ఉన్నది కారు చీకట్లో కాంతిరేఖలు చూపాలని ఉన్నది. మామా!నాకు సాయం చేయలేవా? వెలుగు తేవడానికి ఉపకరించలేవా?" పావని ఆవేశంగా మాట్లాడింది. ఆమె ధ్వనిలో దృఢ సంకల్పం, దీక్ష కనిపించాయి.

"పావనమ్మా! అనుకునేటప్పుడు అన్ని బాగుంటాయి. తీరా చెయ్యబోతే తిప్పలొస్తవి. నువ్వు అనుకునేది శానా బాగున్నది. కానీ నీ దారిలో ముండ్లకంచెలున్నయి, మండే మంటలున్నయి. ఎందుకమ్మా నీకీ బాధలు! మానుకో నీకు మంచిది. మీ నాయిన నీకివన్ని ఎందుకు చెప్పతలేడు?"

"మామా! అందరూ సుఖపడాలనుకుంటే ఈ దేశం ఎలా బాగుపడాలి? ఈ సమాజం ఎన్నడు కళ్ళు తెరవాలి? ఈ అజ్ఞానపు చీకటి ఎలా దూరం కావాలి? మామా కోరి నేనీ బాటను వరించాను. మీ సహకారం ఉంటే గెలుస్తాననే నమ్మకం ఉంది. నాకు సాయం చేయరా?"

పావని మాటలకు బ్రహ్మయ్య గుండె కరిగింది, ద్రవించింది, నీరయింది కళ్ళలో కనిపించింది. బ్రహ్మయ్య తమకోసం సాయం అడిగిన వాళ్ళను చూచాడు. తాము బాగుపడడానికి ముందిని ముంచిన వాళ్లను చూచాడు. కాని ఊరికోసం, సమాజం కోసం తపించే పావనిలాంటి వాళ్ళను చూడలేదు. పరులకోసం, ప్రజల కోసం సాయం అర్థించే పావని అతనికి దేవతలా కనిపించింది.

"అమ్మా! పావనీ నువ్వు మనిషివి కావమ్మా దేవతవు. మా గురించి బాధ పడే తల్లివమ్మా నీవు, మంచి తనానికి మూర్తివమ్మా నీవు. ఇంత కాలానికి ఒకానొక తల్లి మమ్ములను గురించి ఆలోచిస్తున్నది. చాలుతల్లీ ఇది చాలు మాకు, నిన్ను రక్షించుకుంటామమ్మా నువ్వేం చెయ్యమంటవో చెప్పు చేస్తం"

"మామా! చాలు. ఎక్కువ అభిమానం చూపవద్దు. నేను దేవతను కాను. ఒట్టి మనిషిని. తోటివారి బాగుకోరడం మనిషి లక్షణం, తోటివారి బాగుకోసం ప్రయత్నించడం మనిషి గుణం. ఈ రెండూ లేనివాడు మనిషి కాడు. మీకు ఇంతకాలంగా మనుషులు కనిపించలేదు. ఒకవేపు రాక్షసులు, ఒక వేపు పశువులు కనిపించారు. అందరినీ మనుషులను చేయడమే మనపని మామా! ఎవరినీ దేవుళ్ళను చేయకు. వాళ్ళు నెత్తినెక్కి కూర్చుంటారు. కానుకలు కావాలని కినుకలు వహిస్తారు''

"అమ్మా! పావనమ్మా! నీ మాటలు వింటుంటే అమృతం చిలికినట్లున్నదమ్మా. నువ్వు బండరాళ్ళలో గుండెలు పుట్టించగలవు. నువ్వు చెప్పింది నిజం. మేము గొడ్లం. గొడ్ల కన్నా హీనం. మేము మనుషులం కాము. పురుగుల కన్న హీనంగ బతుకుతున్నం. మమ్ములను మనుషులగా చేయటానికి అవతరించినవమ్మా' నిన్ను ఎట్ల పొగడాలె, ఎట్ల కాపాడుకోవలె అది మేం చూచుకుంటం. ఏం చెయ్యమంటవో చెప్పు, అది చేస్తం"

"చాలు బ్రహ్మయ్యా మామా చాలు ఇప్పుడు నేను ఏకాకిని కాను. నాకు నీ సాయం ఉంది. మనిషికి మనిషి సాయం మహాపర్వతాలను కదిలిస్తుంది. మనం చేయాల్సిందేమీ లేదు. ఈ ఊళ్ళో స్కూలు ప్రారంభించటం. అదీ సర్కారు బడి. చదువు చెప్పమని గవర్నమెంటు నన్నిక్కడికి పంపించింది. నలుగురు పిల్లలను కూర్చు. చదువు చెప్పుత చెట్టు కిందయినా సరే. అంతే నువ్వు చేయాల్సింది. ఆ పైన ఏం జరుగుతుందో చూతాం"

"అట్లనే నమ్మా! ఆ పని చేస్త. అది అంత చులకన అనుకోకు. శివయ్య బడి నడవనిస్తడా అని. అయినా చూస్త. అందరినీ అడుగుత, బడి మొదలు పెట్టిస్త. నీ అడుగు జాడన నడుస్తం. పోతదా పానమే - అది ఒక్కపాలే గద పోయెడిది"

"చాలు మామా! ఆ ధైర్యంతో ముందుకు సాగుదాం వస్తా మరి"

పావని బయల్దేరింది. ఆమెకు గాలిలో తేలిపోతున్నట్లుంది. తాను ఒక మనిషి సాయం సాధించ గలిగింది. చాలు. తన మార్గం సుగమం అయింది. తాను ఎడారిలో అడుగు పెట్టాననుకుంది. ఒక చెలిమి దొరికింది. ఇహ ఈ ఊరు

చతుర

ఎడారిగా ఉండదు. కేదారంగా మారు తుందా? చూడాలి.

"బమ్మయ్యంటికి పోయినట్లున్నరు" ఆ మాటలు విని ఈ లోకంలోకి వచ్చింది పావని. చూస్తే నర్సిమ్మ బల్లెం పట్టుకుని కనిపించాడు.

"బమ్మయ్య పెండ్లాం కూడ లేదు. పయసులో ఉన్న ఆడపిల్లవు. అట్ల పోవ టం మంచిది కాదు. ఊళ్లో వాండ్లు ఏమనుకుంటరు? మీ నాయనగారితోని చెప్పనా?" అని వెకిలిగా నవ్వాడు.

పావనికి వళ్ళు మండింది. పరమ అసహ్యంగా చూచింది వాణ్ణి. పురుగును చూచినట్లు చూచింది కనీసం వాడితో మాట్లాడలేదు. చరచరా సాగిపోయింది. కేదారం అవుతుందనుకున్న ఊరు వడ గాలిలా అనిపించింది. తుఫాను హోరులా వినిపించింది.

ఇది రానున్న తుఫాను సంకేతమా? ఆమెకేమీ అర్థంకాలేదు. బుజాన సంచీ, చేతిలో పుస్తకాలతో చరచరా సాగి పోతూంది.

జగన్నాథం దుకాణం ముందుకు వచ్చే సింది.

ఒక చిన్నపిల్ల చింపిరి తలతో- చీమిడి ముక్కుతో, చిరిగిన చొక్కాలో పప్పు పట్టుకొని పరిగెత్తుతూ జార్లి పడింది. పడడం పడటం నొసటికి రాయి తగి లింది. రక్తం వస్తూంది. ఆ అమ్మాయి లేచి కూర్చుంది. పప్పు సొంతం నేల పాలయింది. దెబ్బ తాకినందుకు కాదు- పప్పు నేల పాలయినందుకు ఎక్కెక్కి ఏడుస్తూంది.

పావని చూచింది. పరిగెత్తి వచ్చింది. ఆ పాపను లేవనెత్తింది. "అబ్బో! ఎంత దెబ్బ తగిలిందమ్మా!" అని పయ్యెదతో రక్తం తుడిచింది.

"పప్పు పోయింది- మా అమ్మ కొడ్తది"

"దెబ్బ తగిలిందిగద-నొప్పి లేదా?"

"ఈ నొప్పి గింతంతది- మా అమ్మ ఇంకా కొడ్తది- పప్పు పోయింది" అని ఏడుపు సాగించింది.

జగన్నాథం గుమ్మంలో నుంచొని చూస్తున్నాడు.

"ఆగు. నేను ఎత్తిపెడ్తా"అని పావని నేల పాలయిన పప్పు సొంతం ఎత్తి చొక్కాలో పోసింది. అంగికి చిల్లి ఉంది. పప్పు కారిపోతుంది. ఏం చేయాలో అర్థం కాలేదు. సంచీ వెదికింది కర్చీఫ్ కనిపించింది.పప్పు కర్చీఫ్‌లోమూట కట్టి అందించింది.

ఆ పాప ఆనందానికి అంతు లేదు. పోయిన పప్పు దొరికింది. కొత్త గుడ్డ కూడా దొరికింది. కృతజ్ఞత ఎలా చెప్పు కోవాలో తెలియదు దానికి పదాలు రావు దానికి కళ్ళల్లో కృతజ్ఞత పలక బోస్తూ చూసింది.

"నువ్వు శాన మంచి దానివి"

"అట్లనా?" అని దగ్గరికి తీసుకుంది పావని. సంచీలో చాకలెట్లున్నాయి. ఒక చాకలెట్టు తీసి చేతికిచ్చింది "నీ పేరేంది"

"ముత్యాలు" చాకలెట్టు అందుకుందే గాని ఏం చేయాలో తెలియలేదు ముత్యా లుకు పావని చాకలెట్టు అందుకుంది. మీది కాగితం తీసేసింది చాకలెట్టు ముత్యాలు నోట్లో పెట్టింది. "ఎట్లున్నది"

"శాన బాగున్నది మా అమ్మ కొడ్తది పోత" కింది పడిన చాకలెట్ కాగితం అందుకుని ఉరికింది పావని

చూస్తే- ముత్యాలు పరుగులో కూడా ఆనందం గోచరించింది ఒక్క చాక లెట్టు దొరికితే రాజ్యం దొరికినంత సంతోషించింది- ఎంత అమాయకురాలు! అనుకుంది.

"మాల ముండను ముట్టుకుంటావు! శాస్త్రిగారి మర్యాద మంట గలిపెటట్టు న్నావు"

పావని అటు తిరిగి చూసింది జగన్నాథం! పావని సంతోషం ఆరిపోయింది పావనికి కోపం పొంగింది

"జగన్నాథంగారూ! వాళ్ళ డబ్బుకు మైల లేదు వాళ్ళు తెచ్చే సరుకు అంటరానితనం అంటదు. వాళ్ళు చేసే చాకిరికి అస్పృశ్యత లేదు. వాళ్ళను మాత్రం అంటరాదు అంతేనా?"

జగన్నాథం బిత్తరపోయాడు అలాంటి జవాబు వస్తుందని అతను ఊహించలేదు నోరు వెళ్ళబెట్టి చూస్తూ నుంచున్నాడు నోట మాట రాలేదు' పావని సాగిపోయింది

ఇంటి ముందు శాస్త్రిగారు జంధ్యం సరిచేసుకుంటూ నుంచున్నారు పావని దూరం నుంచే చూచింది వారి వాలకం చూస్తే వడగాలి ఇక్కడిదాకా వచ్చి నట్లు అనిపించింది

పావని గుమ్మంలో అడుగు పెట్టింది తల వంచుకుని గబగబా ఇంట్లో దూరింది. శాస్త్రిగారు ఆమె వెంటనే ఇంట్లోకి ప్రవేశించారు

"బ్రహ్మత్రమ్మ ఇంటికి పోయినవా?" ధ్వనిలోనే కోపం కనిపిస్తూంది.

"అవునాన్నా! వెళ్ళాను! స్కూలు పెట్టాలిగా- సహకరించమని అడగడానికి వెళ్ళాను- వెళ్ళిన మాట నిజం- దానికింత రాద్ధాంతం ఎందుకు?"

"పెళ్ళి కావలసిన పిల్లవు ..."

"నాన్నా! నా మీద నమ్మకం లేదా? నేను ఇక్కడికి ఒక ఉద్యోగం మీద వచ్చాను నేను నీకు కూతుర్ని మాత్రమే కాదు నాన్నా- ఈ ఊరికి టీచర్ను, నా హద్దులు నాకు తెలియవంటావా? నువ్వా నన్ను అనుమానిస్తావా ?" తగువాత మాట రాలేదు. కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి. కను కొలకుల్లో నీరు నిలిచింది. ఎంత నిగ్రహించుకుందామనుకున్నా నిలవలేదు. ఒక కన్నీటి చుక్క బుగ్గమీద రాలింది. ఆ తరువాత జలజలా రాలాయి.

శాస్త్రిగారు కరిగిపోయారు.

"అమ్మా ఏడవకు మీ అమ్మ సరిగ్గా నన్ను ఇలాగే ఓడించేది" శాస్త్రిగారు పావనిని దగ్గరికి తీసుకున్నారు. పైపంచెతో కన్నీరు తుడిచారు. "అది కాదు తల్లీ ఇది పల్లె. ఇక్కడ గోరంతలను కొండంతలు చేస్తారు. నాకు తెలుసు నువ్వు నిప్పులాంటి దానివి. అయినా జాగ్రత్తగా ఉండాలమ్మా" పావనిని హెచ్చరించారు.

"నాన్నా, నువ్వెంత మంచివాడివి" పావని తండ్రి ముఖంలోకి చూచింది. శాస్త్రిగారి కళ్ళలో నీరు నిలిచింది. అది దుముకదం లేదు. వారికి గతించిన భార్య గుర్తుకు వచ్చింది. పట్టుదలకు ఆమె పెట్టింది పేరు. సరిగ్గా తల్లి లక్షణమే పుణికి పుచ్చుకుంది పావని.

"నాన్నా! నువ్వు ఏడుస్తావా? తప్పు కాదూ!" అని పైట చెంగుతో తండ్రి కళ్ళు తుడిచింది పావని.

ఓదార్చే వారుంటే దుఃఖం పొంగుతుంది. శాస్త్రిగారి గుండె చెరువయింది. కూతురు ముందు కనిపించ నీయరాదు. పై పంచెతో దొడ్డి గుమ్మంవైపు నడిచారు స్నానానికి వెళ్తున్నట్లు.

పావని గ్రహించింది. పలకలేదు ఆమె. తుఫాను వెలరేగుతుందనుకుంది. తండ్రికి తన విషయంలో ఉన్న వాత్సల్యం తండ్రిని ఓడించింది. తనకు ఈ రోజు రెండు గెలుపులు. బ్రహ్మయ్య సాయం చేస్తానన్నాడు, తండ్రి తనను వారించలేదు.

ముత్యాలు కళ్ళు కనిపించాయి. కృతజ్ఞత తొణికిసలాడే చూపులు కనిపించాయి ఆమెలోని ఆనందం కనిపించింది. ఉత్సాహం కనిపించింది.

పసివాళ్ళు ఎంత అమాయకులు! చాకలెట్టు దొరికితే రాజ్యం దొరికినంత సంతోషిస్తారు. పెద్దవాళ్ళు ఎంతమూర్ఖులు రాజ్యం దొరికినా చాకలెట్టు దొరికినంత సంతోషించలేరు!

రాత్రి అయింది. పావని పడుకుంది. నిద్రపోలేదు. "మాలపల్లి" చదువుతూంది. శాస్త్రిగారు గుర్రుపెట్టి నిద్రపోతున్నారు. తలుపు తట్టిన చప్పుడు అయింది. పావని పుస్తకంలో మునిగి ఉంది. వినలేదు. మళ్ళీ చప్పుడు అయింది. ఆలాపన అనుకుంది. మరో సారి చప్పుడు అయింది. పుస్తకం పక్కన పెట్టింది. లేచి కూర్చుంది. ఎవరు? ఎందుకొచ్చారు? ఈ రాత్రి వేళ రావలసిన పనేమిటి? ఏం చేయాలి? తండ్రిని చూచింది. గాఢ నిద్రలో ఉన్నారు. లేపాలా ? వద్దా ? ఎవరయి ఉంటారు ? ఎందుకు వచ్చి ఉంటారు ? చతుర

కాస్త భయం తొంగి చూచింది. ముందు భయాన్ని తొలగించాలి. తరవాత దేన్నయినా జయించవచ్చు అనుకుంది. లాంతరు పట్టుకుని బయలు దేరింది. గుమ్మందాకా వచ్చింది. గుమ్మంపక్కనే కిటికీ ఉంది. కిటికీ తెరిచింది. చూచింది.

"ఎవరు?"

"నేనే అమ్మగారూ!" కిటికీ దగ్గరికి వచ్చి అన్నది మల్లమ్మ.

"మల్లమ్మా! ఇంత రాత్రి వచ్చావు!" అని తలుపు తీసింది.

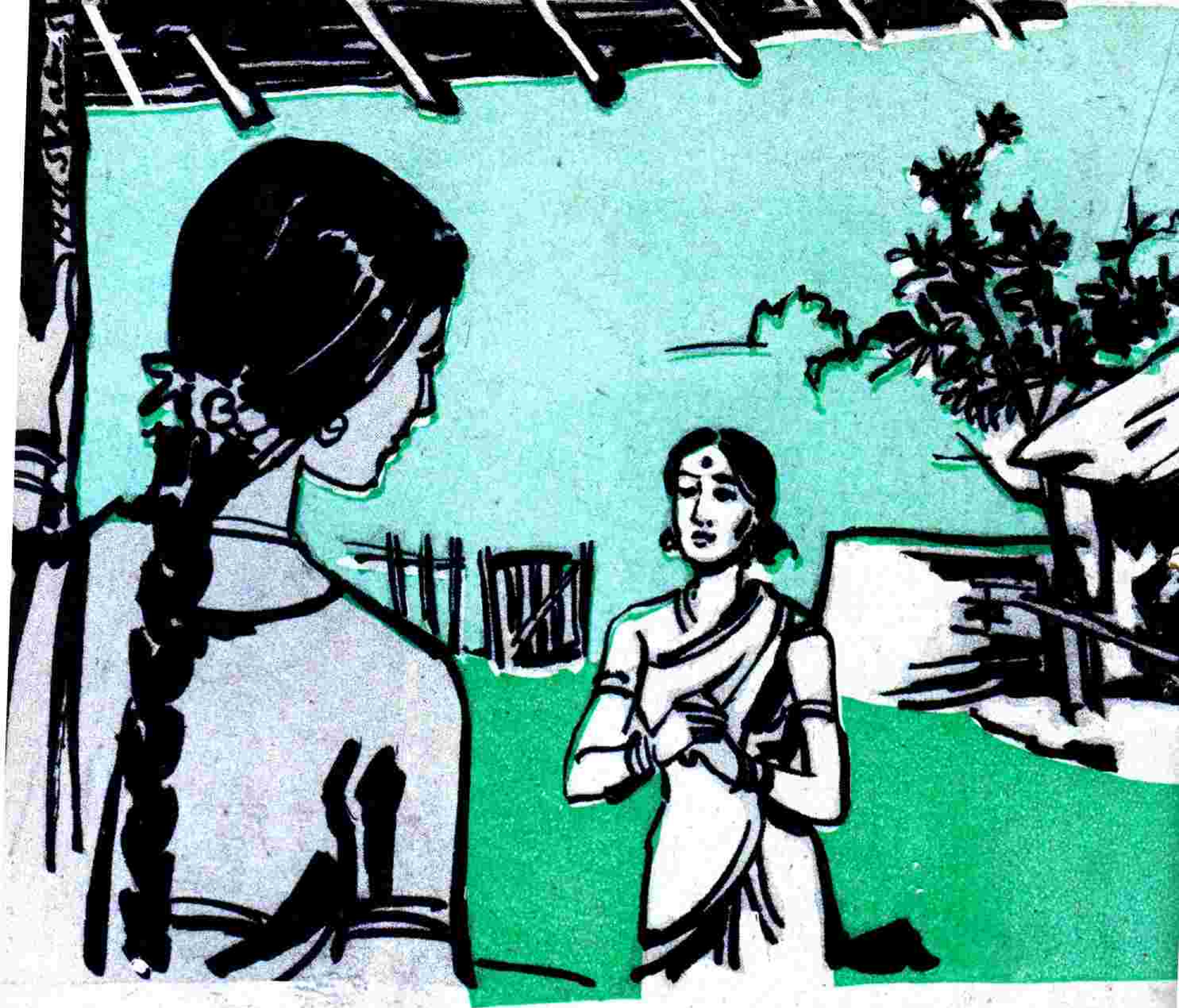
"పగటిపూట దొర రానియ్యడు. దొరసాని కదలనియ్యదు. మీరు ఊళ్ళకు వచ్చిన కాణ్ణించి వస్తనుకుంటున్న. పడలేదు"

"ఏమిటి? ఏం కావాలి నీకు?"

"అమ్మగారూ! పట్నంనించి వచ్చిను కద మా ఆయన కనబడ్డడా ! రిచ్చ తొక్కుతున్నదన్ని చెప్పిను. కనబడితె నన్నడిగిండా? ఎప్పుడు వస్తనన్నడు ? ఏమన్న చెప్పిండా ? ఆయన వస్తడు వస్తడనే బతుకుతున్న. లేకుంటే ఉరి పోసుక చచ్చెడిదాన్ని, వస్తడంది, ఉండడు. నన్నిడిచి ఉంటడనుకున్నా— ఉండడు. అప్పు తీరుస్తనని పోయిండు. దొర అప్పు తీరుస్తడు. నన్ను కొంచపోతడు. మీకెరకలే మా ఆయన సంగతి వస్తడు. తప్పక వస్తడు వస్తడులేగని మీకేమన్న కళ్లపడ్డడా? ఎప్పుడొచ్చెడిది చెప్పిండా?"

మల్లమ్మ వసారా అరుగు కింద నిలబడింది. వెన్నెల పుచ్చపూవులా ఉంది. రాత్రి నిశ్శబ్దంగా ఉంది. దూరంగా ఎక్కడో కీచురాళ్ళరొద వినిపిస్తూంది.

పావని అరుగుమీద ఉంది. చీకట్లో

ఉంది.

మల్లమ్మ అరుగుకింద ఉంది. వెన్నెట్లో ఉంది.

మల్లమ్మ స్పష్టంగా కనిపిస్తూంది. నల్లని గుండ్రని ముఖంలో ఆవేదన, ఆతురత, ఆశ కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తున్నాయి. పరమయ్యా మల్లమ్మను పెళ్లాడాడు. శివయ్యా పెట్టిన బాధలు తట్టుకోలేక పోయాడు. పారిపోయాడు. పరమయ్య పెళ్లాం అయినందుకు శివయ్యా మల్లమ్మ మెడకు బానిస పాశం తగిలించాడు. అయినా మల్లమ్మ పరమయ్యాను వదులుకోలేదు. ఆమెలో ఉన్న ప్రేమబంధం విడిపోలేదు. పరమయ్యా వస్తాడనే ఆశతో జీవిస్తూంది తను సీత, సావిత్రి, అనసూయ, సుమతి కథలు కల్లబొల్లి కబుర్లనుకుంది. తన కళ్ళ ముందే ఒక సీత, ఒక సావిత్రి కనిపిస్తూంది. ప్రేమబంధం ఎంత ఉన్నతమయింది? ఎంత విశిష్టమయింది? ఎంత విచిత్రమయింది? ఎంత పవిత్రం అయింది? అది ఎంతటి త్యాగానికి పురికొల్పుతుంది? అనుకుంది

"మల్లమ్మా! నువ్వు చాల గొప్పదానివి. పట్నంలో ఉన్న పరమయ్యా మీద ఆశ నిలుపుకొని జీవిస్తున్నావు. పరమయ్యా కూడా పట్నంలో అలాగే ఉన్నాడు. నాకు కనిపించాడు. నిన్ను జ్ఞాపకం చేశాడు. వస్తానన్నాడు. నిన్ను విడిపిస్తానన్నాడు. నేను మళ్ళీ వెళ్ళినపుడు చెపుతా, తీసుకువస్తా"

"అమ్మా! పావనమ్మా! పుణ్యం

కట్టుకో. నీ కోసమే బతుకుతున్నదని చెప్పు. ఎట్లనన్న తీస్కరా! నీ కాళ్ళు పట్టుకుంట"

మల్లమ్మ పావని కాళ్ళు పట్టుకుంది. పావని గుండె చెమ్మగిలింది. "వస్తడు మల్లమ్మా పరమయ్య, నేను తీసుకొస్త. నిన్ను విడిపిస్త"

"అమ్మా! పావనమ్మా! నువ్వు మనిషివేనా? మా కోసం దిగివచ్చిన దేవతవా?"

"ఎందు కట్లంటవ్?"

"ఈ ఊళ్ళ మమ్ముల మనుషులోలె ఎవడు చూచిండండి. మనసునిండ మాట మాట్లాడినోడెవడండి, అంటరానోండ్ల మనిరి,ఆమడ దూరండుంచిరి, నువ్వు మనసునిండ మాటమాట్లాడినవమ్మా.చాలు చాలునమ్మా."

పావని పరిస్థితి అయోమయంగా ఉంది. మల్లమ్మ మాటలు ఆమె చెమ్మగిల్లిన గుండెను చెరువుచేశాయి. గొంతు పూడుకు పోయింది. మాటరాలేదు. మాట మాట్లాడినందుకు తనను మహిమాన్వితురాలను కుంటున్నారు. ఎంత అమాయకులు పాపం!

"అమ్మా! నువ్వు బడిపెడ్తవట. మా పోరలకు చదువు చెప్తవట. చెప్పుతల్లీ మా పోరలన్న బాగుపడ్తరు. ఇగచూడు ఒకమాట" అని చెవిలో చెప్పినంత మెల్లగా చెప్పింది. "దొరకు మీ నాయనంటె బయం. దొర్సానికి మంత్రాలంటె బుగులు. అందుకే నిన్నేమంటలేదు. అనడు. నేన్ను ఇంకంత బయపెడ్త. దొర నీ జోలికి రాకుండ చూస్త. నువ్వు బడిపెట్టు. ఇన్నవా? పోరలకు చదువు చెప్పు, నర్సిగాడొస్తడు వాడు మంచోడు కాదు. వానసేపు నిలబడటం మంచిదికాదు పోతన్న."

పావని జవాబుకోసం కూడా చూడలేదు మల్లమ్మ. వెళ్ళిపోతూంది వెన్నెట్లో వెలుగులో పావని చూస్తూనుంచుంది. మల్లమ్మకాదు మంచితనం నడిచిపోతున్నట్లనిపించింది. మానవత మల్లమ్మ రూపంలో సాగిపోతున్నట్లనిపించింది. మంచిదనం, మానవత, ప్రేమ మనిషిలోంచి మాయం కావనుకుంది. బానిస బంధాల్లోఉన్నా, చెరసాలల్లో మగ్గుతున్నా, నరకంలో నుగ్గవుతున్నా మనిషిలోని మానవతను మాయంచేయడం అసాధ్యం అనుకుంది.

ఈ ఊళ్ళో ప్రతి మనిషీ ఒక పుస్తకంలా కనిపించాడామెకు. ప్రతి వ్యక్తీ ఒక నవలలా కనిపించాడు. ఒక్కొక్కరికీ ఒక చరిత్ర ఉంది. ఒక్కొక్కరిలో వైవిధ్యం ఉంది. అందరిలోనూ అంతరాంతరాలలో వెలిగే వెలుగుంది.

ఉన్న వెలుగును పెంచడం తనపని,
వెలుగు పెరుగుతుందా?
తుఫానుకు ఆరిపోతుందా?

7

వేగుచుక్క పొడిచింది. ఇంకా తెల్లవారలేదు. శివయ్య ఇంట్లో మల్లమ్మ

మేల్కొంది. శివయ్యా సుభద్రమ్మా ఇంకా నిద్రలోనే ఉన్నారు. మల్లమ్మ పొరకతో వాకిట్లోకి వెళ్ళింది. ఏదో చూచి దడుచుకున్నట్లు పొరక అక్కడ పారేసింది. గబగబ వెళ్ళి తలుపులు బాదసాగింది.

"దొరా! ఎవరో ఏమో పెట్టిన్రు తలుపు తియ్యండి"

"దొరసానీ ఎవరో ఏమో పెట్టిన్రు తలుపుతియ్యండి."

"దొరా! తలుపుతీయి.

దొరసానీ తలుపుతీయి."

మల్లమ్మ తలుపులు బాదుతూంది. అరుస్తూంది, అడావుడిచేస్తూంది. మల్లమ్మ అరుపులు, కేకలు శివయ్యాదాకా అందడానికి చాలసేపు పట్టింది. వారు శయనించిన గదికి ఇవతల చాలా ద్వారాలున్నాయి. అవన్నీ బంధించిగాని పడుకోడు శివయ్య.

శివయ్యా, సుభద్రమ్మా ఆ కేకలు విన్నారు. దొంగలు పడ్డారేమో అనుకున్నారు, భయంగా లేచారు. ఒక్కొక్క తలుపూ హడావుడిగా తీస్తూ సాగారు. తలుపులన్నీ భద్రంగా ఉన్నాయి. అతలాకుతలం అయిన వారి మనసు కొంత కుదుటపడింది. మల్లమ్మ కేకలకు కారణం తెలియలేదు.

శివయ్యా వాకిట తలుపు తీశాడు.

మల్లమ్మ వణికిపోతూ కనిపించింది.

"ఏందే! దొంగముండ! అట్ల అరుస్తున్నవు. కొంపమునిగిందా? ఎవడన్న చచ్చిండా?" శివయ్య గట్టిగా అరిచినట్లు అడిగాడు.

"శివమెక్కినట్లు అరుస్తవేమె లంజముండ! ఏమైంది?" సుభద్రమ్మ సాయించింది.

"దొరా! ఇంటిముందర ఏమో పెట్టిన్రు. నాకు బుగులుగున్నది. రండి చూపిస్త" అని దారితీసింది.

శివయ్య గుండెలో బుగులు బయలుదేరింది సుభద్రమ్మ గడగడలాడింది. వారు మల్లమ్మను అనుసరించారు.

"ఇగో చూడండి" మల్లమ్మ చూపింది. మౌనంగా నుంచుంది.

సరిగ్గా గుమ్మం ముందు వాకిట్లో నాలుగు నిమ్మకాయలు, ఎర్రని అన్నం కుప్పపోసివుంది. దాని చుట్టూ నల్లని దారాలు పడి ఉన్నాయి.

శివయ్య అవాక్కయి పోయాడు.

సుభద్రమ్మ వళ్ళు తిరిగి పోయేంత పని అయి నిలదొక్కుకుంది.

శివయ్యా పిచ్చివానిలా చుట్టూ చూచాడు. మల్లమ్మ పారేసిన పొరక తప్ప ఏమీ కనిపించలేదు.

ఆకాశం ఎర్రవారింది. ఈ రక్తపు కూడు ఆకాశంలో వ్యాపించినట్లు అనిపించింది.

"ఎవరో సేతబడి చేసిన్రు. ఈ ఇంటికేదో మూడింది. నాకు కళ్ళు తిరుగుతున్నయి. నేను నిలబడలేను" అన్నది సుభద్రమ్మ. నిజంగానే పడిపోయేట్లుంది.

"చూస్తవేమె దొంగముండా! పట్టుకో" అన్నాడు శివయ్య మల్లమ్మతో తాను ఉన్నచోట నుంచి కదల్లేదు.

మల్లమ్మ సుభద్రమ్మను పట్టుకుంది. మెల్లగా మెట్లెక్కించి లోనికి తీసి కెళ్ళింది. సుభద్రమ్మ మంచి నీళ్ళడిగింది. మల్లమ్మ ఇచ్చింది ఆమె అక్కడే నుంచుంది.

"ఈడ నిలబడ్డవేమే లంజముండా ! ఆడికిపో ఆయనొక్కడున్నడు. ఈ కొంపకేమొచ్చిందమ్మా !" అని సన్నగా ఏడుపులంకించుకుంది సుభద్రమ్మ.

మల్లమ్మ వాకిట్లోకి వచ్చింది. పక్కగా నుంచుంది. శివయ్యను పరికిస్తూంది. ఊరిని గడగడ లాడించిన శివయ్య తాను గడగడలాడుతున్నాడు. మల్లమ్మ మౌనంగా నుంచుంది. ఆమెకు అంతరాంతరాల్లో ఎక్కడో సంతోషంగా ఉంది. శివయ్య వణుకుతున్నాడు. శివయ్య గడగడలాడుతున్నాడు.

శివయ్య స్థాణువులా నుంచొని ఉన్నాడు. అతను ఏమి ఆలోచిస్తున్నాడో చెప్పడం కష్టం. కాని అతని అధికారానికీ, ప్రభుత్వానికీ గండిపడింది. పంతులు బదిలీ కావడంతో గండిపడింది. ఇప్పుడు తాను వణకిపోతున్నాడు. తన ఇంటిముందు ఏదో శవం ఉన్నట్లు అనిపిస్తుంది. వాకిట్లో ఊడుపులేదు కళ్ళాపిలేదు. కళకళలాడే వాకిలి కళావిహీనంగా ఉంది. శ్మశానంలాఉంది. తన ఇల్లు శ్మశానం అయినట్లూ, తన ఇంటి ముందు తన శవమే ఉన్నట్లూ అనిపించింది. బలహీనతలు చాల చెడ్డవి. అవి మనిషిని కూల్చి వేస్తాయి. మంత్రాల సంగతి తెలియదుగాని మనసు క్రుంగి మనిషి కూలిపోతాడు.

పెంటయ్య పాటకి తెరుచుకుని లోన ప్రవేశించాడు. అతడు పశువులను తోలుకు పోవడానికి వచ్చాడు. ఎదుట నిమ్మకాయలు, నెత్తుట అన్నం నల్ల దారాలు చూచాడు. ఉలికిపడి 'వామ్మో' అని అరిచాడు: ఉరికి పోవడానికి ప్రయత్నించాడు.

పెంటయ్య కేకతో ఈ లోకంలోకి వచ్చాడు శివయ్య. ఉరికిపోతున్న పెంటయ్యను చూచాడు. "అరే ! నిలబడు ఇట్రా !" అరచాడు.

పెంటయ్య శివయ్యను చూచాడు. అతని అరుపు విన్నాడు.

"దొరా ! నాకు బుగులైతాంది. నేనుండను, బతక నీంద్రి" అని పరుగు లంకించుకున్నాడు.

శివయ్య అతని వెంటపడి పరిగెత్త లేదు. కనీసం అడుగు ముందుకు వేయ లేదు. పక్కకు చూస్తే మల్లమ్మ కనిపించింది.

"దొంగముండా ! నంగనాచోలె చూస్తవేమె! ఊడువు అయ్యీతీసెయ్యి. తీసెయ్యవే ముండా నిలబడ్డవేమే ఇంకా! ఊఁ కానియ్యి ఊడువు"

"దొరా ! అయ్యినేంతాకను. నీకాళ్ల మొక్కుతా వాటిని నేను అంటను నీబాంచనయిత. నన్ను ఊడువ మనకు. నీకు గులాం నైత. నన్నుకొట్టకు" మల్లమ్మ దీనంగా ప్రార్థిస్తూంది.

శివయ్య మల్లమ్మను చూచాడు. అతనికి జాలి కలుగలేదు. మల్లమ్మతో ఆ పదార్థాలను తొలగింపచేసే తన శక్తిని గురించి ఆలోచించాడు. అతనికి పోచయ్య కనిపించాడు. పోచయ్యను తాను చావబాదాడు. పోచయ్య పల్లెత్తు ఎదురుమాట అనలేదు. ప్రాణాలు విడిచాడు. మనిషిలో ఏదో అపారం అయినశక్తి ఉంది. మనిషి ప్రాణాలయినా వదులుకుంటాడు. తాను చేయ దలచని పని చేయడు. చంపినవాడు జయించానను కుంటాడు. వాస్తవంగా

ఓడేది అతనే, జయించేది చనిపోయిన వాడే! తాను ఒకసారి ఓడేడు. మళ్ళీ అదే అవలంబించలేదు. అర్థంకాక అటూ ఇటూ తిరగసాగాడు. మల్లమ్మ అలాగే నుంచొని ఉంది కదల్లేదు. ప శు వు ల కొట్టంలోదూడలు,పశువులు "అంబాఅంబే అంబా" అని అరుస్తున్నాయి. బిడ్డలను చేర్చుకోవాలనే తల్లుల ఆవేదనా, తల్లు లను చేరాలనే దూడల ఆరాటం వాటి అంబారావాల్లో వ్యక్తం అవుతూంది. లోన సుభద్రమ్మ మూలుగుతూంది. ఆమెకు అనుమాన పిశాచం పట్టింది.

నర్సిమ్మ వాకిట్లో ప్రవేశించాడు. అప్పటికి ఆ వార్త అంతటా పాకింది. నర్సిమ్మను చూచి శివయ్యకు ప్రాణం లేచివచ్చింది "నర్సిమ్మా ! చూడు ఇయన్నీ ఎవడో పెట్టిపోయిండు. తీసి పారెయ్యి అవతల" శివయ్య మాటలు ఆజ్ఞలా లేవు. ప్రార్థనలా ఉన్నాయి. శివయ్య ధ్వనిలో నర్సిమ్మమీద విశ్వాసం కనిపించింది. నర్సిమ్మ తన పెంపుడు కుక్క. తప్పక ఈ పని చేస్తాడను కున్నాడు.

నర్సిమ్మ ఒకసారి వాకిలిని చూచాడు. అక్కడున్న నిమ్మకాయలను, నెత్తుటి కూటిరాసిని, నల్ల దారాలను చూచాడు. తన క్షేమం తలచుకున్నాడు, తన కుటుంబాన్ని తలచుకున్నాడు, ఒక్క అడుగు సైతం ముందుకు వేయలేదు, తిరిగి చూచాడు, మల్లమ్మ కనిపించింది

"ముండా! తియ్యి వాటిని నీకేమన్న పిల్లలున్నరా ! జల్లలున్నరా ? మొండి మొదబారిన ముండ. ఊఁ తియ్యావే" నర్సిమ్మ అడుగు ముందుకు వేశాడు. మల్లమ్మను మెడపట్టి ముందుకు నెట్టి, ఆమెతో ఆ పని చేయించాలని అతని సంకల్పం. తనమీదికి వస్తుందనుకున్న పీడ మల్లమ్మమీదికి తోలాలనుకున్నాడు.

మల్లమ్మ తనమీదికి వస్తున్న నర సిమ్మను చూచింది. "నర్సిమ్మన్నా ! ఆడనే నిలబడు, అడుగు వేయకు, నేను తియ్యనని చెప్పిన ఇన్నవా ?"

నర్సిమ్మ మల్లమ్మను చూచాడు. మల్లమ్మ మాటలు విన్నాడు. ఆమెలోని దృఢ సంకల్పం గమనించాడు.

"తియ్యనంటాంది ముండ - చూసినా దొరా!" ఫిర్యాదు చేశాడు నర్సిమ్మ.

"నర్సిమ్మా!నేను నిన్ను తియ్యమన్నా మల్లిని కాదు—విన్నవా?" శివయ్యలో వచ్చిన మార్పు ఆశ్చర్యం కలిగించింది నర్సిమ్మకు.

"పిల్లలు గలోన్ని— నేనేం తీస్త నుండి ?" దూరంగా నుంచున్నాడు. నర్సిమ్మ.

"హుఁ" నిట్టూర్చాడు శివయ్య. అత నికి ఏమీ తోచలేదు. సుభద్రమ్మ ఇంట్లో మూలుగుతూంది. కొట్టంలో పశువులు అంబారావాలు చేస్తున్నాయి. ఇంటి ముందు ఊడ్పు లేదు, ఇల్లు పీనుగును పెట్టుకున్న కొంపలా ఉంది. తనలో ఏదో నీరసం ప్రవేశించింది. తన అధికారం జారిపోతుంది. తాను ఈ చిన్న పని చేయించలేక పోతున్నాడు. ఊరుసొంతం ఒక్కటి అయినట్లుంది. అంతా తన మోచేతికింద బతికినవారు. తాను ఆపదలో ఉన్నాడంటే ఒక్కడూ తొంగి చూడడంలేదు. జనం ఎంత కృతఘ్నులు అనుకున్నాడు. ప్రతిరోజూ అప్పులకోసం పడిగాపులు కాసినవాళ్ళలో ఒక్కడూ ఇటు తొక్కిచూడడం లేదు.వాళ్ళందరినీ.

మాడ్చి చంపాలి. ఒక్కడికీ దబ్బివ్వ రాదు. ఆకలికి అలమటించాలి జనం అనుకున్నాడు.

శివయ్య కుర్చీలోనే ఉన్నాడు. కదల లేదు. కాలం కదలకుండా నిలిచినట్లని పించింది. అది అనుకోవడమే. కాలాన్ని నిలిపిన ఘనుడు ఇంతవరకు పుట్టలేదు. ఎండ ఎక్కిపోతూంది, శివయ్య వాకిట్లో ఎండ పరచుకుంది. అయినా అక్కడ ఊపిరి ఆడుతున్న జాడ కనిపించడం లేదు. అక్కడున్న ముగ్గురూ బొమ్మల్లా ఉన్నారు. వారిలో కదలికలేదు.

గౌరీనాథశాస్త్రి ప్రవేశించడంతో కాస్త కదలిక వచ్చింది. శివయ్య లేచి సుంచుని నమస్కరించాడు. శాస్త్రి మౌనంగా వచ్చి శివయ్య ముందు కూర్చున్నారు. అంతా మూకీలా ఉంది, ఇవేమీ పట్టని పిచ్చుకల కిచకిచలు తప్ప చప్పుడు లేదు.

"శివయ్యగారూ! నేనే పాపమూ ఎరుగను. ఎవరు చేస్సిన్నో తెలువదు. విన్నరా? నామీద అనుమానం పెట్టుకో కండి" ఏదో అప్పచెప్పాలని వచ్చి అప్ప చెప్పినట్లు చదివారు శాస్త్రిగారు.

శివయ్య పేలవంగా నవ్వాడు. "అను మానం ఎందుకుగని ఇప్పుడు ఏం చేస్త మంటరు ?"

"ఏంలేదు, అది తీసివేయాలె. తరవాత నేను చేసేది ఛెయ్యగలను".

"ఊళ్ళ అందరు చచ్చిన్రు, ఒక్కడు తొక్కి చూస్తలేదు, అందరు నా ఉప్పు తిన్న లంజకొడుకులే. ఊరికంత అన్నం పెట్టిన, ఒక్కడు వస్తలేడు గాడ్దికొడుకు. వచ్చినోళ్ళు అట్ల నాటకం చూసినట్లు చూస్తాన్రు. ఏం చేయమంటరు ?"

శాస్త్రిగారు మౌనం వహించారు కొంత సేపు. తరువాత అన్నారు "శివయ్య గారూ! మనిషికి ప్రాణంకన్న ప్రియం అయింది లేదు, ప్రాణభయాన్ని మించిన భయంలేదు, జనం భయపడుతున్నట్టు న్నరు. ఏం చేయాలెనో నాకూ తోచటం లేదు"

"అయితే మీరేమీ సాయం చేయ లేరా ?" శివయ్య అర్థించాడు.

శాస్త్రిగారు మాట్లాడలేదు. పొడుం కాయకోసం రొంటిన వెదికారు. కనిపించ లేదు. ఏదో నిలువయిన వస్తువును కోల్పోయినట్లు ముఖంపెట్టారు

పావని రంగంలోకి ప్రవేశించింది. ఎందుకో ప్రాణం లేచి వచ్చినట్లనిపించింది శివయ్యకు. అలాంటి సమయాల్లో మనిషి కనిపించడం మహత్యంగానే ఉంటుంది.

"అమ్మా పావనమ్మా ! చూసినవా ఎవడో ఇట్లచేసి పోయిండు. ఊళ్ళ ఒక్కడు ఇటు వస్తలేడు. ఇట్లయింది నా పని. ఈ పీడ దూరం అయ్యేటట్లు లేదు, ఏం చేయాలెనో తోచటం లేదు. చూడమ్మా ఆ నిమ్మకాయలు – నెత్తుటి కూడు. ఎవడో నా కొంపకే ఎసరు పెట్టిండు"

పావని ఒక్కసారి కలయ చూచింది. వాతావరణం ఏదోముంచుకువచ్చినట్లుంది. మనుషులు ప్రాణంలేని బొమ్మల్లా ఉన్నారు.

"బాబాయిగారూ !" పావని పలకి రింపులోనే ఏదో స్థైర్యం కనిపించింది శివయ్యకు. "ప్రాణంలేని మంత్ర తంత్రా లను చూచి బెదిరిపోతున్నారు. ప్రాణం ఉన్న మనుషుల్లోని శక్తి సామర్థ్యాలను

గమనించలేకపోతున్నారు. మంత్రాలను నమ్ముకున్నవాడు బాగుపడడు. మనిషిని నమ్ముకున్నవాడు చెడిపోడు. మీరు మనిషిని దూరం చేసుకున్నారు. ఈ ఊళ్ళో ఉన్న మనుషులంతా మీకు చాకిరి చేస్తున్నారు, పడిగాపులు కాస్తున్నారు, వారంతా అన్ని పనులూ చేస్తున్నారు, మీరు సంపద పెంచుకుంటున్నారు, వారు తమ తమ అవసరాలకు లొంగి మీకు బానిసలయి ప్రవర్తిస్తున్నారు, మీ జీవితంలో వాళ్ళు చేయనన్న పని ఇదొక్కటే. చూడండి! మీరు ఎంత బాధపడిపోతున్నారో! ఇలా వాళ్ళు పనులు చేయకుండా ఉండిపోతారనుకోండి మీ సంపద, మీ ఆస్తి నిలవడంకాదు– మీ ఇంట్లో పిల్లి లేవదు. మీరు పెట్టకుంటే వాళ్ళు ఆకలితో చావరా అనుకుంటారు మీరు. కానీ మనిషి లొంగదలచుకోకుంటే చావడానికయినా సిద్ధం అవుతాడు. మీరు నమ్ముకున్నది ఆస్తిని, అధికారాన్ని. ఆస్తికి ప్రాణంలేదు, అధికారానికి హృదయంలేదు. ఆస్తిగానీ, అధికారంగానీ తమకు తాము నిలువలేవు. వాటి నిలకడకు జనం అవసరం, మనిషి అవసరం. మీరు నమ్ముకున్న ప్రాణంలేని ఆస్తిగానీ, అధికారంగానీ ఇప్పుడు మీకు సాయపడలేవు. మీకు సాయపడాల్సింది ప్రాణం ఉన్న మనిషి. మీరు ఎన్నడూ మనిషికీ ప్రాణం ఉందని భావించలేదు. వారిని మరలనీ, యంత్రాలనీ భావించారు. వారికి ప్రాణం ఉందనీ, వారికీ చీమూ–నెత్తురూ ఉన్నాయనీ, వారికీ సుఖ దుఃఖాలున్నాయనీ, వారికీ అభిమానాలు ఆత్మీయతలూ ఉన్నాయనీ భావించలేదు కూలి చేయించుకుని కనీసం కూడు వేయలేదు. పశువులకంటే హీనంగా చూశారు, ప్రాణాలు తీశారు. ఇవ్వాళ వాళ్ళు మీకు సాయంగా రావాలని ఎలా ఆశిస్తారు? మీరు వాళ్ళతో ఆత్మీయత పెంచుకుని ఉంటే మీ కాలిలోని ముల్లును వారు పంటితో తీసేవారు. కానీ అలా చేయలేదు. ప్రాణంలేని ఆస్తిని నమ్ముకున్నారు. ప్రాణం ఉన్న మనిషిని వదిలేసుకున్నారు. మీకు సాయపడడానికి ఒక్కడూ రావడంలేదు".

పావని ఊపిరి సలుపుకోవడానికి నిలిచింది.

"అమ్మా! ఇన్ని విషయాలు ఎక్కడ నేర్చుకున్నవమ్మా" శాస్త్రిగారు కూతురులోని విజ్ఞానానికి పొంగిపోయాడు.

"అమ్మా పావనమ్మా! ఈ పీడ వదిలే ఉపాయం చూడు. నువ్వు ఏం చేయమంటె అదే చేస్త"

పావని గ్రహించింది. తాను చెప్పినదంతా బూడిదలో పోసిన పన్నీరే. శివయ్యకు కావలసింది తన పని కావడం. అధికారం సంపద వీటిమీద నీతులు పని చేయవు.

"బాబాయిగారూ! ఈ మంత్ర తంత్రాలు వట్టి కల్లబొల్లి కబుర్లు. నాకు వాటిమీద నమ్మకం లేదు. మనిషి మాటను మించిన మంత్రం ఉంటుందంటే నమ్మకం నాకు లేదు. తోటివానికి సాయం చేయడాన్ని మించిన ధర్మంలేదు"

"అయితే పావనమ్మా! ఆ నిమ్మకాయలు తీసే స్తవా?"

"శివయ్యగారూ! ఆ నిమ్మకాయలు మనం కాయించినవే, ఆ బియ్యం మనం పండించినవే. అన్నానికి రంగు వేయగానే అందరినీ మింగేస్తుందా? చూడండి

పతు:

తీస్తాను" పావని నిమ్మకాయలవైపు బయల్దేరింది.

"అమ్మా పావనీ !" శాస్త్రిగారు లేచి నించున్నారు.

"అమ్మగారూ ! పావనమ్మగారూ ! మీరు తియ్యొద్దు" మల్లమ్మ అడ్డం పోయింది.

పావని అడ్డు తొలగించుకుని పోయింది. నిమ్మకాయ అందుకుని శివయ్యగారికి చూపింది.

"శివయ్యగారూ! ఇది ఉట్టి నిమ్మకాయ మిమ్మలను ఇందాక వణికించింది. మీరు కూడా అంతే. మీరంటే ఈ ఊరి జనం గడగడలాడుతున్నారు. వాళ్ళు ఎందుకు వణికిపోతున్నారు ? మీ దగ్గర ఏదో శక్తి ఉందనుకున్నారు. మీ దగ్గర ఆ శక్తిలేదని వాళ్ళు తెలుసుకున్నారనుకోండి – అప్పుడు మీరు ఈ నిమ్మకాయ లాంటివారే. ఇది నిమ్మకాయ– వట్టి నిమ్మకాయ. ఇది ఇప్పుడు ఎందుకూ పనికిరాదు చూశారా"

పావని ముఖం ఎండకు వెలిగిపోతూంది. ఆమె వాగ్దేవిలాఉంది. అనంతం అయిన సత్యాలను వెలువరిస్తూంది. మంచిని, మానవతను పెంచడానికి అవతరించిన పావనిలా ఉంది.

పావని ముఖం వెలిగిపోతూంది. కళ్లు కనకాంబరాల్లా ఎర్రగా ఉన్నాయి. పెదవి అదురుతూంది. స్వేదబిందువు ముక్కు చివరకు వచ్చి నిలవనా, రాలనా? అని తటపటాయిస్తూంది.

పావని ప్రసన్నంగా ఉంది ఆమెను చూచి ప్రసన్నుడు కావలసింది శివయ్య– భయపడుతున్నాడు. అతనికి పావని చెప్పిన వాస్తవాలు తలకెక్కలేదు నిమ్మకాయ పట్టుకుని నుంచున్న పావని మహా శక్తిలా కనిపించింది. మంత్రకత్తెగా కనిపించింది. తండ్రిని మించిన మంత్రాలు నేర్చిందనుకున్నాడు. శివయ్యకు చెమటలు పడుతున్నాయి.

పావని నిమ్మకాయ పిండింది. విచిత్రం! అందులోంచి ఎర్రని రసం వచ్చింది.

"అమ్మా! పావనమ్మా! ఇహ ఆగు. ఎరకయిందమ్మా! నీ శక్తి గ్రహించిన. ఏంకావల్నంటవో చెప్పు ఇచ్చుకుంట. చాలు నిమ్మకాయ పారెయ్యి. దూరంగా పారెయ్యి. పారెయ్యమ్మా – పారెయ్యి" శివయ్య దూరంనుంచే చేతులు జోడించి అన్నాడు

పావని ఆశ్చర్యపోయింది. తనలో ఉన్న శక్తులేమి ! తాను సామాన్య స్త్రీ. తాను చేసిందీ అతిసామాన్య కార్యం. పావనికి ఏమీ అర్థంకాలేదు. ఆమె నిమ్మకాయ వాకిట్లోకి విసరికొట్టింది. అక్కడున్న అన్నాన్ని కాళ్ళతో తొక్కింది. ఆ తొక్కడం తాండవమాడినట్లుంది.

"నా తల్లికి శివం వచ్చింది. నిజంగానే శక్తి అయింది" అని శాస్త్రిగారు ముందుకురికాడు. పావనిని పట్టుకున్నారు.

పావని అలసినట్లుంది. "ఏమిటి నాన్నా ఇదంతా?" అడిగింది.

"ఏంలేదమ్మా! పోదాంపా. నీకిప్పుడు తెలియదమ్మా! తరవాత తెలుస్తుంది." కూతురును నడిపించుకుని వెళ్ళిపోతున్న శాస్త్రిగారిని చూచిన శివయ్య చేతులెత్తి మొక్కాడు. చేతులు నేలకు ఆనించి దండాలు పెట్టాడు.

శివయ్య ఇటు చూచాడు. మల్లమ్మ నుంచొని ఉంది "ఏందే! ఇగనన్ను

తీస్తవా?" శివయ్య పలుకుల్లో కాఠిన్యం లేదు.

మల్లమ్మ నవ్వుకుంది. మల్లమ్మకు నవ్వు వస్తుంది. నవ్వు కనిపించకుండా తల వంచుకుంది. పొరక తీసుకుని ముందుకు నడిచింది. పదార్థాలను దూరంగా తోసింది. వాకిలి ఊడ్చింది. కళ్ళాపి చల్లింది. పెంటడు వచ్చాడు. పశువులను విప్పుకుని వెళ్ళిపోయాడు. శివయ్య ఇంట్లో మళ్ళీ ఊపిరి సలుపుతున్నట్లు అనిపించింది.

ఆ సాయంకాలం శాస్త్రిగారిని పిలిచాడు శివయ్య. సుభద్రమ్మకు జ్వరం పట్టుకుంది. శాస్త్రిగారు సుభద్రమ్మకు బొట్టు పెట్టాడు. తగ్గిపోతుందని చెప్పి వెళ్ళిపోతూ ఏదో కట్టుదిట్టం చేద్దామంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

పావనిలో ఏదో శక్తి ఉందని నమ్మింది ఊరంతా!

8

ఊళ్ళో స్కూలు ఉంది. స్కూలుకో భవనం ఉంది. స్కూలు భవనం కట్టించడానికి డబ్బు గవర్నమెంటు ఇచ్చింది. బిల్డింగు కట్టించినవాడు శివయ్య. తానే స్వయంగా కట్టించుకున్నా నన్నాడు శివయ్య. అందులో తన ధాన్యం నిలువ చేసుకున్నాడు. ఆ చతుం ఊరికి అది శివయ్య గిడ్డంగి అనే నమ్మకం — ఎంచేతంటే శివయ్యదికాని ఆస్తి ఆ ఊళ్ళో అరుదు.

ఆ ఊరుకు స్కూలుంది. స్కూలుకో టీచర్ను నియమించింది ప్రభుత్వం. ప్రభుత్వ సొమ్ముతో స్కూలు కట్టించాడు శివయ్య. ఆ ఇల్లు తనదేనన్నాడు. గవర్నమెంటు నియమించిన టీచర్ను తన ఉద్యోగిగానే పరిగణించాడు శివయ్య, ఊరికి వచ్చిన టీచరు చదువు చెప్పకుండా ఉండడం శివయ్య ప్రధాన లక్ష్యం, శివయ్యకు చదువన్నా, వెలుగన్నా బెదురు. అతడు గుడ్లగూబ లాంటివాడు. చీకటి ఉంటేనే రాజ్యం చేయగలడు. నిద్రలో ఉన్న కాకుల కుత్తుకలు నులిమి అధికారం నిలుపుకోగలడు. శివయ్య రెండో లక్ష్యం-వచ్చిన టీచరుతో తన సొంత లెక్కలు రాయించుకోవడం. ఈ ఏర్పాటు అటు శివయ్యకూ ఇటు పంతుళ్ళకూ బాగానే ఉపకరించింది. పంతులూ, బడీ ఎవరికోసం ఉద్దేశించబడిందో వారికి ఉపకరించడంలేదు. అసలు వారికి వాటి అస్తిత్వం తెలియదు.

పావని తొలిసారిగా చదువు చెపుతానని ఊళ్లో ప్రవేశించింది అప్పుడు తెలిసింది ఊరికి, ఆ ఊరికీ ఒక టీచరు ఉందని. పావని శివయ్య ఇంట్లో లెక్కలు రాయడానికి నిరాకరించడం స్కూలు చెపుతానని పట్టుబట్టడం వింతగా కనిపించింది ఊరికి. పావని స్కూలు నడిపించగలదని ఎవరూ ఆశించలేదు, వారికి ఆశ్చర్యం కలిగించిందల్లా శివయ్య మౌనం పావని శివయ్య మాట విన్నందుకు అప్పటికే ఆ ఊరి

నుంచి వెళ్ళిపోవాల్సింది. శివయ్యే వెళ్ళ గొట్టి ఉండాల్సింది. అలా జరక్క పోపడం వింతగా ఉంది. పావని వెనక ఏదో బలం ఉందని నిర్ణయించు కున్నారు జనులు. శివయ్యను ఎదిరించి ఊళ్ళో ఉంటూంది పావని? శివయ్యను ఎదిరించగల పావని విషయంలో కొంత గౌరవం అభిమానం పెంచుకుంటున్నారు జనం.

పావని శివయ్యకు కొరకరాని కొయ్యగా తయారయింది. ఆమెను అక్కణ్ణించి పంపించడానికి ప్రయత్నం చేయకపోలేదు. కాని అధికారులు అతనికి ఏమాత్రం సహకరించలేదు. స్కూళ్ళన్నీ నడవాలని పట్టుదలతో ఉంది ప్రభుత్వం అని చెప్పారు. శివయ్య చెప్పుచేతలలో ఉన్న అధికారులు ఎవరూ కనిపించలేదు. శివయ్యకు తన పలుకుబడి అస్తమిస్తున్నట్లనిపించింది. ప్రభుత్వ వ్యవస్థలో ఏదో మార్పుకొట్ట వచ్చినట్లు కనిపిస్తూంది. డబ్బూ, పలుకుబడీ అధికారుల ముందు పనిచేయడం లేదు. శివయ్య ఓటమిని అంగీకరించి పట్నం నుంచి తిరిగివచ్చాడు. తాను చేసిన ప్రయత్నాలను గురించి మరొకరికి తెలియనీయలేదు. గౌరీనాథశాస్త్రి అంటే వాడికి బుగులు. అందువల్ల పావని విషయంలో మౌనం వహించాడు శివయ్య.

పావని స్కూలు ప్రారంభించాలనుకుంది. కొంతలో కొంత ఊళ్ళో సానుభూతి సంపాదించింది. కాని ఎక్కడ ప్రారంభించాలి స్కూలు ? స్కూలుకు బిల్డింగుందని ఆమెకు తెలుసు. అది శివయ్య గిడ్డంగిలా ఉపయోగపడుతూందనీ తెలుసు. కాని ఈ విషయంలో శివయ్యతో తగాదా పడదలచలేదు. పావని ఊళ్ళోకి రావడమే తనకు ప్రమాదకరం అనుకున్న శివయ్య పావని ఊళ్ళో ఉండడాన్ని సహిస్తున్నాడు. అదే తన తొలి విజయంలా భావించింది. బ్రహ్మయ్యలాంటి సానుభూతి మలి విజయంగా భావించింది. కోటలో ఉన్న మల్లమ్మ, ఆమె ఆత్మీయత తనకు ఆశీస్సులనుకుంది. ఇలాంటి విషయాల్లో ఒక్కొక్క అడుగువేయడం మంచిది. ఒక్కసారే దూకుతే కాళ్ళు విరుగుతాయి. విరిగిన కాళ్ళతో ముందడుగు వేయలేం. ఒక్కొక్క అడుగు వేస్తూ సాగుతే ఎప్పటికయినా లక్ష్యం చేరుకుంటాం, ఊరిలో ఏదో కాస్త చైతన్యం కనిపిస్తూంది. బడి పెట్టడం విషయంలో అంతగా విముఖత చూపడం లేదు. బడిభవనం విషయంలో శివయ్యను కదుపుతే నిద్రలో ఉన్న పులిని లేపినట్లవుతుంది. అయినా బడి అంటే భవనం మాత్రం కాదు— చదువు చెప్పే ఆసక్తి, సేవాభావం ఉన్న ఉపాధ్యాయులు, చదువు విషయంలో శ్రద్ధా ఆసక్తిగల విద్యార్థులు.

ఊరి మధ్యన ఒక పెద్ద చింత చెట్టు ఉంది. అది చక్కని నీడ నిస్తుంది. చెట్లు చక్కని నీడ నిస్తాయి. మనిషి ఇవ్వలేడు. పావని ఆ చెట్టు కిందనే— చెట్టు నీడనే స్కూలు ప్రారంభించింది. వేళకు ఇంటి నుంచి బయలు దేరుతుంది. ఒక కుర్చీ ఇంటి నుంచి తీసుకెళ్తుంది. అది వేసుకుని కూర్చుంటుంది. పిల్లల కోసం ఒకటి రెండు చాపలు సంపాదించింది, రెండు చాపలు, ఒక కుర్చీ, చింత

చెట్టు నీడ- ఇదీ పాఠశాల !

పావని చింత కింద కూర్చుంటూంది. కాని పిల్లలు ఎక్కువగా రావడం లేదు. తొలిరోజున నలుగురు, అయిదుగురు వచ్చారు. వారిని చూస్తే అనేక సమస్యలు ఎదురయినాయి. వారికి బట్టలు లేవు- చిరిగిన బట్టలు. శుభ్రంగా లేరు- చీమిడి ముక్కులు, ఆరోగ్యంగా లేరు- బానపొట్టలు పట్నంలో తాను చదువుకున్న స్కూలు గుర్తుకు వచ్చింది- యూనిఫాంలు కళకళలాడే ముఖాలు- ఎంత వత్యాసం! ఇది ఒకే దేశం- అవి పట్నాలు- ఇవి పల్లెలు!

వచ్చిన పిల్లలకు చేతుల్లో పలకలు లేవు- పుస్తకాలు లేవు. వారెందుకు వచ్చారో తెలియదు. ముత్యాలు వారిని వెంట తెచ్చింది- పావని చాలా మంచిదనీ చాకలెట్లు ఇస్తుందనీ పిలుచుకు వచ్చింది. పావనికి వాళ్ళను చూస్తే ఏడుపు వచ్చింది. వాళ్ళకు చదువంటే తెలియదు-అక్షరం తెలియదు.

"అమ్మగారూ ! నాకిచ్చింది శాన బాగున్నది. వీండ్లకుగూడా యియ్యండి" ముత్యాలు చెయ్యి చాచి అడిగింది.

పావని ముత్యాలును దగ్గరికి తీసుకుంది. చాకలెట్లు అందించింది. అందరికీ ఇమ్మంది- ముత్యాలు మురిసిపోయింది. అందరికీ తలా ఒకటి ఇచ్చింది- తాను రెండు మిగిలించుకుంది ఎవరికీ దానికి చుట్టిన కాగితం విప్పరాలేదు. గర్వంగా విప్పి చూపించింది ముత్యాలు. ఆ కాగితాలు అంతా జాగ్రత్తగా దాచుకున్నారు. అవి వింతగా ఉన్నాయి వారికి.

"అమ్మగారూ ! దీన్నేమంటారు ?" ముత్యాలు అడిగింది.

"చాకలెట్లు" జవాబు చెప్పింది పావని. పావనికి వాళ్ళు తనను "అమ్మగారూ!" అని పిలవడం బాగనిపించ లేదు. వాళ్ళు తనను ఏమని పిలవాలి? తాను "టీచర్" అని పిలిచింది. వీళ్ళను అలాగే పిలవమందా మనుకుంది. ఎందుకో ఆమెకది నచ్చలేదు. అది ఇంగ్లీషు పదం. "పంతులమ్మా!" అనమందామనుకుంది. కాని అలా అనమంటె వాళ్ళు "పంతులమ్మగారూ!" అంటారు. అంతకంటె "అమ్మగారూ!" అన్న పదమే బాగుందనుకుంది. ఆ పదంలో ఆత్మీయత ఉంది. అనురాగం ఉంది. అనుబంధం ఉంది. టీచర్ వాస్తవంగా తల్లి వంటిది. అజ్ఞానులు- నిరక్షరకుక్షులు అనుకునే వారు ఎంత చక్కని పదాలు వాడ్తారు! ఎంత సార్థకంగా వాటిని ఉపయోగిస్తారు ?

"ముత్యాలూ! మీ అమ్మను ఏమని పిలుస్తావు ?"

"అమ్మా! అని పిలుస్తం."

"నన్ను కూడా అట్లాగే పిలువు. 'గారూ!' అనకు. నేను మీ అమ్మలాంటి దాన్ని కానా?"

"అమ్మా!" ముత్యాలు ముందుకు ఉరికి వచ్చి కాళ్ళను చుట్టేసుకుంది "అమ్మా! నువ్వు మా అమ్మకంటె మంచి దానివి. మా అమ్మ కొడ్తది. చాకిలెత్తు ఇయ్యది" అన్నది తల ఎత్తి పావని ముఖంలోకి చూస్తూ.

పావని గుండె చెరువయింది. కనులు చెమ్మగిల్లాయని చెప్పనవసరం లేదు.

"ముత్యాలూ! అట్లనొద్దు. మీ అమ్మ మంచిది" అని ముత్యాలును దగ్గరికి

తీసుకుని తల నిమిరింది.

పిల్లల ఆప్యాయత అనుబంధం పావనిని ఉక్కిరి బిక్కిరి చేశాయి. తాను ఈ ఊరికి రాకుంటే ఇంత ఆత్మీయత వట్టిపోయేది కదా అనుకుంది.

పిల్లలకు ఆ కథా, ఈ కథా చెప్పి పంపించేసింది.

తెల్లవారి పలకలకోసం ప్రయత్నించింది. ఆ ఊళ్ళో అవి దొరకవు వాటితో అక్కడ పనిలేదు. వాటి కోసం తాను పట్నం పోలేదు. శాస్త్రిగారిని తెమ్మంటె నిరాకరించారు. పావని అంటరాని వారిని అంటుకోవడమే మహా పాపం అన్నారు ఈ పాపంలో తాను పాలు పంచుకోనన్నారు. పావని తండ్రితో వాదనకు దిగుదామనుకుంది. అంటరాని వారిని సృష్టించింది ఎవరో అడుగుదామనుకుంది. కాని మానుకుంది. తండ్రి ఈ మాత్రం అనుమతిస్తున్నాడు-అదే చాలుననుకుంది. బ్రహ్మయ్యకు డబ్బిచ్చి పలకలు తెమ్మని చెప్పింది.

ఒకనాడు చింతకింద కూర్చొని ఉంది. ఇద్దరు ముగ్గురు పిల్లలు చాపల మీద కూర్చున్నారు. వాళ్ళు కాస్త శుభ్రంగా ఉన్నారు. వారికి తాబేలూ-కుందేలు, కథ చెపుతూంది. శివయ్య అటునుంచి వెళ్తూ పలకరించాడు. పావని లేచి నుంచుంది. పిల్లలూ లేచి నుంచున్నారు. ఆ క్రమ శిక్షణా-ఆ వాతావరణం ఆశ్చర్యం కలిగించాయి శివయ్యకు.

"సాధించినవమ్మా! బడి పెట్టినవు" శివయ్య.

"ఇదంతా మీ అనుగ్రహం"

"అవునమ్మా! ఈ పోరలు చదువుకుని ఏం చేస్తరు? ఊళ్ళేలుతరా?"

"మీ రట్లా అంటే ఎట్లా? చదువుకున్న వాళ్ళంతా ఊళ్ళేలుతున్నారా?"

"నీదంతా ఒకపిచ్చి వీళ్ళకు చదువు ఎందకమ్మా-సరే నీ ఇష్టం" అని వెళ్ళిపోయాడు. బడి కోసం కట్టించిన ఇంటి మీద ఆమె దృష్టి పడనందుకు సంతోషించాడు శివయ్య, చెప్పుకోనియ్యి చదువు అనుకుని సాగిపోయాడు.

శివయ్య అలా వెళ్ళగానే బ్రహ్మయ్య ప్రవేశించాడు-పలకలు పట్టుకుని. పలకలు పావనికి అందించి "శివయ్య పగపట్టిండమ్మా నా మీద" అన్నాడు. అతని స్వరంలో బాధల పర్వతాలున్నాయి. చీకటి కొండలున్నాయి. ఆకటి సంద్రాలున్నాయి.

"ఏమయింది మామా!" పావని అడిగింది. ఆమె చేతులు వణకుతున్నాయి. పలకలు పడిపోయేట్లున్నాయి. వాటిని కింద పెట్టింది.

"పావనమ్మా! శివయ్య నాకు అప్పు పెట్టటం బంద్ చేసిండు. పని ముట్లు ఇస్తలేడు బాకీ కింద ఇల్లు పట్టుకుంటడట. కూలి చేసుకుంటున్న, మీ అత్త ఇయాల్నో రేపో అనెటట్లున్నది"

"మామా! ఈ బడి బంద్ చేస్త, నిన్ను కష్టాల పాలు చేసి ఈ బడి నడిపించలేను"

"అట్లనకు పావనమ్మా! మేం కష్టాల్లనే పుట్టినం! కష్టాలతోనే పోతం. బడి పెట్టి బతుకేమిటో చూపినవు. నా తల నరికి ఈడ పెట్టమన్నా పెడ్త-బడి మాత్రం బంద్ చేయకు పోరాటం మొదలయింది, మధ్యన ఆపెటిది లేమ. విజయమో-వీర స్వర్గమో-అంతే"

బ్రహ్మయ్యలోని ఆవేశం చూసి పొంగి పోయింది పావని "మామా...!" అని ఏమో అనబోతుండగానే నర్సిమ్మ ప్రత్యక్షం అయినాడు బల్లెం పట్టుకుని యమదూతలా.

"పోరీ! ఈడ కూకుంటే తమ్ముణ్ణెవరెత్తుకుంటరే లే-పా" ఉరిమాడు నర్సిమ్మ.

"అయ్యా! నేన్రానే సదుకుంట ఓ అయ్యా! నన్నేమనకే సదుకుంట" ముత్యాలు గడ గడ వణకుతూ లేచి నుంచుంది.

"పా లంజముండ సదుకుంటదట ఇంట్ల ఎవడు చేస్తడే!" అని నర్సిమ్మ ముత్యాలు చేయిపట్టి గుంజుకుపోతున్నాడు. రానని వెనక్కు గింజుకుంటూంది ముత్యాలు. నర్సిమ్మ దెబ్బలు కొట్టి లాక్కుపోతున్నాడు.

పావని ప్రతిమలా నుంచొని చూస్తూంది.

బ్రహ్మయ్య గుడ్లప్పజెట్టి చూస్తున్నాడు.

"ఓయ్యా! నన్ను కొట్టకే, నేను సదుకోను" ముత్యాలు ఆక్రందన వినిపిస్తూంది.

మిగిలిన ఇద్దరు ముగ్గురు పిల్లలూ "మా అయ్య కొడ్తడు. మా అయ్య కొడ్తడు" అని పెరిపోతున్నారు.

పావని పలకలు చూచింది నేల మీద పడి ఉన్నాయి. బ్రహ్మయ్యను చూచింది. అతని కళ్ళలో ఆవేశం కనిపించింది.

"పావనమ్మా! నువ్వు కృష్ణునివి-నేను అర్జునుణ్ణి కురుక్షేత్ర సంగ్రామం షురు అయింది" అన్నాడు.

చింత చెట్టుమీది కాకులు కావు కావు మన్నాయి.

నేనూ మీకు తోడుంటానని ఒక కుక్క వచ్చి బ్రహ్మయ్య కాళ్లు నాకింది.

9

నిండుపున్నమి. పండువెన్నెల. వెన్నెల పుచ్చపూవులా పరచుకుంది. గూడెం సందడిగా ఉంది. పగలంతా వళ్ళు విరుచుకొని వచ్చిన జనం ఇంటిపనుల్లో మునిగి ఉన్నారు. పొయ్యిలు వెలుగుతున్నాయి. వంటలు సాగుతున్నాయి. ధర్మయ్యతాత గొనుగుతూ పదం పాడుతున్నాడు. పెంటయ్య తల్లి పుల్లమ్మ మంచంలో మూలుగుతూంది. పెంటడు, వెంకడు కూర్చొని కూనిరాగాలు తీస్తున్నారు.

పావని, బ్రహ్మయ్య, కొమరయ్య గూడెంలో ప్రవేశించారు. కూనిరాగాలు తీస్తున్న వెంకడు వారిని చూచాడు. గబుక్కునలేచి నుంచున్నాడు. తన కళ్ళను తానే నమ్మలేనట్లు చూచాడు. కళ్ళు నల్చుకుని చూచాడు. వాళ్ళు మనుషులా కాదా? అన్నట్లు. "పెంటా! అటు చూడు ఎవరొచ్చిన్రో" అన్నాడు.

పెంటడ్కు ఉలికిపడి చూచాడు.

"ధర్మయ్యతాతా! చూడు ఎవరొచ్చిన్రో! పావనమ్మొస్తున్నది, బ్రహ్మయ్యొస్తున్నడు, కొమరయ్యొస్తున్నడు" అన్నాడం పలవరిస్తున్నట్లు.

"అరే పెంటిగా! గప్పుడే నిద్రపోయినావుర - కలవరిస్తున్నావు. బాపనోండ్లు మన గూడేనికి ఎందుకొస్తర" ధర్మయ్య మంచంలో పడిఉండే అన్నాడు. అతడు లేవడానికి ప్రయత్నించలేదు.

"ధర్మన్నా! వచ్చిందయ్యా పావనమ్మ. మన పాలిటి దేవత - వచ్చింది ధర్మన్నా! చూడు మేంగూడ వచ్చినం" బ్రహ్మయ్య అన్నాడు.

ధర్మయ్య లేవడానికి ప్రయత్నించాడు - లేవలేకపోయాడు. చేయెత్తి మొక్కడానికి ప్రయత్నించాడు మొక్కలేక పోయాడు. "అమ్మా! పావనమ్మా! నువ్వు మా గూడానికి వచ్చినవా తల్లీ! ఎంత దయగలదానివమ్మా! ఇంటనే ఉన్నం నీ సంగతులు - ఇని ఏంచేస్తమమ్మా! చూస్తున్నవు గదా నా గతి - నాకు రెక్కల్లేవు. రెక్కలున్నోండ్లకూ లేనట్లే నమ్మా-అందరి రెక్కలూ ఇరక్కొట్టిండు దొర, ఒరే ఎంకడూ, ఒరే పెంటడూ మంచమెయ్యండిరా కూచుంటది మా తల్లి వచ్చింది. మనమీద దయదలచి వచ్చింది" ధర్మయ్య మాటల్లో ఆదరమూ, అభిమానమూ ఉట్టిపడుతున్నాయి. పావని ఉక్కిరి బిక్కిరి అయింది. వెంకడుతెచ్చివేసిన మంచంలో కూర్చుంది. "మీరు కూడా కూర్చొండి" అన్నది.

"అంటరాని వాండ్లమమ్మా మేం. ఇట్ల దూరంగ కూలబడ్తంలే" అని కూలబడ్డాడు వెంకడు. బ్రహ్మయ్యా, కొమరయ్యా మంచంమీద కూర్చోలేదు.

దూరంగా కూర్చున్నారు.

"వెంకయ్యా!" పావని ఏదో చెప్ప బోయింది.

"ఎంకిగా అన్నని బాంచను-మీ కాళ్ళ కాడ పడుండెటోల్లం."

"వెంకయ్యా! మీరు బానిసలుకాదు-మనుషులు. మనం అంతా మనుషులమే. అందరం ఒకే తీరుగా పుట్టాం. కొందరు మిమ్ములను బానిసలను చేశారు. వారికి ఉన్న డబ్బు బలంతో మిమ్ములను కొనుక్కున్నారు. బానిసలను చేశారు. మీరు మిమ్ములను తెలుసుకోవాలి మీలో ఉన్న శక్తిని గ్రహించాలి. అది జరిగిన్నాడు ఏ శక్తీ మిమ్ములను బానిసలుగా ఉంచలేదు. మీరు కట్లు తెంచుకుంటారు. రెక్కలు పెంచుకుంటారు. ఆకాశంలో ఎగురుతారు. సూర్యుణ్ణీ, చంద్రుణ్ణీ పట్టితెస్తారు. భూమిమీద వారితో ఊడిగం చేయిస్తారు"

"అమ్మా! పావనమ్మా! అమురుతం కురిపించే మాటలన్నవమ్మా! మేం గొడ్లోలె పుట్టినం గొడ్లోలె పెరిగినం. గొడ్లోలె చస్తం. మమ్ముల మనుసులని గుర్తుపట్టినవమ్మా! కాని మాకు తెలిసింది దొర, ఆయనిచ్చే అప్పులు, ఆయనకు చేసే చాకిరి. మాకు రెక్కలెట్లొస్త యమ్మా! మా కట్లెట్ల తెగుతయమ్మా!" ధర్మయ్య ఏదో అంతస్తు అందుకోలేక జారి పడుతున్నట్లు మూలిగాడు.

"ఇగో ధర్మయ్య తాతా! పావనమ్మ చెప్పేదాంట్ల సత్యమున్నదే. పడుంటె పశువులోలె పడుంటం. ఎదురు తిరిగితె పిల్లికూడా పులి అయితది ఏమంటవ్?" బ్రహ్మయ్య ఉత్సాహం కనరబచాడు.

"ఎన్నడన్న మా గూడేనికి వచ్చి నావె బ్రహ్మయ్యన్నా జందెం తెంపుకుని వచ్చినవా ఏం?" పెంటయ్య ఎగతాళిగా అన్నాడు.

"ఇగో! బమ్మన్న నిజంగానే జందెం తెంపుకున్నాడు. ఈ అమ్మ చెప్పింది. కులాలని పెట్టినోడు మనను ఏరు చెయ్యటానికి పెట్టిండట. నిజంగా చెప్ప... మనందరం కష్టం చేసుకునేటోండ్లమే నాయె. మనకు కులాలేందే. కులాలని పెట్టింది శివయ్యోనసే- నీయవ్వ- మనను ఏరు బందం చేస్తాండు- వాడే మోఏల్తాండు" కొమరయ్య కులాలను గురించి తెలిసినంత చెప్పినా ఏదో చైతన్యం వచ్చినట్లు చెప్పాడు.

"కొమరయ్యన్నా! ఇగ మనందరం ఒకటన్నపుగద- నీయవ్వ- ఆ దొరను పట్టుకొచ్చి ముత్తాలమ్మకాడ మూలగంగ నరకమంటె నరకుత. ఏమైతదే జేలుకు పోత" పెంటయ్యలో ఆవేశం కట్టలు తెంచుకుంది.

"ఒరే! పెంటిగా! మన కులమే అంతరా. పడుంటే పీనుగులోలె పడుంటం కాకుంటె అందర్ని చంపుత మంటం అమ్మ ఎందుకొచ్చిందో ఏం చెప్పుతదో ఇంటవా? అట్లనే కూస్తుంటవా?". ధర్మయ్య శాంతింప జేశాడు.

ఎవరూ మాట్లాడలేదు. వాతావరణం స్తంభించి నట్లయింది.అంతా ఏదో అనంతం అయిన ఆలోచనలో మునిగి నట్లయింది.

"పావనమ్మా! వచ్చినపని చెప్పక పోతిరి" మౌనాన్ని భంగం చేస్తూ అడిగాడు వెంకడు.

"అమ్మకేమి పనిలేదు. మన పని

కోసమే వచ్చింది" బ్రహ్మయ్య చెప్పాడు

"అదే అడుగుతున్నం- ఆయమ్మ ఈడికొచ్చింది- మేం మనుసులమని చెప్పింది. పాపనమ్మ ఏం చెయ్యమంటదో చెప్పండి అగ్గిలో దూకమంటదా? పిడుగుల్లోకి ఉరకమంటదా?" పెంటయ్య ప్రతిధ్వనించాడు.

"అవన్నీ చేయనక్కర్లేదు. నేను చదువు చెప్పడానికి ఈ ఊరు వచ్చాను. చదువు మిమ్ములను మనుషుల్ని చేస్తుంది. శివయ్య గుట్టు రట్టను బయట పెడుతుంది. మీ కళ్ళు తెరిపిస్తుంది. లోకాన్ని చూచేట్లు చేస్తుంది. మీరు లోకాన్ని చూస్తే చాలు శివయ్య కూలిపోతాడు మీరు చదువుకోవాలి. మీ పిల్లలను చదివించాలి. అది అడగడానికే నేను వచ్చింది" పావని వచ్చిన పని వెళ్ళబెట్టింది.

"నాకేమి అర్థమయితలేదు చదువు కుంటె శివయ్యెట్ల పోతడు?" సందేహం వ్యక్త పరిచాడు వెంకడు

"అరే వెంకిగ నీది మొద్దు మెదడురా! అమ్మకున్న తెలివి నీకున్నదా! ఆమె ఈడికెందుకు రావాలా?- బువ్వ లేకనా బట్టలేకనా? శివయ్యకు ఎదురు నిలబడ్డది- మనకు తెలివి చెప్పుతాంది. చెప్పినట్టు చెయ్యరాదు" కొమరయ్య బోధించాడు.

"అలాకాదు కొమ్మరయ్యా మనం అన్నీ తెలియ చెప్పాలి వెంకయ్యా మీరు బానిసల్లు ఎందుకు అయినారు?"

"ఏమో నా బొంద నాకేమెరిక బాంచను అంత ఎరికయితె ఈ దొర మా మీద ఇట్లెందుకు సవారి చేస్తడు"

"అదేరా ఎరక కావాలె చదువు కుంటె అన్ని ఎరకయితయి దొర మనని చదువుకోనియ్యకుండ చేస్తాండు. సర్కారు బడి కట్టించిందా అందుల గింజల పోసుకున్నడు" బ్రహ్మయ్య

"ఆ గింజలు కాలీ చేయించాల్నె ఏమన్న కానీ" పెంటయ్య నిజంగానే కాళీ చేయిస్తున్నట్లు అభినయించాడు.

"అరే పెంటిగా! ఊరుకో చెప్పేదిది ఇను" ధర్మయ్య వారించాడు.

"వచ్చిన బడిపంతులును లెక్కలు రాసె టందుకు పెట్టుకున్నాడు. పావనమ్మ వచ్చింది వాని రోగం తిప్పింది. లెక్కలు రాయనన్నది. బడి పెట్టింది" బ్రహ్మయ్య.

"బాగ రోగం కుదిరింది" అరచేతిలో గుద్దుకొని ఆనందం అనుభవించాడు వెంకడు.

"శివయ్య మొదటిసారి లొంగిండు"

"అవుగద కండ్లపడ్డనే ఉండె" అందరూ ఒకేసారి అన్నారు-శివయ్య అధికారం డొల్లిపోతుంటే చూస్తున్నట్లు.

"అట్లని ఊరుకుందనుకున్నా? పావనమ్మకు సాయం చేసిన్నని నాకు పని ముట్లు ఇయ్యటం బంద్ చేసిండు. బాకీలు తీర్చుకుంటే నా ఇల్లు గుంజు కుంటనంటుండు. పోరలు బడికి పోకుండ బెదిరిస్తుండు ఇల్లు పోతే పాయె కూటికి లేకుంటే బాయె ఊరు బాగుపడాలె. శివయ్యకు బుద్ధి చెప్పాల్నని ఇట్లవచ్చిన" బ్రహ్మయ్య అన్నాడు.

"చెప్పాల్నె ఓ బ్రహ్మయ్యన్నా, చెప్పాలె, మా అమ్మను పొట్టన పెట్టుకున్నడు. మా అయ్యను చంపిండు

చెప్పుడం, బుద్ధి అందరం కలిసి చెప్పు దం పోరల్ను బడికి పంపిస్తం మేం చదువుకుంటం ఇగ సరెనా?" వెంకడు అన్నాడు.

"చాలురా ఎంకడు గామాత్రం చెప్పినవు. ఇగ మనందరం ఒక్కటే గద. ఏమంటవ్?" కొమరయ్య అడిగాడు.

అందరం ఒక్కటే
మనందరం ఒక్కటే

అందరూ ముక్త కంఠంతో అన్నారు. పావని ఆనందాతిరేకంతో తబ్బిబ్బయింది. తాను ఒక్కతి ఊళ్ళో ప్రవేశించింది. ఒంటరిగా ఏం చేయగలనని భయపడింది ఇప్పుడు తనకు బలగం దొరికింది. బలం కలిగింది. ఈ బలంతో తాను ముందుకు సాగవచ్చు.

పావనిని సాగనంపడానికి వెంకడు, పెంటడు చాలదూరం వచ్చారు. వారిలో ఉత్సాహం తొణికిసలాడుతూంది.

బల్లెం పట్టుకున్న నర్సిమ్మ తాగి తూలుతూ వస్తున్నాడు. వీళ్ళను చూచాడు నిలిచాడు.

"ఏయ్! ఎవర్రా అక్కడ?" మాట తడబడ్తూంది. కాళ్ళు వేళ్ళాడ్తున్నాయి.

"ఎవడంటున్నవా? నీ మొగడు" అన్నాడు పెంటడు. అంతా గొల్లుమని నవ్వారు.

"ఏమన్నదు? తిరుగుడు కొచ్చిన్రా! ఒరే జర ఉషారుగ తిరుగుండి దొంగలు పడ్తాన్రట. పోర్ని ఇడిచిపెడ్తాన్న.

కోళ్లిల ముల్లిరిగె
కానలేవా మల్లి"

అని పాడుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

10

గెలుపు మనిషితో గంతులు వేయిస్తుంది ముందడుగు వేయడానికి ప్రోత్సహిస్తుంది. పావని ఈ మాత్రం గెలుపు లభిస్తుందని ఊహించలేదు. పల్లెకు వచ్చినప్పుడు ఆమెకు నిరాశ ఆవహించింది. ఆమె ఒక ఉద్దేశ్యంతో వచ్చింది. ఒక లక్ష్యసాధనకు వచ్చింది. పల్లెలో బడి పెట్టాలనీ, తద్వారా కొంతవెలుగు ప్రసరింపచేయాలనేదీ ఆమె ఆశయం. ఆమెను పంపించింది గవర్నమెంటే. అయినా పల్లెపరిస్థితిచూస్తే తాను ముందడుగు వేయలేను అనుకుంది. శివయ్య తనను అసలు నిలువనీయడు అనుకుంది శివయ్య తనను నిలువనిచ్చాడు. ఇదితనకు గెలుపు. శివయ్యకు ఓటమి! ఆ ఊరి జనాన్నిచూస్తే నిరాశ కలిగింది. అంతా శివయ్య అడుగుజాడన నడిచేవాళ్ళు అతను చావమంటే చచ్చేవాళ్ళు లేవమంటే లేచేవాళ్ళు. ఊళ్ళో అందరి ప్రాణాలూ శివయ్య గుప్పిట్లో ఉన్నాయి — పావని నిరాశ చెందలేదు. నిరుత్సాహ పడలేదు. ప్రయత్నించి చూతామనుకుంది. బ్రహ్మయ్యను కదిలించింది. బ్రహ్మయ్యలో చైతన్యం చూచింది. చైతన్యం అందరిలోనూ ఉంటుంది. పరిస్థితుల ప్రభావం వల్ల దానికి మసిపడ్తుంది. ఆ మసితుడ

వాలి అంతే. దీపశిఖ దానంతట అదే బయట పడుతుంది. దీపం తన వెలుగును దాచుకోదు. మరో దీపాన్ని వెలిగిస్తుంది, బ్రహ్మయ్య కొమరయ్యలో చైతన్యం రగిలించాడు. ఈ చైతన్య జ్వాల గూడెం దాకా పయనించింది. పెంటయ్య వెంకయ్య ధర్మయ్యలలో కాస్త దీప్తి కనిపించింది. చైతన్యం సాహసానికి దారి తీస్తుంది. గూడెంలో జనం సాహసించారు పిల్లలను బడికి పంపడానికీ, రాత్రిళ్ళు వాళ్ళు చదువుకోవడానికి అంగీకరించారు. కోటలోని మల్లమ్మ కూ కొంత తెలివి వస్తూంది. శివయ్య అజేయుడు కాదని ఆమె గ్రహించింది అంతేకాదు తన అండన నిలిచేవారున్నారని గుర్తించింది. నిమ్మకాయలూ, రక్తపు కూడూ ఇంటి ముందు పోసింది శివయ్యను గడగడలాడించింది. ఆనాటి ఆమె ఆనందాన్ని అక్షరీకరించడం అసాధ్యం! శివయ్య కూడా గడగడ లాడ్తాడని నిరూపించింది. అన్నింటినీ మించింది శాస్త్రిగారి పాత్ర. ముత్యాలును అంటుకున్ననాడే భయపడింది. పావని. ఆనాటి ఉదంతం తరవాత పెదవి కదపలేదు శాస్త్రిగారు. శాస్త్రిగారి అంతరంగంలో ఏదో అనంతం అయిన మార్పు వస్తూంది. శివయ్యను వారు చిన్నతనం నుంచి చూస్తున్నారు. దీవిస్తున్నారు కీర్తిస్తున్నారు శివయ్య శాస్త్రిగారికి దండాలు పెడ్తున్నాడు. దానాలు చేస్తున్నాడు. పావని బదిలీ విషయంలో అర్థించారు శాస్త్రిగారు. కాదుపొమ్మన్నాడు శివయ్య. శివయ్య నిజ స్వరూపం అనాడు గ్రహించారు శాస్త్రిగారు. శివయ్య రావణాసురుడని తేల్చుకున్నారు. పావనిని ఈ ఊరికి తేవడానికి ప్రయత్నం విరమింతాం అనుకున్నారు. అయినా పావని వచ్చేసింది. ఆ రావణుని ముందు పావని నిలువలేదనుకున్నాడు. పావని బాల, అబల, రాక్షసుని తాకిడికి ఆమె తట్టుకోలేదనుకున్నారు. పావని గంగా స్రవంతి అని వారికి తెలియదు. మెల్లగా పారినా మహా వృక్షాల్ని పెకిలించ గలదని వారు గ్రహించలేదు. అందుకే కాస్త భయపడ్డారు. ఆమెను అడ్డడానికి ప్రయత్నించారు. కాని పావనికి చేదోడు వాదోడు లభించడం వారికి సంతృప్తి నిచ్చింది. వారినిపట్టుకున్న వ్యధల్లా పావని అంటరాని వారిని అంటుకుంటూందని అందుకూ ఒక సమాధానం లభించింది శాస్త్రిగారికి రావణుని సంహరించడానికి రాముడుకోతులనూ, ఎలుగ్గొడ్లను చేరదీశాడు. రాక్షసులను సహరించడానికి నారాయణుడు అనేకఅవతారాలు ఎత్తాడు వామనుడయి బలిచక్రవర్తిని బిచ్చం అడిగాడు. రాక్షసులను సంహరించడానికి ఎలాంటి ఎత్తు ఎత్తినా తప్పు లేదని శాస్త్రాలు చెబుతున్నాయి. ఇంతకూ శివయ్య రాక్షసుడని గ్రహించారు శాస్త్రిగారు– చాల కాలం తరువాత అదీ పావని వల్లనే. పావనికి కలుగుతున్న గెలుపు తమ గెలుపుగానే భావిస్తున్నారు. శాస్త్రిగారు సనాతనాచారాలు తొడుగును విప్పి, కొంత కాలం చిలక్కొయ్యకు తగిలించేశారు.

గ్రామ వాతావరణం కూడా కొంతలో కొంతమారింది. శివయ్య అజేయుడుకాదని జనం తేల్చుకున్నారు. పావని ఊళ్ళోకి రావడాన్ని సహించడనుకున్న శివయ్య సహిస్తున్నాడు. పావనితో లెక్కలు

రాయించుకోవలసిన శివయ్య రాయించుకోవడం లేదు, జగన్నాథంతో రాయించుకుంటున్నాడు. పావని బడి పెట్టడాన్ని బలవంతాన్నయినా మాన్పించాల్సిన శివయ్య మిన్నకున్నాడు. మొన్నటి నిమ్మకాయల ఉదంతంతో పావని గౌరవం మరీ పెరిగిపోయింది. పావని శివయ్యను ఎదిరిస్తూంది. గడగడలాడించింది. దాంతో ఆమె శక్తిస్వరూపిణి అయింది ఊరికి.

పావని పగటిపూట చింత చెట్టుకింద చదువు చెప్తూంది. ఇంటినుంచి కుర్చీ, చాపలు పట్టుకుని వచ్చేది. ఇప్పుడు వేళకు పెంటయ్య వస్తున్నాడు. కుర్చీ, చాపలు చెట్టుకిందవేసి, తన పనిమీద వెళ్ళిపోతున్నాడు. చింతచెట్టుకింద పావని కూర్చుంటే చాపల మీద నలుగురు, అయిదుగురుకంటే పిల్లలు ఉండడంలేదు. ఆ పిల్లలను చూస్తుంటే అనేక సమస్యలు ఎదురవుతున్నాయి. వాళ్ళకు బట్టలు ఉండడం లేదు. బరిబాత వస్తున్నారు. వాళ్ళను యూనిఫాంలో రమ్మని తాను అనలేదు. బ్రహ్మయ్యను పట్నం పంపింది. ఇక్కడి పరిస్థితి వివరంగా రాసి ఆదుకొమ్మని తన మిత్రులకు రాసింది. వాళ్ళు కొన్ని పాతబట్టలు పంపించారు. ఆ బట్టలు తొడిగించిన్నాడు పిల్లల ముఖాల్లో ఆనందం చూస్తుంటే ఆమె కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి.

"అమ్మా! ఈ అంగి శాన బాగుంది. నాకే ఇస్తరా, మల్ల గుంజుకుంటరా" ముత్యాలు చొక్కా పట్టుకుని బేలగా అడుగుతుంటే పావని కడుపు చెరువు అయింది. పాత బట్టలకోసం పాకులాడే ఈ బాలురు భావిభారత పౌరులుమాత్రమే కాని పాలకులు కాలేరు అనుకుంది.

"ముత్యాలూ! ఈ చొక్కా నీకే నమ్మా! నువ్వే ఉంచుకో ఇంకా వస్తాయి ఇస్తా"

"అమ్మా! నేనిసువంటి అంగి ఎప్పుడు తొడుక్కోలే, శాస బాగున్నది. నేను ఉంచుకుంటా" చొక్కాను ఎవరయినా లాక్కుపోతారేమో నన్నంత గట్టిగా పట్టుకుంది ఒక పాప.

ఈ పిల్లలు చదువుకోవడానికి వస్తున్నారంటే వీళ్ళ తలిదండ్రులకు బోలెడు నష్టం. వీళ్ళు ఇంటిదగ్గర ఉంటే పిల్లలను పట్టుకుంటారు. కట్టె, కంపా ఏరుకువస్తారు. ఒక్కొక్కసారి కూలికి పోయి సోలెడు గింజలూ తెస్తారు అర్థికంతో ముడివడిలేని సమస్య కనిపించ లేదు పావనికి ఈ విషయం పాలకులకు ఎందుకు అర్థంకాదో తెలియలేదు. వాస్తవంగా ప్రభుత్వం ఈ పిల్లలకని కొంత డబ్బు ఇస్తూంది. ఇంత కాలంగా అది వారికి అందలేదు. వీరిపేర్లు రాసి అదీ శివయ్యే కాజేశాడు

పిల్లలకు బట్టలు ఇచ్చినపుడు బాగానే ఉన్నాయి. బస్తీనుంచి అవి ఇస్త్రీరయి వచ్చాయి. రెండు రోజుల్లో అవి మురికి తోళ్ళు అయినాయి.

"సీతా! మీ అమ్మ బట్టలు ఉతకదా" అడిగింది పావని.

"ఎట్ల ఉతుకతదండి? మా అవ్వ పనికి పోతది. పొద్దుకుంకినంక వస్తది"

"అట్ల కాదుండి. ఉతికెటందుకు నీళ్ల యాడున్నయి? తాగెటందుకే దొరుకుత లేవు. ఊరి బాయికాడికి రానియ్యరు. ఎవరన్న చేదిపోస్తె తెచ్చుకోవాలె. బట్టలేమి ఉతుకుతముండి బాంచోల్లం"

వెంకడు అలా పోతూ పావని ప్రశ్న విని సమాధానం చెప్పాడు. అతని నెత్తిన కంప ఉంది. శివయ్య పొలానికి కంచె వేయడానికి వెళుతున్నాడు.

ఎంత చిన్నచిన్నవి సమస్యలుగా పరిణమిస్తాయి. బట్టలు లేవంటే తెప్పించింది. వాస్తవంగా వాటిని ఉతకడం ఒక సమస్య. నీళ్ళు ఉండవు. స్వాతంత్ర్యంవచ్చి ముప్పైఏళ్ళయినా మనం వీళ్ళకు నీళ్ళు అందించలేకపోయాం. బట్టలు ఉతకడానికి నీళ్ళు మాత్రం ఉంటే సరిపోదు. సబ్బు కావాలి, సబ్బూ-నీళ్ళూకావాలి, ఉతకడానికి తీరిక కావాలి. ఉతుక్కోవాలనే ఉద్దేశం ఉండాలి. తిండికి లేనివాళ్ళు, పశువులుగా జీవిస్తున్నవాళ్ళు. బానిసలయి బతుకుతున్నవాళ్ళు వీళ్ళు. పాపం అనుకుంది పావని.

అలా అనుకొని ఊరుకో బుద్ధికాలేదు పావనికి. అదే ఆమెలోని ప్రత్యేకత-విశిష్టతా. బట్టలు ఇచ్చిన తరవాత బడికి వచ్చే పిల్లల సంఖ్య కొద్దిగా పెరిగింది. వారు వచ్చింది బట్టలకోసం - చదువు కోసంకాదు. ఆ విషయం తెలుసుఆమెకు. అయినా సంతోషించింది ఆ పేరుతోనైనా కొందరు చదువుకుంటారు. బాగానే ఉంది. కాని ఈ మురికి కారుతున్న బట్టలూ, పిల్లలు ఆమె మనసులో సానుభూతిని ఏర్పరచుకున్నారు. వీరికి పారిశుధ్యంప్రబోధించడం కాదు-ప్రత్యక్షంగా చూపించాలి.

పావని సబ్బులు సంపాదించాలనుకుంది. కొనడం ఆమె ఉద్దేశం కాదు. ఇచ్చే వారికి ఈ పిల్లల విషయంలో సానుభూతి కల్పించాలనుకుంది. ఆ ఊరిలో ఇవ్వగల వాళ్లు ఇద్దరే ఉన్నారు. శివయ్యా-జగన్నాథం. ఆమె శివయ్యను అర్థించదలచలేదు. తాను బడిపెట్టడమే కంటగింపుగా ఉంది. సబ్బులు ఇస్తాడా? జగన్నాథాన్ని అడిగి చూతామనుకుంది.

ఒకనాడు ఉదయం చింత కింది బడికి వెళ్ళేప్పుడు జగన్నాథం దుకాణానికి వెళ్ళింది. జ గ న్నా థ ం దుకాణంలో కూర్చున్నవాడు లేచి నుంచున్నాడు.

"అమ్మగారు తోవ తప్పినట్లున్నారు. ఈడికే వస్తిరా?" ఇకిలించాడు జగన్నాథం.

"జగన్నాథంగారూ! మీ కోసమే వచ్చాను. మిమ్మల్ని దానం అడగడానికి వచ్చాను"

"ఉల్లి గడ్డలు అమ్ముకునెటోణ్ణి-దాన ధర్మాలు మాకేడ చాతనయితయిగని-వచ్చిను గనక చెప్పుండి చాతనయితె ఇస"

"ఏంలేదు జగన్నాథంగారూ! బడికి వచ్చే పిల్లలున్నారు చూచారూ! పాపం వాళ్ళకు బట్టల్లేవండి"

"తెప్పించి ఇచ్చిరంట కద పట్నం నుంచి-చెప్పుకుంటున్నరు ఊళ్ల. ఇంటనే ఉన్న అమ్మగారూ' మీరెంత చెయ్యండి ఆ లేకి ముండ కొడుకులు అంతే. సరె గాని పెండ్లి చేసుకునెడిది ఉన్నదా లేదా! ఎందుకుండి వాళ్ళను పట్టుకొని మిడుకుతరు, మీరు బొమ్మలు కడగముంటే కాళ్ళు కడిగి నెత్తిన పోసుకుంటాం-వాళ్ళను బాగుచేసే పని పెట్టుకోకుండి కాళ్లు మొక్కుత"

పావని బాధపడింది. ఇక్కడికి రాకుండా ఉండాల్సింది అనుకుంది. అయినా తాను పని ఉండి వచ్చింది. ఊరికే పోవడం ఇష్టంలేదు.

"జగన్నాథంగారూ పట్నంలో కొందరు ధర్మాత్ములు వీళ్ళకోసం బట్టలు ఇచ్చారు. ఇచ్చినపుడు శుభ్రంగా ఉన్నాయి. ఇప్పుడు మురికి కారుతున్నాయి"

"వాండ్ల బతుకులే మురికి బతుకులు కాదుండి సుబ్బరంగా ఉండమంటే ఉంటరా?"

"ఉండమంటే ఎవరూ ఉండరు. వాళ్ళను ఉంచాలి. మీ సంపాదన సాంతం వాళ్ళనుంచే వస్తూంది.వాళ్లు మానేశారను కోండి మీ సంపాదన ఎలా ఉంటుంది వాళ్ళల్లోనూ చీమూ, నెత్తురూ ఉన్నాయి. వాళ్ళలోనూ ఆవేశకావేషాలున్నాయి. వాళ్ళు ఎప్పుడూ ఇలాగే ఉంటారనుకోకండి. కాలంమారుతూంది బండ్లుఓడలు, ఓడలు బండ్లు అయ్యే కాలం వస్తూంది. మీ వ్యాపారం నడవాలంటే వాళ్ళను మంచి చేసుకోవడం అవసరం. కాదంటే మరో సింగినాదాన్ని తెచ్చిపెట్టుకుంటారు సరే వస్తా మీ దగ్గరికి రావడమే తప్పయింది. మీరు మనుషులేమో! ఎక్కడన్నా పిసరంత మనసుందేమో అనుకున్నా!"

పావని ఆవేశం చూచి గడగడలాడేడు జగన్నాథం. పెరుగుతున్న పావని పలుకుబడి జగన్నాథానికి తెలుసు అచ్చం శివయ్యను నమ్ముకుంటే చాలదు. పావని ప్రాపకం అవసరం అనుకున్నాడు.

"అయ్యో అమ్మగారు అట్ల కోప్పడబ్డిరి. ఏదో తెలిసి తెలియని మాట అన్న మీ అంతవ్వారు మా ఇంటికి వచ్చినంక ఊరికె పంపితె పాపం తగులు తది. ఇంతకు ఎందుకొచ్చినో చెప్పకపోతిరి– చెప్పండి ఏం కావలెనంటరో?"

"ఏం లేదులేనీదగ్గరికి రావడమే తప్పు. నాలుగు సబ్బులివ్వు – ఇవిగో డబ్బులు" అని సంచీలో చేయిపెట్టింది పావని.

"అగో అట్లడుగుతే ఇవ్వకపోయి నాను. మీరేమో కోప్పడబ్డిరి– ఇగ పట్టుని దబ్బులొద్దుగాని బాంచను శివయ్యకు ఎరకకానియ్యకుండి" అని సబ్బులు అందించాడు జగన్నాథం.

పావని సబ్బులు అందుకుంది. జగన్నాథానికి డబ్బులివ్వలేదు. సాగిపోతుంటే అన్నాడు జగన్నాథం "వస్తుండుండి ఇట్లనే. కావలసింది పట్టుకుపోతుండండి. కోపం మాత్రం పెట్టుకోకుండి."

పావని సబ్బులు సంచీలో వేసుకుని బయలుదేరింది. ఆమెకు నవ్వు వస్తూంది జగన్నాథాన్ని తల్చుకుంటే. మెల్లగా అడుగుతే ఇవ్వలేదు. బెదిరిస్తే దోవకు వచ్చాడు. మనిషి తత్వమే అంతేమో! ఉన్నది ఎవడు వదులుకుంటాడు? లాక్కోవాలి అంతే! తాను బెదిరించిన తీరుచూస్తే ఆమెకే ఆశ్చర్యం అనిపించింది. ఉద్యమం అన్నింటినీ నేర్పుతుంది అనుకుంది. మొన్న శివయ్య ఇంటిముందరి వృత్తాంతం గుర్తుకు వచ్చింది. తనకు మంత్రాలమీదనమ్మకం లేదు. ఉన్నవారికి పోగొట్టడానికే తానలా చేసింది. శివయ్య తనను శక్తి అవతారం అనుకున్నాడు. అతనికి ఉన్న నమ్మకంతోనే అతన్ని పడగొట్టాలి.

పావని చింతకింపికి చేరేసరికి పిల్లలంతా లేచి నుంచుని నమస్కరించారు. వాళ్ళలో ఆ మాత్రం క్రమశిక్షణ వచ్చినందుకు ఆమె ఉప్పొంగింది. పిల్లలతో

ప్రార్థన చేయించింది.

"మీ బట్టలు ఎలా ఉన్నాయో చూసుకోండి."

"బాగున్నయి గద" ముత్యాలు అన్నది.

"బాగున్నాయా? మురికిగా లేవూ?"

"ఎప్పుడు ఇట్లనే ఉంటయి."

"ఎప్పుడయినా మీరు బడికివెళ్లారా?"

"లేదు."

"మీ కెవరయినా బట్టలిచ్చారా?"

"లేదు."

"ఎప్పుడూ జరగనిది ఇప్పుడు జరగాలి."

"ఎట్లసంటరు?"

"మీరు బట్టలు ఉతుక్కోవాలి. స్నానం చేయాలి" పిల్లలంతా ఒకరి ముఖాలు ఒకరు చూచుకున్నారు. మాట్లాడలేదు.

"మాట్లాడరేం?"

"మీరు చెప్పేడిది మాకేమి తెలుస్త లేదు. బట్టలు ఎట్ల ఉతుక్కుంటం— తానాలు ఎట్ల చేస్తం? ఏమి ఎరకయిత లేదు."

"నీలు. నీల్లేయి, నీలు. మా అవ్వ నీల కోసం బాయికి పోయింది. నీలు పోసె టోండ్లు పొయ్యేలే బాయిమీద కుండ పెట్టిందని పగలకొట్టిన్రు, కుండ పోయింది. నీల్లులేవు" లింగయ్య అది చెప్పుకుని ఏడ్వపుకు లంకించుకున్నాడు.

పావని దగ్గరికి తీసుకుని ఓదార్చింది. కాని కుండెడు నీళ్ళకోసం కుమిలిపోయే జనాన్ని చూచి ఆమె మనసు క్షోభించింది. బడిపిల్లలందరినీ తీసుకొని ఊరి బావికి వెళ్దామనుకుంది. వీళ్ళతో నీళ్లు తోడించి ఊరివాళ్ళకు బుద్ధిచెబుదామనుకుంది. ఊరివాళ్లంతా చూచి ఏడవాలి. ఈ బావి గూడానికే అంకితం అయిపోవాలి అన్నంత ఆవేశం వచ్చింది. అవును. అంతే. ఊరి బావి హరిజన బావి కావాలి. ఆ ఊరికి బావిలేకుండా పోవాలి. అంతే. అదే ఉపాయం. ఎంత బావుంటుంది! బాగానే ఉంటుంది. బావుంటుంది. గూడెపువారు నీళ్లు తోడుకు పోతుంటారు. ఊరివాళ్ళు ఏడుస్తుంటారు-ఏడవనీ.

సమస్యలు ఇంత తేలిగ్గా పరిష్కారం అవుతే ఎంత బావుండును! అవికావు. మరికొన్ని సమస్యలను మోసుకుని వస్తాయి. కలహాలు రేగుతాయి. కక్షలు పెరుగుతాయి. శివయ్య బావి పూడబోయిస్తాడు కాని గూడేనికి బావి దక్కనీయడు. గూడెం జనం బావి కోసం పోట్లాడలేరు, వారు శివయ్య చేతిలో నలిగే చీమలు. చీమలు ఏకమయిన్నాడు పాముని చంపగలవు. చీమలు ఏకం కావాలి. కావాలి చీమలు ఏకం ఇంకా కాలేదు ముందు కావాలి.

పావని తల పట్టుకుని కూర్చుంది. ఆమె రక్తం వేడెక్కుతూంది పొగలు సెగలు కక్కుతూంది. మెదడు వేడెక్కుతూంది. ఆలోచనతో ఆవేశాన్ని జయించాలి అందుకు ఆమె మధన పడ్తూంది.

"అమ్మా' మీరెట్లనో ఉన్నారు" ముత్యాలు భయం భయంగా అడిగింది.

"ముత్యాలూ! మనకు నీళ్ళుకావాలి. మనం బట్టలు ఉతుక్కోవాలి స్నానాలు చెయాలి ఇదిగో సబ్బులు తెచ్చా" తీసి చూపించింది పావని. ఆవేశం కొంత తగ్గింది ప్రసన్నంగా ఉండడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నది.

"సబ్బు తెచ్చినా! మా కోసమా?

మా కోసమా !" అందరూ ఒకేసారి ఆశ్చర్యంగా అడిగారు.

"అవును. సబ్బు తెచ్చాను. మీ కోసమే. స్నానాలు చేయాలి, బట్టలు ఉతకాలి"

"అయితే ఏటికి పోదాం" ముత్యాలు గుండె గంతులు వేస్తున్నట్లు అన్నది

పావనికి ఏటి విషయం తోచనేలేదు

"ముత్యాలూ ఎంత మంచి దానివి. నాకు ఏటి విషయం తోచనేలేదు పదండి ఏటికి పోదాం" అన్నది ఏదో అత్యంత జటిలం అయిన సమస్యకు పరిష్కారం లభించినట్లు

"పదండి ఏటికి- పోదాం- పోదాం" అన్నారు పిల్లలంతా.

పిల్లలను తీసుకొని పావని ఏటికి బయలు దేరింది. పిల్లల కోడిలా ఉంది పావని. ఆమె వెంట పిల్లలు తల్లి వెంట సాగిపోతున్నారు. ఆమె వారికి కథలు చెబుతూంది. కబుర్లు చెబుతూంది. పిల్లలంతా ఉత్సాహంగా సాగిపోతున్నారు. చాలు ఈ పిల్లల్లో బాల సహజం అయిన ఉత్సాహం అంకురించింది. వీరు కొడిగట్టిన దీపాల్లాలేరు. అప్పుడే అంటుకుని వెలగబోతున్న దీపాల్లా ఉన్నారు.

ఆ ఊరు చీకటి గ్రామం. ఊరికి మూడువైపులా కొండలున్నాయి. అవి బోడిగుట్టలు కావు. చెట్టూ చేమా పెరిగిన కొండలు. పచ్చగా ప్రకృతి రామణీయకంగా ఉంటాయి. కొండల మీద గువ్వల చప్పుళ్ళు, చిలకల అరుపులు, కోకిలల గానాలు రమ్యంగా ఉంటాయి. కొండల్లో ఎలుగుబంట్లు, అడవి పందుల్లాంటి జంతువులు ఉంటాయి. కాని క్రూరమృగాలు లేవు క్రూరస్వగం పశువు ఊళ్ళో ఉంది. అది మనిషి నెత్తురు మరిగింది.

ఊరికి నాలుగోవైపు నుంచి ఏరు పారుతుంది. అది జీవనది కాదు అయినా ఎండాకాలంలో ఒక పాయ పారుతుంటుంది. అయితే ఇది ఊరికి దూరంగా ఉంది. ఏటినీరు వాడుకునేవారు తక్కువ. ఈ ఊరికి చేరుకోవాలంటే ఏరు దాటాలి. అందుకే ఈ ఊరికే రహదారులు లేవు. రహదారులు లేకుండా ఉండాలని శివయ్య సంకల్పన. రహదారి వేస్తే బస్సులొస్తాయి. బస్సులు నాగరికత మోసుకు వస్తాయి. తెలివి తేటలు తెస్తాయి. అవి వస్తే తన పని సున్నా. అతడు నాగరికతకు అడ్డు కట్ట కట్టాడు. విజ్ఞానానికి అడ్డు గోడ నిర్మించాడు.

దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిందనే విషయం ఆ ఊళ్ళో చాలా మందికి తెలియదు అక్కడ బస్సును చూడని వాళ్ళు చాలా మంది ఉన్నారు. అక్కడికి పోస్టూ రాదు. కరెంటు లేదు. ఇంకా వేదకాలపు సనాతన నాగరికతను పట్టుకుని పాకులాడు తూంది ఆ ఊరు. అలాంటి ఊరు ఉంటుందా అని ఆశ్చర్యపడవచ్చు కొందరు. కాని అలాంటి ఊళ్ళే అనేకం ఉన్నాయి ఈ భారతదేశంలో. భారతీయ తత్వశాస్త్రాన్ని గురించి బాకాలు ఊదేవారికి ఈ బడుగు గ్రామాలు తెలియవు. వారికి పుష్పకం తెలుసు. అనాడే విమానాలున్నాయని వీపు చరుచుకుంటారు. వారికి అప్పు తీర్చడానికి ఆలిని అమ్ముకున్న హరిశ్చంద్రుడు కనిపించాడు. కూటికి లేక కొడుకును బలి ఇవ్వడానికి అమ్ముకున్న రుచీకుడు కనిపించాడు.

ఆ ఊళ్ళో పొలాలున్నాయి. పొలాలకు పారడానికి చెరువు ఉంది. కాని హరిజనులు చెరువును తాకరాదు. నీరు మైల పడ్తుంది. ఆ ఊళ్ళో కొన్ని ఇళ్లలో బావులున్నాయి. ఒక ఊరి బావి కూడా ఉంది. ఊరి బావి ఉమ్మడి బావి. గూడెం ఊళ్ళో భాగం కాదు. అందుకోసం దాన్ని అంటరాదు. ఊరికి ఒక పక్కన ఏరుంది ఏటి నీళ్లు "మైల" పడవు. పారే నీటికి పవిత్రత ఉంది. ఏటి నీటిని వాడుకో రాదని ఎవరూ అనలేదు. ఎంచేతంటే అది వారికి అందుబాటులో లేదు. ఏటి నీటికి అంటులేదు. అందుకే పావని అక్కడికి బయలుదేరింది.

ఏటిగట్టున చెట్లున్నాయి. చెట్లు గుబురుగా ఉన్నాయి. పచ్చగా ఉన్నాయి. పరువంలో ఉన్నాయి. చెట్లమీది పిట్టలు రకరకాల అరుపులు అరుస్తున్నాయి. ఏరు ఎండిపోయింది. ఇసుక బయట పడింది. ఇసుకమీద చెట్ల బాబతు పూలు రాలి ఉన్నాయి.

పావని, పిల్లలు గట్లుదాటారు. చెట్లు దాటారు. ఇసుక మీదికి వచ్చారు. ఇసుక మీది పూలు చూచి వారిలో ఆనందం పురి విప్పింది. పూలు ఏరారు. బొడ్డు మల్లెపూవు కాడ తెంపి బూర్నలా ఊదారు. పిల్లలు పసితనపు చేష్టల్లో పరుగులు తీస్తున్నారు. వారిని పట్టడం పావనికి కష్టం అయింది ఉరికే వారి వెంట ఉరికింది. నవ్వేవారితో నవ్వింది. అందరినీ ఒకచోట కూర్చోబెట్టింది. తెల్లని ఇసుక, చిక్కని చల్లని నీడ, ఎంతో ఆనందం అనిపించింది. జీవితంలో ఒక కొత్త వసంతం చేరినట్లుంది. కొంత సేపు వారికి కాకి కథలు చెప్పింది.

అక్కణ్నుంచి వారు నీళ్ళ వైపు సాగారు. ఒకే నీటిపాయ ఏటి మధ్య నుంచి పారుతూంది. అది పాములా వంకరలు తిరిగి పోతూంది. నంగనాచిలా పారుతూంది ఏరు. నీరు చూడగానే ఉవ్వెత్తుగా పరిగెత్తారు పిల్లలు నీళ్ళలో గెంతారు. నీళ్ళు తాగారు. ఒకరి మీద ఒకరు ఊసుకున్నారు. పోట్లాడుకున్నారు. కుస్తీ పట్లు పట్టుకున్నారు. పావనికి వాళ్ళను వారించడం కష్టం అయి పోయింది.

పావని అందరినీ ఒకచోట చేర్చింది. బట్టలు విడిపించింది. అంతా దిసమొలలతో ఉన్నారు. దిగంబరంగా ఉన్నారు. వారి బట్టలు తడిపించింది. బండ మీదికి తెచ్చింది: సబ్బు ఎలా పెట్టాలో చూపింది. బట్టలకు సబ్బు రాస్తుంటే నురగ వస్తూంది. అది పిల్లలకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది. నురగతో ఆడుకున్నారు. నురగ ముఖాలకు రుద్దుకున్నారు. నురగ ఒకరిమీద ఒకరు విసరుకున్నారు. బట్టలు శుభ్రంగా అయినాయి, పిండి ఆరేసుకున్నారు. తెల్లని ఇసుక మీద రంగు రంగుల బట్టలు – అనేక దేశాల పతాకాల్లా రెపరెప లాడుతున్నాయి.

పిల్లలు స్నానాలకి నదిలోకి వెళ్లారు. వారందరికీ సబ్బు రాసింది. ఎన్నాళ్ళ మురికో! మురికి చేరడం తేలిక. వదిలించడం కష్టం. పిల్లలందరికీ స్నానాలు చేయించింది. వారంతా తడిసిన ముత్యాల్లా ఉన్నారు. ఇసుక మీద ఎండలో నుంచున్నారు. తడి శరీరాలు ఎండకు మెరిసి పోతున్నాయి. వాళ్ళ వళ్ళు తుడవడానికి తువాళ్ళు లేవు.

పావని తనను చూచుకుంది. చీర సాంతం తడిసి పోయింది. తను అలసి పోయింది. ముఖం నిండా చెమట పట్టింది. ఉప్పు పేరింది. స్నానం చేస్తే బావుండును అనిపించింది. తాను చీరె ఉతుక్కోవాలనుకుంది. కాని తనకు బట్టల్లేవు. ఎలా స్నానం చేస్తుంది? పిల్లల బట్టలు ఆరాలి. ఆరేదాకా పిల్లలు ఇసుక మీదనే ఉంటారు. వాళ్ళు గుజ్జన గూళ్ళు కట్టుకుంటున్నారు. కట్టిన గూళ్లు కూల్చుకు టున్నారు.

పావని చీరె విప్పింది. పరికిణి, బ్లౌజుతో నీళ్ళలోకి దిగింది. బండ మీద చీర ఉతికింది. ఇసుకలోకి వచ్చింది. ఇసుక మీద చీర ఆరేసింది. చీర మీద ఇసుక చల్లింది గాలికి లేవకుండా.

పావని చుట్టూ చూసింది. నర సంచారం లేదు. నిర్జనంగా ఉంది ప్రదేశం. ఏరు దాటే రేవు చాలా దూరంగా ఉంది. అటు ఎవరూ రారని నిశ్చయించుకుంది. కాస్త దూరం నడిచింది. ఎత్తుగా ఒక బండ కనిపించింది. ఏటిపాయ బండను ఆనుకొని ఒదిగి పారుతూంది.

పాయకు అడ్డంగా కొన్ని రాళ్ళున్నాయి. అక్కడ కాస్తలోతుగా ఉంది. అడ్డుకున్న రాతిమీంచి పడుతున్న నీరు పిల్ల జలపాతంలా ఉంది. రొదపెడ్తూ, సుళ్ళు తిరుగుతూ సాగిపోతున్న నీరు కొంత దవ్వువెళ్ళి ప్రశాంతంగా సాగిపోతూంది.

పావని ప్రవాహపు వయ్యారాన్ని చూస్తూ కూచుంది. ప్రవాహానికీ, జీవితానికీ దగ్గిరసామ్యం ఉంది. రెండూ అడ్డులేనంత కాలం ప్రశాంతంగా ప్రవహిస్తాయి. అడ్డు తగులుతే జలపాతాలు సృష్టిస్తాయి!

వాతావరణం అందంగా ఉంది. పచ్చని చెట్లు, ఎర్రని పూలు, పిట్టల కిచకిచలు, ఏటి గలగలలు, నల్లని రాళ్ళు, తెల్లని ఇసుక చిత్రకారుని తూలికతో గీసిన చిత్రంలా ఉంది.

పావని పరవశించింది జాకెట్టు విప్పింది. నీళ్ళలో దూకింది. నీళ్ళలో కూచుని చేతులు చాచి, కాళ్ళు ఆడించి స్నానం చేసింది, అలా చాలాసేపు కూర్చుంది. ఆమెకు ఆనందంగా ఉంది, ఆహ్లాదంగా ఉంది, తన్మయంగా ఉంది. పొద్దు వాలుతుండడం సహితం గమనించ లేదు.

"అమ్మా! పోదామా?" ముత్యాలు మాటవిని లోకంలోకి వచ్చింది. చుట్టూ చూచింది తనను ఎవరూ చూడ్డంలేదు గదా అని. ఏటికి దిగువన, అల్లంత దూరంలో పశువులు నీళ్ళు తాగుతున్నాయి. పశువుల కాపరి పెంటడు పశువులవెంట ఉన్నాడు. పావని అతన్ని చూచింది. అతడు తనను చూడలేదు గదా! ఎందుకో ఆమెకు సిగ్గు ముంచుకు వచ్చింది. ముఖం సాంతం ఎర్రపడింది. చప్పున లేచి ఉరికింది. బ్లౌజు అందుకుంది, వేసుకుంది. ఉరికి చీరకట్టుకుంది.

పొద్దు వాలిపోతూంది. పిల్లలందరికీ బట్టలు వేసింది. బయలుదేరడానికి అంతా తయారయారు. అటు పెంటని వైపు చూచింది. పెంటడు పశువులను కడగడంలో నిమగ్నుడయి ఉన్నాడు. ఇటు చూచినట్లే లేదు. అయినా ఆమెకెందుకో గుండె దడదడలాడింది.

పిల్లలంతా తయారయినారు బయలు దేరుతున్నారు. నీళ్ళు తాగి వస్తానని ముత్యాలు ఉరికింది. పావని వారిస్తున్నా

ఉరికింది ముత్యాలు. ముత్యాలు నీళ్ళు తాగడానికి పోయినచోట గుండం ఉంది. అక్కడ ఏరు చాల లోతుంటుంది. అటు ఎవరూ వెళ్లరు. ముత్యాలు నీళ్ళు తాగుతూ కాలుజారి గుండంలో పడిపోయింది. మునుగుతూంది, తేలుతూంది. పావని ఒక్క కేక పెట్టింది. గుండంలోకి దూకింది. పావనికి ఈతరాదు. ముత్యాలు చేయి అయితే పట్టుకుంది కాని మునుగుతూంది, తేలుతూంది. బయట ఉన్న పిల్లలంతా కేకలు పెట్టారు. పశువులను కడుగుతున్న పెంటయ్య విన్నాడు. ఉరికివచ్చాడు. చూస్తే పరిస్థితి ప్రమాదకరంగా ఉంది. తేలినప్పుడు చేయిఎత్తి ఏదో చెప్పబోతూంది పావని. పెంటయ్య గుండంలో దూకాడు. చూస్తుండగానే ముత్యాలును ఒక భుజంమీదా, పావనిని మరొక భుజంమీదా వేసుకుని బయటికి వచ్చాడు.

పావని ఇసుకమీద కూలబడింది. పూర్తిగా తడిసి పోయింది. నీరు కారుతూంది, పెంటయ్య చూస్తున్నాడని సిగ్గు ముంచుకు వస్తూంది. కాళ్ళకు చేతులు చుట్టి వళ్ళంతా దాచుకుంటూంది. వణికిపోతూంది.

"ఇయ్యాళ మా అమ్మకు గండం గడిచింది. ఎందుకొచ్చినవమ్మా ఇటు! నువ్వేదో దార్మమాపుత వనుకున్నాం. నువ్వు లేకుంటే మా గతేంకావాలె తల్లీ! ఇసువంటి పనులు తలపెట్టకమ్మా!"

"అమ్మా! తల్లీ!" పెంటయ్య సంబోధన విన్నది పావని. తలెత్తి పెంటయ్యను చూచింది. తల్లిముందు నుంచున్న బిడ్డలా ఉన్నాడు. తల్లికి వచ్చిన ఆపదను గురించి తల్లడిల్లి పోతున్నాడు. అవును. తాను తల్లి, వీళ్ళంతా తన బిడ్డలు; సిగ్గెందుకు? అసలు తనకెందుకు సిగ్గు ముంచుకు వచ్చింది? బిడ్డముందు తల్లి కేంసిగ్గు? అవును తాను తల్లి, తల్లేతాను!

పావని లేచి నుంచుంది. వళ్ళంతా తడిసింది. తడిసిన చీర వంటికి అంటుకుపోయింది. పెంటయ్య తనను చూస్తున్నాడు. పెంటయ్య చూపులో ప్రసన్నత ఉంది. చూపులు స్వచ్ఛంగా ఉన్నాయి, నిర్మలంగా ఉన్నాయి.

పావని నిటారుగా నుంచుంది.

"అమ్మా! బట్టలన్నీ తడిసిపోయినయి. ఏమి ఇద్దు? నాతాన పై పంచె కూడలేదు" నిర్వేదం కనబరచాడు. నిస్సహాయత వ్యక్తపరచాడు.

"ఫరవాలేదు ఇలాగే వెళ్తా ఇంటికి వెళ్ళే వరకు ఆరిపోతుంది. పిల్లల బట్టలు ఉతకడానికి వచ్చా"

"ఎంత దయగల తల్లివమ్మా! మురికి నిండిన పిల్లలను ముత్యాలవలె చేసినవ్. అమ్మా నీ రుణం ఎట్ల తీర్చుకుంటం?"

"పెంటయ్యా! అటుచూడు ఆవుఏదో మందబాసి" ఉరుకుతూంది.

పెంటయ్య అటు చూచాడు. దొంగ ఆవు ఉరుకుతూంది. కేకలు పెడ్తూ అటు పరిగెత్తాడు పెంటయ్య.

పావని ఇంటికి చేరేవరకు సాయంకాలం అయింది. శాస్త్రిగారు కాలుకాలిన పిల్లిలా ఇంట్లోకీ బయటికీ తిరుగుతున్నారు. పావనిని చూచి ప్రాణం లేచి వచ్చింది. "ఎటుపోయావమ్మా! ఇంత సేపు!!" ధ్వనిలో కోపంలేదు. ఉద్వేగం ఉంది.

"చెపుతానాన్నా!" పావని లోనికి

చతుర

వెళ్ళింది. బట్టలు మార్చుకుంది, తల ఆర బెట్టుకుంది. లాంతరు వెలిగించి తెచ్చి, స్టూలు మీద పెట్టింది.

శాస్త్రిగారు మంచంలో కూర్చుని ఉన్నారు. పావని పక్కన కూర్చుంది. జరిగింది సాంతం పూసగుచ్చినట్టు చెప్పింది.

శాస్త్రిగారు క్షణం మౌనంవహించారు. పావని గుండె గుబగుబలాడుతూంది.

"అమ్మా !" శాస్త్రిగారు మౌనాన్ని చీల్చారు "మేము అద్వైతాన్ని అధ్యయనం చేసినామమ్మా' అమ్మా పావనీ ! నువ్వు అద్వైతాన్ని ఆచరిస్తున్నావమ్మా !"

పావని ఉక్కిరి బిక్కిరి అయింది. ఆమె హృదయం పొంగింది "నాన్నా !" అని భుజం మీద వాలిపోయింది.

"అవునమ్మా !" శాస్త్రిగారు కళ్ళు తుడుచుకున్నారు. శంకర భగవత్పాదులు పిపీలికాది బ్రహ్మాండం సాంతం బ్రహ్మమయం అన్నారు. వారికి బ్రాహ్మణులు చండాలురు సమానమేనమ్మా ! శంకరుల వారు చండాలాష్టకం రచించారు. అమ్మా ! మేం చదువుకున్నాం. నీవు ఆచరిస్తున్నావు తలమీద చేయివేసి నిమురుతూ, అన్నారు శాస్త్రుల వారు. వారిలో పితృతికా వాత్సల్యం పొంగింది. గొంతు గద్గదం అయింది.

"నాన్నా! ఏడుస్తున్నావా ?" కన్నీరు తుడిచింది పావని.

"అవునమ్మా! మీ అమ్మ ఉంటే..." శాస్త్రిగారి దుఃఖం కట్టలు తెంచుకుంది.

"నాన్నా! నేనే నీకు అమ్మను. నాన్నా ! నేను అమ్మను కానా ? నేను నీకేకాదు ఈ ఊరంతటికీ అమ్మను. వచుర అవున్నాన్నా నిజం. పెంటయ్య చెప్పాడు నేను అందరికీ తల్లిని నాన్నా ! అవును నేను తల్లినే"

"అవునమ్మా ! నువ్వు తల్లివేనమ్మా! ఈ ఊరికే కాదు పంచితనానికే తల్లి వమ్మా !"

"నాన్నా ! అమ్మ ఉంటే...!" పావనికి దుఃఖం ముంచుకు వచ్చింది.

11

శివయ్య గొంతులో కరక్కాయ పడింది. మింగాలేడు. కక్కాలేడు. పావని ఊళ్ళో ప్రవేశించడంతో అతని పట్టు విడిపోతూంది. తన కాళ్ళకాడ పడి ఉండే జనం చదువుకుంటున్నారు. తెలివి మీరుతున్నారు. తాను అడ్డలేకపోతున్నాడు. ఆపలేక పోతున్నాడు. ఊళ్ళో బడి పెట్టకుండా ఇంతకాలం ఆప గలిగాడు. ఇహ ఆపలేక పోతున్నాడు. పంతులు తనకు లెక్కలు రాసేవాడు. ఇప్పుడు ఆ సౌకర్యం లేదు. జగన్నాధం లెక్కలు రాస్తున్నాడు. కాని అయిష్టంగా రాస్తున్నాడు. ప్రత్యక్షంగా కాకున్నా పరోక్షంగా నయినా తాను రాయలేనని చెపుతున్నాడు. అతడు వేళకు రావడం లేదు. వచ్చినా మనసుంచి పని చేయడం లేదు. ఇవ్వాళ కాకుంటే రేపయినా రాసినందుకు డబ్బు అడిగేటట్లున్నాడు!

శాస్త్రిగారు తనను ముఖస్తుతి చేసి జీవించేవాడు. తను చెప్పిందే శాస్త్రంలో ఉందని చెప్పేవాడు. శాస్త్రి కూడా మాడి పోతున్నాడు. పావని అంటరాని వారిని అంటుకున్నా మాట్లాడ్డం లేదు. పైగా ఆమె చేస్తున్న ప్రతిపనికీ మౌనంగా ఊరుకుంటున్నాడు.

బ్రహ్మయ్య తాను గద్దిస్తే కదిలే వాడు కాడు. పని ముట్లు ఇవ్వనంటే కాళ్ళు పట్టుకునేంత పనిచేసే వాడు. వాడు పావనికి తోడయినాడు. అగ్నికి తోడయిన వాయువులా తయారయినాడు. వాణ్ణి లొంగదీయాలనుకొన్నాడు, తాను. పని ముట్లు ఇవ్వనన్నాడు. అప్పు ఇవ్వడం బంద్ చేశాడు బ్రహ్మయ్య భార్యకు జబ్బుగా ఉంది. బెదిరిస్తే లొంగి వస్తాడనుకున్నాడు. బ్రహ్మయ్య తనను లెక్క చేయడం లేదు. పని ముట్లకుగాని, అప్పుకుగాని రావడంలేదు పైగా బడి పెట్టడానికి పా వ ని కి సాయం చేస్తున్నాడు.

కొమరయ్య పరిస్థితి చూస్తే ఆశ్చర్యం అనిపించింది శివయ్యకు.

"దొరా! తాగని సారకు లెక్క రాసుకోటం న్యాయం కాదుండి. మీరు ఏమన్న అనుకోండి - తాగినోనికి తాగినంత రాసుకోండి. నిన్న నేను తాగలే నా లెక్క రాసుకోవద్దు" అన్నాడు నిర్భయంగా. చెప్పుతో కొడితే చెప్పు తెచ్చి తన కాళ్ళ దగ్గర పెట్టిన కొమరయ్య అంత గట్టిగా అంటుంటే ఆశ్చర్యపడ్డాడు శివయ్య. అతనికి కోపం మండాల్సింది. కొమరయ్యను చావబాదాల్సింది. శివయ్య అలా చేయలేదు ఏదో అతని శక్తి సొంతం జారిపోతున్నట్లుంది.

కొమరయ్యకు సారె ఇవ్వడం మానేద్దాం అనుకున్నాడు. పెట్టే అప్పు నిలిపేద్దాం అనుకున్నాడు. కాని అలా చేయడం వల్ల కొ మ ర య్య లొంగి రాలేదు. కొమరయ్యకు ఇదివరకే డబ్బు పెట్టాడు. కుండలన్నీ పచ్చిగా ఉన్నాయి. వాము కాలితే గాని కొంత డబ్బురాదు. ఎంత ఆలోచించినా చేయగలిగింది ఏమీ కనిపించలేదు. కొమరయ్య డిమాండుకు లొంగాల్సి వచ్చింది. తాగిన వాని పేరనే కాతాలో రాసుకోవడానికి అంగీకరించక తప్పలేదు. దాంతో శివయ్యకు బోలెడు నష్టం వస్తూంది. సారాయి కంట్రాక్టుకో సర్కారు డబ్బు సైతం గిట్టుబాటు అయ్యేట్టు కనిపించడం లేదు.

పెంటడు పశువుల కాపరి - వెంకడు పొలం మీది బానిస-వీళ్ళు కూడా తెలివి మీరుతున్నారు.

శివయ్య కింద రకరకాల బానిస లున్నారు. అందరూ అతని గుప్పిట్లో గిలగిలా తన్నుకుంటున్న వారు. మొదటి రకం బానిసలు చేతిపనులు చేసుకునే వారు. వా రి కి పనిముట్లకు అప్పులు పెడ్తాడు. చేతి పనులవారు తాము సంపాదించింది శివయ్యకు అప్పగించాలి అతను ఇచ్చింది మళ్ళీ అప్పుగా తీసుకోవాలి. బ్రహ్మయ్య. కొ మ ర య్య అలాంటివారు.

మల్లమ్మ మరో రకం బానిస. ఆమె భ ర్త అప్పుచేసి పారిపోగా బదులుగా వచ్చిన బానిస ఆమె. ఆమెకు జీతంలేదు. ఆమెకు రోజూ గింజలు ముట్టవు. పులిసిందీ పాసిందీ, ఆమె ముఖాన కొడ్తారు రేయింబవళ్ళు గానుక ఎద్దుకంటే కూడా హీనంగా చాకిరి చేస్తుంటుంది.

వెంకడు పుట్టుబానిస. అంటే అతని తండ్రి చేసిన అప్పుకు తాను బానిస అయినాడు తల్లి దినవారాలకు చేసిన అప్పుకు తనకు పుట్టబోయే బిడ్డలను బానిసలను చేశాడు. వెంకడికి జీతం లేదు అతని తండ్రి చేసిన అప్పు, తను చేసిన అప్పు తీరదు. వెంకడు చేసిన చాకిరికి ఇచ్చే ప్రతిఫలం వడ్డీ కింద పోతుంది వెంకడికి దినబత్యం కి ద గింజలు ఇస్తాడు శివయ్య. వెచ్చాలకు గాను జగన్నాధం దుకాణానికి చీటి ఇస్తాడు. ఈ దినబత్యం అప్పులో చేరు తుంటుంది. ఇదొక విషవలయం.

పెంటడు పుట్టుబానిస కాడు. పెంటడి తండ్రి చనిపోయాడు. దినవారాలకు అప్పుపెట్టి పెంటడిని బానిసగా కొను కున్నాడు శివయ్య. పెంటయ్య వేతనం వగైరాల ఏర్పాటు వెంకడిలాంటిదే.

ఒకనాడు పెంటడు, వెంకడు కలిసి వచ్చారు. "దొరా! జగన్నాధం ముంచు తాండు చీటికి సరింగ సరుకులు ఇస్త లేడు. పైకమే ఇప్పించండి బాంచను బతుకుతం" అన్నారు.

శివయ్య మండిపడ్డాడు. వాళ్ళను తిట్టాడు. చీటికాకుంటే డబ్బు ఇవ్వ నన్నాడు. కారాలు మిరియాలు నూరాడు.

"ఇచ్చేడిది అప్పే కాదుండి ఎట్ల ఇస్తే ఏమైతదుండి జగన్నాధం ముంచు తాండు. ఇయ్యకుంటే వట్టి బువ్వ తిని బతుకుతాం వద్దులేండి" అని వెళ్ళి పోయారు, శివయ్య నివ్వెరపోయాడు, ఎంత పొగరు వీళ్ళకు తనను ధిక్కరించి వెళ్ళిపోయారు; అనుకున్నాడు. అటు తరవాత తెలిసిందేమంటే జగన్నాధం వేరే అప్పులు పెడ్తున్నాడని, "అరే! చతుర పెంటడూ! పైకమే ఇస్త తీసుకపొండి" అన్నాడు.

ఈ విధంగా ఒక్కొక్కరూ చేయి జారి పోతున్నారు, తన అధికారాలకీ దర్పానికీ ఎక్కడో చిల్లిపడింది, అది కారి పోతూంది, ఆ చిల్లిని మూయడం ఎలా?

పావని శివయ్యకు దయ్యంలా కని పిస్తూంది, ఆమెను తాను ఏమీ చేయలేక పోతున్నాడు, శాస్త్రిగారికి మంత్రాలు వచ్చు,పావని కూడా ఏదో శక్తిలా ఉంది, అదికాక ఆమె గవర్నమెంటు ఉద్యోగి. ఆమె చదువు కున్నది. లోకం తెలిసింది తన దగ్గర చాల లోపాలున్నాయి. మొదటిది తన దగ్గర అప్పులిచ్చే లైసన్సు లేదు. అప్పులు చెల్లించ లేదని కోర్టుకు వెళ్ళడానికి వీలు లేదు. లైసన్సు లేదనే విషయం పావనికి తెలిస్తే ప్రమా దం అంతేకాదు హరిజన బాలురకని ఇచ్చిన సర్కారు డబ్బు తాను కాజే శాడు ఇంతకాలం పంతుళ్ళు తన చేతిలో ఉన్నారు. పాళ్ళు పంచుకున్నారు అంగు ష్టాలు ఎవరివి వేయించారో తెలియదు. అది బయట పడినా కష్టమే. అంతేకాదు పిల్లల కోసం వచ్చిన పాలపొడి, మొక్క జొన్న, రవ్వా పట్నంలోనే అమ్ముకుని డబ్బు తెచ్చుకున్నారు. మరొకటి— సర్కారు కట్టించిన బడిలో తాను గింజలు పెట్టుకున్నాడు. శివయ్య ఊరంతటినీ వణికించిన వాడు, తాను భయ పడుతు న్నాడు.

ఈ ఆలోచనలన్నీ శివయ్యకు రావ డానికి కారణం పావని పట్నం వెళ్లటం. పట్నానికి వెళ్ళిన పావని ఏం ప్రమాదం తెస్తుందో అని భయపడి పోతున్నాడు. పావనిని వదిలించు కోవడానికి ఒక

ఉపాయం కనిపెట్టాడు. సౌమ్యంగా వ్యవహారం పరిష్కరించాలను కున్నాడు. జగన్నాథాన్ని పిలిపించాడు.

"పిలిచి(స)నట దొరవారూ!" జగన్నాథం వచ్చాడు.

"జగన్నాథం! శాస్త్రిగారి దగ్గరికి పోదామను కుంటున్న జరపస్తవా?"

"అదేందుండి అట్లంటరు! మీరు రమ్మంటే రానంటనా? అసలు కత ఏంది? మీరు శాస్త్రిగారి ఇంటికి పోవట మేంది? పిలుస్తె రానంటుండా దాప నాయన"

"జగన్నాథం! కాలాన్ని బట్టి మనం నడుచుకోవాలె. రమ్మంటె రాకపోతడా గని మనం పోతె అదొహతీరు. అక్కర పడ్డప్పుడు వసుదేవుడంతటోడు గాడిద కాళ్ళు పట్టుకున్నడు. పని మనది అడికి పోయిందే మంచిది పోదాంపా"

"నన్ను రమ్మంటరా!" జగన్నాథాన్ని పిలుచుకొచ్చిన నర్సిమ్మ అడిగాడు.

"నువ్వెందుకు పిల్లిని చంకన పెట్టు కున్నట్లు- బాకీ వసూలు చేయటానికి కాదు పోతున్నది" అని అడుగు వేశాడు శివయ్య.

జగన్నాథం శివయ్య అడుగులో అడుగు వేసి కదలాడు. ఇద్దరూ మవు నంగా సాగుతున్నారు శాస్త్రిగారి ఇంటి వైపు.

"ఇంతకు పనేందో చెప్పక పోతిరి. తీర ఆడికీ పోయినంక ఏం మాట్లా డాల్నో ఎరకె కావాలెగద" జగన్నాథం చేతులు నల్చుకుంటూ అడిగాడు.

"నీకు ఎరక కాకుంటె మునిగి పోయిందేమి లేదుగని నేను అన్నదానికి ఊఁ కొట్టుండు" విసుగ్గా, చిరాగ్గా అన్నాడు శివయ్య.

జగన్నాథం మాట్లాడ లేదు. మవు నంగానే శాస్త్రిగారి ఇంటికి చేరుకున్నారు. శాస్త్రిగారు ఖల్వంలో పొడుం నూరుకుం టున్నారు. వస్తున్న వాళ్ళను చూచారు. అయినా చూడనట్లే పొడుం నూరుకోవ డంలో మునిగినట్లు నటించారు.

జగన్నాథం - శాస్త్రుల వారిని పిలి చాడు. అప్పుడే చూచినట్లుశాస్త్రుల వారు లేచారు. "శివయ్యగారా! శివయ్యగారు మా ఇంటికి వచ్చి(న)నా! నర్సిమ్మలో పిలువ నంపితె రాకపోయినాను. రాండి. కూర్చోండి" అని మంచం చూపించారు.

"శాస్త్రిగారూ' ఎంతయినా మీరు పెద్దలు. మీ దగ్గరికి మేము రావటమే మంచిదని వచ్చినం. ఈ ఊరి భారం సొంతం మన ముగ్గురి మీదనే నిలిచి ఉన్నవి. మీరు మా ఇంటికి వచ్చినా, మేము మీ ఇంటికి వచ్చినా గ్రామక్షేమం కోసమే గదా"

"అంతేగద మరి- ఇంకెవరు చూస్తరు మనంకాక" జగన్నాథం.

"పొడుం ఘాటుగా తయారయింది. ఒక పట్టు పడ్తరా?" శాస్త్రిగారు తన లోకపు జవాబు ఇచ్చారు.

"అమ్మో! నస్యం పీల్చలేం గాని పావనమ్మ కనపడదేమి? మాల గూడెం పోయిందా?' పావని—

పట్నం వెళ్లిందని తెలిసే అడిగాడు శివయ్య.

"ఎక్కడికి పోయినా ఉద్యోగధర్మం మీదనే పోతుంది. ప్రస్తుతం పట్నం వెళ్లింది."

"అఁహాఁ! పట్నం పోయినాది అందు

చతు:

కనే కనబడలేదు. ఎందుకా అని ఆలోచిస్తున్న" జగన్నాధం ఆవులించబోయి అణుచుకున్నాడు.

"పావనమ్మ పెండ్లికి ఏమన్న ప్రయత్నిస్తున్నారా?" శివయ్య అసలు సంగతి వెళ్లబెట్టాడు.

శాస్త్రిగారు క్షణం చకితులయినారు. ఈ విషయం మాట్లాడానికి ఇంతదూరం వచ్చారన్నమాట అనుకున్నారు.

"శివయ్యగారూ ! ఆడపిల్ల పెండ్లి అంత చులకనగా అవుతుందానండి నా దగ్గర బుర్ర పైసలేదు. వేలకువేలు కట్నం ఇచ్చినా వరులు దొరకటం లేదు. పావని ఇప్పుడిప్పుడే సంపాదిస్తున్నది. ఏదన్న కాస్త వెన కే సు కుం టె చెయ్యాలెనను కుంటున్న."

"ఏమోనుండి చెయ్యాలె. ఎన్నాళ్లు ఇంట్లో పెట్టుకుంటరు. ఎట్లనన్న ఆడపిల్లే గాని ఈడిపిల్ల అయితదా?" అన్నాడు జగన్నాధం.

"శాస్త్రుర్లగారూ! ఇగో చూడండి. పావనమ్మ పెండ్లిబాధ్యత మీ మీద ఎంత ఉన్నదో మా మీద అంత ఉన్నది. పావనమ్మ మీ బిడ్డ అయితే మా బిడ్డకాదా! ఇగ చూడండి యాడనన్న సంబంధం చూడుండి. ఎంతయితదో అంత కర్చు నేను పెట్టుకుంట. పెండ్లిచేసే జిమ్మేదారి నాది-ఇన్నరా." శివయ్య ఉవాచ.

"అట్లనే ఇగ మీరన్నారుగదా. సంబంధాల కోసం చూస్త దొరకంగనే మీకు చెప్పుత, పెండ్లిచేస్త. చెయ్యకుండ ఎట్లుంట? మీరు అంతమాట అన్నారు చాలు. చేస్త. ఎందుకు చెయ్యను. పావని పెండ్లికూతురు కావాల్నని నాకు మాత్రం ఉండదు ! శివయ్యగారూ! ఇగ చూస్త. పెండ్లిచేస్త" గౌరీనాధశాస్త్రిగారు ఆవేశంగా అన్నారు.

"ఇగ చూడండి పెండ్లికావలసిన..."

జగన్నాధం ఏదో అనబోయి శివయ్యను చూచి నాలుక కరచుకున్నాడు.

"శాస్త్రుర్లగారూ! పెండ్లికావలసినపిల్ల అట్ల వాండ్లెంబడి తిరుగుతుంటే ఎవడన్న చేసుకుంటాడా ? పెండ్లయ్యేదాకా జర ఆ గూడెం వైపు పోవద్దనుండి. ఏమంటరు?"

"ఎరకయింది. తెలుసుకున్న. ఇగ అట్లనే చేస్త. పావని ఎక్కడికి పోదు, పెండ్లిచేసుకుంటది."

"అంతే, అది చెప్పటానికే వచ్చినం. సంబంధం కుదరంగనే చెప్పండి పెండ్లి చేస్తం వస్తం మరి" ఇద్దరూ లేచి వెళ్ళిపోయారు.

శివయ్య ఇంటికిచేరి మురిసిపోయాడు. మంచి పాచిక వేశా ననుకున్నాడు. తండ్రికీ, కూతురుకూ కయ్యం పెట్టానుకున్నాడు, పాచిక పారుతుందనుకున్నాడు, సారాయి గ్లాసుతో గటగటా తాగాడు, సిగరెట్టు వెలిగించి గట్టిగా దమ్ములాగి విస్సురుగా పొగవదిలాడు.

వారు వెళ్లినతరవాత శాస్త్రిగారు పొడుం పీల్చి ఆలోచనలో పడ్డాడు. అనవసరంగా శివయ్య దమ్మిడీ ఖర్చు చేయడు. అమాంతంగా శివయ్యకు అంత దాన కర్తృత్వం ఎందుకు పుట్టుకువచ్చింది. నీతి చంద్రికలో నువ్వుపప్పుకథ గుర్తుకు వచ్చింది నువ్వులకు సరికిసరి నూపప్పు పెట్టానని వచ్చింది పొరుగింటావిడ. ఇంటావిడకు అనుమానం కలిగించి, దరియాప్తు చేస్తే తేలిన విషయం ఏమంటే ఆరబోసిన నూపప్పు కుక్క ముట్టింది, దాన్ని

మార్చుకోవడానికి పొరుగావిడ ఈ ఎత్తు ఎత్తింది, ఎంతయినా తాను బుద్ధిజాడ్య జనితోన్మాదుడు. పావని ఇది కనిపెట్ట గలదు అనుకున్నారు. ఆలోచనలోనే కునుకుపట్టింది శాస్త్రిగారికి.

12

శాస్త్రిగారి ఇంటి ముందు బండి ఆగింది. పావని బండిలోంచి దిగింది. తెచ్చిన సరుకులు ఒక్కొక్కటీ బండి లోంచి దింపుతుంటే శాస్త్రిగారు లోన పెట్టారు. బండి బాడుగది. బండివాడు బాడుగ అందుకొని వెళ్ళి పోయాడు.

పావని బాగా అలసి ఉంది. ముఖం నిండా దుమ్ము, కళ్ళలో అలసటా కని పిస్తున్నాయి. తువ్వాలు సబ్బు అందు కుని దొడ్లోకి వెళ్ళి పోయింది.

శాస్త్రిగారు పావని తెచ్చిన పదార్థా లను పరికించ సాగారు. వారికి ఏమీ అర్థం కాలేదు. అన్నీ డబ్బాలే. అన్ని డబ్బాలు ఎందుకు తెచ్చిందో వారికి తెలియలేదు. ఉన్నది తామిద్దరు. ఇన్ని సరుకులు పట్నంనుంచి తేవాల్సిన అవ సరం ఏమో వారికి అంతు బట్ట లేదు. మూతలన్నీ తీసి చూశారు. పొడుం పీల్చి, మంచం మీద వాలిపోయి, తల గోక్కున్నారు. పంచాంగం అందుకుని పరిశీలించ సాగారు.

పావని స్నానం చేసింది. తల తుడుచు కుంటూ లోన ప్రవేశించింది. పంచాంగం పరిశీలిస్తున్న తండ్రిని చూచింది.

"ఏం నాన్నా! ముహూర్తం చూస్తు న్నావా? పెళ్ళి చేసేస్తావా ఏం?" వేళా కోళంగా అడిగింది.

శాస్త్రిగారు సీరియస్‌గా లేచి కూర్చు న్నారు "అవునమ్మా! నీకు పెళ్ళి చేసె య్యాలె. ఇహ లాభం లేదు. ఎన్నాళ్ళు తిరుగుతవు ఇట్ల, పిల్లవాడు కుదిరిండు. ముహూర్తం చూస్తున్న"

"నాన్నా! ఏమిటి మీరంటున్నది? నాకు పెళ్ళేమిటి? ఒకరోజులో పిల్లవాడు ఎలా దొరికాడు? డబ్బు ఎక్కడిది ?"

"అన్ని సిద్ధం అయినాయి. ఇగ నువ్వు గూడేనికి పోవద్దు. నువ్వట్ల తిరు గుతుంటె నిన్నెవడు చేసుకుంటాడు ?"

తండ్రి సీరియస్‌గానే మాట్లాడు తున్నాడు. పావని కాస్త తడబడింది. ఆమెకేమీ అంతు పట్టలేదు.

"నాన్నా! నేను పెళ్ళి చేసుకోను. నేను తల్లిని అందరికీ అమ్మను చేసు కోను నేను పెళ్ళి"

"చేసుకోవలసిందే, చేసుకోక తప్పదు. లేకుంటె నా ఇంట్లోంచి వెళ్ళిపో ఊం, ఇప్పుడే. పో. ఇంట్లోంచి పో"

"నాన్నా!" పావని కళ్ళలో నీరు తిరిగింది.

"అవును. శివయ్య గబ్బిస్తున్నడు నీకు పెళ్ళి చేయమన్నాడు అతను అన్న మాట నీకు చెప్పిన" అని గల గలా నవ్వేశారు శాస్త్రిగారు.

"నాన్నా నా ప్రాణం తీసేశావు.

ఏమిటో అనుకున్నా" అని నిట్టూర్చింది పావని తానూ తండ్రితో పాటు నవ్వేసింది

"శివయ్య ఎందుకన్న దంటవు— అట్ల"

"నాన్నా శివయ్య పెద్ద ప్లాను వేశాడు. పెండ్లి పేరు మీద మనిద్దరికీ పోట్లాట పెట్టాలను కున్నాడు. నువ్వు నన్ను వెళ్ళ గొడ్తావు నేను వంటరిని అయిపోతాను అప్పుడు నా మీద పగ సాధించ వచ్చనుకున్నాడు అతను పెండ్లికి డబ్బెందుకు ఇస్తాడు? ఆ పేరు చెప్పి మనను చీల దీయడం అతని ప్రథమ లక్ష్యం"

"ఎంత ఆలోచించినవమ్మా పావనీ! నేను నిన్ను వదులు కుంటానా? నువ్వు మా అమ్మవు, తల్లివి అంతే కాదమ్మా ఈ ఊరికి దేవివి. శివయ్య పాలిటి శక్తివి" అని లేచి పావని తల ముద్దాడాడు

"నాన్నా! నువ్వు ఎంత మంచివాడివి నాన్నా! నువ్వు ఈ చిన్న విషయం గ్రహించ లేకుంటే కథ సొంతం అడ్డం తిరిగేది"

"అమ్మా! నీ మంచితనం, మానవతనాలో ఎంతో మార్పు తెచ్చినయమ్మా! నేను మామూలు శాస్త్రిని అవుతే శివయ్య వలలో పడిపుండే వాడిని నువ్వు నాకే కాదు ఈ ఊరికే జ్ఞాన భిక్ష పెట్టావు తల్లీ!"

"నాన్నా!" పావని తండ్రిని కావిలించుకుంది భుజం మీద తల పెట్టి ఆనంద బాష్పాలు రాల్చింది.

"అమ్మా, నాకు భయం కల్గుతుంది తల్లీ!" ఈ జయం నీదికాదమ్మా! మంచిది, మానవతది, కలుగుతుందమ్మా జయం కలుగుతుంది" కూతురు తలమీద చేయి వేసి నిమురుతూ అన్నాడు.

పావని కన్నీరు తుడుచుకుంటూ చెప్పింది, "నాన్నా ఇవన్నీ బడిపిల్లల కోసం గవర్నమెంటు పంపింది మొక్కజొన్నరవ్వ, నూనె, పాలపొడి ఉన్నాయి వారికి మధ్యాహ్నం ఫలహారం చేసి పెట్టాలి, గవర్నమెంటు చాలా కాలంగా ఇవి అందిస్తూంది, పంతులూ, శివయ్యా కలిసి మింగేస్తున్నారు

"ఎంత దుర్మార్గులు! పసిపిల్లల నోటి ముందరిది గుంజుకుంటారామ్మా!"

"అంతే కాదునాన్నా! గవర్నమెంటు ఈ పిల్లలకని ఇచ్చే డబ్బుకూడా కాజేస్తున్నారు, అదికూడా తెచ్చాను, వారికి అందిస్తాను."

"అమ్మా! నువ్వు మానవసేవ చేస్తున్నావమ్మా, మేము ఎక్కడనో కనిపించని మాధవుడు, మాధవుడు అని కొట్టుకు చస్తున్నాము, కానీ తల్లీ కానీ, ధర్మో రక్షతి రక్షితః"

పావని ఇంట్లోకి వెళ్ళింది, నిప్పు రాజేసింది, ఉప్మా తయారుచేసింది, పాలపొడితో పాలుచేసింది, బట్టలు మార్చుకుంది, చింతకింది బడికి వెళ్లేపుడు తండ్రితో చెప్పి వెళ్లింది, వెంకడు వస్తే వాటిని పంపించమని.

పావని చింతకిందికి వచ్చేసింది. పిల్లలు కూడా వచ్చేశారు, వారు కొంతలో కొంత శుభ్రంగా ఉన్నారు, ముఖాలమీద సంతోషం కనిపిస్తూంది, వారి ముఖాల్లో ఇంతకాలంగాలేని పసితనం, చిలిపితనం కనిపిస్తున్నాయి

"పట్నం సంగతులు చెప్పమ్మా!" ముత్యాలు అడిగింది.

"అబ్బో! అక్కడ చాల కథలున్నాయి! అక్కడ రైళ్ళున్నాయి, మోటార్లున్నాయి విమానా లున్నాయి, అక్కడా పిల్లలున్నారు, వాళ్లంతా మిమ్మల్ని రమ్మన్నారు"

"ఓ, వస్తం. ఎప్పుడు తీసుకుపోతవమ్మా, చూస్తం మేము - పట్నం చూస్తం."

"తీసుకు వెళ్తా, మీఅందరినీ తీసుకు వెళ్తా, అక్కడి పిల్లలు కూడా మిమ్మల్ని రమ్మన్నారు, అప్పటి దాకా బుద్ధిగా చదువుకోవాలి విన్నారా!"

"చదువుకుంటం - చదువుకుంటం" అంతా గంతులువేశారు

పావని వాళ్లకు చదువు చెప్పడం ప్రారంభించింది, అందరిదీ ఒకే క్లాసు, ఒకటే పాఠం, అయిపోయింది, మధ్యాహ్నం అయింది, వెంకడు ఇటు రాలేదు, ఇంటినుంచి తేవాల్సిన పదార్థాల కోసం పంపించలేదు, వెంకడు పంకి వెళ్లివుంటాడు, ఎలా వస్తాడు? ఈ ఆలోచన ఆమెకు రాలేదు, అప్పుడు సరే, తానే వెళ్దామని ఇద్దరు, ముగ్గురు పిల్లలను తీసుకుని బయులుదేరింది. తోవలో శాస్త్రిగారు కనిపించారు, ఒక చేతిలో పాల బకెట్టు, మరో భుజంమీద ఉప్మాగిన్నెతో వస్తున్నారు. అలా తెస్తున్న తండ్రిని చూచి పావని పొంగిపోయింది.

"నాన్నా! మీరే తెస్తున్నారా!"

"అవునమ్మా! ఎంతచూచినా వెంకడు రాలేదు, పాపం పసిపిల్లలకోసం చేసి పెట్టినది, వారికి అందకుండా పోతుందేమోనని ఇట్ల తీసుకొచ్చిన"

"బావుంది, మీరు తీసుకురావడమేమిటి? ఇటివ్వండి" అని వాటిని అందుకుంది, "ఇహ మీరు వెళ్లండి."

"ఏమమ్మా! నేనురావద్దా అక్కడికి?" శాస్త్రిగారు పసిపిల్లవాడు తల్లిని అడిగినట్లు అడిగాడు,

"నాన్నా! మీరు అక్కడికి వస్తారా?"

"వస్తానమ్మా! బాలలు భగవత్స్వరూపులు ఆకలిగొన్న బాలురు ఈ ఆహారం ఎట్ల అందుకొంటరో చూస్తనమ్మా! చూడాలని ఉందమ్మా!" శాస్త్రిగారి గొంతులో ఆవేదన, ఆవేశం కనిపించాయి

పావని వారించలేదు, శాస్త్రిగారు ఆమెను అనుసరించారు

ఉప్మా, పాలూ చూశారు పిల్లలు. కాని తమ తమ స్థానాల నుంచి కదల్లేదు. శాస్త్రిగారికి అది ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ఆకలిగొన్న బాలురు ఈగల్లా ముసురుతారనుకున్నారు. ఆ క్రమశిక్షణ తన కూతురు ఏర్పరచింది, మురిసిపోయారు శాస్త్రిగారు, ఆకుల్లో ఉప్మా పెట్టి అందరికీ అందించింది పావని, చివరి వారు అందుకునే దాకా తినడం ప్రారంభించ లేదు, వారంతా తినడం మొదలు పెడ్తే వారి ఆకలి తెలిసి వస్తూంది, గబగబా మింగేస్తున్నారు.

శాస్త్రిగారు అది చూచారు. వారికి ఏదో కడుపు నిండినట్లు అనిపించింది, పాపం పసిపాపలు! పేదలు!! అన్నం లేనివారు! ఆహారం లభించింది!! ఆవురావురుమని తింటున్నారు!!!

"అమ్మా! శాన బాగున్నదమ్మా! ఇసువంటిది మేము ఎప్పుడు తినలే

దమ్మా!" ఒక్కుమ్మడిగా అందరూ అన్నారు.

నుంచున్న శాస్త్రిగారి కళ్ళలోంచి టపటపా నీరు రాలింది, మిగిలిన నీరు సైతం చండాలునికి పోసి, లోకంలోని దుఃఖం సొంతం తనకు ఇచ్చి, లోకానికి ఆనందం ప్రసాదించమని కోరు కుంటున్న రంతిదేవుడు వారి మనో ఫలకం మీద మసలాడు.

పావని హృదయం నిండిపోయింది, పాపల మాటలు గుండెకు గండికొట్టి కళ్ల ద్వారా ప్రవహించింది.

"ఇంకాస్త తినండి" ఉన్నది అంద రికీ పంచి పెట్టింది. వారందరికి పాలు గ్లాసుల్లో పోసి ఇచ్చింది.

పాలు వాళ్లు ఎన్నడూ తాగలేదు, పాలు తాగుతున్న వారి ముఖాల్లోని ఆనందం చూచి శాస్త్రిగారు పరవశించి పోయారు, పావని ఆనందానికి అవధులు లేవు, ఆమె హృదయం నాట్యం చేస్తూంది.

"అమ్మా! పావనీ! నా హృదయం నిండి పోయిందమ్మా! జప తపాదుల్లో లభించని ఆనందం లభింప చేశావమ్మా! అమ్మా! పావనీ! నిజంగా నువ్వు తల్లివి అమ్మవు, మాతవు, నీ వంటి మాతృ మూర్తులు ఎంతో మంది కావాలమ్మా- ఈ దీనులను దరిద్రులను కాపాడడానికీ, సేవ చేయడానికీ"

తనతండ్రి తనముందే తనను పొగడు తు టే సిగ్గని పించింది పావనికి తల వంచుకుంది. తండ్రి తన పనికి అడ్డంకి అవుతాడనుకుంది తండ్రి తనను ప్రోత్స హిస్తున్నాడు అందుకు ఆమె ఉబ్బి తబ్బిబ్బు అయింది

తెల్లవారి స్కూలుకు వచ్చే పిల్లల సంఖ్య హెచ్చింది పావని చేసి పెట్టే ఉప్మా పోస్తున్న పాలు అందుకు కారణం. కొత్తగా వచ్చినవారికీ,పాతవారికీ చదువు చెప్పడం కాస్త కష్టం అవుతూంది. అది కాక గూడెంలో రాత్రి పాఠశాల! ఊళ్ళో అసలు పనే ఉండదనుకున్న పావనికి విరామం లేకుండా పని లభించింది. అంతేకాక ఆమె శ్రమ ఫలిస్తూంది. అందుకు ఆమెకు ఎంతో సంతోషంగా ఉంది.

మరుసటిరోజు బ్రహ్మయ్య వచ్చాడు చదువు కుంటున్న పిల్లల తలిదండ్రు లకు ఇవ్వాల్సిన డబ్బు తెచ్చానని చెప్పింది. బ్రహ్మయ్య ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఇంత కాలంగా వచ్చిన డబ్బు శివయ్య మింగాడని గ్రహించాడు "వాడు మనిషి కాడుండి దయ్యం. అందుకే బిడ్డలు లేకుండ అయిన్రు. మొండి మొదలారి పోతడు" అని గూడానికి వెళ్ళాడు. శివయ్య డబ్బు మింగడం సంగతీ, పావని డబ్బు తెచ్చిన సంగతీ స్వంత ధోరణిలో ప్రచారం చేశాడు. డబ్బు తీసుకోవడానికి గూడెం వాళ్ళను వెంట పెట్టుకుని చింత చెట్టు కిందికి వచ్చాడు పావని ఒక్కొక్కరినీ పిలిచి కాగితం మీద అంగుష్టం వేయించుకుని డబ్బు అందించింది

డబ్బు అందుకుని వెళ్ళిపోతున్న జనం రకరకాలుగా వ్యాఖ్యానించారు.

"శివయ్య దొర కాదసె - దొంగ. మన కొచ్చిన డబ్బంత మింగిండట వీని కడుపు కాల వీని పెండ్లాం ముండ మొయ్య"

—"పోరల నోటి ముంగలి బువ్వ

గుంజు కున్న దటనే. వీని ఇంటికి చిచ్చు పెట్ట వీని ఇంట్ల పీనిగ ఎల్ల"

"పావనమ్మ దేవతోలె వచ్చింది పోరలకు చదువు చెపుతాంది"

"అట్లగాదె మన కుకూడా అంతో ఇంతో తెలివిన పడేస్తాంది"

"పోరలకు పాలు పోస్తాంది. బువ్వ పెడ్తాంది."

"అట్లకాదె. పైకం కూడ ఇస్తాంది"

గూడె వాళ్ళు ఆనాటికి అంత పైకం ఒక్కసారి ఎన్నడూ కళ్ళ చూడలేదు. వాళ్ళకు ఏదో వింతగా ఉంది. కొత్తగా ఉంది. కూనిరాగాలు వస్తున్నాయి అంత పైకం- అదేం పెద్ద మొత్తం కాదు- యాభయ్యో, అరవయ్యో- అదే లక్షల్లా కనిపిస్తూంది వాళ్ళకు. డబ్బు ఏం చేయాలో అర్థం కావడం లేదు. ఎవరికి వారు ఏవో ప్రణాళికలు సిద్ధం చేసుకుం టున్నారు. వచ్చిన రూపాయలు మళ్ళీ మళ్ళీ లెక్క పెట్టుకుంటున్నారు.

డబ్బు నర్సిమ్మకూ వచ్చింది. అది చూడగానే అతనికి వచ్చిన ఆలోచన సారాయి కొట్టు. కొట్టుకు వెళ్ళి ఊతంగా తాగాడు. బల్లెం పట్టుకుని గూడానికి వచ్చాడు.

"సర్వ రోగాలకు సారాయి రా మందు అట్ల ఊకె కూకున్నారేమిర లంజకొడుకుల్లారా! పైకమొచ్చినంక సార తాగకుంటె పరమాత్మునికి కోపం వస్తది. ఊఁ తాగాలెరా! తాగకుంటె దున్నపోతయి పుట్టడు. పైకం చూసు కొని మురుస్తారేమిరా!" అని సీసా తీసుకుని గథగటా తాగాడు. ఇంత ధర్మయ్య నోట్లో పోశాడు. వెంకడికీ, పెంటడికీ పోశాడు.

చుక్కపడ్డ పెంటడు "అవునె జర పడాల్సిందే ఏమంటవు?" అన్నాడు.

మంచంలో పడివున్న పెంటడి తల్లి "అరే! నాకింత పొయ్యండిర! సార లేక నోరు చచ్చి పోతాంది" అంది.

సారాయి సీసాలు వచ్చేశాయి. గూడెం సాంతం సారాయి ప్రభావానికి లొంగి పోయింది. డప్పులు మోగుతు న్నాయి. పాటలు సాగుతున్నాయి. నవ్వు కుంటున్నారు. తిట్టుకుంటున్నారు. తన్ను కుంటున్నారు. ఏడుస్తున్నారు. గూడెం సాంతం అయోమయంగా ఉంది. అగా ధంగా ఉంది.

పావని రాత్రి పాఠశాలకని గూడేనికి బయలు దేరింది. కొంత దూరం నుంచే కేకలు, అరుపులు, నవ్వులు, ఏడ్పులు, కేరింతలు వినిపించాయి. ప్రమాదం జరిగిందా? సంబరం చేసుకుంటున్నారా? అర్థం కాలేదామెకు. గబగబా నడిచింది. ఆ దృశ్యం చూసి విస్తుపోయింది. ఆమెను ఎవరూ గమనించ లేదు. ఎవరి గొడవలో వాళ్ళున్నారు.

పావని చూచింది. సహించలేక పోయింది. భరించలేక పోయింది. ఎంతో శ్రమతో కట్టిన కొంప కూలుతున్నట్లని పించింది గడ్డిపరకలు ఒక్కొక్కటీ తెచ్చి కట్టుకున్న గూడు కాలిపోతున్నట్లనిపిం చింది. చేసిన శ్రమ సాంతం బూడిద పాలవు తున్నట్టు అనిపించింది. ఆమెకు దుఃఖం ముంచుకొని వస్తూంది. వెనక్కు తిరిగింది. నోట్లో కొంగు పెట్టుకుని ఇంటివైపు ఉరికింది. శాస్త్రిగారు ఇంకా పడుకోలేదు. పావని అప్పుడే వస్తుం దని ఊహించలేదు. పావనినీ, ఆమె ముఖాన్నీ చూచి నివ్వెర పోయారు.

ఏదో అపాయం జరిగి పోయిందనుకున్నారు. జంకారు. పావని తండ్రిని కావిలించుకుని భోరుమంది.

"ఏమయిందమ్మా చెప్పు. ఎవడు వాడు? వాణ్ణి భస్మం చేస్తాను" శాస్త్రిగారు అగ్గి కక్కుతున్నారు. వారికి అర్థం అయింది మరొకటి.

"వాళ్ళు మనుషులు కాదు నాన్నా! పశువులు. బాగుపడరు"

శాస్త్రిగారు మండి పడ్డారు. పావనిని భుజం మీదినుంచి నెట్టేశారు. ఆమె తూలి పడబోయి నిలదొక్కుకుంది.

శాస్త్రిగారు మూలనున్న గొడ్డలి అందుకున్నారు. "ఎవడు వాడు చెప్పు. నరుకుత. ముక్కలు చేస్త. కాకులకు గద్దలకు వేస్త. తల్లిని పట్టిన వాణ్ణి క్షమించరాదు. తల నరకుతా. చెప్పు. వాడెవడో" శాస్త్రి శాస్త్రిలా లేరు. కసాయివాడిలా ఉన్నారు. ముఖం రక్తం చిమ్ముతూంది. కళ్ళు చింతనిప్పులు కురుస్తున్నాయి. వళ్ళు వణికి పోతూంది. చేతులో గొడ్డలి ఉంది పావని వైపు ఒక్క అడుగు వేశారు.

పావని నివ్వెరబోయి చూస్తూంది. క్షణం ఆమెకు ఏమీ అర్థం కాలేదు. క్షణం తరువాత అర్థం చేసుకుంది- తండ్రి ఉద్రేకానికి కారణం.

"నాన్నా!" కేక పెట్టింది పావని.

అడుగేసినవాడు అలాగే నిలబడి పోయారు శాస్త్రిగారు.

"నాన్నా! నేను పావనిని. పవిత్ర గంగను నన్ను అంటుకున్న వాణ్ణి అక్కడే భస్మం చేయగలను. నేను నీ బిడ్డను నాన్నా! అమ్మ కన్న గంగను. అపవిత్రం అయిన పావని నీ ముందుకు రాదు నాన్నా! జరిగింది మరొకటి" అని

తాను చూచిందంతా చెప్పింది. దుఃఖం ముంచుకు రాగా మంచం మీద పడి వెక్కెక్కి ఏడ్చింది.

"పశువుల్ని మనుషులు చేయటం కష్టమమ్మా! మనలో కూడా పశువు ఉన్నాడు. వాడు మనను వదులుతున్నాడా? అధైర్యపడకు ధర్మం నీ పక్షాన ఉంది" అని ఓదార్చారు శాస్త్రి గారు తాననుకున్న అవాంతరం సంభవించ నందుకు వారికి ఊరటగా ఉంది.

13

మరుసటిరోజు రాత్రి పాఠశాలకు వెళ్లలేదు పావని. ఆమె మనసు పరిపరి విధాలుగా పోతూంది. గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూర్చుంది. చీకట్లు ముసురుకుంటున్నాయి.

"అమ్మా!" అనే కేక వినిపించింది. గుర్తించింది. పిలుస్తున్నది పెంటయ్య, అయినా పలుకలేదు. మళ్ళీ మళ్ళీ పిలిచాడు. నిలుపలేకపోయింది. చప్పునలేచి చరచరా నడిచివచ్చింది.

"నేను మీ అమ్మను కాను. మీరు పశువులు, మనుషులుకారు, నేను రాను ఫో."

పెంటయ్యకేమీ పాలుపోలేదు. పావని అలా ఎందుకు చీదరించుకుంటూందో అర్థంకాలేదు. "అమ్మా! నిజమేనమ్మా! మేంపశులమే, నువ్వే మమ్ముల మనుసుల చేస్తున్నావు. ఇంక పూర్తి మనుసులం కాలే. నీ కోపమొస్తే మల్ల గొడ్లమయితం, గొడ్లోలే బతుకుతం."

"డబ్బువస్తే చాలు తాగి తందనాలాడ్తారా? మనిషిని గుర్తించరా? మీరు మనుషులేనా?"

గ్రహించాడు పెంటయ్య. రాత్రి జరిగిన రభస అతని మనోఫలకం మీద మెరిసింది. "అమ్మా! మడిసి తప్పుచేస్తడని నువ్వేకదమ్మా చెప్పినవు, మేము నీ బిడ్డలం, బిడ్డలు తప్పుచేస్తే మన్నించవా తల్లీ! ఒక్కసారి గూడేనికి రా, అన్ని సంగతులు ఎరకయితయి" అర్థిస్తున్నాడు పెంటయ్య.

పావని కరిగిపోయింది. వీళ్ళు తనకే భాష్యాలు చెప్పేంత వారయినారు. అవును, మనిషి తప్పుచేయడూ! మనిషి తప్పుచేస్తాడు. తప్పదు. చేసిన తప్పును తెలుసుకున్నవాడు మనిషి. పావని పెంటయ్య వెంట బయలుదేరింది ఆవు వెంట దూడలా.

గూడెంలో శ్మశాన ప్రశాంతత వెలిసింది. ఒక్కరూ మాట్లాడంలేదు. పావనిని చూచారు-ధర్మయ్య నోరువిప్పాడు.

"అమ్మా! తప్పుచేసినం, మన్నించు, మేం చేయలేదమ్మా, నర్సిగాడు చేయించిండు. వాడే సారా తెచ్చి పోసిండు. మమ్ముల మళ్ళా పశులను చేసిండు."

వెంకడు ఏదో తప్పుచేసిన వాడిలా వదిగి, వదిగి కూర్చుంటున్నాడు.

పావని అసలువిషయం గ్రహించింది.

"ఇదంతా శివయ్యచేసిన నాటకం."

"అవునండి, వాడే చేయించిండు గిదంత" గూడెంలో అడుగుపెడ్తూ అన్నాడు కొమరయ్య. బ్రహ్మయ్య

వతుం

ఊళ్ళో లేడు భార్యదగ్గరికి వెళ్ళాడు.

"నర్సిగాడితో చెప్పి సార పోయించిండు. సార పోయించి ఊరిని మల్ల పశులమంద చేయాలనుకున్నడు. ఈ ముండకొడుకులకు సార కనబడ్డది. సుర సురమని లేచిన్రు, అమ్మను మరిచిన్రు, చదువు మరిచిన్రు, తెలివి మరిచిన్రు."

"అవునే, అట్లనే అయినమే. అమ్మా! ఇగ చేయం, నీ కాళ్ళమీద పడ్తం. మేం తప్పుచేసినం, పాపంచేసినం, మన్నించు తల్లీ!" వెంకడు పావని కాళ్ళ మీద పడ్డాడు. ధర్మయ్య తప్పగూడెం సాంతం చేతులు జోడించి ప్రార్థించింది.

"ఇప్పుడు జరిగింది, ఇహ ఇట్లా జరగరాదు"

"జరగదు. జరగదు" ముక్తకంఠంగా అన్నారు.

"మీ బలహీనతలు శివయ్యకు తెలుసు..."ఇంకా ఏదో చెప్పబోతూంది. మల్లమ్మ పగిలినకుండ పట్టుకుని ఏడుస్తూ ప్రవేశించింది. పెంటయ్య ముందుకు ఉరికి అక్కను తీసుకుని వచ్చాడు. ఏమైందో చెప్పమని అడుగుతున్నాడు. మల్లమ్మ ఏడుస్తూంది. తుదకు ఆమె చెప్పిందాని సంగ్రహార్థం ఇది,

తల్లికి జబ్బుగా ఉందని సుభద్రమ్మతో చెప్పకుండా గూడేనికి వచ్చింది. ఇంట్లో నీళ్ళులేవని కడవ పట్టుకుని బావికి పోయింది. ఎవరోతల్లి నీళ్ళుచేది పోసింది. కడవ నెత్తిన పెట్టుకుని వస్తుంటే వెనకనుంచి వచ్చిన నర్సిమ్మ బల్లెంతో కడవను పొడిచాడు. నీళ్ళన్నీ కారిపోయినాయి వెనక్కు తిరిగి చూస్తే నర్సిమ్మ. ఏడ్చుకుంటూ వచ్చి గూడెంలోపడింది.

పెంటడు నర్సిమ్మమీద నిప్పులు చెరిగాడు. ధర్మయ్య వారించాడు. వాడు ఊరకుక్క ఇంత తిండి పడేస్తే కాళ్ళు నాకుతుంది. అన్నట్లు మాట్లాడాడు.

"అసలు మల్లమ్మ ఎందుకుఅమ్ముడు పోయింది?" పావని అడిగింది.

"మాకే మెరికయితదండి. పరమిగాడు అప్పుచేసిండు పారిపోయిండు. మల్లమ్మ అమ్ముడుపోయింది"

"పరమయ్య అప్పుచేసింది పెళ్ళి కోసం. పెళ్ళి మనసులకు సంబంధించింది. మనసులు కలిస్తే పెళ్ళి అయిపోతుంది. అలాంటి పెళ్ళికోసం అప్పులు చేసి తాగి తందనాలాడాలా? అప్పున పడ్డందుకే పరమయ్య. మల్లమ్మ-శివయ్య చేతికి చిక్కారు. వందఏళ్ళపంట కావలసినది ఇద్దరూ విడిపోయారు. మల్లమ్మ సీతలా, సావిత్రిలా పరమయ్యకోసం ఎదురు తెన్నులు చూస్తూంది. పెళ్ళికి అప్పుచెయ్యలేదనుకోండి, వాళ్ళిద్దరూ కలిసి ఉండేవాళ్ళుగా"

గూడేనికీ మల్లమ్మకూ ఏవో పరమ సత్యాలు గోచరిస్తున్నాయి. జరిగిన సంఘటనలన్నీ మల్లమ్మ కళ్ళముందు చకచకా సాగిపోతున్నాయి.

"చావుకు అప్పులుచేస్తాం. అప్పులు చేశామని తాగుతాం. తాగకున్నా, అప్పులు చేయకున్నా చచ్చినవానికి వచ్చిన ప్రమాదంలేదు. చచ్చినవాని పేరుమీద తాగి మనం బానిసలం అవుతున్నాం పుట్టబోయే బిడ్డలను బానిసలను చేస్తున్నాం."

"అవునమ్మా! అదే మేం చేస్తున్నం. లగ్గాలు, చావులు, తాగుడు ఇవి లేకుంటే మేమూ రైతులమేనమ్మా! మాకూ

బూములున్నయి. మే మూ దున్ను కున్నాం" ధర్మయ్య చరిత్ర నెమరు వేసుకుంటున్నాడు.

"ధర్మయ్యతాతా! మల్లయ్య పొలాలన్నిఎట్లాపొయ్యాయే" మల్లమ్మ ఆసక్తిగాఅడిగింది.

"అప్పులుచేసి కాగితాలు రాసిస్తే పొలాలు పోయినాయె. మీరంతా శివయ్య దస్తరంలో చిక్కిపోయారు. శివయ్య బీరువాలో ఉన్న కాగితాల్లో మీ బతుకులున్నాయ. కాగితంమీద అంగుష్టం వేసినప్పుడల్లా మొదలు భూమి, తరువాత మీరూ అమ్ముడుపోయారు. మీ ప్రాణాలు ఇప్పుడు మీదగ్గరలేవు. శివయ్య దస్తరంలో ఉన్నాయి. శివయ్య అల్మారలో ఉన్నాయి. శివయ్యగుప్పిట్లో ఉన్నాయి. అతను మీ ప్రాణాలను పట్టుకున్నాడు. ఆడిస్తున్నాడు. అతడు చావమంటే చస్తున్నారు. లేవమంటే లేస్తున్నారు. వెంకడి తండ్రి ఎలాచచ్చాడు? వెంకడితల్లి ఎలాచచ్చింది. ఆలోచించండి ఒకసారి. శివయ్య దస్తరం చంపింది. శివయ్య కాగితాలు చంపాయి. ఈ విషయాలు మీరు తెలుసుకోవాలి. తెలుసుకొంటే పరిష్కారాలుమీరే కనుగొంటారు."

పావని ఉపన్యాసం ముగించింది.

వాతావరణం ఆవేశంగా ఉంది. ఆలోచనలో ఉంది.మవునంగా ఉంది. ఎగిరే గబ్బిలపు రెక్కల చప్పుళ్ళు వినిపిస్తున్నాయి.

"అమ్మా! ఆ దస్తరంపోతే మా బూములు మా కొస్తయా? మా బాంచతనం పోతుందా? నా బావ పట్నంనుంచి వస్తడా? నన్ను చూస్తడా?" మల్లమ్మ అడిగింది. ఆమె ఊహాలోకంలో కాగితాలు లేవు. అప్పులు లేవు. తాను పరమయ్య బాహు బంధంలో ఒదిగిపోయినట్లు ఊహించుకుంది.

"పిచ్చిదానా! కాగితాలెట్లపోతయె! సర్కారు కాయతాల్నే నమ్ముతది. మనుషులను నమ్మదు. మనుషులను నమ్మే సర్కారొస్తే చెప్పలేం"

"తాతా! పావనమ్మ మనకు తెలివి తెచ్చింది తెలివి అన్నిపనులు చేస్తది తాతా! పోత మరి దొర్సానికి చెప్పకుండొచ్చిన" మల్లమ్మ వెళ్ళిపోతూంది

మల్లమ్మ ముందడుగు వేసింది

ఆమె మరో ప్రపంచాన్ని గురించి కలలు కంటూంది.

ఆరాత్రి శివయ్యకు పీడకలవచ్చింది. పావని నోట్లోంచి మంటలు వస్తున్నాయి తాను మంటల్లో చిక్కుకున్నాడు. జ్వాలలు నాల్కల్చాచి చుట్టుకుంటున్నాయి. పెద్దగా కేకపెట్టి ఉలిక్కిపడి లేచాడు. చూస్తే పక్కన సుభద్రమ్మ పడుకొని ఉంది.

14

శివయ్య చిక్కుల్లో చిక్కుకున్నట్లు చితికిపోతున్నాడు. నిరంకుశంగా సాగిన అతని అధికారానికి ఎక్కడో గండిపడినట్లు అనిపిస్తూంది. పావన్ని బదిలీ

చతుర

చేయింతా మనుకున్నాడు. చేయలేక పోయాడు ఓడిపోయాడు. ప్రభుత్వ యంత్రాంగం సొంతం తన పక్షమే అనుకున్నాడు. కాని ప్రభుత్వమే తనకు ఎదురు తిరుగుతున్నట్లుంది. అక్కడ తనమాట చెల్లుబాటు లేకుండా అయింది. అదే అతనికి తలవంపులుగా ఉందంటే పావని ఊళ్ళో కల్లోలం లేపుతూంది. బడి పెట్టింది. పిల్లలను ఆకర్షిస్తూంది. ఇది తనకు కలిగిన రెండో ఓటమి పావనికి సాయం చేసినందుకు బ్రహ్మయ్యను బెదిరింతామనుకున్నాడు. పని ముట్లు ఇవ్వడం మానేశాడు. పాత అప్పులు వసూలు చేస్తానని బెదిరించాడు. బ్రహ్మయ్య వచ్చి కాళ్లుపట్టు కుంటాడు, లొంగిపోతాడు అనుకున్నాడు. అలా జరగలేదు. బ్రహ్మయ్య జంధ్యం తెంపుకుని గూడేనికే పోతున్నాడు అగ్నికి వాయువు తోడయినట్లు పావనికి బ్రహ్మయ్య తోడయినాడు. బ్రహ్మయ్య ఇల్లు స్వాధీనం చేసుకుందామనుకున్నాడు కాని ఎందుకో ఎన్నడూ లేని జంకు ప్రవేశించింది అతనిలో. పావని కోర్టుకు లాగుతుందేమో ! తెలివి మీరుతున్న ప్రజలు ఎదురు తిరుగుతారేమో ! ప్రభుత్వంలో ఎవరూ తన మాట వినేట్లు లేరు. అంతా ! పేదల పక్షం వహిస్తు న్నారు. అంతా అయోమయంగా ఉంది శివయ్యకు అమావాస్యలా ఉంది. ఎక్కడా వెలుగు కనిపించడంలేదు. పావని మీద చేయిచేసుకుందామనుకున్నాడు. పావనిని అంతం చేతామనుకున్నాడు. పావని అష్టభుజాలతో అనంతం అయిన ఆది శక్తిలా కనిపించింది. మహిషాసురుని మర్దిస్తూంది. గౌరీనాథశాస్త్రి కపాలం ధరించి కనిపించాడు. అతడు శివశక్తిలా ఉన్నాడు. మూడో కన్ను తెరచేట్టు న్నాడు. గౌరీనాథశాస్త్రి తనకు చలి మంటలా ఉపకరించాడు. ఇప్పుడు కార్చి చ్చులా కనిపిస్తున్నాడు. తననే కాల్చే ట్లున్నాడు. తన కొంప తగల పెట్టేట్టు న్నాడు. అవన్నీ విపరీత పరిణామాలుగా కనిపించాయి శివయ్యకు ఆ రాత్రి. మానవ సహజంలో నియంతలకు స్థానం లేదు. మహా మహానియంతలే మట్టికరి చారు. అయితే నియంతగా ఉండగా ఏ నియంతకూ ప్రజాశక్తి కనిపించదు.

శివయ్య కావాలనుకున్నా రాత్రి నిలువలేదు. చీకటిని నిలుపగలవాడూ, ఉషస్సును అడ్డగలవాడూ కనిపించ లేదు.

ఆనాటి సూర్యుడు వింతగా కనిపిం చాడు. వెర్రిగా కనిపించాడు. పిచ్చి పిచ్చిగా కనిపించాడు. తొలిసారిగా పొడిచినట్లు కనిపించాడు. అంతటా వెలు గులు చిమ్మినట్లు కనిపించాడు సమానంగా వెలుగులు పరుస్తున్నట్లు కనిపించాడు. అలాంటి సూర్యుడు ఉదయించరాదను కున్నాడు శివయ్య ఉదయించాడు. చీకట్లు పారిపోరాదనుకున్నాడు శివయ్య, పారిపోతున్నాయి.

శివయ్య వాలు కుర్చీలో కూర్చు న్నాడు. అతని మనసు మనసులోలేదు. జగన్నాధం లెక్కలు రాస్తున్నాడు

"దొరా! కాల్మొక్త"

శివయ్య అటు చూచాడు. పెంటయ్య దీనాతి దీనంగా నుంచున్నాడు. శివయ్య పెంటయ్యను చూచాడు. పెంటయ్యలో మార్పులేదు. సూర్యోదయంలో మార్పుంది అంతే, శివయ్యకు ధైర్యం వచ్చింది.

"ఏమిరా పెంటిగా మూడు రోజు లాయె పనికిరాక ఏమనుకుంటున్నవు నెత్తి తిరుగుతున్నాదిర"

"బాంచను అమ్మకు కిందెట్టు-మీదెట్టు గున్నది బాంచెను వస్తలేను గంజి తాగి చస్త నంటున్నది. జరన్ని నూకలు పెట్టుండి కాల్మొక్త"

"లంజకొడక ! చదువుకుంటున్నేమో గదరా- పోయి గా పావనమ్మ నడు క్కోని. పనికి రాకుంటే గింజెట్లొస్తదిరా! మాడి చావునిర్రి గాడ్ది కొడుకులు"

"పనికి రాకుండ యాడున్నమండి. ఆపతి వచ్చిందని ఇంట్ల ఉన్న. పని చేయకుంటే పసులకు మేత ఏస్తలేరా నుండి. మేం పసుల కంటె అన్నాల మానుండి?"

"బలే! మాటలు నేర్చిన్రు ఆ పావని మిమ్ముల చెడగొడ్తోంది. ఒకనాడు తీస్కపోయి ఏట్ల కలపుతాది".

"దొరా ! నన్నేమన్నా అనురి. పావ నమ్మను మాటలంటె బాగుండది. ముసల్ది చస్తాంది గంజలియ్యమన్న ఇయ్య కుంటె ఇయ్యనని చెప్పుండి గని మాట లంటె పడెడిదిలేదు" పెంటడు వెనక్కి తిరిగి విసవిసా వెళ్ళిపోతుంటె శివయ్య గుండె గుటగుబలాడింది. "చూసినవా జగన్నాథం?" అన్నాడు. "కలికాలం దొరవారూ !" అన్నాడు జగన్నాథం.

ఆ రాత్రి ఊరు నిద్రపోయింది. ఎక్కడో ఒక గబ్బిలం ఎగురుతూంది. కీచురాళ్ళు రొదచేస్తున్నాయి. వెన్నెల విరిసింది. నర్సిమ్మ ఊతంగ తాగి పదం పాడుకుంటూ సాగిపోతున్నాడు.

"పాలాసంద్రంలోన
పండిన నాసామి
ఏలా ఈలోకమును
ఏలా కున్నావయ్యా

ఆడపాల సంద్రంల పండి ఏంచే స్తవు కల్లు సంద్రంలనన్నా సార సంద్రంలనన్న పండక పోయినాడు. నాకింత పోస్తుండె వాడింత తాగుతుండే. పాలేంచేసుకుంటర్రా ఒరే నర్సిగా మనమేం చాయ్ తాగె టోండ్లమా?"

నర్సిమ్మకు చీకట్లో ఎవరో నక్కినట్లు కనిపించింది. "ఎవరాడ? ఏమోచాటుకు నక్కుతాన్రు. ఈడు నర్సిమ్మ. దొరకు కుక్కసువంటోడు. కుక్కపట్టినట్లు పడ్త. ఎళ్ళుండి ఇవతలికి" తూలుతూ నీడవైపు కదిలాడు.

"అన్నా ! నేనే మల్లిని" మల్లమ్మ జంకుతూ వెలుగులోకి వచ్చింది.

"ఓసి మల్లి నువ్వానె, ఎన్నొట్ల నిన్ను చూస్తె పానాలెగిరిపోతాన్నాయే. అగ్గో ఏమో మూటపట్టి నవుచాటుగ. దొరింట్లో నుంచి దొంగతనంగా తెస్తాన్నవులే. ఏమన్నా చేసుకోపో ఒక్కసారి... ఒక్కపాలి—" నర్సిమ్మ ఆమెను పట్ట బోయాడు.

"నర్సిమ్మా ! నాకు అన్నసువంటా డివి నాజోలికి రాకు. దండంపెడ్త"

"నువ్వు నాకు చెల్లెవుకావె మరదలా" అని మల్లమ్మను పట్టి లాగాడు. మల్లమ్మ రెండు చేతుల్తో నర్సిమ్మను నెట్టేసింది. నర్సిమ్మ వెల్లకింతలా పడిపోయాడు. కాని కొంగు పట్టుకున్న చేయి విడిపోగానే మూట విచ్చుకుంది.

తెల్లని నూకలు నేలపాలయినాయి

అవి తల్లికి గంజి కాచి పోయడానికి మల్లమ్మ దొంగిలించిన నూకలు !

"ముండా ! దొంగతనం చేసినావు?" లేవ బోయాడు నర్సిమ్మ.

గూడెంలోంచి గొల్లున ఏడ్పులు విన వచ్చాయి.

"అమ్మా ! చచ్చినావె" అని మల్లమ్మ శరవేగంగా ఉరికింది గూడెం వైపు. తల్లి శవం మీద పడి గొల్లుమంది మల్లమ్మ "ఒరే పెంటా ! అమ్మకు గంజి నీళ్ళు పొయ్యలేక చంపుకున్నంరా ! అమ్మ చావలేదురా మనం చంపినం" అని సోకాలు పెట్టింది

"మల్లక్కా ! అమ్మను మనం చంపలేదే – దరిద్రం చంపింది, పేదరికం చంపింది" అని తల బాదుకుని ఏడవ సాగాడు పెంటయ్యా.

"పెంటా ! అమ్మను చంపింది శివయ్యరా! దొరరా! దొర చంపిందురా. దొరే చంపిండు. ఎందరినో చంపిండు ఇంకెంత మందినో చంపుతడు"

"పెంటన్నా, మల్లక్కా! ఏడవకుండి ఏడుస్తె తిరిగొస్తరా. బూమిమీదికి వచ్చింది పోయెటందుకే పుల్లమ్మకు నూకలు అంతకాడికే ఉన్నయి తీర్చుకున్నది. పోయింది. ఏడవకుండి" అని ఓదార్చాడు పెంటడు.

"అమ్మా నిన్ను మేం మింగినమే దొర మింగిండే,దరిద్రం మింగిందే" అని ఏడుస్తూనే ఉంది మల్లమ్మ. పెంటయ్యా కొంత ఊరడిల్లాడు.

"పెంటా, మల్లీ" ధర్మయ్యతాత పిలిచాడు.

అక్కా, తమ్ము లిద్దరూ ధర్మయ్య తాతను పట్టుకుని ఏడ్చారు

"పెంటా ! ఏడవకు. జీవి గూడు వదిలింది వెళ్లిపోయింది. కాని ఇన్నవా మీ అమ్మ చావు మనకు ఎంత తెలివి తెప్పించిందో" ధర్మయ్యా ఇద్దరి తలలూ తన చేతులతో నిమురుతున్నాడు.

''ఏంది తాతా ! ఏం తెలిసి వచ్చిందే" ఇద్దరూ కళ్ళు తుడుచుకుని ధర్మయ్యా ఛాతి మీది నుంచి లేచి అడిగారు.

ధర్మయ్యా తన చేతులు చూచుకున్నాడు చేతులు వచ్చాయి కదులుతున్నాయి చాచాడు మడిచాడు బావున్నాయి.

"తాతా! నీకు చేతులొచ్చినయి" మల్లమ్మ అన్నది ఎవరూ నమ్మలేదు. అంతా ఆశ్చర్యంగా చూచారు. గూడెం సాంతం కూడింది.

"ఒరేయి! నాకు చేతులొచ్చినాయి. మనకు తెలివి వచ్చింది"

"ఏం దే మనకొచ్చిన తెలివి?" వెంకడు అడిగాడు.

"ఈ గూడెంలో ఎంతమంది చచ్చిన్రు ఏమనుకున్నం? కాలం మూడింది చచ్చిన్రు అనుకున్నం. మన కరమ అనుకున్నం, ఏడిచి ఊరుకున్నం. పుల్లమ్మ చచ్చింది. పెంటడేమనుకుంటున్నడు? దరిద్రం చంపిందనుకుంటున్నడు. మల్లి ఏమనుకుంటాంది. దొర చంపిండనుకుంటాంది. ఎన్నడన్న ఇట్లనుకున్నమా మనం, ఇట్ల ఇశారించినమా మనం?చచ్చినోండ్లను బొందలపెట్టినం–పిత్త తాగినం పన్నం మనకు సత్తెం తెలుస్తాంది. సత్తెం తెలుస్తాంది. పుల్లమ్మ చావు మన కండ్లు తెరుస్తాంది. తెరుస్తాంది" ఏదో మహా సత్యం ప్రకటించినట్లు గుండె లోంచి–హృదయ కుహరంలోంచి పలుకుతున్నాడు ధర్మయ్యా.

పావని వచ్చింది. బ్రహ్మయ్య వచ్చాడు. కొమరయ్య వచ్చాడు అక్కడి వాతావరణం చూచి ఆశ్చర్య పోయింది పావని. సాధారణంగా ఈ పరిస్థితిలో ఏడుపు పెడబొబ్బల్తో దిక్కులు ప్రతి ధ్వనించాల్సింది. వాతావరణం సాంతం మౌనంగా ఉంది. ఆలోచనలతో అలికిడి లేకుండా ఉంది.

"ధర్మయ్య తాతా!" పావని పిలిచింది చిత్తరువుకు ప్రాణం వచ్చినట్లు మల్లమ్మ గొల్లుమంది "పావనమ్మా! మా అమ్మను దొర మింగిండు అని పావనిని కావలించుకొని గొల్లుమంది. పెంటయ్యా గొల్లుమన్నాడు.

"జీవితం ఒక నాటకరంగం. రంగం మీదికి వచ్చిన పాత్రలన్నీ నిష్క్రమించాల్సిందే. చూచే వాళ్ళమీద ప్రభావం వేసి వెళ్ళిపోయిన పాత్ర ధన్యం అయింది. మీ అమ్మ పుల్లమ్మ మన కళ్ళు తెరిచి పోయింది. ఆమె ధన్యురాలు.మళ్ళీ ఇలా గంజిలేక, మందులేక ఎవరూ చావకుండా చూడడం మన కర్తవ్యం. మీ అమ్మ పోయింది. మనమీద భారం పెట్టి పోయింది. ఏడవడం కాదు.ఏం చేయాలో ఆలోచించాలి'' అని ఓదార్చింది పావని.

"అమ్మా! పావనమ్మా : నువ్వు దేవతవు తల్లీ! చూచినవా నాకు చేతులొచ్చినయి" అని చేతులెత్తి దండంపెట్టాడు ధర్మయ్య.

"తాతా! ధర్మానికి చేతులొచ్చాయి తాతా! ఈ చేతులు ఇహ పడిపోవు బలపడ్తాయి. అధర్మాన్ని హతమారుస్తాయి"

"ఇప్పుడేం చేద్దమంటవు తాతా!బజన జరగాలె. సారసీలుకావాలె. ఎట్లొస్తయి?" వెంకడు అడిగాడు.

"ఎంకన్నా! మా అమ్మ బతికుండంగ గంజి పొయ్యలేక పోయినం. ఇప్పుడు సారపోస్తే పున్నెమొస్తదా? ఇట్లనే చావులకని లగ్గాలకని అప్పులు చేసే బాంచలమగ్గినం. నేను అప్పుతేనే. సారపొయ్యనే నీయవ్వ ఏమన్న అనురి" పెంటయ్య తెగించి చెప్పేశాడు.

"అట్లంటే ఎట్లరా కులానికి కట్టుబడి ఉండాలె" ఒక ముసలవ్వ అన్నది.

"శాన కాకుంటే మానె - జరన్ని నీళ్ళన్న తెప్పించకుంటే బాగుంటాదే" భజన చేయడానికి డప్పు తెచ్చినవాడు అన్నాడు.

"ఒరే! అప్పులు చేసే మనం ఈడికి వచ్చినం. కూటికి గుడ్డకు అప్పుచేస్తే అర్తమున్నది-నీయవ్వ అప్పుచేసి సారనీలు పోస్తే పుల్లమ్మ లేచొస్తాదిర" కొమరయ్య ప్రశ్నించాడు.

"అవ్! అప్పులు చేసే మన మీడికి వచ్చినం. మన పానాలన్నీ కుదువపెట్టి కాయిదాలు రాసిచ్చి ఇట్లయినం. మనకేమి భూములులేకుండెనా ఎవసాయం లేకుండెనా ? అప్పులు చేసి కాగితాలు రాసిస్తిమి. దొరకు అమ్ముకుంటిమి. ఇట్ల బాంచోల్ల మయితిమి మల్ల అప్పులెందుకు చేసుడు? ఎంకడు చెప్పిందే బాగున్నది. గప్‌చిప్‌న బొంద పెట్టిరాండి" ధర్మయ్య ఉవాచ.

"అట్లనే బాగున్నది. అట్లనే బాగున్నది" అన్నారు చాలమంది. కొందరు గొణిగారు.

"తాతా! ఆ కాయిదాల్ల మన బూములున్నయంటివి,అయ్యోపోతే మనబూములు మనకొస్తయా?" మల్లమ్మ అడిగింది.

"పిచ్చిదానా! కాయితా లెట్లపోతయే. పోతే మనకే వస్తయి భూములు. రాకేమయితయి" ధర్మయ్య చేతులు ఊపుకుంటూ చెప్పాడు

"తాతా! నే నొక్కమాట చెప్పుత ఇంటవా?" బ్రహ్మయ్య అడిగాడు.

"గీ తాగుడే మనను అప్పులపాలు చేసే. ఇల్లు గుల్లాచేసే, వల్లు గుల్లాచేసే. శివయ్యకేమో పైసనిండుతాండె. తాగుడు బంద్ చేస్తె మంచిది కాదే. శివయ్య మీద ఇంకొక దెబ్బ పడ్తది"

"బంద్ ఇగ తాగెడిది లేదు, మా అమ్మమీద వట్టు" పెంటయ్య అన్నాడు.

"దొరమీద దెబ్బ పడ్తదంటే నేను సుత బంద్" వెంకడు దీక్ష పూనాడు.

"అట్లనే కానియిరి ఎవరం తాగం" అందరూ గునిశారు.

శవం లేచింది. మల్లి గొల్లుమంది. పెంటయ్య నోట్లో గుడ్డ పెట్టుకుని ముందు నడిచాడు. కొమరయ్య, బ్రహ్మయ్య కూడా పాడె పట్టారు. పావని వారి వెంట సాగింది. డప్పులు లేవు, చప్పుళ్లు లేవు, మౌనంగా ప్రశాంతంగా సాగిపోయింది శవయాత్ర.

15

బావిదగ్గర బకెట్లో నీళ్లు పెట్టింది మల్లమ్మ, పీటవేసింది, కచ్చికా, చెంబూ అక్కడ పెట్టింది. మరో బకెట్టులోకి నీళ్ళుతోడి వాకిట్లోకి వెళ్ళింది కళ్లాపి చల్లడానికి.

మల్లమ్మ తల్లి చచ్చిపోయింది అయినా. గూడెంలో ఉండలేదు. ఆ రాత్రే శివయ్య ఇంటికి వచ్చేసింది. ఆమె దొంగతనంగా వెళ్ళింది. చెప్పివెళ్ళలేదు. చెపితే పోనియ్యదు సుభద్రమ్మ. ఆ మాట మల్లమ్మకు తెలుసు. అందుకే చెప్పకుండా వెళ్ళింది. అంతేకాదు తల్లికి గంజికాచి పోద్దామని పిడికెడు నూకలు తీసుకుని బయల్దేరింది. ఎంతకాదన్నా అది దొంగతనమే. దొరసాన్ని అడిగి తీసికెళ్ళలేదు. అడుగుతే దొరసాని పెట్టదు చచ్చేదానికి గంజెందుకు? గంజిపోస్తే బతుకుతుందా? అంటుంది దొరసాని, అందుకే చెప్పకుండా తీసికెళ్ళింది. నర్సిమ్మ పట్టుకున్నాడు, నూకలు దక్కలేదు, నేలపాలయినాయి, తల్లి దక్కలేదు, మట్టిపాలయింది.

తల్లి పుల్లమ్మ కనీసం గంజినీళ్ళు లేక చచ్చింది. తాను గంజి పోయలేకపోయింది. తమ్ముడు పెంటడు తల్లికి బాగలేదని చావుబతుకుల్లో ఉందని పనికి రాలేదు. పనికి రాకుంటే గింజలివ్వడు దొర. దొర పనికి జీతంలేదు. జీతం అనేది వడ్డీకింద పోతుంది. పనికి ఇచ్చే గింజలు అప్పుకింద పెరుగుతుంటాయి. మూడు రోజులనుంచి గింజల్లేవు ఉపాసాలతో చస్తున్నారు. తల్లి గంజన్నా తాగి చస్తానంటూంది. ఆ పరిస్థితిలో పిడికెడు నూకలు ఎత్తుకెళ్లింది మల్లమ్మ. మల్లమ్మ గింజలెత్తుకు పోయింది. ఫలితం దక్కలేదు, పట్టుబడ్డది.

మల్లమ్మ గుండెలో దుఃఖం దావా

చటుం

నలంలా మండుతూంది. ఆమెను కుంగదీస్తూంది. తల్లి చచ్చిపోయింది. గంజి సైతం గొంతులో పడకుండా ప్రాణాలు వదిలింది. తల్లి పోయిందనే దుఃఖం, గంజిసైతం పోయలేకపోయాననే అనేబాధ. దొంగగా పట్టుబడ్డాననే అనే భయం, మల్లమ్మ గుండె గుబగుబలాడుతూంది. కాళ్ళూ చేతులూ కదలడంలేదు. ఇలాంటి బతుకు ఎందుకు బతుకుతూందో అర్థం కావడంలేదు చచ్చినా సుఖమే చావు బానిసత్వంకంటే సుఖమైంది! మల్లమ్మ చచ్చిపోయేదే. ఆమెకేదో మిణుకు మిణుకు మనే ఆశ ఉంది. పట్నంపోయిన పరమయ్యవస్తాడు. తనను విడిపిస్తాడు. అదీ ఆశ. సీతకూడా అలాంటి ఆశతోనే బతికింది రావణుడు పెట్టిన చెరలన్నీ అనుభవించింది ఆశ ఆలంబనంగా జీవించింది సీత. అదే ఆశ ఆలంబనంగా జీవిస్తూంది మల్లమ్మ. ప్రేమకు అలాంటి బలం ఉంది అది బాధలను భరింపచేయగలదు. త్యాగాలను చేయించగలదు.

మల్లమ్మ నీరసంగా ఉంది. భరించరాని దుఃఖంతో కృంగిపోతూంది, అయినా ఆమె పనిచేస్తూనే ఉంది. చాకిరి చేస్తూనే ఉంది. బకెట్టులోని నీళ్ళలో పేడకలుపుతుంది. బల్లెం పట్టుకున్న నర్సిమ్మ కనిపించాడు. అతడు లోన అడుగుపెట్టాడు మల్లమ్మ చూచింది నర్సిమ్మ యమభటునిలా కనిపించాడు. అతని చేతిలో యమపాశం కనిపించింది మల్లమ్మ ఆపాదమస్తకం గజగజలాడిపోయింది.

నర్సిమ్మ మల్లమ్మను చూచాడు. అతని చూపుల్లో మంటలున్నాయి. కంటకాలున్నాయి. కంటకాలు మల్లమ్మ వంటిని గుచ్చుకుంటున్నాయి. మంటలు ఆమెను కాలుస్తున్నాయి. ఇదివరకే ఆమె కాలుతూంది. నర్సిమ్మ ఆమెను మంట పెడుతున్నాడు. మల్లమ్మ గ్రహించింది. రాగల పరిణామాలను ఊహించింది.

"అన్నా! కాలుమొక్త. బాంచననీత ఆ సంగతి చెప్పకు. నీ కడుపున పుడ్త. అవ్వ చచ్చింది. నన్నిడిచి పోయింది. నన్ను పొట్టల పెట్టుకో. ఇన్నవా?" మల్లమ్మ బతిమాలింది, ఆమె మాటలకు రాళ్ళు కరగాల్సింది, నర్సిమ్మ రాయి కాదు, అతను కరగలేదు,

నర్సిమ్మ వికటంగానవ్వాడు, కామం కన్నుకాననీయదు, మల్లమ్మకోసం చాల కాలంగా వల పన్నుతున్నాడు, మల్లమ్మ లొంగడంలేదు, రాత్రి దొరికింది, జారి పోయింది, ఇప్పుడు ఇలా బతిమలాడుతూంది, అతను కరగలేదు, లొంగదీసుకోవాలనుకున్నాడు.

"నువ్వంటే చచ్చిపోతున్ననే, ఒక్కపాలి, రాత్రికొస్త కాదనకు, ఎరిక కానియ్యి, ఇన్నవా?" అతని కళ్ళల్లో కామం బుసలు కొడ్తున్నది.

మల్లమ్మ తలవంచుకుంది, నీళ్ళలో పేడ కలుపుతూంది,

"అన్నా!" అన్నది. ఇహ ఏమీ అనలేక పోయింది, ఆమెలో దుఃఖం పొంగుతూంది, కన్నీరు టపటపరాలింది.

"అంతేనంటావా? ఇగ తెల్లారెటాల్లకల్ల నువ్వు బతుకుతె చూస్త" అని చెరచెరా నడిచిపోయాడు నర్సిమ్మ. వెళ్ళిపోతున్న నర్సిమ్మను చూస్తుంటే సమీపిస్తున్న యమునిలా కనిపించాడు మల్లమ్మకు.

మల్లమ్మ పరిణామాలు ఊహించుకుంది, వణికి పోయింది, ఏదో ఆలోచ

చతుర

నలో మునిగిపోయింది, పరిణామాలకు లొంగి ఊరుకోవడం నిన్నటిస్థితి, అందుకుగురించి ఆలోచించడం ఈనాటి స్థితి ఆలోచించడం వస్తేచాలు, అదే మార్గాలు చూపిస్తుంది, మల్లమ్మ ఆలోచిస్తూంది. ఆలోచిస్తూంది. ఆమెకు ఏదో తట్టింది. ఒక చిరునవ్వు నవ్వుకుంది ఆ చిరునవ్వు వెలుగుకు చీకట్లు పటాపంచలయినాయి. ఆమె చెంబుతో నీళ్ళు తీసుకుని చల్లింది.

నర్సిమ్మ దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. సుభద్రమ్మ కచ్చికతో పళ్ళుతోముతూంది. పీటమీద కూర్చుంది. ఠీవిగా ఉంది

"దండంపెడ్త బాంచెను" నర్సిమ్మ అన్నాడు.

"ఏందిర నర్సిమ్మా ! పొద్దాలనే వచ్చినావు"

"దొర్సానీ ! మీరు నిద్రపోతుండిరి. ఇల్లంతా లూటీ అయితాంది. ఎవరు చూస్తరేరు. నా కండ్ల ముంగల ఇల్లు గుల్లయితాంటె ఎట్లచూస్తుండ మంటరు?"

"ఏందిర ఏమైందో చెప్పరాదు. ఊరికె గునుగుతవు"

"ఏం చెప్పమంటరు బాంచెను గామల్లి మీ ఇల్లంతా దోచుకుంటాంది."

"ఏంది మల్లి దోచుకుంటాందా ? ఇల్లంత దానికే చెప్పచెప్పిన, లేకిముండ. అనుకుంటునే ఉన్న. మదం పట్టింది దానికి. మిండనికి పెట్టాందా?"

నర్సిమ్మకు మరో పాయింటు దొరికింది. మల్లమ్మకు బ్రహ్మయ్యకు అంటకడ్దామనుకున్నాడు బ్రహ్మయ్య పెళ్లాం జబ్బుగా ఉంది చక్కగా అతుకుతుంది అనుకున్నాడు. కాని తనకు దక్కాల్సిన మల్లమ్మను బ్రహ్మయ్యకు అంట గిట్టడం ఎందుకో నచ్చలేదు నర్సిమ్మకు.

"మిండదెవడో ఎరికలేదు బాంచను-గని కుండెడు బియ్యం పట్కపోతుంటె చూచిన పట్టుకున్న బియ్యం పార బోసింది. పానిపోయింది కాల్మొక్త. ఇట్ల ఎన్ని తీస్కపోయిందో- ఇంకెన్ని తీస్కపోతదో- చూసుకోండి బాంచను ఈ ఇంటి ఉప్పు తింటూన్న"

"ఏందిర! బియ్యం తీస్కపోయినాది- బొక్కవు లంజముండ. దాని పానం తీయిస్త చూడు" అని గబుక్కున లేచి ఉరికింది కచ్చిక చేతితోనే. ఆమె విసురుకు నీళ్ళ చెంబు పడి నీళ్ళు వలికి పోయాయి.

"ఏమండీ ఇన్నారా!" భర్తను కదిపి లేపింది. బొగ్గు భుజానికి అంటుతూందని కూడా గమనించలేదు

"ఏందే! అట్ల లేపుతవు?"

"అయ్యో! కొంప మునిగి పోతుంటె అట్ల నిద్ర పోతున్నారేముండి"

"ఏమైందే? ఎందుకు మునుగుతాంది రాత్రేమన్నా వాన బడ్డదా?"

"వాన కాదు- వల్లకాసు కాదు. మల్లి ఇల్లు దోచుకు పోయింది రాత్రి. ఉన్నదో ఉరికి పోయిందో ఎరకలే. ఇల్లంత గుల్ల అయింది"

"ఏదా లంజముండ-ఏం చేసింది?" ఇల్లు నిజంగానే గుల్ల అయినట్లు ఉలిక్కిపడి లేచాడు శివయ్య. "యాడున్నది లంజముండ" అని "మల్లీ" అని కేక పెట్టాడు.

శివయ్య కేకకు ఇంట్లోని పిట్టలు భయపడి ఎగిరి దారికానక పోట్లాడుకో సాగేయి

"మల్లీ" మళ్ళీ అరిచాడు లేచి ఉరక

బోయాడు. ధోవతి కాళ్ళకో తట్టుకుంది ధోవతి సవరించుకుని ఉరికాడు. ఉరుకుతున్న శివయ్యకు కఱ్ఱ అందించింది. సుభద్రమ్మ "వట్టి చేతులతో పోకుండి- ఏం చేస్తదో లంజముండ" అని.

శివయ్య కేక విని మల్లమ్మ చేతిలో చెంబుతో అలాగే ఉరికివస్తూంది లోనికి- కఱ్ఱతో శివయ్య బయటికి ఉరికి వస్తున్నాడు. ఇద్దరూ గుమ్మం దగ్గర ఢీ కొన్నంత పనయింది మల్లమ్మ చేతిలో చెంబు జారిపడి పోయింది

"చెంబు పగల కొడ్తావు లంజ ముండ" అని కఱ్ఱతో బాదాడు- అతనికి ఆ నెపం దొరికింది— మల్లమ్మ ఏం చేసిందో అతనికి తెలియదు కాని కసి పేరుకు పోయింది చాలా కాలంగా - కారణం ఇది దొరికింది

"చేయి జారింది బాంచెను- చంపకుండి" చేతులడ్డం పెట్టి రక్షించు కోవడానికి ప్రయత్నిస్తూంది మల్లమ్మ

"చేయి జారినాది! అట్లనే జా[illegible] దే మదం ఎక్కుతే" అని మరోటి వేశాడు

మల్లమ్మ భుజానికి తాకింది దెబ్బ- బురబురా పొంగింది

"నాకేమెర్కలే బాంచను- కాల్మొక్త నన్ను కొట్టకుండి. బతకనియ్యి [illegible] బాంచను. కాల్మొక్త" విలవిల [illegible]లాడి పోతూంది మల్లమ్మ.

శివయ్యలో రాక్షసుడు చేరా[illegible] వీరావేశంతో కొడ్తున్నాడు. శివ[illegible] కఱ్ఱ మల్లమ్మ నొసటికి తాకింది చర[illegible] చిట్లింది, రక్తం కారుతూంది, జు[illegible] ముడి విడిపోయింది, విరబోసుకుం[illegible] వళ్ళంతా దెబ్బలతో హూనం అయిం[illegible] దద్దులు వచ్చాయి, శివయ్య లాగి మర[illegible] దెబ్బ కొట్టాడు, కఱ్ఱ విరిగింది. నిలబడి పోయాడు.

మల్లమ్మను చూచాడు.

మల్లమ్మ శక్తిలా ఉంది, కాళిలావుంది, దుర్గలా ఉంది, నొసటి నుంచి రక్తం స్రవిస్తూంది. జుట్టు విరిసివుంది, కళ్లలో రక్తం కనిపిస్తూంది, చేతులు ఎత్తింది, అరచేతుల్లోంచి రక్తం కారుతూంది, శక్తిరూపం భీకరంగా ఉంది.

చూచాడు శివయ్య. అమాంతంగా నరసింహుని చూచిన హిరణ్యాకశిపునిలా ఒక్క అడుగు వెనక్కు వేశాడు.

మల్లమ్మ ఒక అడుగు ముందుకు వేసింది. తల ఒక్కసారి విదిలించింది. వెంట్రుకలు చిందులుతొక్కాయి. కొన్ని నొసటి రక్తంలో చిక్కుకుని నిలిచి పోయాయి. మిగతావి చిందులు తొక్కి నిలిచిపోయాయి.

మల్లమ్మకు శివం వచ్చింది గంతులేసింది.

"ఊఁ...ఊఁ. .ఉదేస్త...కూరేస్త. సంకేస్త... ఒరే నా మీదనే తిరగబడ్తా వుర... ఒరే... సేనెవర్ననుకున్నవుర.. ముత్యాలమ్మనుల్లు పోచమ్మను... మరియమ్మను...[illegible]ఇన్నవార! ఇన్నవా ?"

సుభద్రమ్మకు మనిషంటే భయం లేదు- దేవర అం[illegible]టే వణుకు. వణికి పోయింది సుభద్రమ్మ. వణికిపోయాడు శివయ్య.

"[illegible]..."

[illegible] ఊదింది మల్లమ్మ.

తరుగుత... తిరుగుత... నరుకుత..

"[illegible]మ్మో ! కొ[illegible]... ఉరుకుత."

నువ్వెవరు చెప్పు [illegible] మునిగిందే! తల్లీ ఎట్ల [illegible]పో చెప్పు [illegible] కావల్నో చెప్పు.. [illegible] ఒరే నర్సిమ్మో

బాపనాయిన్ను పిలువరా!" సుభ ద్రమ్మ రొప్పుతూంది, మల్లమ్మ కాళ్ళ మీద పడింది.

"నేనెవరో ఎరిక లేదానే... పుల్లి మ్మను... నిన్న చచ్చిన .. ఇయ్యా లొచ్చిన... నాకు గంజి పొయ్యా నియ్యలే... నీ ఇల్లు తుడిచి పెడ్త. ఇల్లు ఊదుత... వాకిలి ఊదుత... ఇదంత మశాణం చేస్త"

"తల్లీ మన్నించు, తెలియక తప్పు చేసినం, నీకు కల్లు కుండలు పోస్తం... సార సీసలిస్తం... అన్నపు రాసులు పెడ్తం...అన్ని పెడ్తం.... తల్లీ"

శాస్త్రిగారు వచ్చారు. వారు నిరా సక్తంగా ఉన్నారు. వారిలో ఏదో బల మయిన మార్పు కొట్టవచ్చినట్లు కని పిస్తూంది. శివయ్య శాస్త్రిగారిను చూచాడు.

"శాస్త్రిగారూ! కాపాడండి! శివశక్తి మా ఇంటికి వచ్చింది పొరదోలండి"

"శివయ్యగారూ! పుల్లి గంజిలేక చచ్చింది. దాని ఆత్మ పోలేదు ఉంటుంది. ఇట్ల బిడ్డ మీద పూనిరది"

"ఊఁ... ఊఁ... పుల్లమ్మ... గంజి పొయ్యనియ్య... తుడిచిపెడ్త..!. ఊఁ... తింటు. అన్ని ...

"తల్లీచల్లబడు. శా... జరిగిపోయింది. కావలె ... సాంబ్రాణి తెండి, ని... కొబ్బరికాయలు తె... గౌరీనాథశాస్త్రి ... పుల్లమ్మ...

"ఊఁ... ఊఁ... పొయ్యాలె" ... తల్లీ అన్ని ... అన్ని కావాలె...

"అన్ని ఇస్తం ... సుభద్రమ్మ భక్తి...

శాస్త్రిగారు సాంబ్రాణి పొగవేశారు. నిమ్మకాయలు నరికారు, కొబ్బరికాయలు కొట్టారు.

మల్లమ్మ అలసిపోయినట్లు పడి పోయింది. స్పృహ తప్పినట్లు పడి పోయింది

"మంచం మీద పడుకోబెట్టండి. తెలివి వచ్చేదాకా ఏమనొద్దు తెలి వొచ్చిం తరవాత ఈ సంగతులేమి అడ గొద్దు" అని శాస్త్రిగారు వెళ్ళిపోయారు.

సుభద్రమ్మా, శివయ్యా కలిసి మల్లమ్మను ఎత్తి మంచం మీద పడుకో బెట్టారు.

మల్లమ్మకు దెబ్బలు తిన్న బాధలేదు, జయించాననే ఉత్సాహం ఉంది. తాను దొరను వణికించింది. దొరసాన్ని వణి కించింది!

16

శివయ్య వాస్తవం తెలుసుకున్నాడు, మల్లమ్మ విషయంలో వాస్తవంగానే బాధ పడ్డాడు. మల్లమ్మ చేసింది పెద్ద అపరాధం అనిపించలేదు అతనికి తల్లిన్ని నూకలు పట్టుకుపోయింది. చచ్చే మనిగొంతులో కాలే గంజి పోయడానికి రాళ్లమ్మా మనిషే. తల్లి విషయంలో అను రాగం ఉండడం తప్పుకాదు గోరంతను కొండంత చేశాడు నర్సిమ్మ. దాన్ని మరింత చేసి చెప్పింది సుభద్రమ్మ,

ఆమె మాట విన్నాడు తాను. రెచ్చిపోయాడు. మల్లమ్మ శక్తిస్వరూపం వహించింది. తల్చుకుంటేనే గుండె జల్లుమంది. శాస్త్రిగారు రక్షించారు. నిజంగా మల్లమ్మ నిప్పులాంటిది. భర్త ఋణం తీర్చుకోవడానికి తన ఇంట్లో పడి చాకిరి చేస్తుంది.

శివయ్యకు మల్లమ్మ విషయంలో సానుభూతి ఏర్పడుతుండగానే మరో సమస్య పడగ విప్పి ప్రత్యక్షం ఐంది. గూడెంలోని జనం తాగుడు మానారని తెలిసింది. వారు తాడుగు మానితే తన ఇల్లు గుల్లయినట్టే, సారాయి కంట్రాక్టుకు సర్కారుకు పైకం చెల్లించాలి. అంతే కాదు. ఈ తాగుడు వల్లనే వాళ్ళు తన దగ్గర అప్పులు చేస్తున్నారు. పెళ్ళిళ్ళకు, ప్రయోజనాలకు, చావులకు, దినాలకు వాళ్ళు అప్పులు చేయకుంటే తన ఉనికి లేదు. వాళ్ళుతాగి తందనాలు ఆడాలి. తన దగ్గర వడ్డీలు పెరగాలి. అప్పుడే వాళ్ళు తనకింద పడుంటారు. దీనికంతటికీ కారణం పావని. ఆమె ఊళ్ళోకి రావడమే తనకు అపాయం. ఆమె బడి పెట్టింది. చదువు చెపుతూంది. వాళ్ళకు వాస్తవాలు చూపిస్తుంది. పావని కొరకరాని కొయ్యగా ఉంది. ప్రభుత్వం కూడా తప్పటడుగుటు వేస్తుంది. పేదలకు సాయం చేస్తుందట-పేదలకు !! శివయ్య పెద్దగా నవ్వాడు. ఎందుకు నవ్వాడో ఆతనికే అర్థం అయింది. పేదలు దైవోపహతులు వాళ్ళను మనుషులేం బాగు చేస్తారు! వెర్రి భ్రమ. ఈ ప్రభుత్వం నిలవదు అనుకున్నాడు.

"దొరా! అందరొచ్చిన్రు, పట్టుకొచ్చిన" నర్సిమ్మ కేక వినిపించింది. శివయ్య కళ్ళు తెరిచి చూచాడు. చీకటిగా ఉంది. తాను చీకట్లో కూర్చొని ఆలోచిస్తున్నాడా ? ఇంకా ఉదయం కాలేదా ? అని చూచాడు. కిటికీ మూసిఉంది. కిటికీ తెరిచాడు. వెలుగు భళ్ళున లోన ప్రవేశించింది. నవ్వుకున్నాడు. వెలుగును మూయడానికి కిటికీ తలుపు చాలునన్న మాట ! బయటికి నడిచివచ్చాడు. గూడెం సొంతం వాకిట్లో కనిపించింది.

"దండాలు పెద్దం బాంచను పిలిచిన్రట వచ్చినం" వెంకడన్నాడు.

"అరే! పెంటడు కండ్లపడ్తలేదేమిటి!" శివయ్య చూపులు ఒకసారి సర్వే చేశాయి.

"వచ్చిన బాంచను ఈడ ఉన్న" అని వెనుక నుంచి ముందుకు వచ్చిన పెంటయ్య''దొరా! మా అమ్మ చచ్చింది. దిక్కులేనోండ్లమయినం" అని ఏడ్చినంత పని చేశాడు.

"అరే పెంటడా ఏడ్వకు. అందరం పొయ్యెటోండ్లమే. మీ అమ్మ ఇయ్యాళ, మనం రేపు. పుల్లమ్మ పెద్దమనిషయింది. వచ్చినపని తీర్చుకున్నది. ఎల్లిపోయింది"

"అంతే బాంచను బాగ చెప్పిన్రు. మా అవ్వకాలం తీరిపోలేదుండి. దొరలు తల్చుకుంటె చచ్చెటోండ్లు బతుకుతరు బతికెటోండ్లు చస్తరు" వెంకడు మొరటుగానే శివయ్య చెప్పిన వేదాంతాన్ని ఖండించాడు.

వెంకయ్య మాటలు శివయ్యకు చురుక్కుమన్నాయి. మూగవాళ్ళకు మాటలు వస్తున్నాయి అనుకున్నాడు, 'మూకంకరోతివాచాలం'అనిదేవుణ్ణిగురించి శాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు గుర్తు. పావని మూగవాళ్ళకు భాష నేర్పుతూంది.

"అరే పెంటడూ! మీ అమ్మ నిన్ను కన్నది, పెంచింది, పెద్దవాణ్ణి చేసింది. దాన్ని కుక్కను ఈడ్చేసినట్లు ఈడ్చేస్తి వేమిరా' ఇది నీకు న్యాయమేనా?"

"దొరా! మేం కుక్కలకన్న ఎట్ల ఎక్కువుండి. కుక్కచస్తె ఎంతో మేం చస్తె అంతే. మా అమ్మ చచ్చేటపుడు గంజి పొయ్యలేక పోయినం. చచ్చినంక వైబోగం చేస్తే దానికి చేర్తాదుండి. బతికినోండ్లనుగురించి ఇచారించే దొరలు లేరు చచ్చిందాన్నిగురించి ఎందుకులేరి. ఇట్ల బతకనియ్యరి బాంచను" పెంటయ్యా వాస్తవాన్ని బట్టవిప్పి నగ్నంగా చూపాడు.

"అరే! అట్లంటె ఎట్లరా! చచ్చింది దేవత అయితదట. నువ్వు విందులు చేయ కుంటే దాని జీవాత్మ ఈ ఊరినిపట్టుకొని ఏళ్ళాడుతుంటది. చెప్పింది ఇను, ఎంత కావాల్నో చెప్పు. ఇస్త. ఇంత తాగుడు పోయించు"

"దొరవారూ! మీ అసువంటి దాన కర్నున్ని చూడనేదుండి. వద్దంటే అప్పు లిచ్చి దినవారాలు చేయిస్తున్నరు" దస్తరం ముందు కూర్చున్న జగన్నాధం శివయ్యను పొగిడాడు.

"బతికినోల్లకు పూటకులేదు, చచ్చిం దానికి విందులేమ్టికిలేరి. అయినా ఏం చూసి బాకీపెట్టరుండి. పెంటడు నిండ మునిగి ఉన్నడు?" వెంకయ్య వేయాల్సిన ప్రశ్న వేశాడు.

"అదేందిర్రా! అట్లంటవు, పెంటడు లగ్గం చేసుకోడా! వానికి పిల్లలు పుట్టరా?"

"నేను లగ్గం చేసుకోనుర్రని. బాంచోల్లను పుట్టించటానికి పెండ్లెందుకుండి. మా అయ్య నన్ను బాంచోణ్ణిచేసి పుట్టించిండు. చాలు, నేను కూడ బాంచోళ్ళను పుట్టించాల్నా ? మీరు నాకు బాకీ ఇయ్యొద్దు, నేను లగ్గం చేసుకోవద్దు."

"రే! చిన్నగ చెప్తాంటే ఇంటలేరు, లంజకొడుకుల్లార ! ఆ చచ్చినముండ గంజో, గంజో అని చచ్చిందిట. ఇప్పుడది ఊరు పట్టుకుని తిరుగుతుంటది. మీకేంది మీ సంగతి చూసుకుంటార్రు. నేను ఊరిసంగతి చూడాలె. ఇన్నవా? ఎంత కావాల్నో బాకీ తీసుకో, దిన వారాలు చెయ్యి ఇన్నవా? అగో శాస్త్రుల్లు గారుకూడ వస్తార్రు" అని వచ్చే శాస్త్రుల్ల గారికి స్వాగతం పలికి కుర్చీలో కూర్చుండబెట్టి విషయం వివరించి ధర్మం చెప్పమన్నాడు.

"అయ్యాగారూ! గా చచ్చింది గంజి లేక చచ్చింది. మేం కల్లుతాగితె దానికి అందుతాదుండి బాంచను, నాలం చెప్పండి" వెంకడు అడిగాడు.

శాస్త్రుల్లగారు తల గోక్కున్నాడు. సుదీర్ఘంగా ఆలోచించసాగారు. అందరూ మౌనంగా ఉన్నారు. శాస్త్రిగారి తీర్పు కోస ఎదురుచూస్తున్నట్లున్నారు.

"దొరవారూ! ధర్మం కాలాన్నిబట్టి మారుతుంటుంది. యుగధర్మాన్నిమించిన ధర్మంలేదు ద్రౌపదికి అయిదుగురు భర్తలు, అది ఆనాటి ధర్మం. ఈ నాడు చెల్లదు, శాస్త్రంలో దినవారాలు చెయ్యమన్నారు గాని శక్తినిమించి చేయమన లేదు. రాముడు దశరథునికి గారపిండితో పిండాలు పెట్టినాడు. 'యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నా స్తస్య దేవతాః' అన్నారు. ఉన్నదానిలో దినవారాలు చేయమన్నారు గాని అప్పుచేసి చేయమనలేదు" శాస్త్రుల

వారు చెప్పి ఊరుకున్నారు.

"శాస్త్రిగారూ! మీరు వాండ్ల పక్షం వహిస్తున్నారు" శివయ్యే మండిపడ్డాడు.

"ధర్మానికి పక్షపాతంలేదు, వస్తా దొరవారూ" అని లేచి సాగిపోయారు శాస్త్రిగారు. చూస్తూ ఉండిపోయాడు శివయ్య. అతనికి అంతా విచిత్రంగా ఉంది. శాస్త్రిగారు కూడా మారిపోతున్నారు.

"అరే పెంటిగా! చిన్నగ చెప్పుతె నీకు నెత్తికెక్కుతలేదు. తీసుకుంటవా అప్పుతీసుకుని దినవారాలు చెయ్యి లేకుంటే తీసుకున్న అప్పు కక్కి ఈడి నుంచి కదులు, ఇన్నవా?"

జనంలో కలకలం బయల్దేరింది. ఏం చేయాలో ఎవరికీ అర్థం కాలేదు. తలా ఒక మాటన్నారు. ఎవరేసుంటున్నదీ అర్థంకావడంలేదు.

"ఉన్నట్లుండి తెమ్మంటె యాడినుంచి తెస్తవండి?" వెంకడు తెగేసి అడిగాడు

"లేకుంటె దావాపెట్టి జేలుకు పంపిస్తా శివయ్యంటే ఏందో నీకు అర్థం అయితలేదు. తీసుకో ఎంత కావాల్నో—ఇయ్యాళరాత్రికి గూడెంలో ఇందుకావలె. కాదంటవా జేలుకు తయారుగుండు. ఇన్నవా ?"

"పంపుండి జేలుకు ఆడ ఇంత బువ్వన్న పెడ్తరు గద మల్లొచ్చేటాల్కల్ల బాకీ ఉండకుండ అయితది తయారుగున్ననండి, పంపుండి ఇగో బేడీ లేయిశిచుండి" చేతులు ఎత్తి చూపించాడు పెంటడు.

తెగపడ్డవాణ్ణి ఏం చేయడం? ఏమీ అర్థంకాలేదు శివయ్యకు. కోపంతో మండిపోతున్నాడు. కళ్ళు చింతనిప్పులవుతున్నాయి. కాళ్లూ, చేతులూ వణుకుతున్నాయి.

"ఒరే నర్సిగా! వీణ్ణిపట్టి చెట్టుకు కట్టెయ్యరా చూస్త తడాఖా! ఏమనుకుంటాండో గాడ్డికొడుకు. పానంతీసే ఈణ్ణించి పంపుత. వీడు కూడ వీని అమ్మను చేరుకుంటడు" గట్టిగా అరిచాడు శివయ్య. అరుపుకు ఇల్లు దద్దరిల్లింది

జగన్నాథం దస్తరం వదిలి ఎవరికీ చెప్పకుండా జారుకున్నాడు— శివయ్యకు రెండు వేళ్ళు చూపించి

"ఏమంటావురా దొర చెప్పినట్లు ఇను. గాడ్డి కొడక!'' అంటున్నాడుగాని నర్సిమ్మ ఉన్నచోటు నుంచి కదల్లేదు.

శివయ్య మండి పడ్డాడు. వీడూ వాళ్ళలో కలవలేదు గదా అని భయపడ్డాడు.

"అరే! నర్సిగా బొమ్మోలె నిలపడ్డవేమిరా! పడ్తవా? నన్ను పట్టమంటవా ?"

నర్సిమ్మ బల్లెం పట్టుకొని ముందడుగు వేశాడు. వెంకడు వచ్చి పెంటనికి చాటు నిల్చున్నాడు. ఉన్నజనం సొంతం పెంటణ్ణి చుట్టివేశారు. నర్సిమ్మకు పెంటడు అందేట్టు లేదు. అయోమయంలో పడ్డాడు నర్సిమ్మ. బల్లెం చేతులోంచి జారుతుంది. నిస్సహాయుడయి శివయ్యను చూచాడు.

"బాకీ చేయకుంటె పానం తీస్తడా? పెంటడి నెందుకుండి అందరిని చంపుండి. ఊరిని పీనిగలపెంట చెయ్యండి. కాని య్యుండి ఎంతమందిని చంపుతరో చూస్తం. అన్నాలంగ అప్పులు పెట్టి వడ్డీలు పెంచి కూడు పెట్టక కూలి

ఇయ్యాక ఈ ఊరినంత పశులదొడ్డి చేసిగ్రను. కుక్కినపేలోలే పడుంటే ఇంకా కుక్కుత్తాను. కుక్కుండి, చంపుండ్రి ఇంత పాపం ఊరికే పోతదా ! పోరలు లేకుండ అయిగ్రను కద. ఇగ అందరిని చంపుండి సుబద్రమ్మ, నువ్వు ఉట్టికట్టు కొని ఊరేగుగ్రని. ఊరేగవయ్యా-ఊరేగు, రా ఇంకా కూచున్నవేం. చంపు ఎంత మందిని చంపుతావో ఊం చంపవేం" బయటి నుంచి వచ్చిన బ్రహ్మయ్య ఉద్రేకంగా శివయ్య ముందుకు ఉరికాడు. పైపంచె అందించి ఉరి తీయమన్నాడు.

శివయ్యకు అంతా అయోమయంగా ఉంది. అంతా కటిక చీకటిలా ఉంది: ఆకాశం విరిగిపడినట్లూ, సముద్రాలు ఇంకిపోయినట్లూ, సూర్యుడు నేలకూలి నట్లూ ఉంది. ఏంచేయాలో అర్థంకాలేదు. చంపమని మీదికి వచ్చే బ్రహ్మయ్యను ఏంచేయగలడు? చావడానికి సిద్ధంగా ఉన్న జనాన్ని ఏంచేయగలడు? వారంత ఒక్కుమ్మడిగా తనమీద పడి ప్రాణాలు బలిగొంటె ఏం చేయగలడు ? తానెంత? తన శక్తి ఎంత అర్థంఅయింది. ఎంత పెద్ద పామైతేనేం చలిచీమలకింద నిలువ గలదా ? ఏం చేయాలి తాను ? శివయ్య దిగ్గున లేచి నుంచున్నాడు. గబగబా లోనికి ఉరికాడు. తలుపులు దభాల్న వేసుకున్నాడు. అయిపోయినాదిర గాడ్డి కొడుకుల్లార ! రేపణ్ణించి ఏంటింటరో చూస్త" గట్టిగా కేక పెట్టాడు. కాని ధ్వనిలోవణుకు కనిపిస్తూంది. భయం వ్యక్తం అవుతూంది.

"చూస్తం మేంగూడ. తిండిలేకుంటే మాడి చస్తం. నీపనికి అయితేరాము. చూస్తం ఎవరు గెలుస్తారో - రాముడే గెలుస్తడో-రావణాసురుడు గెలుస్తడో?" బ్రహ్మయ్య గట్టిగా అన్నాడు. అతని దృష్టిలో స్థిరత్వం ఉంది. పట్టుదలఉంది. ప్రాణానికి తెగింపు ఉంది.

"అంతే చూస్తం - తేల్చుకుంటం. శివయ్యా గెలుస్తడో! మేం గెలుస్తమో!" అంతా ఒక్కుమ్మడిగా అన్నారు. అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోయారు.

శివయ్య ఇంకా వణుకుతూనే ఉన్నాడు

శివయ్య ఇంకా వగరుస్తూనే ఉన్నాడు.

17

"చూస్తం - తేల్చుకుంటం" అని ఆవేశంగా అన్నది గూడెం. ఉద్రేకంలో అన్నారు జనం. కాని వాస్తవంగా రంగంలోకి దిగుతే "తేల్చుకోవడం" అంత తేలికకాదని తెలిసివస్తూంది. బానిసత్వం అన్నా, బంధం అన్నా సాయ-కాలాని కల్లా శివయ్యవాళ్ళో గింజలుపోసేవాడు. ఆకలి ఆరడానికి అవి పనికి వచ్చేవి. గూడెం పనులు బంద్ చేసింది. తిండి బంద్ అయింది. ఏదిలేకున్నా మనిషి జీవించగలడు. తిండిలేకుంటే జీవించడం కష్టం. గూడేనికి ఏదీలేదు. ఉన్నదే తిండి. అది కూడా ఆగిపోయింది. తిండి గింజలను మించిన రాజకీయంలేదు. అది ఆగితే అంతా లొంగివస్తారు.

గూడెంలో నిప్పురాజటంలేదు. జనం ఆకలితో అలమటించిపోతున్నారు. పసి పిల్లలు పాలులేక తల్లడిల్లి పోతున్నారు. గూడెం సొంతం పాడుబడ్డట్లుంది. నిర్జీవంగా ఉంది. నిరామయంగా ఉంది. శక్తిహీనంగా ఉంది. శ్మశానంలాఉంది.

"ఎంకన్నా ఆకలి మండిపోతున్నదిర! ఎన్నాళ్ళని ఇట్లుంటం? అగో చూడు పోరలు అన్నుపట్టిఏడుస్తాన్రు అరే తిండికి లేనోడు గెలిచిన్రాద యాణ్ణన్న" ధర్మయ్యకు చేతులు వచ్చినప్పటినుంచీ ఆకలి ఎక్కువయింది.

"నీయవ్వ గిదంత గా బమ్మయ్య చేసిండు - పోదాంపారి వానింటిమీదకి" పిచ్చయ్య నేలమీద ఊసి లేచి నుంచున్నాడు.

దొరకాడికిపోయి కాళ్లు పట్టుకుందం. ఇంతగంజన్న పోస్తాడు" ముసలియల్లమ్మ మూలిగింది. లేవలేక కూలబడ్డది.

"అవ్వా! ఆకలి. అయ్యా! ఆకలి" గూడెంలో ప్రతిగుడెసె నుంచీ ఆకలి కేకలు వినవస్తున్నాయి.

ఆకలిని మించిన ఆపదలేదు. అది గూడాన్ని ఆవహించింది. పెంటయ్య డొక్కకూడా మాడుతూంది. నిగ్రహించుకుంటున్నాడు. కానీ ఆకలికేకలు వింటుంటే గుండెమండుతూంది. శివయ్య తమను మోదుస్తున్నాడు. కక్ష తీర్చుకుంటున్నాడు.

"నీయవ్వ గా శివయ్యగాని తల పగులకొట్టి గింజలు తెచ్చుకుందాంపారి. ఆ నాడే ఖతం చెయ్యాల్సింది. బమ్మయ్య ఆపిండు లేరి పోదాం. వాడొక్కడు, మనం ఇందరం" అన్నాడు పెంటయ్య- పళ్ళు పటపట కొరికాడు- నిజంగానే శివయ్యను నరుకుతున్నట్లు అభినయించాడు

"అరె! పెంటిగా! శాన గరంగున్నవు గని- నువ్వు శివయ్యను చంపుతవు, పోలీసోళ్ళొచ్చి పట్కపోతరు. మళ్ళ ఇంకో శివయ్య ఎలుస్తాడు. వీండ్లది రావణాసురుని సంతతి- తలకాయపోతుంటె ఇంకోటి మొలుస్తుంటది" అప్పుడే ఆడికి చేరిన బ్రహ్మయ్య అన్నాడు.

"ఇగ చూడు, బళ్ళగోదాం పెట్టిండు. ఆ గింజలూటీ చేస్తం. ఆకలికి ఆగలేకుండన్నమే బ్రహ్మయన్నా" వెంకడు నీరసంగా అన్నాడు.

"తప్పు అలా చేయరాదు. మనం లూటీ చేస్తాం ఇప్పటికి ఆకలి తీర్చుకుంటాం. పోలీసులువచ్చి మనమీద నేరం మోపుతారు. మనను దొంగలను తాగుబోతులను చేస్తాడు శివయ్య. మనం మనుషులంగా శివయ్యను ఎదురుకోవాలి. దొంగలంగాకాదు. నేను గవర్నమెంటుకు రాశాను. ఆ గింజ మనకేదక్కుతుంది."

"సర్కార్ల అంతా శివయ్య మనుసులే కాదుండి. ఆడ మనసూట ఎవడు ఇంటడు?" ధర్మయ్య సందేహం వ్యక్తపరచాడు.

ధర్మయ్యా! పరిస్థితులు మారుతున్నాయి. కాకుంటె శివయ్య నన్నీఊళ్ళో ఉండనిచ్చేవాడా? మిమ్మల్ని ఇలా బతకనిచ్చేవాడా? ఇప్పటికే మిమ్మల్ని నన్నూ మసిచేసేవాడు. శతాబ్దాల బానిసత్వం పోవడానికి పోరాటం జరుపుతున్నాం. స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు బలికోర్తాయి. ఎన్ని కష్టాలయినా ఓర్చుకుని నిలబడ్డప్పుడే మనం దాన్ని సాధించగలం''

''అమ్మా! పావనమ్మా! నీ మాటలు

చతుర

శాన బాగున్నాయి. కాని ఆకలిని ఆర్పె టట్టు లేవమ్మా! శివయ్యకాళ్ళని పట్టుకో వాలె. గోదాంనుంచి గింజలన్న తెచ్చు కోవాలె. నీ మాటలింటె కడుపు నిండది. నీ మాటలినే ఈడికొచ్చినం. ఇగ ఇనం" పిచ్చయ్య వెటకారంగా అన్నాడు.

"ఒరే పిచ్చిగా! ఏమంటున్నావురా! దేవతను తిడ్తున్నావుర గాడ్దికొడుక— పురుగులుపడి చ స్తవు. అరే ఎన్నడన్న పూర కడుపుకు తిన్నావుర. ఎన్నడన్న అందరం కలిసి పన్నాంర! నలుగురి తోటిచావు పెండ్లితో సమానం కాదుర. అందరం కలిసి చస్తున్నం. గాడ్దికొడక ఏడవకు, చెంపలేసుకో" ధర్మయ్య అన్నాడు—తాను లెంపలు వేసుకుంటూ.

"పిచ్చయ్యా! మిమ్మల్ని చూస్తుండే నా కడుపు తరుక్కుపోతూంది. మీకు తిండి దొరకని నాటినుంచే నేనూ తిండి మానేశాను. చూడండి డొక్క" అని చూపించింది పావని.

"అమ్మా! తల్లీ నువ్వు ఉపాసాలుం టున్నావా?" ముక్తస్వరంగా అన్నా రంతా.

"ఇదిగో ఇవ్వాళ నా జీతం వచ్చింది. ఇదిగో డబ్బు" అని ధర్మయ్యకు అం దించింది. "గింజలు కొని గంజి కాచండి. ఎవరికివారు కాదు. ఒకేచోట కాచండి. అందరం తాగుదాం. నేనూ మీతోనే ఉంటా" పావని పలికింది.

"అమ్మా! అనరాని మాటన్న తల్లీ మన్నించు. నువ్వు దేవతమ్మా. మా కోసం దేవుడు నిన్ను పంపిండమ్మా. అమ్మా గరీబోల్లమంత అంతేనమ్మా అమ్మా! నన్ను మన్నించు తల్లీ" అని కాళ్ళమీద పడ్డాడు పిచ్చయ్య.

పిచ్చయ్యను కాళ్ళమీద నుంచి లేవ నెత్తింది. "పిచ్చయ్యా! మేలుచేసే వాణ్ణి గుర్తించటం కష్టమయ్యా! గొర్రె కసాయివాణ్ణే నమ్ముతుంది"

"అయ్యో! ఎంత అన్నాలం జరి గింది. పట్నం పోయిన.ఇప్పుడే వస్తాన్న అన్ని తెలుసుకున్న. ఇగ ఉపాసాలుండె డిది లేదు. కుండలమ్మిన పైకం తెచ్చిన. ఇగోనె పైకం" నోట్లు చేతిలో ఎట్టుకుని గంతులేశాడు కొమరయ్య "పైకం శివయ్య కిచ్చెడిది లేదు"

నీయవ్వ "ఇగేం చేస్తడే శివయ్య. ఇరకున పడ్డదె శివయ్య" అని గంతు లేశాడు పిచ్చయ్య. పెంటయ్య, వెంకయ్య వంట ప్రయత్నాల్లో పడిపోయారు. గంజి కాచుకుని అంతా వరసగా కూర్చుని తాగుతుంటె అందరికీ సంబరంగా ఉంది. అదో కొత్త వింతగా ఉంది.

"మల్లిని చూసినవా దొరిల్లిడిచి వస్త లేదు. కూటికి చస్తమని బుగులు దానికి" వెంకడు అన్నాడు గంజి చప్పరిస్తూ.

"ఒరే ఎంకన్నా! దాని మాట ఎత్తకురా. అది చచ్చిందాంట్ల లెక్క. నాకు అమ్మ లేదు, అక్క లేదు" అన్నాడు పెంటయ్య.

గూడెంలో ఉమ్మడి జీవితం బాగానే సాగుతూంది. పావని అక్కడే మకాం పెట్టింది బ్రహ్మయ్య గూడెంలో ఉండే పనులు చేసుకుంటున్నాడు. కొమరయ్యా సారె అక్కడే తిరుగుతూంది. పావని వారికి ప్రపంచాన్ని గురించీ, వస్తున్న రావలసిన మార్పులను గురించీ వివరి స్తూంది. శుభ్రంగా ఉండడాన్ని గురించి బోధిస్తూంది. ధర్మయ్యకు ఇదంతా ఆనందంగా ఉంది. చేతులెత్తి పాటలు

పాడుతున్నాడు.

కూర్చుని తింటే గుట్టలు కరిగిపో తాయి. కూలి సంపాదిద్దామని వెంకడూ, పెంటయ్య పొరుగూళ్ళకు బయల్దేరారు. భూస్వాములు ఎవరూ పనికి రానివ్వం అన్నారు. అంతటితో ఆగిపోలేదు. పంటలు కోతకు వచ్చాయి. గింజ రాలిపో యేట్లుంది. శివయ్య పొరుగూళ్ళ నుంచి కూలీలను పిలిపించాడు. వెంకడూ, పెంటయ్యా పొరుగూళ్ళకు వెళ్ళారు. కూలీలకు తమ బాధలు వ్యక్తపరిచారు. జరిగిన కథంతా చెప్పారు. తమ ఊరికి కూలికి రావద్దని ప్రతిమలాడారు. శివయ్య ప్రయత్నాలు ఫలించలేదు. ఒక్క కూలి కూడా ఆ ఊళ్ళో అడుగు పెట్టలేదు.

పరిస్థితి విచిత్రంగా ఉంది. పొలాల్లో పంట ఉంది. ఇంట్లో శివయ్య ఉన్నాడు. గూడెంలో కూలీలున్నారు. కూలీలు, బానిసలు, కూటికి లేనివాళ్లు—శివయ్యకు వ్యతిరేకంగా కట్టు కట్టారంటే విపరీతంగా ఉంది. వింతగా ఉంది. చోద్యంగా ఉంది. జనం కళ్ళప్పచెప్పి చూస్తున్నారు. చుట్టుపట్ల అందరూ ఆసక్తికరంగా పరిశీలిస్తున్నారు.

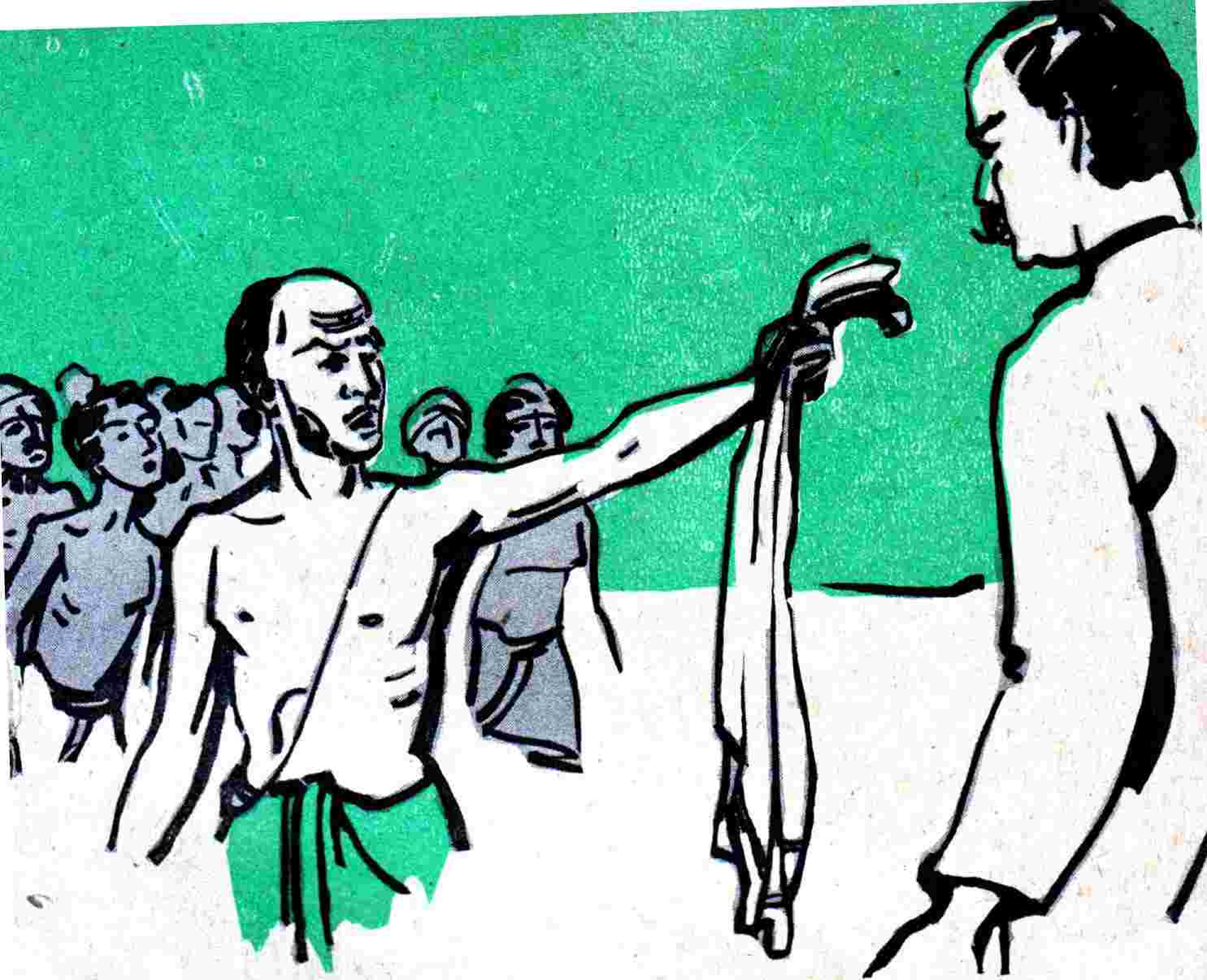
18

శివయ్య పరిస్థితి విచిత్రంగా ఉంది. ఒకనాడు అతన్ని చూస్తే పిట్టలు సైతం నీరు తాగలేదు. ఇప్పుడు అతన్ని చూచి పిట్ట సైతం బెదరడం లేదు. ఊళ్ళో అతన్ని ఎదిరించిన వాడు లేడొకనాడు. ఇవ్వాళ అతనికి అనుకూలుడు లేడు. శాస్త్రిగారూ-జగన్నాథం కూడా అతని ఇంటికి రావడం లేదు. నర్సిమ్మ పశువులకు మేత వేస్తున్నాడు. అంతే మేపడానికి తీసికెళ్ళడం లేదు మల్లమ్మ ఇంటిముందు కళ్ళాపి చల్లుతూంది. ఇంత ఉడకేసి పెడ్తూంది. వాళ్ళిద్దరూ లేకుంటే శివయ్య పని మరీ కడహీనం అయిపోయేది.

శివయ్యకు ఏమీ తోచటం లేదు. చూస్తూ చూస్తూ తన దొరతనం కూలిపోయింది. పెత్తనం రాలిపోయింది. అధికారం అంతరించింది. అస్తమించింది. అతని మాట చెల్లడం లేదు. అతని పనులు జరగడం లేదు, అందుకు కారణం అతని దౌర్జన్యం. అతడు చేసిన అక్రమాలు - అన్యాయాలు సాగించిన హింస. ఆ విషయం అతడు గుర్తించ లేదు. అధికారానికి వివేకం ఉండదు. విచక్షణ ఉండదు. విజ్ఞానం ఉన్నా పని చేయదు. శివయ్య వాస్తవం గుర్తించ లెదు. సాధించాలనుకున్నాడు. జనాన్ని అణగ దొక్కాలనుకున్నాడు. ఊడిపోయిన తన పెత్తనం మళ్ళీ రాబట్టుకోవాలనుకున్నాడు. స్థిరపరచుకోవాలనుకున్నాడు.

శివయ్య పట్నం చేరుకున్నాడు. అక్కడా అతనికి చుక్కెదురు అయింది. పంట పొలంలో రాలి పోతుందనీ, అది దేశానికి నష్టం అనీ తనకు సాయంచేసి పంటను రక్షించి, తద్వారా దేశాన్ని రక్షించాలనీ అధికారులకూ, అధినేతలకూ

చతుర

విన్నవించాడు శివయ్య. బానిస విధానం రద్దయిందనీ, వ్యవసాయ కూలీలకు కనీస వేతనాలు నిర్ణయించామనీ జవాబు వచ్చింది. వాస్తవంగా తాము కల్పించుకుని బానిసల విముక్తి చేయవలసింది గాని శివయ్యకు ఉన్న పలుకుబడిని చూచి మిన్నకున్నాపున్నారు తాము జోక్యం కల్పించుకోకపోవడమే శివయ్యకు మేలు చేయడం అన్నారు.

"శాసనాలు మేమేనయ్యా చేసింది. ఎందుకో ఒకందుకు చేశాం. ఇప్పుడు కాదన్నామనుకో మామీదా దుమ్ము పోసేవాళ్ళున్నారు. ఏదో సర్దుకుపోవాలి. తెగే దాకా లాగకు" ఒక అధినేత శివయ్యకు మిత్రుడు సలహాఇచ్చాడు.

శివయ్యకు అంతా అయోమయంగా ఉంది. గంపెడాశతో పట్నం వచ్చాడు. నీళ్ళు కారిపోతున్నాడు. "సారాయి సుంకం కట్టలేదు. ఇప్పుదాకా రానిచ్చుకోకు" ఒక ఎక్సైజు అధికారి సలహా ఇచ్చాడు

నోట్లో కరక్కాయ పడింది శివయ్యకు జనం సారాయి తాగడం బంద్ చేశారు. తనకు డబ్బు రావడంలేదు. పళ్ళూడ కొట్టి వసూలు చేస్తామంటున్నారు అధికారులు.

మరో పిడుగు నెత్తిన పడింది శివయ్యకు.

"భూ సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టారు. ముందు భూమి దక్కించుకో తరవాత మిగతావి చూసుకోవచ్చు. మనకు బలం భూమి. అది పోతే మనం పోతాం. సుభద్రమ్మకు విడాకులివ్వు. ఆమె కోపాలు దక్కుతుంది పాపం పిల్లలు లేరాయె"

అనే సలహా ఇచ్చాడొక భూస్వామి.

శివయ్య కాళ్ళకింది భూమి జరిగి పోతున్నట్లనిపించింది. తాను పాతాళానికి దిగజారి పోతున్నట్లనిపించింది. మొత్తం భూస్వాములు కలిసి ఏమీ చేయలేక పోయినందుకు వాళ్ళను నిందించాడు. కాళ్ళు నెత్తిన పెట్టుకుని ఊరికి ఉరికి వచ్చాడు.

కుంగిపోతున్న శివయ్యను చూచింది సుభద్రమ్మ. "ఏందండీ అట్లున్నరు. చూసుకుంట ఉరెందుకు పోసుకుంటరు. ఊరికి పోయి ఇట్లెట్ల బతుకుతం ఏదో వాండ్ల మొఖాన పారెయ్యండి. నాకెందుకో బుగులుగ ఉన్నదండి. నా మాట వినండి" బతిమాలుతున్నట్లు చెప్పింది.

"పట్నంనుంచి చచ్చి, చెడివచ్చిన ఇన్ని మంచి నీళ్ళన్న ఇయ్యక పోతివి. నీతులు చెప్తాంటివి నువ్వు కూడ వాండ్లల్ల కలిసినవా ఏమి?"

"అట్ల ఎందుకు అనుకుంటరుండి. మీకు ఇప్పుడు అందరు పగోళ్ళగనే కనపడ్తాను" అని గ్లాసుతో మంచి నీళ్ల తెచ్చి ఇచ్చింది. శివయ్య మంచి నీళ్ళు తాగి, పంచెతోమూతి తుడుచుకుని మంచం మీద కూర్చున్నాడు.

"ఆ ముండ ఉన్నదా?"

"ఎవరు; మల్లిముండా ? పెరట్ల ఉన్నది ఎందుకూ?"

"గా తలుపేసిరా"

ఏందుండీ -పట్టపగలు - మనమింక అయసులున్నమా? సుభద్రమ్మకు అర్థం ఇయింది మరొకటి - ఆమె సిగ్గుపడి వయింది.

"ఏసి రమ్మంటుంటె ఇంటవా ? పోనవా ?" కర్కశంగా గద్దించాడు శివయ్య. సుభద్రమ్మ పిడుగుపడి నట్లు వణకిపోయింది. అంతకు ముందు భార్యను కనీసం కసిరి ఎరుగడు శివయ్య. సుభద్రమ్మకు అన్నీ విపరీతాలు కనిపిస్తున్నాయి. గుండెలోగుబులు చేరింది. తలుపు వేయడానికి వెళ్ళినపుడు ఆకాశాన్ని చూచింది-పట్టపగలే చుక్కలు పొడవలేదు గదా అని.

"కూచో" మాట కర్కశంగా ఉంది. సుభద్రమ్మగుండె గుబగుబలాడుతూంది. పక్కగా నక్కి కూచుంది.

"ఆ ముండ ఇటు రాదుకద. మన మాటలు వినదు కద"

"అదేందుండి-దానికి బయపడ్తరు?"

"వాండ్లకు బయపడే కాలమొచ్చిందే"

"ఏందో నుండీ నాకు బుగులు గున్నది. బ్రహ్మంగారు అన్ని చెప్పిండు గాని వాండ్లకు బయపడే కాలమొస్తదని చెప్పడాయె"

"బ్రహ్మంగారు కాదు బ్రహ్మయ్యగాడు చెప్పుతాండు. ఈ సర్కారున్నదే మన కొంప నిలువున ముంచుతాంది"

"అదేందుండి అట్లంటరు - ఆడంత మనోళ్ళే ఉండిరి"

"అవు ఉన్నది మనోండ్లే. మనమాట మాట్లాడ్తలేరు. మన కొంపలు ముంచుతాను. వాళ్ళ కొంపలు మునుగుతయని తెలుసుకుంట లేరు"

"ఏందుండీ! అసలు సంగతి చెప్పక పోతిరి. మునుగుతాన్నయి మునుగుతాన్నయి అంటాను. నాకెందో బుగులుగున్నది.

"అసలు సంగతేమున్నది ? మన బూములన్ని గుంజుకొని మాల మాదు

చతుం

గుల కి స్తరట. మనం అరక దున్నాలె, వాడు దొరతనం చేస్తడు"

"అదేందుండి అట్లంటరు? ఎన్నడన్న ఉన్నదా? వాండ్లేమన్న మనకుపుట్టినా"

"నీతులు చెప్తుతె నడుస్తలేదు. మనకు బూములు దక్కాల్నంటె నువ్వొక్క పని చెయ్యాలె"

ఏందోనుండి నా కేందో బుగులు గున్నది. ఏంచెయ్యమంటరో చెప్పండి"

"ఏంలేదు, నువ్వు విడాకులియ్యాలె. మనం విడుపు కాయిదాలు రాసుకోవాలె, నువ్వు నన్ను విడుచుకోవాలె. ఇగో కాయిదం తెచ్చిన దస్కతు పెట్టు" జేబు లోంచి కాగితం తీసి మంచం మీద పడేశాడు.

"సుభద్రమ్మ ఆ కాగితాన్ని చూచింది, గడగడలాడిపోతూంది. మంచం మీద ఉన్న కాగితం తాచుపాములా కనిపించింది. పడగ ఎత్తి కాటువేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నట్లుంది. మంచంమీంచి చప్పున లేచింది. ఆమెకు చమటలు పడ్తున్నాయి. గుండె గుబగుబలాడుతూంది, కాళ్ళు వణకుతున్నాయి.

"ఏమండీ! మనం అగ్నిసాక్షిగ పెండ్లాడినముండి, మీరు నన్ను విడిచి పెట్టనని ప్రమాణం చేసిన్రుండి. బాపనాయన మంత్రాలు చదివి పెండ్లి చేసిండుండి"

"చదువనుంటె బాపనాయన అప్పుడు పెండ్లికి చదివిండు. ఇప్పుడు విడాకుల కోసం కూడ చదువుతడు ఊఁ, పెట్టు దస్కతు" శివయ్యలో కర్కశత్వం పెరుగుతూంది, కఠినంగా ప్రవర్తిస్తున్నాడు; ముఖంలో క్రౌర్యం తాండవం ఆడుతూంది.

"ఏమండీ ఇది పవిత్ర బంధముండి, నూరేళ్ళ పంటుండి, మనం బతికినన్నాళ్లు కలిసి ఉండాల్నుండి, వద్దండీ, ఈ పని చేయించకండి, మీకు దండంపెడ్తనండీ, కాళ్ళు మొక్కుతనుండీ" సుభద్రమ్మకు కన్నీరు దుముకుతూంది

కసాయివాడు కత్తిపట్టుకుని నుంచున్నట్లున్నాడు శివయ్య. సుభద్రమ్మను చూచి అతడు కరగలేదు. మరీక్రూరంగా ప్రవర్తించాడు. "ఊఁ నీతులు చెప్పకు. దస్కతు పెట్టు" కాగితంతీసి ఆమె మీదికి విసిరాడు.

పాము తనమీద పడినట్లు కెవ్వుమంది సుభద్రమ్మ.

"ఏమండీ ! మీ కాళ్ళు పట్టుకుంట, మన బంధం బూమితోరాలేదండీ, ఆస్తి కోసం ఈ బంధాన్ని తెంపొద్దండి, ఈ బంధం ఆస్తికంటె గొప్పదండి, భూమి కంటె గొప్పదంటే, చచ్చిందాక ఇది మనను వదలదండీ, వద్దండీ, ఈ పని నాతోని చేయించకండి" చేతులు ఎత్తి, చేతులు జోడించి రెక్కలు తెగుతున్న పక్షిలా బతిమిలాడింది.

అది శివయ్యమీద పనిచేయలేదు. అతనికి ఆస్తి భూతం ఆవహించింది. అది మానవతను మంట కలుపుతుంది, ప్రేమ బంధాలను కూల్చేస్తుంది, కాల్చేస్తుంది, నరునిలో మానవతను మంట కలుపుతుంది.

"దస్కతు పెడ్తవా లేదా?" అని సుభద్రమ్మ జుట్టుపట్టుకొని, వంచి గుద్ద సాగాడు.

సుభద్రమ్మ పెద్దగా ఏడ్చింది, మొత్తుకుంది. "మీరు నన్ను చంపండి, చీల్చండి కాల్చండి, నేను దస్కతు పెట్టను" ఆమె

అరుస్తూంది, కేకలు పెడ్తూంది, జుట్టుపట్టుకుని వదలడంలేదు శివయ్య, దెబ్బలు కొట్టడం మానడంలేదు

కేకలు విని మల్లమ్మ ఉరికి వచ్చింది. తలుపు నెట్టుకుని లోపలికి ఉరికివచ్చింది. నర్సిమ్మ కూడా వచ్చాడు, "దొర్సానీ! దొర్సానీ!" అని అరిచారు.

"అడ్డమొస్తిరా పానా త్తీస్త" అని సుభద్రమ్మను వదిలి కర్ర అందుకొనడానికి వెనక్కు ఉరికాడు. ఇద్దరూకలిసి చాకచక్యంగా సుభద్రమ్మను బయటకి లాగారు. శివయ్య కర్రపట్టుకుని వెనక్కు తిరిగాడు "పానా త్తీస్త" అని కర్ర లేపాడు.

"దొరా!" అని కేకపెట్టింది మల్లమ్మ. ఆ కేకలోని ఆవేశానికి బొమ్మలా నిలబడిపోయాడు శివయ్య.

శివయ్య మల్లమ్మను చూచాడు. ఆమె ముఖం ఎర్రబడుతూంది. కళ్ళు జ్యోతులవుతున్నాయి. ఆమెకు శివం వచ్చేట్లుంది. గ్రహించాడు శివయ్య. కర్ర పారేసి విసురుగా దొడ్లోకి వెళ్ళిపోయాడు.

సుభద్రమ్మ తల దిమ్ముపట్టింది. క్షణం ఏమీ కనిపించలేదు. చూపందుతె మొదలు కనిపించింది కాగితం. లేచిపోయి పరపరా కాగితాన్ని చించేసింది. "నర్సిమ్మా! నన్ను మావాండ్ల ఇంటికి తోలిరా" అని చరచరా వాకిట్లోకి నడిచిపోయింది. మళ్ళీ ఏమనుకుందో వెనక్కు వచ్చింది. మల్లి చేతులు పట్టుకుంది.

"మల్లీ! ఇవి చేతులుకావు కాళ్ళనుకో. మా అయనను కాపాడు. ఈ ఇల్లు వదలిపోకు. ఏమంటవ్. చేతుల చెయ్యేయ్యి"

మల్లమ్మ బొమ్మలా నిలబడి ఉంది. యాంత్రికంగా చేతిలో చేయివేసింది.

సుభద్రమ్మ వెళ్ళిపోయింది. నర్సిమ్మ ఆమె వెంట వెళ్ళిపోయాడు.

మల్లమ్మ నుంచునేఉంది. ఆమె కళ్ళ వెంట ధారాపాతంగా కన్నీరు కారుతూంది. తాను పరమయ్యను పెళ్ళాడింది. తనను పెళ్ళాడటానికే పరమయ్య విడిపోయాడు. పరమయ్య వస్తాడనే ఆశతో ఈ బానిసత్వంలో జీవిస్తూంది. ఇప్పుడు శివయ్యా, సుభద్రమ్మా విడిపోయారు. తన బతుకే అంతా? విడదీయడంతప్ప కూర్చలేదా? ఇంతలో మరో ఆలోచన వచ్చింది నర్సిమ్మ వెళ్ళిపోయాడు. ఈ ఇంట్లో తానూ-దొర. గూడెం ఏమనుకుంటుంది? ఇప్పటికే తనమీద ఆడి పోసుకుంటూంది? ఏం చేయాలి? వెళ్ళడానికి మాత్రంవీల్లేదు.

"ఏయ్ లంజముండా! ఎల్లు. ఇంట్ల నర్సిమ్మకూడా లేడు. దొరతోని కులుకుతావా? ఎల్లవేముండా" ఇంటిముందు నుంచొని పెంటయ్య అరుస్తున్నాడు.

"అమ్మా!" అని పెద్దగా ఏడ్చింది మల్లమ్మ. తరవాత నోట్లో కొంగుపెట్టుకుని దొడ్లోకి ఉరికింది.

19

సుభద్రమ్మ వెళ్ళిపోయిన ఇల్లు పిట్టలేచిపోయిన గూడులా ఉంది. ఇల్లంతా

బావురు మంటూంది. వెలవెలపోతూంది. కళావిహీనంగా ఉంది. పాడుబడిన ఇల్లులా ఉంది. శివయ్య అదోలా ఉన్నాడు: అతని అధికారం అస్తమించింది. వైభవం విరిగిపోయింది. ఏకాకిగా ఏడుస్తున్నాడు

శివయ్య ఉదయంలేచి వచ్చి వసారాలో కూర్చుంటాడు ఆ సంరంభం లేదు. ఆ సందడి లేదు. వంటరిగా కూర్చుంటాడు. వాకిలి సాంతం ఖాళీగా ఉంది, నిశ్శబ్దంగా ఉంది, శ్మశానంలా ఉంది. శివయ్యకు ఎదురుగా డస్కు ఉంది. పక్కన బీరువా ఉంది. కాని డస్కు ముందు మనిషిలేడు. మల్లమ్మ చాయ్ తెచ్చి ఇస్తుంది. అందుకుని తాగుతాడు.

మల్లమ్మను చూస్తాడు. ఎందుకో ఆమెను చూసే [illegible] కలుగుతుంది, మల్లమ్మకు తాను అన్యాయంచేశాడు. పరమయ్యను పారిపొయ్యేట్లు చేశాడు. ఆమెను హింసించాడు. పిడికెడు నూకలు తీసికెళ్ళిందామె. తాను ఆమెను చావబాదాడు. మల్లమ్మ తనను విడిచి వెళ్ళిపోవచ్చు. ఊరంతా విడిచిపోయింది. ఆమెకు అవకాశం వచ్చింది. అన్న పెంటయ్య అనేక దుర్భాషలాడాడు. అయినా ఆమె తననువిడువ లేదు. ఆమె తన కిపుడు రక్ష. తాను నమ్ముకున్న భూములు, అధికారం, అప్పులు తుదకు తనభార్య తనకు కాలేదు. తన రక్షణకు రాలేదు. మల్లమ్మ తనను విడిచి వెళ్ళిపోతుందేమోనని గుబులు పట్టుకుంది.

"మల్లమ్మా!" తొలిసారి "అమ్మా!" అని పిలిచాడు శివయ్య.

పనిలోఉంది మల్లమ్మ. పైటకు చేతులు తుడుచూకుంటూ వచ్చి నిలబడింది.

"మల్లమ్మా! నీకు శాన అన్యాయం చేసిన నేనే పట్నంపోత. పరమయ్యను తెస్త. బాకీ రద్దుచేస్త, నువ్వు ఈడనే ఉండు. ఇన్నవా?" ఆశపెట్టి ఆమెను పంచాలనుకున్నాడు.

"అట్లనే" అని వెళ్ళిపోయింది.

దొడ్లో పశువులు అంబారావాలు చేస్తున్నాయి. వాటిని విడువక చాలరోజులయింది. వాటిని తోలుకుపోవడానికి నర్సిమ్మకు భయంగా ఉంది. శివయ్యకూ భయంగానే ఉంది. అతను బయటికి వెళ్ళలేకపోతున్నాడు. పొలాల్లో పంట పండి ఒరిగి ఉంది. ఒక్కసారి కళ్లారా చూచుకుని వద్దామనుకున్నాడు. వెళ్ళడానికి భయంగా ఉంది. బుగులుగా ఉంది. గుండె గుబగుబ లాడుతూంది ఊరిని వణికించాడు శివయ్య. ఇప్పుడు ఊరిని చూచి వణికి చస్తున్నాడు శివయ్య.

దీనికంతటికీ కారణం ఎవరు? పాపని. పాపనిని తానేమీ చేయలేకుండాఉన్నాడా? ఎందుకు? తానెందుకు చేయలేడు. పాపనిని ఖతం చేస్తే? పాపని ఎక్కడుంటూంది? గూడెంలో! అక్కడ మానవ దుర్గం ఉంది ధాన్ని ఛేదించాలి. ఆమెను అంతం చేయాలి. అంతేనా? అంతే! అయినా ఎంతకాలం బతగ్గలరు కూలి జనం! కూటికి లేకుంటే వారే లొంగి వస్తారు. చూత్తాం. "నర్సిమ్మా!" పిలిచాడు. నర్సిమ్మ వచ్చి నుంచున్నాడు.

"నర్సిమ్మా! నీపేర భూమి రాసిస్త సొర దుకణం నీపేర పెడ్త"

"అట్లనేసుండి"

"నర్సిమ్మా! నీ మనసులోని కోరిక నాకెరికె. మల్లమ్మ నీక్కావలె అంతెనా?"

"అవు దొర అంతే. అది చేయిరి నీ కాల్మొక్త"

"చేస్తరా! జర ఓపిక పట్టు. బల్లెం బాగున్నాదిర"

"బాగున్నాది బాంచెను చూడుండి"

"అరే, తుప్పు పట్టిందిరా! తోము. తళతళ మెరవాలె ఇన్నవా!"

"అట్లనే బాంచను" బల్లెం తీసుకుని బావిదగ్గరికి వెళ్ళిపోయాడు. మల్లమ్మ నీళ్ళు తోడుతూంది. ఆమెను చూడగానే నర్సిమ్మ పళ్ళువెడెక్కింది. "మల్లీ ఇటురా జర నీళుపొయ్యి" ఆమె బొక్కెనతో నీళ్ళు పోస్తుంటే నర్సిమ్మ మల్లమ్మనే చూస్తున్నాడు. బల్లెం కడగడంలేదు.

"అన్నా! ఏంది అట్ల చూస్తున్నవ్,"

"అట్లెందుకంటవే! నిన్నేచూస్తున్న."

మల్లమ్మ బొక్కెన ఎత్తేసి అక్కన్నుంచి వచ్చేసింది. ఆమె గుండె గుబ గుబలాడుతూంది. ఏదో భయంగాఉంది, వంటింటి కిటికీలోంచి చూసింది.

నర్సిమ్మ బల్లెం పదును పెడ్తున్నాడు పదును పెడ్తున్న బల్లెం మల్లమ్మ కళ్ళల్లో మెరిసింది. ఆమె గుండెలో భగ్గున మంట మండింది. ఏదో కుట్ర జరుగుతూంది అని గ్రహించింది. జాగ్రత్తపడాలనుకుంది. అప్రమత్తంగా వ్యవహరించాలనుకుంది.

రాత్రి భోజనాలయినాయి—మల్లమ్మ పక్క వేసింది. శివయ్య మంచంమీద కూర్చుని సిగరెట్టు కాలుస్తున్నాడు.

"దొరా! ముంగల మనసొల్లిపంటి. చలిపెట్టొంది బుగులుగున్నది"

"సరె, అట్లనే పండు"

"దొరా! నర్సిమ్మన్నను లోపట పండపెట్టుకోరి ఊరంతా ఉడుకుతాంది పావనమ్మ పట్నం పోయిందట. గూడెం మనుసులు మంచోరుకాదు"

శివయ్య ఆలోచనలో పడిపోయాడు. పావని ఊళ్ళో లేదు. తన ప్లాను వాయిదా పడింది. మల్లమ్మ చెప్పిందే బాగుంది. ఏది వచ్చినా ముందు మల్లమ్మమీద పడుతుంది. మల్లమ్మను దూరంగానే ఉంచాలి, నర్సిమ్మకు వాడు దాహం తీర్చుకుంటె ఆరిపోతాడు. సాహసం చేయలేడు. తన పని తీరింతరవాతనే మల్లమ్మను అప్పగించాలి. అప్పగించాలా అసలు! అది తరవాత చూతాం అనుకున్నాడు.

"అట్లనే కానియ్యి" అన్నాడు.

నర్సిమ్మ మండిపోతున్నాడు అతని ఆశ నిరాశ అయింది. చాప వేసుకుని గదిముందు మేను వాల్చాడు. తాగి ఉన్నాడు. అయినా నిద్ర పట్టడంలేదు. అతనిలో అగ్గి రగిలింది. ఆకలిగొన్న పులిలా అటూ ఇటూ తిరుగుతున్నాడు. అతనికి శివయ్యమీద మంటగా ఉంది. తనకు మల్లిని అప్పగిస్తానన్నాడు. ఇప్పుడు గదిలోపెట్టి తలుపేశాడు మండిపోతున్నాడు నర్సిమ్మ.

మల్లమ్మ వసారాలో మేనువాల్చింది-చింకి చాపమీద. ఆమెకు నిద్రరావడం లేదు, ఏదో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూంది. రాత్రి గడిచిపోతూంది, అర్ధరాత్రి దాటింది. దూరంగా కుక్కల ఏడుపు వినిపిస్తూంది, కీచురాళ్ళు రొదచేస్తున్నాయి, గబ్బిలాలు ఎగురుతున్నాయి.

ఊరంతా నిద్రపోతూంది, మల్లమ్మ లేచింది, కిటికీలోంచి చూచింది. శివయ్య గుర్రుకొడ్తున్నాడు, నర్సిమ్మ కనిపించలేదు, అతనికి అలికిడి వినిపించలేదు. చప్పుడు కాకుండా ముందరి తలుపుకు బేడం వేసింది, వసారాకు కటకటాల తలుపుంది, అది తీసుకుంది, ఇంటివెనక్కు వెళ్ళింది కిటికీలోంచి చూచింది, నర్సిమ్మ నిద్రపోతున్నాడు, వెనకతలుపు బేడెం వేసింది, నవ్వుకుంది, తాను పులిని బోనులో పెట్టగలిగింది.

మల్లమ్మ వసారాలోకి వచ్చింది, తాళంచెవి చూసుకుంది, బీరువా తెరిచింది, దాన్నిండా కాగితాలున్నాయి, దస్తరం ఉంది. ఈ కాగితాల్లోనే ఊరి బానిసత్వం ఉందని చెప్పాడు ధర్మయ్య. ఈ కాగితాలు-వీటిలోని అక్షరాలు తమను బానిసలు చేశాయి, ఊరిని బానిసలు చేశాయి. ఆ కాగితాలు పాముల్లా కనిపించాయి, తేళ్లలా కనిపించాయి. వాటిని చూస్తే ఆమెకు భయం కాలేదు. అన్నీ చచ్చిన తేళ్ళలా, పాముల్లా ఉన్నాయి. ఆమెలో ఏదో ఉత్సాహం పురివిప్పింది. ఆనందంతో గుండె గంతులువేసింది, అన్నింటినీ తీసింది, దొంతులుగా కింద పేర్చింది.

మల్లమ్మ మళ్ళీ బయటికి పోయింది, ఆమె అన్నీ సమకూర్చి పెట్టింది. చాలా చాలా రోజులుగా ఈ ఆలోచన ఆమె మనసులో మసలుతూంది, కట్టెలన్నీ తెచ్చి పేర్చింది అదొక పెద్ద చితిలా తయారయింది. ఆమె బానిసత్వానికి చితి పేరుస్తుంది, ఆమె ఉత్సాహానికి అంతు లేదు. ఆమె గ్రామాన్ని విముక్తం చేస్తూంది. ఒకని విముక్తికే మనిషి ఉబ్బితబ్బిబ్బవుతాడు. ఆమె గ్రామానికి విముక్తి ప్రసాదించబోతూంది.

మహాశక్తిలా కాష్టం పేర్చింది. అన్నీ

ఒకసారి కాల్చడం ఆమెకు ఇష్టంలేదు. ఒక్కొక్కటీ కాష్టంలో తగలబడుతుంటే చూచి ఆనందించాలనుకుంది.

గూడెంలో పెంటయ్యకు మెలుకువ వచ్చింది, మల్లమ్మమీద అతనికి మహా కోపంగా ఉంది. మల్లమ్మ గూడేనికి మచ్చగా తయారయింది. ఆమె తన అక్కకావడం అతనికి తల కొట్టేసి నట్లుగా ఉంది. ఈ రోజు తేల్చుకోవాలను కున్నాడు మల్లమ్మను అంతమొందించా లనుకున్నాడు, పీడ వదిలించుకోవాలని బయల్దేరాడు.

మల్లమ్మ కాడు మీద కిర్సనాయిలు పోసింది. కట్టెల నన్నిటినీ బాగా తడి పింది. అగ్గిపుల్లగీసి అంటించింది. కట్టెలు భగ్గుమని అంటుకున్నాయి, మండు తున్నాయి. ఆ మంటకు మల్లమ్మ ముఖం వెలిగిపోతూంది. మల్లమ్మ నడికట్టు వేసింది, వెంట్రుకలు చెల్లాచెదరయి వున్నాయి.

మల్లమ్మ ఆ మంటచూచింది, ఆమెలో అమితమయిన ఉత్సాహం పొంగింది. గుండె గంతులు వేయసాగింది, గట్టిగా కేకలు పెడ్దామనుకుంది, అరుద్దామను కుంది, నాట్యం చేతామనుకుంది, వాస్త వంగా శివం వచ్చినట్లుంది ఆమెకు, ఆనందం అవధులు దాటుతూంది.

మల్లమ్మ నిగ్రహించుకుంది. పక్కన కాగితాల బొత్తలున్నాయి. వాటిని చూచింది. చేత్తో అందుకుంది. మంటలో వేస్తూంది ఒక్కొక్క కాగితం. ఖాతా బుక్కులు చించివేస్తూంది.

కాటి మంటకు ఆమె ముఖం ధగ ధగలాడుతూంది. ఆమె మనసు నిగనిగ మెరుస్తూంది. ఆమె జానిసత్వాన్ని తగల బెడ్తూంది! !

గూడెం నుంచి బయల్దేరిన పెంట య్యకు మంటలు కనిపించాయి శివయ్య ఇల్లు తగలబడ్తూంది అనుకున్నాడు. వెనక్కు తిరిగాడు. "శివయ్య ఇల్లు తగలబడుతున్నది. శివయ్య కాలి చస్తు న్నాడు" అని కేకలు పెట్టి అందరినీ లేపాడు. వార్త చిచ్చులా పాకింది. వెంకయ్య లేచాడు. బ్రహ్మయ్య లేచాడు. కొమరయ్య లేచాడు. పావని లేచింది. గూడెం సాంతంలేచింది. ఆశ్చర్యం లేదు. వార్త అలాంటిది.

ధర్మయ్య మంచంలోంచి గబుక్కున లేచాడు. దుమికాడు. అతనికి కాళ్ళు వచ్చాయి. అది గ్రహించినట్లే లేడతను. అందరితో పాటు గునగునా ఉరికాడు. గూడెం సాంతం కదిలింది. ఊరు సాంతం కదిలింది.

"శివయ్య ఇల్లు తగలబడుతున్నది. శివయ్య కాలి చస్తున్నాడు"

అనుస్తూ. కేకలు వేస్తూ ఊరంతా శివయ్య ఇంటి వైపుగా ఉరుకుతూంది

కాడు కాలుతున్నది. కాగితాలు యజ్ఞా నికి ఆహుతి అవుతున్నాయి. మల్లమ్మ పట్టలేక పోయింది. వికటాట్టహాసం చేసింది. ఆ నవ్వుకు కొండలూ, కోనలూ ప్రతిధ్వనించాయి.

శివయ్య గబుక్కున లేచాడు. కిటికీ లోంచి చూచాడు. నాల్కలు చాచి మంటలు మండుతున్నాయి, ఆ మంటలు మల్లమ్మ ముఖాన మండుతున్నాయి. విర బోసినజుట్టూ—వీరాంగనలాంటి ముఖం కాంతులు విరజిమ్ముతూంది. కాగితాలు మంటలో పడేస్తూంది. గ్రహించాడు శివయ్య. "లంజముండా!" అని కేక

పెట్టాడు

మల్లమ్మ మండే ముఖంతో శివయ్యను చూసింది. ఊఁ... ఊఁ... ఊఁఊదేస్త... కూరేస్త ... నరికేస్త,, అరుస్తూంది మల్లమ్మ——శక్తిలా ఉంది. మహాకాళిలా ఉంది. దుర్గలాగుంది.

"అంతా ఉట్టిదే లంజముండా! నా కొంప ముంచినావు. నిన్నేం చేస్తనో చూడు" అని ఉరికాడు. రెండు తలుపులూ బయటి నుంచి గొళ్ళాలు పెట్టి ఉన్నాయి. ఇల్లంతా తిరిగాడు. నర్సిమ్మను లేపాడు. ఇద్దరూ గిజగిజలాడారు. తలుపు కొట్టారు. బాదారు. ప్రయోజనం లేకపోయింది కిటికీ దగ్గరకు చేరాడు శివయ్య. చేతికి అందిందల్లా మల్లమ్మ మీదికి విసురుతున్నాడు. కత్తిపీట మల్లమ్మ ముఖానికి తాకి చీరుకుపోయింది. నొసటి నుండి రక్తం కారుతూంది. మల్లమ్మ లక్ష్యపెట్టడం లేదు. చివరి పుస్తకం మంటలో వేయడానికి ఎత్తింది.

కేకలు. పెడ బొబ్బలతో ఊరు సాంతం అక్కడికి చేరింది. ముందర పావని ఉంది. ఆ దృశ్యం చూచి అంతా చిత్తరువుల్లా నిలబడిపోయారు. చివరి బుక్కు మంటల్లోకి విసిరి పెద్ద కేక పెట్టింది మల్లమ్మ.

పావన్ని గ్రహించింది. ముందుకురికింది.

"మల్లమ్మ! నువ్వు మహత్కార్యం సాధించావు. ఊరంతటినీ బానిస బాధల్నుండి విముక్తం చేశావు" అని గట్టిగా కావిలించుకుంది. ముద్దులు పెట్టుకుంది. ఆమెను ఎత్తుకుని ఎగిరింది. గంతులు వేసింది. ఎదుట మండే మంటకు ఇద్దరూ ధగధగాయమానంగా వెలిగిపోతున్నారు.

వచ్చిన జనం నివ్వెరబోయి చూస్తున్నారు. వాళ్ళకేమీ అంతుపట్టటం లేదు పావని గ్రహించింది

"మల్లమ్మ మన దేవత. ఘన దేవి. మన శక్తి. మన కాళి. ఈమె మహత్కార్యం చేసింది. మిమ్మలను బానిసత్వం నుంచి విముక్తులను చేసింది. మీ అప్పు కాగితాలను మంటపెట్టింది. మీకిహ అప్పుల్లేవు. మీరు బానిసలుకారు. మీ పొలాలు తిరిగి మీకొచ్చేశాయి"

"మా పొలాలు ఇప్పించినమల్లమ్మకీ జై"

"మా బాంచతనం ఇడిపించిన మల్లమ్మకీ జై" ధర్మయ్య ముందుకురికాడు. మల్లమ్మనుఎత్తుకున్నాడు. ఎగురుతున్నాడు.

"మా బాంచతనం పోయెనె
మేమంత మనుషులమైతిమె"

జనం ఆనందంతో గంతులేస్తున్నారు కేరింతలు పెడుతున్నారు. ఆడుతున్నారు. పాడుతున్నారు. అంతా ఆనందంగా ఉంది. అట్టహాసగా ఉంది.

శివయ్య జనాన్ని చూచాడు. లోన నక్కాడు. వీరంతా తన దగ్గరికి బానిసలుగా వచ్చిన జనమే. ఇప్పుడు రుద్రుల్లా వచ్చారు, శివుల్లా వచ్చారు, ఫాలాక్షుల్లా వచ్చారు. వణికి చచ్చిపోతున్నాడు శివయ్య.

—

పెంటయ్యకు అమాంతంగా గుర్తు వచ్చింది.

"శివయ్యగాడేడి? ఆ దొంగ భాడ్ఖావ్ ఏడి?" అని తలుపు దగ్గరికి ఉరికాడు

"ఏడి? వాడేడి? వానిఅంతుతేలుస్తం" జనం అంతా తలుపులమీద పడ్డారు. బాదుతున్నారు. కొడుతున్నారు. ఒకడు గునపం తెచ్చాడు, ఒకడు గొడ్డలి తెచ్చాడు. తలుపులు బద్దలు కొట్టడానికి ఉరుకుతున్నారు.

"ఆగండి" పావని కేక వినిపించింది. అంతా వెనక్కు తిరిగారు. ఆమె గబగబా ఉరికి గుమ్మానికి అడ్డంగా నుంచుంది- చేతులుచాచి.

"మనం మనుషులమా?రాక్షసులమా?. చంపడం - చావడంతప్ప మనకేమీ తెలియదా? చంపడం - ముంచడం వాళ్ళపని. బతికించడం సంపద పెంచడం మనపని. శివయ్యలో ఉన్న శక్తిని మల్లమ్మ కాల్చేసింది. శివయ్య ఆస్తిని నమ్ముకున్నాడు. అప్పులను నమ్ముకున్నాడు. అతడు మనిషిని నమ్మలేదు. మానవత్వాన్ని నమ్మలేదు. అతను నమ్ముకున్న ఆస్తి, అప్పులు నశించాయి. ఇహ అతను చచ్చినట్లే. చచ్చినవాణ్ణి చంపి ఏంచేసుకుంటారు? మనిషి మాంసం తింటారా? మనిషిరక్తం తాగుతారా? వాళ్ల అందరినీ చంపుతారు. మనం అందరినీ బతికిస్తాం. బతికించడం మనపని. శివయ్య చచ్చిన..."

ఇంకామాట పూర్తికాలేదు "అయ్యో చస్తి" శివయ్య కేక వినిపించింది. తలుపు తీసుకుని బల్లెంతో బయటికి వచ్చాడు నర్సిమ్మ. నర్సిమ రుద్రమూర్తిలా ఉన్నాడు. అతని బల్లెం నిండా రక్తం ఉంది.

శివయ్య లోన గిలగిలా తన్నుకుంటున్నాడు.

శివయ్య గిలగిలా తన్నుకుంటూనే ఉన్నాడు.

నర్సిమ్మ రక్తం నిండిన బల్లెంతో నరసింహ మూర్తిలా ఉన్నాడు.

మల్లమ్మ రక్తం నిండిన నొసటితో. విరబోసిన జుట్టుతో ఆదిశక్తిలా ఉంది.

పావని సరస్వతిలా ప్రసన్నంగా ఉంది.

కాళ్ళూ చేతులూ వచ్చిన ధర్మయ్య తనువు తెలియక ఆడుతున్నాడు.

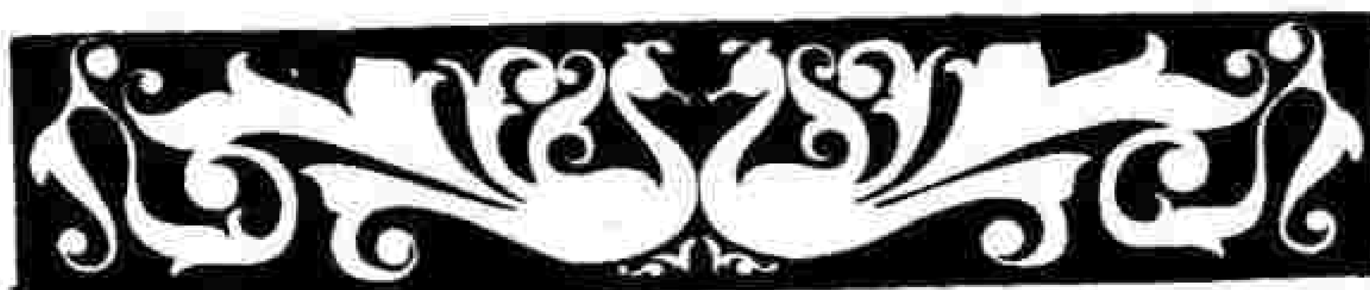
అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉంది.

శివయ్య మూలుగులు వినిపిస్తూనే ఉన్నాయి.

తూరుపు ఎర్రవారింది.

ప్రకృతి సొంతం ముక్త కంఠంతో పాడుతున్నట్లుంది:-

"వెలుగులు చిమ్మే
వేకువ వచ్చెను.
జగములు మేల్కొను
జిలుగులు తెచ్చెను.
కలిమి లేములు
కల్లని చెప్పెను.
కొందరు బతికే
కాలము చెల్లెను
అందరు బతికే
అందము లొలికెను"

కిస్ మిస్

గడబిడసింగ్ ఎడారిలో ఒంటెమీద ఒంటరిగా ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. సాయంత్ర మవుతూన్నది. ఎండ తగ్గుముఖం పట్టింది. అలసిపోయిన గడబిడ సింగ్, ఒంటెదిగి కాసేపు విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. సంచీలోని తినుబండారాలు కడుపునిండా తిన్నాడు. 'రమ్' బాటిల్ తెరిచి సగంసీసా ఖాళీచేశాడు. అప్పుడు హాయిగా అనిపించింది. మత్తుగా జోగుతూ కూర్చున్న సింగ్‌కి భార్య లక్ష్మి గుర్తుకొచ్చింది. తను ఎడారి యాత్రకు బయల్దేరేముందు లక్ష్మిని గాఢంగా కౌగలించుకుని గట్టిగా ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. ఆ విషయం బుర్రలో మెదిలి, తొలవడం ప్రారంభించింది. భార్య వుంటే బాగుండుననుకున్నాడు. అప్పటికప్పుడు ఆ నడి ఎడారిలోకి భార్య ఎక్కణ్ణించి వూడిపడుతుందనీ? పోనీ, అవసరార్థం మరెవరైనా ఫరవా లేదనుకున్నాడు పట్టలేని తమకంతో. తనుతప్ప, వేరే నరమానవుడి జాడేలేదు. గడబిడసింగ్‌కి నిషా పెరిగినకొద్దీ కోరిక పెరుగుతున్నదేకాని, తగ్గటంలేదు. చివరికి ఆ ఎడారిలో తన ఒంటెతప్ప, మరో ప్రాణమున్న దేదీ కనిపించలేదు. ఓ కే. ఒంటెనే 'ముద్దెట్టేసుకుంటే పోలా' అనుకున్నాడు. తూలుకుంటూ లేచి ఒంటె మూపుమీదనుంచి స్టూలుతీసి ఒంటె ఎదురుగావేసి నిలబడ్డాడు. ఒంటె వెనక్కి జరిగింది. స్టూలు దిగి కొంచెం ముందుకి జరిపి ఎక్కాడు. మళ్ళీ ఒంటె వెనక్కి జరిగింది. దిగి మళ్ళీ ముందుకి జరిపాడు. మళ్ళీ ఒంటె వెనక్కి జరిగింది. ఇలా వెనక్కి జరుగుతూ ఒంటె అతన్ని ఎడారంతా తిప్పుతూ తిప్పలు పెట్టసాగింది. సింగ్ పట్టువదలని విక్రమార్కుడిలా తన ప్రయత్నం సాగిస్తూనే వున్నాడు. అంతలో ఆకాశంలో ఒక్కసారిగా పెద్ద ప్రేలుడు వినిపించింది సింగ్ అదిరిపడ్డాడు. పైకి చూశాడు. ఎడారిమీదుగా పోతున్న విమానం హఠాత్తుగా పేలిపోయింది. మంటలు చిమ్ముకుంటూ కూలి

పోతున్నది. అంతలో ఓ అందమైన సుందరాంగి విమానంలోంచి కిందికి పడిపోతూ కనిపించింది. అంత నిషాలోనూ, గడబిడసింగ్ కాస్త బుర్రవుపయోగించి ఆ సుందరి నేలమీద పడకుండా చేతుల్లోకి తీసుకున్నాడు. పెటపెటలాడే బిగువుతో ఆ అమ్మాయి అప్సరసలా వుంది. కానీ భయంవల్ల స్పృహ కోల్పోయింది.

సింగ్ నీళ్ళుచల్లి, ప్రథమచికిత్స చేసి స్పృహ రప్పించాడు. తెలివి వచ్చిన తర్వాత ఆ సుందరి- విషయం తెలుసుకుని, సింగ్‌ని ఎంతగానో పొగిడింది. చివరిగా "అయ్యా! మీరు ఈ ఎడారిలో సమయానికి దేవుడిలా నిలిచి నా ప్రాణం కాపాడారు. కాబట్టి, ఇహ నా సర్వస్వం మీదే, మీ కేంకావాలో తీసుకోండి" అన్నది కృతజ్ఞతా భావంతో. గడబిడ సింగ్, "మేడమ్! నిజంగా నా కోరిక తీరుస్తారా?" అడిగాడు ఆమెని.

"తప్పకుండా. మీ కోరికేమిటో చెప్పండి" అన్నదామె.

"మీరేమీ అనుకోరుగదా?" తటపటాయించాడు సింగ్.

"అబ్బే.. ఏమైనా ఇచ్చేస్తాను. ప్లీజ్...అడగండి" అన్నదామె.

"అయితే...మీరు..."

"చెప్పండి"

"మీరు...దయచేసి..."

"ఊఁ...అడగండి"

"దయచేసి. ఒక్కసారి... ఆ ఒంటెని కదలకుండా పట్టుకుంటారా?" మెత్తగా అడిగాడు గడబిడసింగ్.

—శశిధర్

కాకమ్మకథ

రజని ట్యూషన్ నుంచి ఇంటి ముఖంపట్టేసరికి చీకటి పడింది. మెయిన్ రోడ్డు వెనక సందు ఆ పాటికే నిర్మానుష్యంగా తయారయింది. రజని గబగబా అడుగులు వేస్తున్నది ఇంటి వేపు. అంతలో కాలిక్రింద ఏదో మెత్తగా తగిలి ఉలిక్కిపడి ఎగిరి గంతేసింది. కిందకి చూస్తే కప్ప. 'ఛీ! వెధవ కప్ప' అని ఛీత్కరించుకుని ముందు కడుగేసింది. వెనకనించీ ఎవరో "ఆగు" అన్నారు. రజని ఆగి ధైర్యంగా "ఎవరు?" అని అడిగింది. కప్ప అక్కడే ఉండి బెకబెకలాడింది. "ఛీ! ముదనష్టపు కప్ప"

అని తిట్టి రజని మళ్ళీ ముందుకుసాగబోయింది. మళ్ళీ "ఆగు రజనీ!" అని వెనుకనించీ పిలుపు. రజని ఆగింది. కప్ప గెంతుతూ ముందుకి వచ్చి "రజనీ! అలా అసహ్యించుకోకు" అన్నది. కప్ప మాట్లాడటంతో రజని ఆశ్చర్యపోతూ అలాగే కప్పనిచూస్తూ నిలబడ్డది "రజనీ డియర్! నేను మొదట్నించీ కప్పని కాదు. ఆరడుగుల ఎత్తుతో, పెద్ద మీసాలతో, హిప్పీ జుట్టుతో నల్లగా మెరిసిపోయే యువకుణ్ణి నేను. శాపవశాత్తు ఇలా కప్పగా మారిపోయాను. ఎవరైనా నీలాంటి అందమైన అమ్మాయి ఒక రాత్రి నన్ను తనదిండు కింద

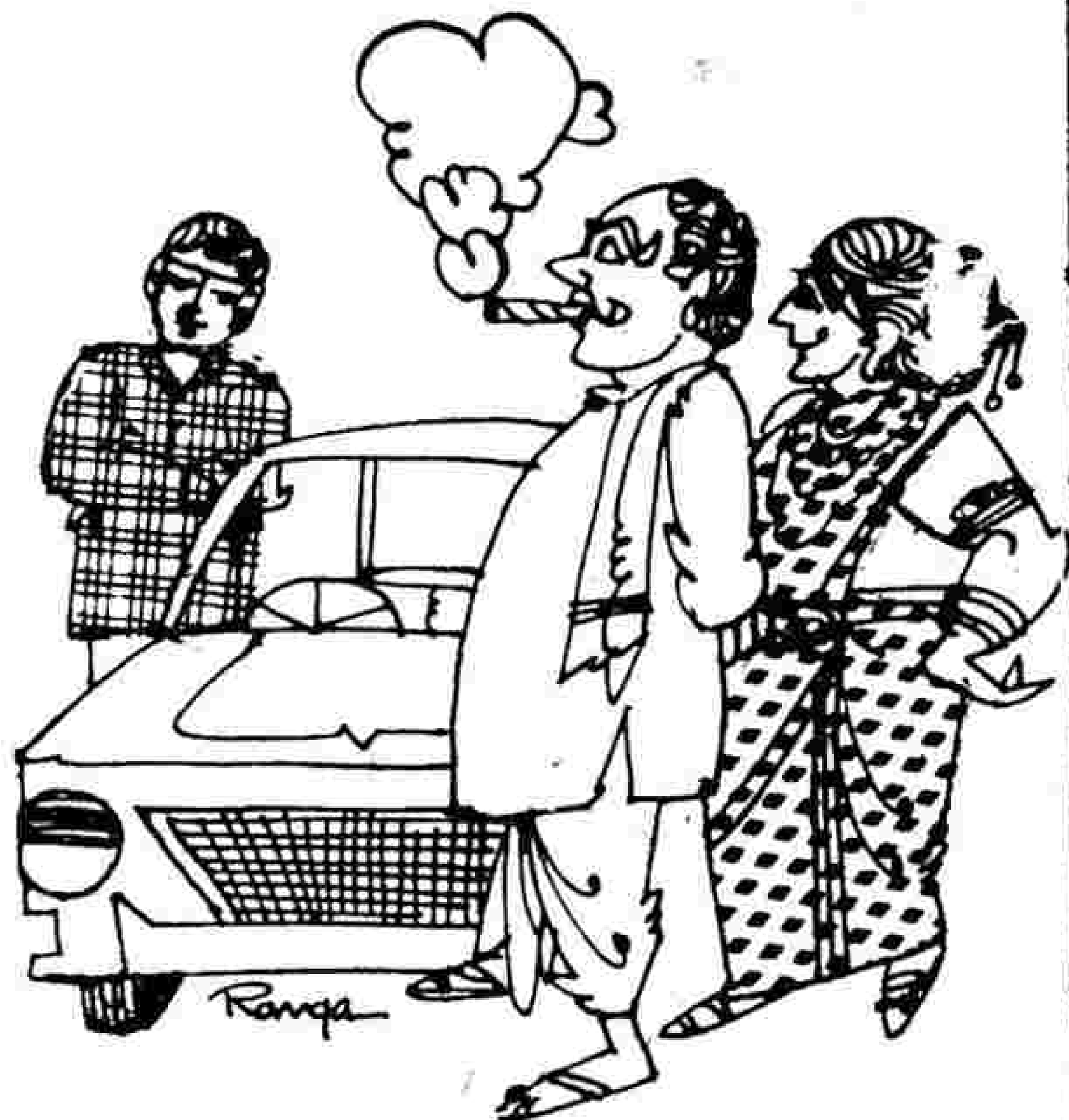
పెట్టుకుని నిద్రిస్తే నా శాపం తీరిపోయి మామూలుగా మారిపోతాను" అని కన్నీళ్ళతో తన వృత్తాంతం చెప్పుకున్నది కప్ప. రజని జాలిపడి, కప్పని తన వేనిటీబ్యాగులోకి తీసుకుని, ఇంటికి కెళ్ళి, తలగడ కింద పెట్టుకుని నిద్రపోయింది. అంతే! తెల్లవారేసరికి కప్పమాయమై, ఆరడుగుల నల్లని హిప్పీకుర్రాడు రజని పక్కలో ఉన్నాడు.

ఓ రోజు పొద్దున్నే తలుపుతోసుకుని గదిలోకి వచ్చి చూసి, కోపంతో ఆశ్చర్యంతో ఊగిపోతున్న తల్లితో పదిహేనేళ్ళ రజని చెప్పిన కథయిది. రజనీ వాళ్ళమ్మ ఈ కథని నమ్మితే ఇది కలియుగం ఎలా అవుతుంది మరి.

—గిరిజాశంకర్

కారు

పైసపాలెంలో మోతుబరి మీసాల అప్పల సామిగారు– భార్య ధనలక్ష్మి పోరు పడలేక ఓ సెకండుహాండు కారు కొన్నాడు. తళతళా కొత్త కారులా మెరిసి పోయేలా దానికి నల్లరంగు కొట్టించాడు వాళ్ళనీ, వీళ్ళనీ వాకబుచేసి పట్నంనుంచి ఓ డ్రైవర్ని కూడా కుదిర్చాడు. ఓ శుభముహూర్తాన పంతులుగారిచేత కారుకి పూజ, గట్రా చేయించి, జానెడు చుట్ట నోట్లో పెట్టి, జరీ కండువాతో హుందాగా వెనక సీట్లో కూలబడ్డాడు. ధనలక్ష్మి ఒంటి నిండా అంగుళం కూడా ఖాళీ లేకుండా నగలు దిగేసుకుని, నుదుట రూపాయి బిళ్ళంత బొట్టుతో అమ్మవారిలా మేకప్పయి, కారుకి ఓ కొబ్బరికాయ దిగదుడిచి దభీమని పగలగొట్టి, తనూ వచ్చి భర్తగారి పక్కన కూలబడింది. ఊళ్ళో వున్న

పిల్లజనమంతా కారుచుట్టూ మూగి వింత చూస్తున్నారు. పెద్ద జనం వాళ్ళ ఇళ్ళల్లోంచి చోద్యం చూస్తూ నించున్నారు. మరో అయిదు నిమిషాల్లో వర్జం వెళ్ళిపోతుంది. అప్పుడు అప్పల సామిగారు భార్యా సమేతంగా పైసపాలెం వీధుల్లో రాజువెడలె రవితేజములలరగ మాదిరిగా కారులో షికారు బయల్దేరుతారు. వర్జం వెళ్ళి పోగానే పంతులుగారు సినిమా డైరెక్టరులాగా 'స్టార్ట్' అన్నారు. వెంటనే పట్నం డ్రైవరు హారన్ మోగించి స్టార్టు చేశాడు. హారన్ శబ్దానికి పిల్లలు పక్కకి తప్పుకున్నారు. అప్పలసామిగారి చెయ్యి గర్వంగా మీసం మీదికి చేరింది. కారు బయల్దేరింది. ఓపాతిక గజాలు పోగానే, 'గర్ర్' మని శబ్దం వచ్చింది. "గురక పెట్టినట్టు ఆ సప్పుడేమిటి డైవరూ" అడిగాడు అప్పలసామి డ్రైవర్ని.

"అదేం లేదులెండి. గేరు మార్చాను అంతే" అన్నాడు డ్రైవరు పోనిస్తూ.

"కారాపు" హఠాత్తుగా అరిచాడు అప్పలసామి. డ్రైవరు ఉలిక్కి పడి సడన్ బ్రేకు వేశాడు.

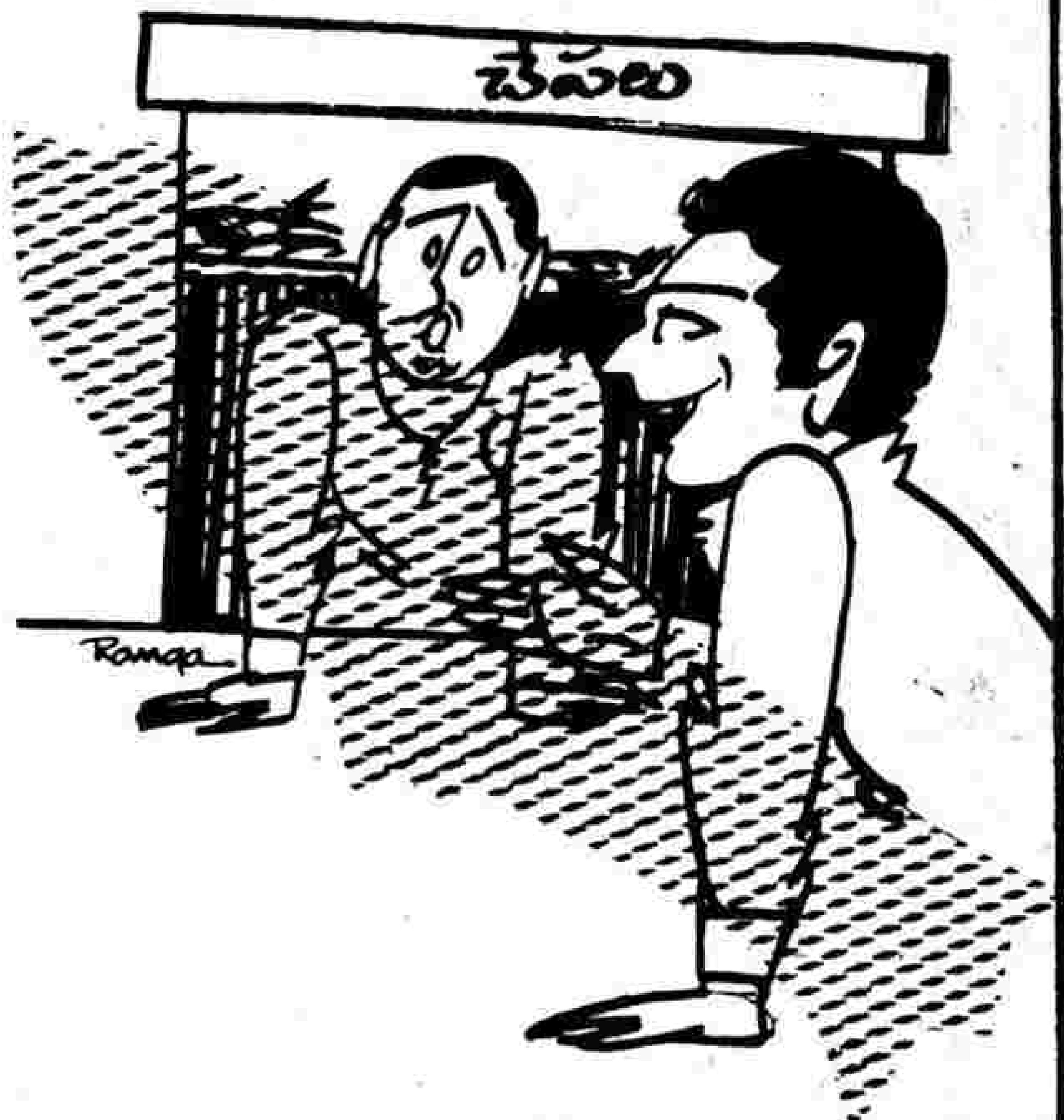
"ముందు కారు దిగి, ఎల్లిపో నీ పట్నానికి. నీపట్నం పప్పులు నా దగ్గర ఉడకవు" కోపంగా గర్జించాడు అప్పల సామి. డ్రైవరుకేమీ అర్థం గాక అయోమయంగా "అదేమిటి సార్..." అని ఏదో అనబోయాడు.

"మాట్లాడద్దింక. నిన్నగాక మొన్న ఈ కారు కొన్నాను. ఈయాల్టి కప్పుడే, నా కళ్ళెదుటే గేరు మార్చేశావు. నా యాల్ది రేపు నేను లేనప్పుడు ఇంజనే మార్చేస్తావు. ఫో ఎల్లిఫో" అని కసురుకున్నాడు.

—వెంకటేశ్వర్లు

ఎడిటింగ్

జాలయ్య ఓ చేపల దుకాణం పెట్టి 'ఇచ్చట తాజా చేపలు అమ్మబడును' అని ఓ బోర్డు తగిలించాడు దుకాణం ముందు. సరిగ్గా అదే రోజున ఓ యువ కవిగారు జాలయ్య కొట్టుకి చేపలు కొనేందుకు వెళ్ళి బోర్డుచూసి, "చూడండీ! విషయాన్ని క్లుప్తంగా, సూటిగా చెప్ప గలిగి వుండాలి. మీ బోర్డు వుంది చూశారా 'ఇచ్చట తాజా చేపలు అమ్మబడును' అని. అందులో 'ఇచ్చట' అనేది వ్యర్థ పదం. అమ్మేదెట్లాగూ ఇక్కడే కదా! వేరే చోట కాదు గదా" అన్నాడు. సరేనని జాలయ్య బోర్డులో ఇచ్చట అనే పదాన్ని తీసేయించాడు. మర్నాడు ఓ పండితులవారు వచ్చి "అయ్యా! తాజా చేపలు అమ్మబడును అని బోర్డుపెట్టారు.

మీరు అమ్మకుండా, వూరికెనే దానం చెయ్యరుకదా! 'అమ్మబడును' అని వేరే రాయడమెందుకండీ?" అని వెళ్ళాడు. జాలయ్య నిజమేననుకుని బోర్డులో అమ్మబడును అనేపదాన్ని తీసి వేయించాడు. మరుసటి రోజున ఓ విమర్శకుడుగారు అటు వచ్చి "ఏమండోయ్ 'తాజా చేపలు' అని బోర్డు పెట్టారు. ఎవరైనా కుళ్ళినవి అమ్మితే మటుకు కొంటారా? 'తాజా' అని ప్రత్యేకంగా రాయాలా" అని ఆక్షేపించాడు. ఔను గామోసుననుకుని జాలయ్య 'తాజా' కూడా తీయించేశాడు. ఆ తారవాత ఓ జర్నలిస్టుగారు అటు అరుదెంచి "బాబూ! అటూ, ఇటూ ఫర్లాంగు దూరం చేపల వాసన వస్తూనే వున్నది మీ దుకాణం నుంచీ, ఇంకా

వేరే 'చేపలు' అని బోర్డెందుకు?" అని పోయాడు. జాలయ్య చివరికి చేపలు అనే మాటని కూడా తొలగించి వేశాడు. మర్నాడు ఒకాయన వచ్చి "అదేమిటండోయ్? అలా షాపు ముందు ఖాళీ బోర్డు వ్రేళ్ళాడదీశారు" అన్నాడు. 'ఔను సుమా!' అనుకుని, జాలయ్యా ఆ బోర్డు కాస్తా తీసి లోపల పడేశాడు. ఆ తరవాత మరొకాయన వచ్చి "ఏమయ్యా! ఇంత పెద్ద ఎత్తున దుకాణం పెట్టావు గదా! నీ పిసినారి తనం మండి పోనూ! 'ఇచ్చట తాజా చేపలు అమ్మబడును' అని ఓ బోర్డు తగిలిస్తే నీ సొమ్మంతా కరిగి పోతుందా" అని ముక్కుమీద వేలేసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

—ప్రసూన

టంగ్... మంటూ గడియారం మ్రోగింది. టైమ్ పదింముప్పావు... ఒగర్చుకొంటూ గుర్నాధం ఆఫీసులో అడుగు పెట్టాడు. అప్పటికే అటెండెన్స్ రిజిస్టరు ఆఫీసరుగారి గదిలోకి వెళ్ళి పోయింది. నిట్టూరుస్తూ లేట్ రిజిస్టరు మీద సంతకం పెట్టి తన సీట్లో కూర్చున్నాడు గుర్నాధం..

"అరగంట లేటయిందేమిటి సార్!" గుసగుసలాడాడు తోటి గుమాస్తా కృష్ణారావు. "ఏంచెయ్యనయ్యా! ఒక్క బస్సు వాడన్నా ఆపి చావడు.. ఆఫీసుకి ఏ రిక్షాలోనో, ఆటోలోనో వద్దామంటే జేబులో డబ్బుల్లేవు. నెలాఖరు కదూ!" అంటూ జవాబిచ్చాడు గుర్నాధం..

"సార్! ఆఫీసరుగారు పిలుస్తున్నారు" ప్యూన్ బాంబు పేల్చి తాపీగా

వెళ్ళి పోయాడు. గుర్నాధం కాళ్ళు వణకుతూండగా ఆఫీసరుగారి గదిలోకి అడుగు పెట్టాడు. ఎదురుగా ఆఫీసరు పులిలా కూర్చుని ఉన్నాడు. ఆఫీసరు ఇంత లేటెందుకయిందన్నాడు ... యిలా రావడం ఆరోసారన్నాడు. గుర్నాధం మాట్లాడలేదు..మళ్ళీ, రేపు కూడా లేటుగా వస్తే డిస్మిస్సూ, కిస్మిస్సూ అని ఏమేమో అని, చివరికి గుర్నాధాన్ని బయటికి పంపించాడు.

ఆ మర్నాడు... త్వరగా బయలుదేరి నడిచి ఆఫీసుకి సరైన టైములో వెళ్దామనుకున్న గుర్నాధం, భార్య చేసిన లేటుకి ఇంట్లో త్వరగా బయలు దేరలేక పోయాడు. చివరికి, అన్నంతిని కృతనిశ్చయుడై బస్సు స్టాప్‌కి బయలు దేరాడు.. ఎప్పట్లాగా ఆగకుండా పోతోంది బస్సు. గుర్నాధం పరిగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి బస్సు వస్తున్న దారిలో

అడ్డంగా రోడ్డు మీద పడుకున్నాడు... అల్లంతదూరాన బస్సు ఆగిపోయింది.. చటుక్కున లేచి బస్సు ఎక్కుదామని గుర్నాధం ఆలోచన. బస్సు వైపు పరుగెత్తాడు.

అక్కడ ఆఫీసులో గుర్నాధం ఇంకా రాలేదని ఆఫీసరు మండిపడిపోతున్నాడు...యింకో రెండునిమిషాల్లో గుర్నాధం రాకపోతే డిస్మిసు చేద్దామనుకుంటున్నాడు..

ఆ రోజు గుర్నాధం ఆఫీసుకి లేటుగా వెళ్ళ లేదు.. అసలు ఆఫీసుకే వెళ్ళ లేదు.. కారణం... బస్సు వస్తున్న దారిలో దారికి అడ్డంగా పడుకున్న గుర్నాధాన్ని ఆత్మహత్యా నేరం క్రింద పోలీసులు అరెస్టు చేశారు.

— యస్.వి.యన్.ఫణిసుందర్

ఆ బంగళా పెళ్ళి వారిల్లులా బహు సందడిగా శోభాయమానంగా ఉంది. అది సినీతార సితార ఇల్లు. ఆవిడ సినీ రంగ ప్రవేశంచేసి ఓ ఏడాది మాత్రమే అయినా అప్పుడే పది భారీ సినిమాల్లో పెద్దా, చిన్నా హీరోలతో నటించి పది రజతోత్సవాలూ కళ్ళ జూసింది. అలాటి హీరోయిన్ పుట్టినరోజు పండగైతే ఆ మాత్రం సందడి ఉండదా మరి !

సినీతార ఓ విలేఖరితో ముచ్చటిస్తూ "ఈ సినీ ఫీల్డులో నేను అట్టేకాలం ఉండదల్చుకోలేదు. వచ్చే నెల్లో నా పెళ్లి నిశ్చయమైంది. పెళ్ళి అవగానే ఈ సినీ రంగానికి గుడ్ బై చెప్పేస్తా" అంది.

మర్నాడు ఆ విషయం సినీ పత్రికల్లో ఓ ప్రత్యేకవార్తగా తాటికాయంత అక్షరాల్లో అచ్చయిపోయింది.

సినీతార పెళ్ళి వైభవంగా జరుగుతోంది. మళ్ళీ ఆ విలేఖరి వచ్చి "ఇహమిమ్మల్ని సినిమాల్లో చూసే అదృష్టం మాకులేదనుకుంటా" అన్నాడు.

"అబ్బే లేదండి !! ఒక్కదాన్నే ఇంట్లో గోళ్ళుగిల్లు కుంటూ కూర్చుంటే ఏం తోస్తుంది. ఏ పాపో, బాబో పుట్టే దాకా కాలక్షేపం కోసం సినిమాల్లో నటిద్దామనుకుంటున్నా" అన్నది సితార.

ఆ శుభ గడియ కూడా రానే వచ్చింది. సినీతార కూతురు నామకరణోత్సవానికి అందరితో పాటు ఆ విలేఖరీ హాజరయ్యాడు, క్వశ్చన్

మొహంతో. "మా అమ్మాయిని నా అంత దాన్ని చేసి నేను సినీరంగం నుండి తప్పుకుందామనుకుంటున్నాను" అంది సినీతార.

త్వరలోనే సినీతార కూతురు గూడా హీరోయిన్ అయింది. ఆ శుభ సందర్భంలో ఓ పార్టీ ఏర్పాటు చేశారు. ఈ విలేఖరి మళ్ళీ ప్రత్యక్షం. ఈయన్ని చూస్తూనే "మా అమ్మాయికి తల్లిగా అదెవత్తో వేషం వేస్తుంటే నే చూ స్తూ సహించలేను. అంచేత మా అమ్మాయి సినీరంగానికి గుడ్‌బై చెప్పేంత వరకూ నేనూ సినీ రంగంలో ఉండక తప్పేట్లు లేదు..." అనేసి పార్టీ హడావిడిలో మునిగిపోయింది సినీతార సితార

—ఎమ్. రవీంద్రకుమార్

షాక్

కామేశం, ఆ రోజు సెలవు కావడంతో, పగలంతా హాయిగా నిద్రపోయి, సాయంకాలానికి అలా షికారెల్దామనుకుని ముస్తాబై, సైకిలెక్కి ఉషారుగా ఈల పాట పాడుకుంటూ ఊరిమీద పడ్డాడు. కాసేపు సినిమా హాళ్ళ దగ్గర తచ్చాడి, రంగురంగుల సీతాకోక చిలుకల సౌందర్యాన్ని కళ్ళతోనే ఆస్వాదించి, అయ్యర్ హోటల్‌కొచ్చి ఓ కప్పు కాఫీ తాగి బయటికొచ్చి సిగరెట్ వెలిగించాడు. "హల్లో! కామేశం ఎన్నాళ్ళకెన్నాళ్ళకు" అంటూ వెనకనించి అప్పారావు భుజం మీద చేయ్యేశాడు. చాలా కాలానికి అప్పారావును చూడటంతో కామేశానికి చాలా సంతోషమనిపించింది. సరదాగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ అలా నడిచిపోయారిద్దరూ. కొంత సేపటికి అప్పారావు మళ్ళీ

కలుస్తానని చెప్పి, అడ్రసిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు. అంతలో, తను సైకిల్ని అయ్యరు హోటలు ముందరే వదిలేసినట్లు, గుర్తొచ్చి కంగారు పుట్టింది కామేశానికి. దానికి తాళంకూడా లేదని తెలిసి గుండె గుభేలుమన్నది. అంతే! ఉరుకులు పరుగుల మీద హోటల్‌కి చేరుకున్నాడు కామేశం. అదృష్టం! తన సైకిలు యధాస్థానంలో నిక్షేపంలా ఉన్నది. అక్కడికక్కడే అయ్యరు హోటల్లో ఓ రెండు గ్లాసుల మంచినీళ్ళు గటగటా తాగి, కాష్ బాక్సు దగ్గరి వెంకటేశ్వరుడి ఫొటోకి దణ్ణం పెట్టుకున్నాడు తనది బుద్ధితక్కువయినా, ఆ ఏడుకొండల వాడు తన మీద దయ చూపించాడని, వెంటనే సైకిలెక్కి

వెంకటేశ్వర స్వామి గుడికెళ్ళి, కొబ్బరి కాయ కొట్టి యథాశక్తి దేవుడికి కృతజ్ఞతలు తెల్పుకుని బయటికి వచ్చాడు గుడిగడపదాటి నిలబడ్డాడు. ఒక్కసారిగా షాక్ తిన్నట్లు అయిపోయాడు. చేతిలో కొబ్బరి చిప్ప జారిపడిపోయింది. ఒళ్ళంతా వణుకు, చెమటలు. 'ప్రసాదం పడిపోయిందయ్యా! ఏవిటా వెర్రి చూపు" అని విసుక్కున్న వాళ్ళు కూడా కామేశాన్ని షాక్ నుంచీ తేరుకొనేట్టు చెయ్యలేకపోయారు.

కారణం, గుడిముందు పెట్టిన కామేశం సైకిలు ఆ దరిదాపుల్లో ఎక్కడా లేదు.

-ఎన్. విజేంద్రనాథ్ ప్రసాద్

డాక్టర్

మెంటల్ హాస్పిటల్లో ఆ రోజే కొత్తగా వార్డుకొచ్చిన డాక్టరుగార్కి పేషంట్లని పరిచయం చేస్తోంది నర్స్.

"ఈయన పేరు భయంకర్రావు గొప్ప సినీ నిర్మాత. ముద్దులతో, ముష్టి యుద్ధాలు, భయంకర దృశ్యాలతో ఓ భారీ సినిమా స్కోప్ వర్ణచిత్రాన్ని తీశాడు. సెన్సారు వాళ్ళు దాన్ని చూసి మొదటి టైటిల్స్, చివరి శుభం తప్ప మిగిలిన వన్నీ కత్తిరించిపారేసి ఈయన చేతికిచ్చారు... ఆ దెబ్బతో ఈయనకు మతిపోయి సరాసరి ఇక్కడికొచ్చేశాడు..."

"అలాగా!" పరిశీలనగా చూశాడు డాక్టర్.

"ఈమె పేరు నవలేశ్వరి. గొప్ప రచయిత్రి. ఈమె వ్రాసిన "ఆదిలోనే ఆటంకం" అనే నవలను ఓ పత్రికవారు

సీరియల్‌గా ప్రచురించటానికి స్వీకరించారు. కొన్ని వారాలు ప్రచురించారుకూడా.. దాని ప్రభావం వలన ఆ పత్రిక సర్క్యులేషన్ పడిపోవటంవల్ల, పత్రికే ఆపివేయవలసి వచ్చింది. ఆ 'షాక్' కి తట్టుకోలేక ఈమె ఇక్కడికొచ్చేసింది.

"ఐ...సీ...!" కళ్ళజోడు సవరించుకున్నాడు డాక్టర్.

"ఇక ఇతని పేరు ప్రేమ్‌కుమార్. ఓ భగ్న ప్రేమికుడు...ఇతను ప్రేమించిన పేద అమ్మాయి ఓ ధనవంతుణ్ణి పెళ్ళిచేసుకుంది......తరువాత కథ మామూలే..."

తల పంకించాడు డాక్టర్.

"తర్వాత ఈయన పేరు పాపాత్‌లాల్. ఓ రాజకీయ నాయకుడు. పోయిన ఎన్నికలకు ముందు పార్టీమారాడు. ఖర్మగాలి

పాతపార్టీయే గెల్చిం ది. ఈయనిలా వచ్చేశాడు.

"సిస్టర్!" హెడ్ నర్స్ పిలుపుతో ఆగిపోయింది.

"యస్, మే డ మ్!"

"ఈ రోజు మీ వార్డుకు రావలసిన క్రొత్త డాక్టరుగార్కి వంట్లో బాగో లేదట. రేపొస్తానని ఫోన్ చేసి చెప్పారు."

"అదేమిటి మేడమ్ డాక్టరుగారొచ్చారుగా!..."

"వచ్చారా? ఏరి ?? ఎక్కడ??? "

"ఇదుగో ఈయనే"

హెడ్ నర్స్‌ని చూచేటప్పటికి అప్పటి వరకు నర్స్ వెంట ఉన్న డాక్టరు ప్రక్క వార్డులోకి పరుగుతీశాడు. హెడ్ నర్స్ రెండు చేతుల్తో తల పట్టుకుంది.

"ఈ మహానుభావుడు ఇ క్క డ కు కూడా దాపురించాడా?...ఖర్మ...ఇతను మూడోవార్డులో పేషెంటు. బాగా చదివి గొప్ప డాక్టరు కావాలనుకున్నాట్ట. చదివి, చదివి పిచ్చెక్కింది...ఇలాగే డాక్టర్లాగ, ప్రతివార్డుకూ..." చెప్పుకు పోతోంది హెడ్ నర్స్.

—బొనిగల సుకుందరావు

మోహనరాగం

సాయంత్రం అయిదు గంటలవుతోంది.

ఆఫీసు నుండి బయటపడ్డారు ప్రసాదరావు, మోహనరావు.

మరో స్నేహితుని ఇంట్లో జరుగే పార్టీకి కలసి వెళ్దామని నిశ్చయించు కున్నారు. స్టాప్ కెళ్ళి సిటీ బస్సెక్కారు.

మార్కెట్ సెంటర్లో బస్సాగింది. ఎవరెవరోదిగారు. కొంతమంది ఎక్కారు. ఎక్కినవాళ్ళలో ఓ అందమైన అమ్మాయుంది.

ఆమెను చూస్తూనే మోహనరావు మొఖం విప్పారి "గురూ గురూ..." అన్నాడు. ఏమిటన్నట్టుచూశాడు ప్రసాదరావు.

"అటు చూడు గురూ"

కొద్ది క్షణాలు గడిచాక ఆమె ఇటు వైపు చూచింది. వీళ్ళను చూస్తూ నే చిన్న నవ్వొకటి పారేసింది.

"గురూ 'కేసు' లా వుంది..."

"వెధవ బుద్ధి పోనిచ్చుకున్నావ్ కాదు..."

"నీకు తెలియదు గురూ. ఇలాంటి విషయాల్లో నీకు అనుభవం లేదు" ఆమె మళ్ళీ ఇటు చూచింది.

"చూశావా. నువ్వలా చూస్తూండు, నేను టేకిల్ చేస్తాను"

"చెప్పుచ్చుకు కొడ్తుంది !"

ఆమె మరోసారి ఇటు చూచింది. కళ్ళతోనే మాట్లాడినట్టయింది. ఏదో స్టాపులో బస్సాగింది. ఆ అమ్మాయి అక్కడదిగింది. ప్రసాదరావు, మోహన రావు కూడా అక్కడే దిగారు. అల్లంత దూరంలో నిలబడి ఇటు రమ్మన్నట్టుగా సైగజేసిందామె.

"గురూ, నువ్వు నక్కను తొక్కొచ్చావ్ నిన్నే పిలుస్తోంది వెళ్ళు అన్నాడు మోహనరావు. ప్రసాదరావువెళ్ళాడు.

ఇవతలి కొచ్చిన ప్రసాదరావుతో, "ఏమంది గురూ" అన్నాడు మోహన రావు

"ఇంటికొచ్చేయ మంది"

"కాంగ్రాచ్యులేషన్స్ గురూ. ఏమన్నావ్ !"

"కాంచెం పొద్దుపోయా కొస్తానన్నాను"

"ఛాన్సు కొట్టేశావ్ గురూ'... నీకు ముందే తెల్సా"

"తెలుసు"

"ఎవరు గురూ"

"వాళ్ళాయన భార్య"

"వాళ్ళాయనవనెవరు?"

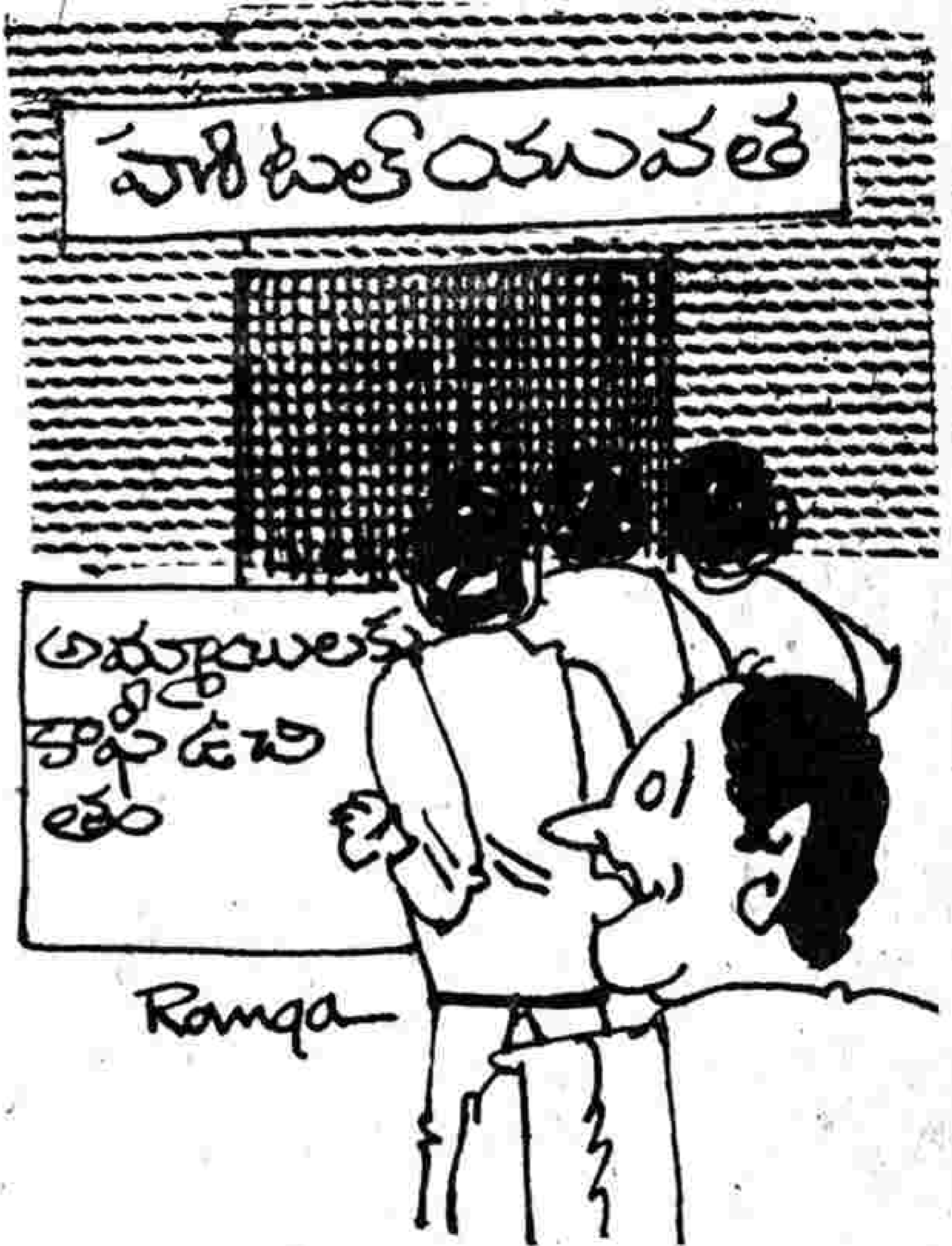
"నేనే !"

-కుప్పాల వెంకటసుబ్బారావు

ఉచితం

మా కాలేజీ ఎదురుగా ఓ క్రొత్త హోటల్ వెలిసింది దాని పేరు 'హోటల్ యువత' క్రొత్త హోటల్లో అరువు మీద కాఫీ టిఫిన్లు ఇచ్చే పద్ధతి లేదు. కాబట్టి మేము చాలాకాలంగా అల వాటు పడ్డ పాత హోటల్ కే, వెళ్ళ సాగేము.

అయిదారు రోజుల తర్వాత హోటల్ యువత' బయట ఓ బోర్డు కనిపించింది. దానిమీద విద్యార్థినిలకు కాఫీ ఉచితం అని వ్రాసి వుంది.

వరసగా ఓ వారం రోజులు ఆ క్రొత్త హోటల్ కివెళ్ళాను.చాలా మంది నాలాగే వచ్చారు ఆ హోటల్ కి.

ఓ రోజు మేనేజర్ని అడిగాను "ఆడ పిల్లలకి కాఫీ ఉచితంగా ఇస్తున్నారు కదా, మీకు నష్టం కదా" అని.

నష్టమే అన్నాడు. మేనేజరు. కొద్దిగా దిగులుగా. మా సంభాషణ విన్న సర్వరు చిన్నగా నవ్వి "బయట బోర్డు ఆడవాళ్ళని అట్టే ఆకర్షించడం లేదు. కానీ మగవాళ్ళే ఎక్కువమంది వస్తున్నారు. సేల్స్ ఇప్పుడు దాదాపు నాలుగురెట్లుపెరిగాయి" అన్నాడు రహస్యంగా.

—మల్లాది వెంకటకృష్ణమూర్తి

అమూల్ మాల్ట్-కోకో పానీయం

కొత్తది! న్యూట్రామూల్

ప్రతి కప్పు మీకు పోషణను ఇచ్చు

Nutramul
AMUL'S NOURISHING DRINK
500g Net

ప్రతి డబ్బాలో 50 గ్రాముల ఎక్కువ సరుకు

అమూల్ బలాన్నిచ్చే న్యూట్రామూల్—ఇంతకుమును పెన్నడూ అందించబడని ఆరోగ్యాన్నిచ్చే పానీయం సమర్పిస్తోంది. సమృద్ధిగా పాలు, శుద్ధమైన మాల్ట్, ప్రోటీన్లు, విటమిన్లు, ఖనిజములుగలది, ప్రతి కప్పు ఆరోగ్యాన్ని, శక్తినీ పెంపొందిస్తుంది.

మరిక దీని రుచి ! అమ్మమ్మ ! ఎంతో ఎక్కువ కోకో మరెంతో ఎక్కువ పాలు. సమృద్ధియైన నురుగు గల కోకో గలది.

న్యూట్రామూల్ అమూల్‌వారి కొత్త పాలు మరియు ఆహారాల ప్రోసెసింగ్ కేంద్రంలో—ప్రపంచంలో మేలైన వాటిలో ఇది ఒకటి—రూపొందించ బడుతోంది.

ప్రతి న్యూట్రామూల్ డబ్బాలో 500 గ్రాముల సరుకు ఉంటుంది. అంటే ఇతర వాటికన్న 50 గ్రాములు (5 కప్పులు) అదనం అన్నమాటేగా.
న్యూట్రామూల్ నేడే వాడి చూడండి.

మార్కెట్ చేయువారు :
గుజరాత్ కో-ఆపరేటివ్ మిల్క్ మార్కెటింగ్ ఫెడరేషన్ లిమిటెడ్
ఆనంద్, గుజరాత్

daCunha/Nutra/1A Te

జాతి జీవిత సమగ్ర చిత్రాన్ని విభిన్న కోణాల నుండి దర్శించి, పాఠకులకు దర్శనీయం చేయగల ఉత్తమ నవలలను 'చతుర' ఆహ్వానిస్తున్నది.

* నవల 'చతుర'లో అచ్చులో 100 పేజీలుండాలి. అచ్చులో 'చతుర'లో ఒక పేజీకి సుమారుగా 240 పదాలు వస్తాయి.

* నవలను ప్రచురించే సమయంలో అవసరాన్నిబట్టి కొంత వరకూ కుదించవలసివచ్చే పక్షంలో అందుకు అభ్యంతరం లేనివారే నవలలను పంపాలి.

* నవలలు తెలుగుదేశపు వాతావరణంతో, తెలుగువారి సమకాలీన జీవిత చిత్రణగా ఉండటం అవసరం.

* అనువాద నవలలు పంపదలిచేవారు మూల రచయితనుండి ముందే అనుమతి తీసుకుని అనుమతి పత్రంతోసహా నవల పంపాలి.

* ప్రచురణకై ఎన్నికకాని నవలలను త్రిప్పి పంపేందుకై నవలతోపాటే తగు పోస్టేజీ తప్పనిసరిగా జతపరచాలి. అలా జతపరచని పక్షంలోనూ, నవలలు పోస్టులోగానీ, ఇతరత్రాగానీ పోయినా మా బాధ్యత ఉండదు.

* 'చతుర'లో ప్రచురించే ప్రతి నవలకూ పారితోషికం రచననుబట్టి రు. 1,000 నుండి రు. 2,000 వరకూ ఉండగలదు. ఈ విషయంలో సంపాదకులదే తుదినిర్ణయం.

ఈనాడు కాంపౌండ్
సోమాజిగూడ
హైదరాబాద్–500004

Edited, Printed and Published by Ramoji Rao.Ch. for Vasundhara Publications. Printed at Colorama Offset Printers, Hyderabad. Office Address : CHATURA Telugu Monthly, Eenadu Compound, Somajiguda, Hyderabad-500 004.

చతుర
CHATURA Telugu Monthly,
Hyderabad-500 004,
Regd No. H/HD /402